VZHŮRU DO TEMNOTY

NACISTICKÉ NĚMECKO DNES

LOTHROP STODDARD

Lothrop Stoddard – Vzhůru do temnoty

Nacistické Německo dnes

Vydavatel: Duell, Sloan & Pearce, Inc., New York

PŘELOŽENO Z PŮVODNÍHO VYDÁNÍ Z ROKU 1940, DOSTUPNÉ Z: https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.180053/

Překlady podstupují průběžnou revizí, není tedy zaručena absolutní správnost překladu - i v rovině pravopisné a formátové.

Obsah

Stín	**5**
Berlínské zatemnění	**26**
Pokračování v práci	**41**
Putování Německem	**54**
Nenáviděná válka	**69**
Vídeň a Bratislava	**84**
Železné příděly	**102**
Berlínská dáma jde na trh	**120**
Boj o půdu	**133**
Pracovní fronta	**160**
Armáda lopaty	**172**
Hitlerova mládež	**183**
Ženy ve třetí říši	**195**
Program zimní pomoci	**207**
Socializované zdravotnictví	**223**
U soudu pro eugeniku	**234**
Vidím se s Hitlerem	**252**
Berlín v polovině zimy	**267**
Z Berlína do Budapešti	**283**

Strana **310**

Totalitní stát **335**

Zavřené dveře **354**

Ven ze stínu **388**

Stín

Celá Evropa je ve stínu války. Je to jako zatmění slunce. Ve válčících zemích je temnota nejintenzivnější, rovná se nepřetržitému výpadku proudu. Neutrální země tvoří jakousi zónu soumraku, kde se žije lépe, ale zdaleka ne normálně.

V přírodě je zatmění přechodným jevem; vzbuzuje úctu, ale brzy skončí. Ne tak v případě válkou skrytého slunce evropské civilizace. Normální světlo a teplo se nevrátí. Zlověstně se soumračná zóna neutrality stává stále šedivější, zatímco válečné zatemnění je stále intenzivnější.

Do válečné Evropy jsem se dostal přes Itálii, když jsem se vydal na cestu z Ameriky na italském parníku Rex. Byla to zvláštní cesta. Tento obrovský plovoucí palác, chlouba italského obchodního loďstva, vezl jen hrstku cestujících. Válka automaticky zničila zájezdy za zábavou, a navíc naše ministerstvo zahraničí zakázalo vydávat obyčejné pasy, a tak se záplava cestujících ztenčila na nejmenší pramínek. Vyplul jsem tedy z New Yorku na téměř prázdné lodi.

První třída parníku Rex je zázrakem moderního luxusu. Přesto se veškerá ta nádhera naskytla přesně

pětadvaceti cestujícím včetně mě. V důsledku toho jsme se v této nádheře potáceli jako malé hrášky v mamutím lusku. Malá skupinka stolků v jednom rohu prostorného jídelního salonu, krátká řada lehátek na dlouhé promenádní palubě, ubohý shluk sedadel v rozlehlém tanečním sále, když přišel čas na film - to byly jediné důkazy společného života. Dokonce i lodní družina byla jen málo vidět. Kromě několika stevardů a pomocníků na palubě, kteří se o nás starali, se ostatní neobjevili. Tu a tam jsem se dlouho potuloval po lodi, aniž bych zahlédl živou duši. Působilo to strašidelně. Bylo to jako na lodi duchů, „vydávající se do neznáma“, kterou řídí neviditelné ruce.

Od mých spolucestujících jsem se toho moc nedozvěděl. Většina z nich byli Italové, kteří mluvili málo anglicky a měli plnou hlavu svých vlastních záležitostí. Stejně zaujatě se tvářila i dvojice amerických obchodníků. Pro ně byla válka jen zmatená nepříjemnost. Rychlá řeč chilského diplomata, který se svou rodinou mířil na evropský post, byla na mou španělštinu příliš. Nejzajímavější osobou na palubě byl osamělý Japonec, který všechny porazil v ping-pongu, ale jinak se držel stranou.

Na zádi byla turistická třída ještě kosmopolitnější, s osamělým Američanem mezi několika národnostmi,

včetně mladého Irackého Araba, který se do Bagdádu vrátil z kurzu na Chicagské univerzitě. Byl to zapálený nacionalista, který hluboce nedůvěřoval všem evropským mocnostem, zejména sovětskému Rusku s jeho možnými plány na Blízkém východě. V turistické i třetí třídě bylo několik Němců, většinou žen, ale tři z nich byli muži ve vojenském věku. Všichni byli očividně nervózní. Vsadili na to, že Rex nezastaví Angličané na Gibraltaru, britském klíči ke Středozemnímu moři. V takovém případě muži věděli, že koncentrační tábor by znamenal konec jejich odvážného pokusu o návrat do otčiny.

Průjezd Gibraltarskou úžinou je vždy nezapomenutelným zážitkem. Tentokrát to bylo obzvlášť působivé. Vjeli jsme do něj kolem poledne. Obloha byla plná mraků, do kterých se míhaly odlesky vodního slunce. V jednu chvíli se přes širokou úžinu jako mamutí visutý most přehnala nádherná duha. Na africkém pobřeží se rozeklané marocké pohoří halilo do mlhy. Naproti tomu španělské hory byly zalité sluncem a jejich hnědé svahy se zbarvily do jemné zeleně tam, kde dlouhé letní sucho zmírnily první podzimní deště.

Nakonec se na obzoru objevil mohutný obrys Gibraltarské skály. Přiblížila se. Neustále jsme se drželi

normálního kurzu směrem k otevřenému Středozemnímu moři. Nechají nás Britové projet? Nikdo kromě lodních důstojníků to nevěděl a ti to nechtěli říct. Pak, když jsme se téměř přiblížili ke skále, se naše příď prudce stočila a my jsme se stočili kolem Europa Point. Britové se nás chystali prohlédnout!

Spěšně jsem vylezl na vyhlídkové místo na horní palubě, abych viděl, co se bude dít, a můj japonský spolucestující mě následoval. Když Rex vplul do Algeciraské zátoky, viděli jsme vnější přístav Gibraltaru přeplněný obchodními loděmi. Když jsme se přiblížili, podle velkých tříbarevných vlajek namalovaných na jejich bocích jsem poznal, že většina z nich je italská. Sedm italských nákladních lodí a tři parníky, všechny zadržené ke kontrole. Zakotvili jsme poblíž lodi Augustus, velké krasavice na jihoamerické dráze.

Když kotevní řetěz zarachotil, můj spolucestující se na mě otočil s nevýrazným orientálním úsměvem. „Velmi zajímavé," poznamenal a ukázal na zabavenou lodní dopravu. „Nemyslím si, že japonská vláda dopustí, aby se tohle stalo našim parníkům."

Nadále jsme se objektivně dívali na události, které se nás osobně netýkaly. Ne většině lodní posádky. Pohled

na to množství zabavených lodí vzrušil každého Itala na palubě. Důstojníci zaujali upjatou netečnost a stevardi pokrčili sklesle rameny, ale námořníci se shlukli do mručivých hloučků, zatímco cestující se rozhořčeně ozvali, zejména když se k nám od břehu přiblížil velký námořní člun. Byl plný britských modrých vest a důstojníků s bílými čepicemi. Zahlédl jsem také dva vojenské strážníky, což znamenalo, že jdou po Němcích.

Když se člun přehoupl těsně pod mým „pozorovacím stanovištěm“, přistoupil k nám mladý italský spolucestující a připojil se k nám. Protože se už dříve prohlásil za zapáleného fašistu, nepřekvapilo mě, když si své nahromaděné pocity vybil se vší razancí svých sedmnácti let.

„Podívejte se na všechny naše lodě, které se tu drží!“ vykřikl. „Není to škoda?“

Neodolal jsem škodolibé myšlence. „Jen trochu poplácat lví tlapu,“ vložil jsem se do toho konejšivě.

Škádlení zafungovalo dokonale. Po pravdě řečeno vybuchl.

„Lvi?“ vykřikl a zatřásl pěstí. „Drzí psi, tak jim říkám. Jen počkejte. Tahle válka ještě neskončila, teprve začala. Jednoho krásného dne dá náš Duce pokyn. Pak tu

starou skálu rozstřílíme na kusy a úlomky předáme našemu dobrému příteli Francovi jako gesto přátelství mezi našimi dvěma latinskými národy.“

Tento proslov popudil námořníka, který opodál maloval. Připojil se k nám a gestikuloval štětcem. „Vím, jak se Angličané chovají,“ zavrčel, „prošel jsem si etiopskou válkou. Jak rád bych tenhle štětec hodil na hlavu tomu tentononci tam dole!“ Ten tentononc byl mladý důstojník britského námořnictva, který stál velmi vzpřímeně na zádi člunu. Děsím se pomyšlení, co by se stalo, kdyby námořník uposlechl tohoto impulsu.

To už většina britských důstojníků vylezla na palubu, a tak jsem se šel podívat, co se děje. Lázeňský vstupní salon byl posetý diváky. Otevřenými dveřmi do kanceláře peněžníka jsem zahlédl dva Brity, jak si prohlížejí seznam lodního nákladu. Hned za dveřmi, obklopeni strážníky, stáli naši tři Němci vojenského věku - statní muži kolem třicítky nebo čtyřicítky. Stáli nevzrušeně. Tento stoický postoj byl možná způsoben tím, že celé odpoledne popíjeli, aby uklidnili své nervy, takže měli být příjemně zamlklí. Vzápětí vstoupili do kanceláře správce. Rozhovor byl krátký. Vyšli ven a strážníci je doprovodili dolů k dolní lávce.

Spěchal jsem na palubu, abych znovu sledoval člun. Byla už tma, ale ve světle reflektorů naší lodi jsem na palubě člunu viděl několik levných kufrů. Brzy po krátkém provazovém žebříku slezl strážník, pak tři Němci, pak druhý strážník a britští vyšetřovatelé. Němci, oblečení v pláštěnkách, se choulili kolem svých skromných zavazadel a zapalovali si cigarety. Když člun odfrčel, mladý důstojník, který předtím ohrožoval kartáč na barvu, na nás křičel s ostrým britským přízvukem: „Teď už můžete jít rovnou!“

Zkouška byla u konce. Trvalo to necelé čtyři hodiny. Vzhledem k tomu, že se jednalo pouze o poštu a trochu expresního nákladu, neexistoval žádný pádný důvod, proč nás zdržovat déle. Měli jsme štěstí. Některé lodě s plným nákladem se zdržely celé dny. Každopádně jsme okamžitě zvedli kotvy a vyrazili. Mihotavá světla města Gibraltar rychle proklouzla kolem a zmizela za Europa Point. V měsíčním lesku se matně rýsovaly vysoké výšiny skály. Pak se i ona ztratila z dohledu.

Blížíme se k Itálii a počasí se mění na symbolické. Poslední noc na palubě jsme se setkali s prudkou bouří, která se vyznačovala neustálými blesky a hromobitím. S rozbřeskem se ze severu přihnal silný vítr, blankytný a nezvykle studený. Janovský záliv byl elegantně bělostný,

když obrovský Rex vplul do přístavu a opatrně se přiblížil ke svému kotvišti.

Historický Janov, šplhající po strmých kopcích na pozadí holých hor, vypadal stejně impozantně jako vždy. Přesto bylo na obraze něco zvláštního, co jsem zprvu nedokázal rozeznat. Pak jsem si uvědomil, co to bylo - téměř šabatová absence pohybu a shonu, ačkoli to nebyla ani neděle, ani svátek. Široké parkovací plochy za doky byly prakticky prázdné od automobilů, zatímco ulice za nimi byly bez provozu s výjimkou tramvají a koňských spřežení. Občanské Itálii byl odepřen benzin. Vzácná tekutina byla zabavena pro vojenské účely.

Přátelé mě přivítali v přístavu, pomohli mi projít přes křižovatky a odvezli mě na nedaleké nádraží jedním z mála starobylých taxíků, které ještě směly jezdit. Na nádraží jsem si zkontroloval zavazadla, protože jsem ještě téhož dne pozdě večer odjížděl z města. Přátelé mě s omluvou doprovodili k tramvaji, abych se dostal do jejich předměstského domu vzdáleného několik kilometrů. Cestou jsem si všiml velkých písmen namalovaných téměř na každé slepé zdi. Duce! Duce! Duce! Tak zněly trojí pozdravy Mussolinimu, které se donekonečna opakovaly. Méně často se objevovalo fašistické heslo: Věř! Poslouchej! Bojuj! Itálie byla částečně mobilizovaná, viděl

jsem mnoho vojáků. Přes všechna ta nabádání se však nezdálo, že by vojáci nebo civilisté byli ve válečné náladě. Naopak se zdálo, že jsou zaměstnáni, chodí většinou mlčky a choulí se do svého oblečení před opakujícími se závany chladného horského větru. Jakmile překročili střed města, provoz ještě více prořídl. Těch několik málo nákladních aut, na která jsme narazili, bylo poháněno stlačeným metanem. Poznal jsem to podle velkých přídavných lahví upnutých podél jejich boků. Byly jako přehnané kopie nádrží Prestolite, které si pamatuji ze svých motoristických začátků.

U večeře toho večera se moji přátelé a jejich hosté bavili volně. „Právě jsme se dostali z těžkého záchvatu trémy," poznamenala moje hostitelka, původem Američanka. „Měli jste tu být před měsícem a půl, když začala válka, abyste si uvědomili, jak se věci mají. Zpočátku jsme se báli, že vstoupíme přímo do ní, a každou hodinu jsme očekávali francouzské bombardéry nad našimi hlavami. Víte, že z našeho balkonu můžeme za jasného dne zahlédnout francouzské pobřeží."

„Nejhorší vlastností byly výpadky proudu," dodal můj hostitel. „Díky bohu, že už je nemáme. Počkejte, až se dostanete nahoru do Německa. Pak pochopíte, o čem mluvím."

„Italové se do téhle vřavy nechtějí dostat," prohlásil rozhodně muž z povolání. „Už jsme si prošli dvěma válkami - v Etiopii a ve Španělsku. To už je na nějakou dobu dost bojů."

„Pokud bychom měli později zasáhnout," vpadl do hovoru vysloužilý námořní důstojník, „bude to výhradně v italském zájmu. A i pak dostaneme nejdřív to, co chceme. Žádné vstupování na základě slibů. Nezapomínáme, jak nás ve Versailles podvedli. Podruhé se to už nestane."

„Musím se vám omluvit, že jsem vám nepodala pravou kávu," řekla moje hostitelka. „Ale tohle Mokkari z pražené rýže není tak špatné. Víte, že kávu z Jižní Ameriky už nemůžeme dostat ani na bázi výměnného obchodu, a v době, jako je tato, nesmíme přijít o žádné zlato ani devizové prostředky, s výjimkou životně nutného dovozu."

„Vlastně," vložil se do toho jeden z hostů, „bychom mohli mít malý příděl kávy z toho, co se k nám dováží z Etiopie. Ale ta káva je velmi kvalitní a na světovém trhu vynáší fantastickou cenu. Vláda ji tedy celou prodává do zahraničí, aby získala více deviz."

„Systematicky se učíme obejít se bez luxusního dovozu od doby, kdy proti nám Liga zavedla sankce během etiopské války," řekl můj hostitel. „Divil byste se, jak jsme se stali soběstačnými."

„Autarkie," prohlásil vysloužilý námořní důstojník odsouzeně, „je dobrý nápad. Postaví národ na nohy. Dává víc práce. Podněcuje vynalézavost. Samozřejmě to nemůžeme udělat na sto procent. Ale čím více se k tomu přiblížíme, tím lépe."

Během cesty po železnici z Janova k německým hranicím byly mé společenské kontakty skrovné. Spolucestujícími byli Italové a moje znalost tohoto jazyka je pro inteligentní konverzaci příliš kusá. Přesto jsem našel armádního důstojníka, který mluvil francouzsky, a obchodníka, který uměl německy.

Armádní důstojník byl optimistou, a to především díky své víře v Mussoliniho. „Náš Duce je chytrý člověk," řekl důrazně. „Drží nás mimo tu válku na severu, protože ví, že to není náš boj. Tedy alespoň zatím ne. Kdyby se podmínky změnily, jsem si jistý, že je dost chytrý na to, aby pro nás vybral tu správnou stranu." Ideologie ho zjevně netrápily. V jeho očích to byla jen další válka.

Obchodník se ideály nezabýval stejně, ale důstojníkův optimismus nesdílel. „Tohle je šílená válka," zavrčel. „Nechápu, jak to vůdci na obou stranách mohli dopustit. Měli by mít dost rozumu na to, aby udělali nějaký kompromis, když vědí, co to asi bude znamenat. Jestli to bude trvat třeba dva roky, tak to všude beznadějně podkope obchod a možná ho znárodní. Pokud bude trvat stejně dlouho jako druhá válka, bude celá Evropa v chaosu. Ne organizovaný komunismus. Jen obyčejná anarchie."

„Nezíská Itálie obchodně, když zůstane neutrální?" Zeptal jsem se.

„Ale ano," pokrčil rameny. „Už teď děláme nové obchody a budeme mít další. Ale v poválečné deflaci přijdeme o všechny zisky z války a ještě o něco navíc." Těžce si povzdechl a podíval se z okna na podzimní krajinu, která se míhala kolem.

Ve Veroně nastoupilo do vlaku několik Němců. Později jsem zjistil, že to byli rekreanti, kteří se vraceli z krátkého výletu do Benátek. Byli to typičtí hansovní turisté - muži s kulatými, úzce střiženými hlavami; ženy byly bolestně prosté, jak už to u severoněmeckých žen bývá.

S jedním z nich jsem se dal do řeči. Pochválil mě za mou němčinu a se zájmem se dozvěděl, že mám namířeno jeho směrem. „Vzhledem k tomu, že je válka, zjistíte, že je to v Německu překvapivě normální," řekl mi. „I když samozřejmě, když přijedete přímo z té vaší mírumilovné, prosperující Ameriky, nebudou se vám některé aspekty našeho života líbit. Například výpadky proudu a potravinové lístky. Ale i tak jsem rád, že se vracím domů. Itálie je krásná země, ale není Gemütlich (útulná). Italové nás nemají rádi a dávají nám to pocítit. Alespoň lidé tady v severní Itálii to tak mají. Dál na jihu prý nejsou tak protiněmečtí."

To už náš vlak vjížděl do oblasti dříve nazývané Jižní Tyrolsko, která byla na konci světové války připojena k Itálii. Navzdory dvěma desetiletím italizace bylo stále patrné základní němectví regionu, od selských usedlostí ve tvaru chalup až po zříceniny starých hradů, které se tyčily vysoko na skalách, kde kdysi vládli teutonští rytíři. Jižní Tyrolsko jsem znal z doby před rokem 1914, kdy bylo součástí Rakouska, a tak mě zajímalo, k jakým změnám došlo. I z okna auta jsem viděl hojné důkazy italské kolonizace. Všechny nové budovy byly v italském stylu a mezi davy cestujících třetí třídy, kteří nastupovali a vystupovali na každé zastávce, se hojně vyskytovaly

latinské tváře. Na nádražích se to hemžilo vojáky, policisty a karabiniéry v malebných černých kabátech a velkými klobouky. Němečtí turisté si to všechno prohlíželi v tíživém tichu. Bylo zřejmé, že se o tomto bolestném tématu nechtějí bavit.

Jak vlak stoupal horským údolím Adiže, počasí se ochlazovalo. Dlouho předtím, než jsme dorazili do Bolzana, byla země posypaná sněhem - což je na konci října na jih od Brenneru velmi neobvyklé. Byl to první mrazivý závan nejtužší zimy za celou generaci, kterou měla válkou zničená Evropa projít. Hory po obou stranách byly dobře pokryty bílou pokrývkou.

Bolzano (dříve Botzen) je velké město, hlavní město provincie a správní středisko. Tady italianizace zjevně udělala velký pokrok. Byly postaveny velké nové továrny, kde pracovali italští dělníci. Kolonisté byli ubytováni ve velkých blocích moderních činžáků, které tvořily celou novou čtvrť. Na stěnách byly obřími písmeny napsány: „Díky, Duce!“ Musela tu být velká posádka, protože stará rakouská kasárna byla nápadně rozšířena. Byl na nich Mussoliniho slavný výrok: „O hranicích se nediskutuje, ty se brání!“

Když jsme dorazili do Bolzana, padal podzimní soumrak. Když jsme čekali na nádraží, na nedalekém kopci se najednou na obřím nápisu v elektrickém světle objevilo latinské slovo Dux. Když se vlak vydal na dlouhou cestu vzhůru do Brennerského průsmyku, sněhová pole na vysokých horách na severu růžově zářila alpskou září.

Hřeben historického Brennerského průsmyku je hranicí mezi Itálií a Německem. Je to také dělící čára mezi mírem a válkou. Na jihu leží Itálie, ozbrojená a ostražitá, ale neutrální, a tudíž relativně normální. Na severu leží Německo, země pohlcená bojem na život a na smrt s mocnými nepřáteli. Cestující, který vjíždí do Německa, se ponoří do chmurného stínu války, jakmile překročí tuto horskou bránu.

Překročil jsem Brenner v noci, takže jsem se setkal s nejpřekvapivějším aspektem válečného Německa - všeobecným zatemněním. Po celé cestě na italskou stranu pohoří svítila města a vesnice elektrickým světlem, které zajišťovala vydatná vodní energie. Také moje vlakové kupé bylo skvěle osvětlené. Nebyla tedy žádná příprava na to, co se mělo brzy stát.

Krátce před příjezdem k hranicím prošli vlakem dva příslušníci německé pohraniční policie a vybírali pasy. Jelikož byli ještě v Itálii, měli na sobě civilní oblečení a jejich hodnost označovaly pouze pásky s hákovým křížem na pažích. Nebyla to nijak působivá dvojice. Jeden byl malý a hubený, s lišáckým obličejem. Druhý, velký a podsaditý, měl bledou pleť a oči posazené příliš blízko u sebe.

Na italské pohraniční stanici Brennero, kde se později měli setkat Hitler a Mussolini, nastoupila německá vlaková posádka. První, co nový průvodčí udělal, bylo, že přišel do mého kupé a stáhl stínítka na oknech. Pak přišel úředník, který měl za úkol prohlédnout vaše zavazadla a zapsat vaše peněžní prohlášení. Na rozdíl od pohraniční policie to byl muž s pěknou postavou - hrubý obličej, modré oči, natočený blonďatý knír a dobře padnoucí šedá uniforma. Po krátké a zdvořilé prohlídce stroze prohlásil: „Povoleno pouze modré světlo.“ Načež zářivé elektrické glóbusy v mém kupé zhasly a zůstal jen malý půlměsíc modrého světla, mnohem menší než nouzové žárovky v našich vlacích podzemky. Osvětlení bylo tak slabé, že jen podtrhovalo tmu. Nebýt tlumené žluté žárovky na chodbě vlaku, bylo by téměř nemožné se v něm orientovat.

Neměl jsem na práci nic jiného než sedět, a tak mě moje kupé brzy přestalo bavit a vydal jsem se chodbou zjistit, jestli je někde něco k vidění. Ke svému velkému uspokojení jsem zjistil, že okna u dveří vagonu nemají žádné záclony, takže jsem se mohl podívat ven. A jaký se mi naskytl pohled! Byl úplněk a měsíční světlo, odrážející se od čerstvě napadaného sněhu, činilo krajinu téměř tak jasnou jako ve dne. Po obou stranách se tyčily horské štíty daleko do noci. Vysoké borovice a jedle se skláněly pod bílým nákladem. Tu a tam drobné vesničky tyrolských chalup dotvářely dojem nekonečné vánoční pohlednice.

Když vlak hřměl z alpského rozvodí, vjel do rozšiřujícího se údolí s rychle tekoucí říčkou. Domy byly stále častější, vesničky se rozrůstaly. Tu a tam jsme minuli pilu, zřejmě v provozu, protože z komínů stoupal kouř a pára. Nikde však nesvítilo jediné světlo. Jen velmi zřídka se objevil slabý záblesk tam, kde nějaké okno nebylo zcela zastíněno. Krajina byla tak tichá a opuštěná, jako by se celý kraj vylidnil.

V Innsbrucku, prvním městě na sever od hranic, jsou nákladní nádraží a tady jsem mohl lépe ocenit důkladnost německých protileteckých opatření. Lokomotivy neměly světlomety - jen dvě malé lucerničky, které neposkytovaly o nic víc světla než olejové lampy před

našimi vlaky podzemky. Na nákladových nádražích byly výhybky natřeny černou barvou, až na malé příčné štěrbiny. Tu a tam svítila tlumená modrá světla na vysokých stožárech. Jen na nástupišti nádraží bylo několik tlumených žárovek - jen tolik, aby cestující viděli na cestu.

Od Innsbrucku jsem si směl zvednout stínítko, takže jsem mohl pohodlně sedět ve svém kupé a v klidu si prohlížet tuto potemnělou zemi. Měsíční panorama bylo tak výjimečné, že jsem se rozhodl vzdát se spánku a sledovat ho po většinu noci. Oběť se mi vyplatila.

Když jsme se dostali do mnichovské metropole, mohl jsem ještě lépe posoudit způsob, jakým se udržuje městské zatemnění. Mnichov je velké město, a přesto v něm byla skoro stejná tma jako na venkově. Na hlavních ulicích a dálničních křižovatkách byly příčně svítící semafory, ale protože jsou červené a zelené, ze vzduchu nepochybně nejsou vidět o moc víc než modré. Navíc v tuto pozdní hodinu nebyl kromě občasného kamionu téměř žádný provoz. Nikde žádný paprsek bílého světla a kromě železnice ani žádné zatemněné modré světlo. Při průjezdu tímto velkým potemnělým městem se pocit nepřirozeného ticha a prázdnoty stal přímo tísnivým.

Mnichovské ulice se brzy opět proměnily v otevřenou krajinu. Hory ležely daleko za nimi a hornobavorská náhorní plošina pokrytá sněhem se táhla po obou stranách, až se ztratila v mrazivé měsíční mlze. Monotónní krajina mě přiměla k dřímotě. Nějaký šestý smysl mě musel probudit k dalšímu zajímavému pohledu. Můj vlak projížděl Durynskými vrchy. Byly oděny nádhernými borovicovými lesy, stejně hluboce zasněženými jako ty v tyrolských Alpách. Ty durynské lesy rostou v řadách stejně pravidelně jako kukuřičná pole. Kopce jsou opásány různě vysokými porosty, které vytvářejí zvláštní mozaikovitý efekt. Tam, kde byla vykácena zralá výsadba, nezůstala ani stopa po seči a byly vysázeny sazenice. Zde je lesní hospodářství dovedeno do n-tého stupně účinnosti.

Když jsem se dostal z kopců do rovinaté krajiny, znovu jsem usnul a probudil se až za východu slunce - bledého a slabého pozdně podzimního slunce, protože severní Německo leží na labradorské šířce. Slunce brzy skryly mraky, zatímco vlak se občas prodíral mlhou. Byli jsme už dávno v rovinatých pláních severního Německa a nezajímavější krajinu si lze jen stěží představit. Domy i továrny jsou stejně postaveny převážně z matně žlutých cihel, které ještě více otupuje kouř z měkkého uhlí. Stejně

neatraktivní jsou i další části krajiny. Půda, ačkoli je pečlivě udržovaná, vypadá řídce a na většině z ní rostou jen borové křoviny.

Na některých větších stanicích stály početné skupiny vojáků, snad mobilizovaných záložníků čekajících na vojenské vlaky. Byli v polní výstroji, od ocelových přileb po těžké pochodové boty sahající do půli kolen. Mimochodem, současná německá uniforma není „polní šedá“ z poslední války. Je to matná šedozelená, na pohled nevýrazná, ale dobře splývající s krajinou, což by válečné uniformy měly dělat.

Města byla stále častější, až jsme se zjevně ocitli na okraji velkoměsta. Blížil jsem se k Berlínu. Vlak tu a tam míjel rozsáhlá nákladiště. Zde bylo zajímavé sledovat množství ukořistěných polských kolejových vozidel. Stejně jako německé nákladní vozy byly natřeny matně červenou barvou, ale odlišovaly se šablonovitě vyvedenou polskou orlicí v bílé barvě s písmeny PKP. Ve většině případů bylo přidáno významné slovo DEUTSCH, což znamenalo, že vozy jsou nyní německé.

Nakonec vlak zmírnil rychlost a vjel do rozlehlé stanice Anhalter Bahnhof, která připomínala stodolu a

byla hlavní stanicí pro vlaky z jihu. Přijel jsem do Berlína, hlavního města a metropole Německa.

Berlínské zatemnění

Můj vstup do Berlína nebyl nijak veselý. Vlak měl téměř dvě hodiny zpoždění a nebyla tam žádná jídelna, takže jsem si nedal nic jiného než tradiční snídani pro kovboje - doušek vody a cigaretu. Chladný podzimní vzduch mě rozechvěl, když jsem vystoupil z vlaku. Zdálo se, že nosičů je ve válečném Německu málo, a já měl to štěstí, že jsem si předem vymohl, aby mi jeden z nich odnesl mé objemné příruční zavazadlo.

Mým prvním úkolem bylo sehnat nějaké německé peníze, protože jsem neměl ani fenik. Říšské marky se v zahraničí legálně koupit nedají. Cestovatel to dělá tak, že si před odjezdem z rodné země vezme akreditiv. Během pobytu v Německu z něj čerpá a získává takzvané registrované marky, které jsou mnohem levnější než oficiální kurz 2,4 za dolar. Já jsem svůj akreditiv koupil v New Yorku v kurzu téměř pět za dolar. To znamenalo dvacetiprocentní marku - úsporu téměř 100 procent. Cestovatel má tyto peníze používat pouze na životní náklady a každý výběr je zapsán v jeho pasu i v akreditivu, což umožňuje úřadům kontrolovat, za co utratil, když opouští Německo. Příspěvek je však liberální, a pokud jeho drahota nenaznačuje, že si hodně nakupoval, nebude mít žádné potíže. Člověk samozřejmě

dostane běžnou měnu. Registrovaná marka je pouze účetní fráze.

V jedné z kanceláří na každé velké železniční stanici jsem si vybral hotovost na několik dní a pak mi můj nosič našel jeden z mála dostupných taxíků. Taxík i řidič byli starodávní, ale bezpečně mě dovezli do hotelu. Byl to slavný Adlon na hlavní berlínské třídě Unter den Linden.

Při vybalování jsem měl to potěšení, že mi zavolal Němec jménem Sallett, kterého jsem informoval o svém příjezdu. Znal jsem ho z doby, kdy působil na německém velvyslanectví ve Washingtonu. Nyní pracoval v americké sekci ministerstva zahraničí, takže jsem počítal s tím, že mě správně uvede do činnosti. Protože ten den byla neděle, nebylo třeba nic oficiálně vyřizovat, ale požádal mě, abych se s ním sešel u oběda k předběžnému rozhovoru a abych ještě téhož večera přišel k němu domů na večeři.

Než jsem si však domluvil schůzku k obědu, opatřil jsem si potravinové lístky - ty vzácné kousky papíru, na nichž závisí život. V podstatě to nejsou karty, ale bloky kupónů, které připomínají obchodní známky vydávané v některých našich obchodech. Úředník u přepážky zapsal mé jméno do velké knihy a podal mi týdenní zásobu v

podobě malých různobarevných bloků kupónů. Každý kupón je dobrý na tolik a tolik gramů chleba, másla, masa a dalších potravin. Při každém jídle musíte odtrhnout různé kupony potřebné pro každý pokrm, přičemž množství je vytištěno na účtence. A číšník je musí sbírat, když si objednáváte, protože je zase musí odevzdat do kuchyně, aby vám mohl přinést jídlo. To nemá nic společného s cenou. V konečném důsledku je každý z těchto stravenek tím, čemu Němci říkají Bezugschein - úřední povolení k nákupu zboží určitého druhu a kvality. Dovolte mi to ilustrovat: Chcete si koupit maso. Každý z vašich kuponů na maso vás opravňuje k nákupu tolika gramů. Můžete jít do levné restaurace a koupit si nejlevnější druh salámu, nebo můžete jít do nejlepšího hotelu a koupit si jemně propečenou svíčkovou. Cena se bude velmi lišit, ale počet odevzdaných masových kupónů je naprosto stejný.

Potřeboval jsem si s sebou vzít karty na jídlo, i když jsem byl pozván na oběd. V Německu platí, že ať je váš hostitel jakkoli bohatý, nemá o nic víc kuponů než kdokoli jiný, a tak je nemůže svým hostům poskytnout. To platí pro všechna jídla v hotelech nebo restauracích. Neplatí to, když vás hostitel pozve do svého domu. V takovém případě se musí postarat o všechny pocty. To

značně omezuje domácí pohostinnost. V takových případech se hostům obvykle podává ryba, zvěřina nebo jiná pochoutka, na kterou se nevyžadují potravinové lístky.

Doktor Sallett mě pozval na oběd do Kaiserhofu, známého hotelu kousek od Wilhelmstrasse. Je to nacistické společenské ústředí, a když prominentní členové strany přijíždějí do Berlína z provincie, obvykle se tam zastaví. Sallett se se mnou setkal ve vstupní hale, oslnivý v šedé diplomatické uniformě střižené s přepychem, jakého umějí dosáhnout vojenští krejčí. Byla neděle, takže v jídelně chybělo obvyklé osazenstvo všedních dnů. Přítomní se zdáli být hodně podobní - energičtí muži, většinou třicátníci nebo čtyřicátníci, někteří s tvrdou tváří a všichni s aureolou jistoty a autority. Téměř všichni měli na sobě znak strany, knoflík o velikosti půldolaru s červeným hákovým křížem na bílém pozadí.

Moje první jídlo ve Třetí říši bylo jednoznačně úspěšné. Jak se dalo očekávat v této přední nacistické restauraci, jídlo bylo dobré a obsluha rychlá. Imitace kávy, náhražková z praženého ječmene, byla banální, ale napravila to vynikající sklenka staré německé brandy. Poté mi můj přítel Sallett vysvětlil různé věci, které

musím udělat, abych se mohl bez ztráty času vydat na cestu.

Když jsme se do večera rozloučili, vrátil jsem se po Wilhelmstrasse, abych si prohlédl své nové bydliště. Všiml jsem si, jak slavná ulice architektonicky změnila svou tvář od doby, kdy jsem tam byl před deseti lety. Přes široké náměstí naproti Kaiserhofu stálo nové kancléřství, zatímco na opačné straně ulice bylo stejně nové Ministerstvo národní osvěty a propagandy - instituce, kterou jsem měl velmi dobře znát, protože všichni zahraniční zpravodajové spadali pod jeho zvláštní pravomoc. Obě budovy jsou typickým příkladem nové nacistické architektury - jejich exteriér je přísně prostý, ať už je uvnitř jakákoli nádhera. Jde o vědomou reakci na zdobné přehánění starého empírového stylu, kterému se odporuje jako vulgárnímu a nevkusnému.

Hned za kancléřstvím se nachází poměrně skromný starý palác z osmnáctého století, který je oficiálním sídlem Adolfa Hitlera. Od ulice se nachází daleko vzadu za vysokým železným zábradlím. Nad jeho sedlovou střechou se vznáší zvláštní vlajka s hákovým křížem na znamení, že Der Führer je doma. Tak o něm Němci vždycky mluví. Jen velmi zřídka používají jeho jméno. S

jakousi neosobní úctou je v germánských myslích Der Führer, Vůdce.

Zábradlí před palácem má dvě brány, kterými mohou vjíždět a vyjíždět motorová vozidla po půlkruhovém nájezdu. Tyto brány střežila bezpečnostní policie, přezdívaná Schupos, v zelených uniformách a černých kožených čepicích s kšiltem. Před vstupem do samotného paláce stály dvě vojenské hlídky v polní šedi. Na druhé straně ulice se shlukla početná skupina vyhlídkářů, kteří mlčky hleděli na sídlo svého vůdce. I ve všední dny lze takové diváky najít vždy od rozbřesku do soumraku, poté je potulování po Wilhelmstrasse zakázáno.

Ulice byly plné nedělních procházkářů, a protože odpolední mlžný déšť ustával, považoval jsem to za dobrou příležitost podívat se na sváteční davy. Procházel jsem se proto asi hodinu nahoru a dolů po Unter den Linden, kolem Pariser Platz a nakonec zpět do hotelu. Můj vynikající dojem z těchto válečných Berlíňanů byla naprostá netečnost. Působili vyrovnaně všedně, s tvářemi bez výrazu. Téměř nikdy jsem neviděl skutečně živý rozhovor, ani smích nebo dokonce úsměv. Dvakrát jsem krátce zavítal do kavárny. V obou případech seděli návštěvníci a tiše si povídali a podle útržků řeči, které

jsem zaslechl, se hovor týkal výhradně osobních nebo místních záležitostí. Ani jednou jsem nezachytil rozhovor o válce nebo jiných veřejných záležitostech.

Uniforem bylo samozřejmě hodně. Vojáci, zjevně na nedělní svobodě, se míjeli a zase míjeli, někdy ve velkých skupinách. Nikdy se nepotáceli, ale kupili se pěkným tempem a jejich okované boty těžce narážely na chodník. Většina z nich měla pěknou postavu a všichni vypadali dobře živení a celkově fit. Tu a tam jsem zahlédl nacistického Sturmabteilungsmanna oblečeného v hnědém s červenou páskou s hákovým křížem na paži. Častěji jsem potkával muže v černých uniformách S.S. - stranické Schutz Staffeln neboli elitní gardy. Dvakrát jsem míjel skupiny Hitlerjugend, chlapců oblečených výhradně v tmavomodrém, od plátěné čepice až po pytlovité lyžařské kalhoty zastrčené do vysokých bot. Hodně se puntičkářsky salutovalo. Vojáci salutovali vojenským pozdravem, rychlým dotykem prstů na přilbě nebo polní čepici. Ostatní pozdravili nacistickým pozdravem se ztuhlýma rukama.

Nejzajímavějším příkladem netečné nálady berlínského lidu byl postoj k těsně uzavřenému britskému velvyslanectví, které se nachází hned za rohem Adlonu. Stojí tam s pozlacenými lvy a jednorožci na

svých portálech. Spíše jsem očekával, že toto diplomatické sídlo úhlavního nepřítele bude přitahovat určitou pozornost, zejména v neděli, kdy se tato část města hemží návštěvníky zvenčí. Přestože jsem ji nějakou dobu pozorně sledoval, nikdy jsem neviděl, že by se na budovu někdo podíval víc než letmým pohledem, natož aby na ni ukázal nebo jakkoli demonstroval.

Překvapující bylo také to, jak dobře byli lidé oblečeni. Viděl jsem mnoho obleků a kabátů, které byly zjevně dlouho nošené, ale vždy byly upravené a čisté. V tu chvíli jsem si myslel, že tato dobrá vizáž je způsobena tím, že všichni měli na sobě nedělní oblečení, ale v dalších dnech jsem už nepozoroval velký rozdíl. Vlastně všude, kam jsem v Německu přišel, se lidé oblékali přibližně stejně. Nikde jsem neviděl otrhané, neupravené osoby. Bylo mi řečeno, že levnější látky, vyrobené převážně z dřevité syntetiky smíchané s nekvalitními materiály, rychle absorbují vlhkost, těžknou a špatně se suší. Přesto vypadají dobře, i když o účinnosti jejich odolnosti proti dešti a chladu pochybuji.

Jedna věc však těmto oděvům chyběla, a to styl. Nabídka modelů byla malá a zjevně byly určeny spíše pro službu než pro eleganci. Kabáty byly většinou ulsterového typu, a to platí i pro ženy. I když jsem viděl

značný počet dam, které byly podle našich měřítek dobře oblečené, průměrná berlínská žena s ulsterkou nebo kabátem do deště, obyčejným plstěným kloboukem, bavlněnými punčochami a botami na nízkém podpatku si málokdy zaslouží druhý pohled. Mohu dodat, že se líčí jen málo nebo vůbec a jen zřídkakdy má zvlněné vlasy. Takové zkrášlování se přísným nacistům příčí jako nevlastenecké.

Moje první procházka naznačila další věc, kterou potvrdilo následné pozorování. A to, že Berlín zůstává tím, čím vždycky byl - městem, kterému chybí jak barva, tak nedefinovatelné kouzlo starobylosti. Jeho architektura je monotónní a šedivý dojem umocňuje mlhavé severské klima. Většinu podzimního období je zataženo s častým mírným deštěm. I za takzvaných jasných dnů nízko visící slunce slabě prosvítá skrz závoj mlhy.

Tou dobou už se snášel brzký podzimní soumrak, a tak jsem se vrátil do Adlonu. Na večerní schůzku jsem se neoblékl, protože ve válečném Německu si člověk málokdy oblékne i večerní sako. Dvouřadý tmavý oblek se považuje za dostatečný téměř pro všechny příležitosti. Moji přátelé Sallettovi bydleli kousek od mého hotelu, ale objednal jsem si taxi, takže jsem měl jistotu dopravy. Situace s taxíky je jednou z mnoha nevýhod života ve

válečném Berlíně. Kvůli přísnému přídělovému systému na benzin jsou taxíky vzácné i ve dne a ještě vzácnější v noci. Předpokládá se, že se budou používat pouze pro služební účely nebo z nutnosti, takže řidiči vás nesmějí vzít na žádné místo zábavy, dokonce ani do opery. Ani neprojíždějí ulicemi, aby vyhlíželi zákazníky, takže pokud neznáte stálé stanoviště taxíků, téměř nikdy si ho nemůžete vzít.

Když jsem sestupoval dolů, byla hotelová hala skvěle osvětlená, ale přes vchod byly zatažené tlusté závěsy. Proklouzl jsem jimi a narazil na nejtěžší válečný berlínský jev, Verdunklung neboli zatemnění. Když jsem se vynořil skrz křídlové dveře, zasáhlo mě to doslova jako rána do obličeje. Znovu se spustil mlžný déšť a byla tma jako v pytli. Široká třída Unter den Linden byla jako černá díra. Žádné pouliční světlo kromě křížem krážem rozsvícených semaforů na nedalekém rohu Wilhelmstrasse. Pro těch pár automobilů a občasných autobusů, které se pomalu plazily kolem, jich bylo sotva zapotřebí. Dobře mohly jet opatrně, protože jejich světlomety byly zakryté kapotou až na malý otvor vyzařující matný paprsek. Když jsem stál na chodníku a čekal na svůj taxík, chodci si v inkoustovém šeru ostražitě vybírali cestu, spíš tušili, než viděli. Někteří z nich měli

na sobě fosforeskující knoflíky, aby se vyhnuli srážkám s ostatními kolemjdoucími. Jiní používali k orientaci malé elektrické lampičky, které rychle blikaly a vždy směřovaly dolů k zemi. Jakékoli jiné použití svítilny je přísně zakázáno. Otočit ji nahoru, abyste si přečetli značku ulice nebo našli číslo domu, se hodnotí varovným výkřikem některého z policistů, kteří se po setmění zdají být všude. Takové jednání totiž může vést k zatčení a pokutě padesáti marek, což je v přepočtu asi dvacet dolarů.

Do taxíku jsem nastupoval s jistými obavami. Jak měl řidič najít adresu mého přítele, vyhnout se kolizi nebo se vůbec držet na vozovce v noci, jako byla tato? Zdálo se však, že se vyzná, protože se neustále prodíral vpřed, s mnoha tajemnými odbočkami a zákrutami bludištěm nepřehledných ulic a uliček. Co se mě týče, neviděl jsem ani domy po obou stranách, i když jsem cítil jejich hrozivou přítomnost a žasl nad představou všeho toho života a světla, které se skrývá za nesčetnými zahalenými okny. Jedinými viditelnými objekty byla malá světla přijíždějících automobilů a občasné tramvaje nebo autobusy, které se proháněly kolem jako hluční duchové. Uvnitř je osvětlovaly drobné modré žárovky, které odhalovaly stíny cestujících. Válečný Berlín se skutečně

stal „městem strašlivé noci“. Žádný popis nedokáže dostatečně vystihnout depresivní, téměř paralyzující účinek. Je třeba ho prožít, abyste ho pochopili.

Nakonec můj taxík zastavil. Řidič zablikal světlem, které ukázalo několik dveří docela blízko u sebe. „To musí být jeden z těch dvou,“ řekl, když jsem vystoupil a zaplatil mu.

Naštěstí jsem měl s sebou baterku přivezenou z Ameriky. Byla malá jako plnicí pero a dala se připnout do kapsy vesty. Pohled na ni nikdy nepřestal vyvolávat závistivý obdiv německých známých. Nedbaje na číhající policisty jsem s jejími malými paprsky zablikal nahoru na číslo domu, které jako obvykle viselo na špičce vysokých dveří. Nebylo to správné místo. Zkusil jsem vedlejší dveře. Neměly žádné číslo a zdály se být nepoužívané. Zkusil jsem další dům. Čísla se táhla špatným směrem. Mlhavé mrholení mezitím zesílilo na pořádný liják.

S pocitem naprosté bezmoci jsem se rozhodl vyhledat informace, a tak jsem stiskl tlačítko u bytu v prvním patře, a když cvakla západka, vešel jsem dovnitř. Když jsem procházel chodbou, otevřel se vchod do bytu a ve dveřích stála mladá žena s příjemnou tváří. Vysvětlil

jsem jí situaci a uvedl, že jsem úplně cizí člověk. Její tvář se zatvářila soucitně a pak se rychle zamračila.

„Říkáte, že se ten taxikář neujistil?“ vykřikla. „Ach, jak hloupé! Ten chlap by měl být nahlášen. Počkejte chvilku a já vám to ukážu sama.“ Zmizela a za chvíli se vrátila v pláštěnce.

Protestoval jsem, že cestu najdu podle jejích pokynů, ale nic z toho si nenechala líbit. „Ne, ne,“ naléhala. „Takové zacházení s nově příchozím cizincem! Jsem povinna vynahradit tomu řidiči jeho neschopnost.“

Společně jsme vyrazili do deště. Cestou mi vysvětlila, že bytový dům mého přítele, ačkoli je uveden v její ulici, má vchod hned za rohem na jiné třídě. To jí také připadalo velmi hloupé.

Když jsem přišel poněkud později, zjistil jsem, že ostatní už tam jsou. K mému velkému potěšení byl hlavním hostem Alexander Kirk, náš chargé d'affaires v Berlíně. Odvádí skvělou diplomatickou práci na velmi obtížném postu. Je všeobecně oblíbený a neváhá mluvit otevřeně, když je to třeba. A zdá se, že místo toho, aby se urážel, mají ho Němci o to raději. O několik týdnů později získal pan Kirk nové vavříny, když vetoval obvyklou oslavu Dne díkůvzdání americké kolonie v restauraci

nebo hotelu. Argumentoval tím, že v době, kdy v celém Německu platí přísné příděly, by takové veřejné hodování bylo nevkusné. Místo toho pozval své spoluobčany na soukromou večeři do svého palácového sídla na noblesním předměstí. Němci to považovali za vrchol taktní zdvořilosti.

Dalšími dvěma hosty byli pan Hewel, jeden z Hitlerových důvěrných poradců, a Dr. Otto Schramm, přední berlínský chirurg. Během večera mi doktor Schramm vyprávěl o novém syntetickém tuku, který byl právě vynalezen. Prováděly se náročné pokusy, aby se vyrobila nejen náhrada mýdla, ale také jedlá směs, která by doplňovala živočišné tuky a rostlinné oleje. Tvrdil, že to brzy odstraní hlavní nebezpečí pro výživu blokádovaného Německa, protože se dá vyrobit z hojně dostupných chemických složek. Řeč se protáhla. Naštěstí mě pan Hewel odvezl do hotelu svým autem, které jako úředník mohl stále používat.

Těsně před příjezdem k Adlonu jsme narazili na kolonu obrovských vojenských nákladních aut, která jela po ulici Unter den Linden a vyjížděla přes Brandenburger Tor. Později mi bylo řečeno, že materiál a munice, směřující přes Berlín, se obvykle přesouvají pozdě v noci. Při té příležitosti muselo být živo, protože ještě dlouho

poté, co jsem odešel do ústraní, jsem slyšel občasné dunění těžké dopravy, jejíž vibrace ke mně doléhaly i přes tlusté zdi Adlonu.

Pokračování v práci

Odjel jsem do Evropy jako zvláštní zpravodaj Severoamerické novinové aliance (North American Newspaper Alliance - N.A.N.A.), tiskového syndikátu, jehož členy jsou Spojené státy, Kanada a další části světa. Mým hlavním působištěm bylo Německo, s odbočkami do střední Evropy. Protože N.A.N.A. je zpravodajský servis, mým úkolem bylo studovat poměry, dělat výkladové nebo lokální tematické články a získávat důležité rozhovory. O přímé zpravodajství jsem se profesionálně nezajímal. Abych odvedl dobrou práci, musel jsem mít otevřenou mysl; proto jsem se snažil odstavit své soukromé názory na této straně oceánu. A od svého návratu jsem se snažil je už znovu nepřebírat.

Objektivní postoj mi usnadnila skutečnost, že mě vypuknutí evropské války zastihlo na místě, kde nic neznamenalo, kromě vlivu na cenu cukru - v Havaně na Kubě.

Mezi průzkumem, který jsem prováděl s washingtonským kolegou H. H. Stansburym, a strašným vedrem jsem mohl věnovat jen malou pozornost evropským záležitostem, o nichž se v havanském tisku psalo špatně. Všichni byli pohlceni místní politikou.

Batistova vláda se chystala oslavit výročí svého revolučního vzniku, přičemž významným datem bylo 4. září. Havana tak byla celá ověšená vlajkami a vývěsními štíty, zatímco na protější straně přístavu na hradě Morro a pevnosti Cabanas se tyčily obrovské průsvitky s nápisy: BATISTA a CUARTO SETIEMBRE, které v obrovských ohnivých písmenech plápolaly po nocích. A pak, těsně před velkou oslavou, musela Evropa explodovat! Není divu, že to na kubánské myšlení, kromě cukrové fáze, sotva něco udělalo.

Do mé mysli to však udělalo velkou díru. Již dříve jsem agitoval za možnost osobně pokrýt situaci v Německu, k čemuž jsem měl jisté předpoklady, jako například občasnou znalost této země od dětství a praktickou znalost jazyka. Německé dění jsem také pravidelně sledoval při studiu zahraničních vztahů. Proto jsem hned, jak jsem mohl ukončit svůj kubánský průzkum, spěchal domů a koncem září dorazil do New Yorku. Tři týdny nato jsem už byl na Rexu a mířil do Evropy. Na místo dění jsem tak dorazil v objektivním rozpoložení.

Pro rychlé a efektivní zahájení práce bylo třeba co nejdříve udělat tři věci. Především jsem musel předložit své pověření a získat povolení, která potřebuje zahraniční

zpravodaj v době války. Pak jsem musel navázat korektní a osobně přátelské vztahy s úředníky, s nimiž budu v kontaktu. V neposlední řadě bych měl navázat skutečně přátelské vztahy s významnými členy zahraničního tiskového sboru - nejen s Američany, ale i s příslušníky ostatních neutrálních národností, kteří jsou umístěni v Berlíně. Zkušený a schopný zahraniční korespondent je nejlepším zdrojem informací. Obvykle ví víc a vidí jasněji než diplomat stejného kalibru. To platí i pro některé dlouhodobě pobývající zahraniční odborníky nebo obchodníky. Kromě toho s vámi mohou oni i korespondenti hovořit volněji. O některých věcech se s vámi členové diplomatického sboru zdráhají bezvýhradně hovořit i v tom nejpřísnějším rozhovoru „mimo záznam“.

Naštěstí se mi podařilo začít se všemi třemi linkami hned první den po příjezdu do Berlína. V pondělí v poledne jsem se ocitl na ministerstvu zahraničí v polovině Wilhelmstrasse, kde jsem se měl zúčastnit zahraniční tiskové konference, která se tam koná každý den v tuto hodinu. Tyto konference se obvykle konají ve velké podlouhlé místnosti, důmyslně obložené panely. Uprostřed této místnosti se táhne obrovsky dlouhý stůl pokrytý zeleným potahem. Na jedné straně stolu sedí

řada vládních úředníků, kteří pocházejí jak z ministerstva zahraničí, tak z ministerstva propagandy. Jeden z nich je mluvčím vlády pro daný den, který činí prohlášení a odpovídá na otázky buď přímo, nebo prostřednictvím jiného úředníka, který je specialistou na danou problematiku. Na druhé straně stolu se shlukují zahraniční zpravodajové, kteří zastupují všechny neutrální země v Evropě, plus několik orientálců a silný kontingent Američanů. Průměrná účast se pohybuje mezi padesáti a sedmdesáti lidmi, včetně několika novinářek.

Osobní vztahy mezi těmito vládními mluvčími a zahraničními zpravodaji jsou obecně přátelské a někdy i srdečné. Tito úředníci jsou inteligentní muži, kteří byli speciálně vybráni pro taktní jednání se zahraničními novináři. Zpravodajové jsou většinou staří odborníci, kteří vědí, jak hrát tuto hru. Konference, které jsou vedeny v němčině, tak obvykle probíhají hladce, s humorným podtónem, když na chytrý dotaz odpoví stejně chytrá odpověď. Tyto hlášky jsou často přivítány všeobecným výbuchem smíchu.

Po ranní konferenci jsem byl představen hlavním představitelům a setkal jsem se také s několika členy naší americké tiskové delegace, kterým jsem byl doporučen nebo s nimiž jsem se již dříve znal. Téměř všichni úředníci

byli vysokoškoláci, někteří s doktorským titulem. Ti z americké sekce byli pro své funkce dobře vybaveni. Dr. Sallett, kontaktní osoba ministerstva zahraničí pro Američany, žil ve Spojených státech již několik let před nástupem do diplomatických služeb a absolvoval postgraduální studium na Harvardu. Dr. Froelich, vedoucí americké kanceláře ministerstva propagandy, vystudoval práva na Harvardu a jeho mladší kolega Werner Asendorf je absolventem Oregonské univerzity. Oba tito muži mají americké manželky. Vedoucí celého zahraničního tiskového oddělení, Dr. Boehme, je poutavá osobnost s pohotovou inteligencí a cynickým smyslem pro humor, která hodně cestovala po mnoha zemích včetně Spojených států. Od prvního okamžiku jsem cítil, že jsou zde muži, kteří nás dobře znají a s nimiž lze harmonicky vycházet.

Téhož dne odpoledne jsem se zúčastnil další zahraniční tiskové konference, tentokrát na ministerstvu propagandy. Tyto konference, které se podobně konají každý všední den, se zabývají spíše speciálními tématy než aktuálními zprávami. Vládní specialisté se vyjadřují ke korespondentům k aktuální vojenské, námořní nebo hospodářské situaci a k nahlédnutí jsou předkládána vynikající čísla. Například když se nad Severním mořem

odehrála velká letecká bitva, předstoupili před zahraniční novináře velitel letky a jeho letecká esa, aby vylíčili svou verzi příběhu a byli vyzpovídáni.

Ještě než nevyhnutelné zatemnění ukončilo můj první pracovní den v Berlíně, byl jsem řádně zapsán do zahraničního tiskového sboru a podal jsem žádost o povolení k agentuře Press Wireless. To je pro zpravodaje nejdůležitější privilegium. Umožňuje mu podávat tiskové depeše do jeho novin nebo syndikátu, přičemž na druhé straně je zaručena platba. Navíc tyto depeše procházejí bez cenzury. Jsem si tím jist jak z toho, co mi bylo řečeno, tak z vlastní zkušenosti. Například jsem podal depeši na malé pobočce až v 18:15 berlínského času (12:15 poledne východního času) a následující ráno se objevila ve všech vydáních New York Times. To by bylo nemožné, kdyby došlo byť jen ke krátkému zpoždění, které by znamenala jen zběžná kontrola před odesláním depeše do rozhlasu.

Tím se dostáváme k jednomu z nejzajímavějších aspektů válečného Německa - systému zacházení se zahraničními novináři. Hned na začátku mi na ministerstvu propagandy řekli, na čem jsem a co smím a nesmím psát. Vojenské a námořní záležitosti byly samozřejmě přísně omezeny, stejně jako témata, jako jsou senzační zvěsti, které zjevně směřují k diskreditaci

německé vlády a poskytují pomoc a útěchu jejím nepřátelům. Existovala jakási gentlemanská dohoda s dopisovatelem, že bude dodržovat pravidla stanovená pro jeho vedení. Pokud by překročil meze a depeše zveřejněná v jeho domovských novinách by obsahovala informace, které by německé úřady považovaly za nepravdivé, nespravedlivé nebo jinak neprofesionální, byl by korespondent předvolán na kobereček a upozorněn, aby se polepšil. Pokud byl přestupek hrubý, mohl být oficiálně vyloučen ze zahraničního tisku, čímž by ztratil svůj oficiální status se všemi výsadami, které s tím souvisejí. Jeho profesní užitečnost by tak skončila a mohl by rovnou opustit Německo, i když by nebyl formálně vyloučen.

Tento systém gentlemanské dohody je stejně zřejmý i v případě rozhovorů. Když děláte rozhovor s oficiální osobou, musíte svůj rukopis předložit ministerstvu propagandy, které pořídí překlad do němčiny a předloží ho dotazované osobě ke schválení. Je zřejmé, že vláda musí dohlédnout na to, aby její přední mluvčí byli správně citováni a aby nebyly zveřejněny výroky, které byly tazateli sděleny „mimo záznam“. Často se tedy stává, že je třeba provést značné změny, než je konečný návrh schválen. Po schválení však již není třeba žádné

další kontroly a rozhovor lze podat pro Press Wireless stejným způsobem jako jakoukoli tiskovou depeši. Z technického hlediska nic nebrání tomu, abyste odeslali původní verzi. Pokud se však zveřejněný rozhovor nebude shodovat s odsouhlasenou předlohou, bude přirozeně jasné, že jste porušili důvěru, a důvěra ve vaši spolehlivost bude zničena.

Stejné zásady platí i pro zahraniční telefonní služby. Většina berlínských dopisovatelů novin v evropských neutrálních zemích má telefonní povolení podobně jako Press Wireless pro nás Američany. Tato povolení umožňují evropským dopisovatelům telefonovat své depeše přímo z berlínské kanceláře do domovských novin. Tyto rozhovory mohou být podrobeny dvojí kontrole - odposlechem a přepisem na diktafonové záznamy. I když se to však dělá, tak se tak dělá za účelem zachycení zjevných nešvarů, jako jsou rozhovory o vojenských záležitostech. Nikdy jsem neslyšel o tom, že by se někdo naboural do novinářského telefonického rozhovoru nebo ho zastavil. I zde je zahraniční zpravodaj volán k odpovědnosti pouze tehdy, když depeše zveřejněná v jeho domovských novinách obsahuje něco, co německé úřednictvo považuje za porušení pravidel hry.

Během mého pobytu v Berlíně vyvinulo ministerstvo propagandy důmyslnou metodu, jak urychlit zasílání tiskových zpráv poštou. Všechny takové materiály bylo možné odevzdat zvláštnímu úřadu s tím, že rukopis bude přečten a odeslán do čtyřiadvaceti hodin, pokud se neobjeví něco závadného. Protože byly zaslány ve zvláštní obálce, prošly bez kontroly běžnými cenzory. V případě námitek byl korespondent vyrozuměn a byly mu navrženy konkrétní změny nebo vyřazení. Zdá se, že zde, stejně jako jinde, byly námitky vznášeny jen zřídka, s výjimkou již vysvětlených důvodů.

Zahraniční zpravodaj může zajít poměrně daleko v popisu aktuálních podmínek a obecné situace. Zdá se, že německá oficiální místa si uvědomila, že nemá smysl snažit se zastavit tiskové zprávy o věcech, které jsou nepopiratelně pravdivé a všeobecně známé. Dovolte mi uvést jeden příklad z vlastní zkušenosti. Napsal jsem pár „mailů“, v nichž jsem podrobně popisoval mnohé útrapy a těžkosti, které musely německé ženy v domácnosti snášet. Prošly v pořádku ministerstvem propagandy, ale já jsem chtěl zjistit, jak na ně reagují oficiální místa. Proto jsem je vyzkoušel na úředníkovi, o kterém jsem si byl jistý, že je nečetl. Pečlivě si je prohlédl a s lehce pokřiveným úsměvem mi je vrátil. „Američtí čtenáři si

budou moci myslet, že jsme na tom špatně," řekl. „Opravdu si myslím, že jste vynechal určité kvalifikační faktory, které by obrázek udělaly méně temným. Nicméně," zakončil s pokrčením ramen, „to, co říkáte, je všechno pravda a věřím, že se snažíte být spravedlivý. Takže podle naší současné politiky nemůžeme učinit žádnou oprávněnou výtku."

Samozřejmě, že volnost zahraničních korespondentů má své praktické hranice. Pokud korespondent zveřejní nějakou nepříjemnou informaci, je více než pravděpodobné, že mu bude sděleno, že taková depeše, i když je pravdivá a nespadá pod běžný rámec stanov, se německé vládě nelíbí. Znám jeden takový případ, kdy bylo pachateli jasně řečeno, že pokud zveřejní další výjimečné objevy tohoto druhu, dostane se do vážných problémů.

Zdá se také, že existuje zřetelná diskriminace mezi volností, která je povolena zpravodajům mocných neutrálních zemí, a zpravodajům malých evropských zemí, které více či méně spadají do německého okruhu. Jejich zástupci tisku mi nejednou řekli: „My nemůžeme psát zdaleka tak volně jako vy, Američané. Kdybychom to udělali, německá vláda by nás buď přímo potlačila, nebo by vznesla silné diplomatické protesty u našich

vlastních vlád, které by to zase mohly našim domácím novinám pěkně zavařit.“

Z těchto skutečností je zcela zřejmé, že německá vláda ve svém zdánlivě liberálním postoji k zahraničním zpravodajům není vedena žádnými idealistickými motivy. Její politika je přísně praktická. Bystré mozky, které řídí ministerstvo propagandy, se rozhodly, že se vyplatí chovat se k zahraničním zpravodajům dobře a pomáhat jim, aby své depeše odesílali s minimem byrokracie a zbytečných průtahů. Nic nedělá zpravodajského novináře spokojenějším než tohle. Ale to není jediný důvod. Samotný fakt, že berlínské depeše pro zahraniční tisk někdy obsahují pro Německo nepříznivé informace, má tendenci vyvolat ve veřejném mínění představu, že berlínská datová linka je relativně spolehlivá, a to zase pomáhá německé vládě v prosazování její zahraniční propagandy. Konečně nehrozí, že by některá z těchto nepříznivých informací pronikla zpět k německé veřejnosti, protože není dovoleno je otisknout v žádných německých novinách.

Není nic překvapivějšího než kontrast mezi zacházením se zahraničními novináři a jejich německými kolegy. Německý tisk je přísně kontrolován. Německé noviny skutečně tisknou jen velmi málo přímých zpráv v

našem slova smyslu. Každá zveřejněná zpráva je pečlivě kontrolována. Zažil jsem jeden poučný příklad, když jsem byl vyzván šéfem německého tiskového syndikátu, abych přispěl krátkou zprávou o svých dojmech z válečné Evropy. Poté, co jsem byl ujištěn, že mohu psát, co chci, jsem otevřeně prohlásil, že my Američané si myslíme, že další dlouhá válka by Evropu ekonomicky zruinovala, ať už by zvítězila kterákoli strana. Ministerstvo propagandy vydání okamžitě vetovalo a mně bylo taktně, ale důrazně sděleno, že takové prohlášení, ačkoli je pro mé krajany zcela na místě, je považováno za nevhodné pro německé čtenáře.

Zahraniční zpravodaj se na svých cestách setkává se stejnými podmínkami omezené svobody jako při odesílání depeší. Po většině území Německa může cestovat téměř stejně volně jako v době míru - samozřejmě vlakem nebo komerčním autobusem, protože příděly benzinu znemožňují cesty soukromými automobily. Jedinou zjevnou kontrolou jeho pohybu je povinnost odevzdat pas při registraci v hotelu. Jsou však určité části Říše, které jsou přísně zakázanými zónami. Nemůže se přiblížit k Westwall, opevněnému pásu území podél francouzských, belgických a nizozemských hranic. Nemůže navštívit opevněné pobřeží Severního a

Baltského moře. Nemůže vstoupit do Němci okupovaného Polska - alespoň během mého pobytu v Německu nemohl. Pro vstup do Protektorátu Čechy a Morava musí získat zvláštní povolení, a i pak je pod tak přísným dohledem, že se k němu žádný vlastenecky smýšlející Čech neodváží přiblížit.

Takové jsou ve stručnosti podmínky, v nichž žije a pracuje zahraniční zpravodaj ve válečném Německu. V rámci možností může pracovat rychle a efektivně. Je zde poměrně dost zamčených dveří a je lepší, když se je nepokouší otevřít. Ale alespoň ví, na čem je, a pravidla hry jsou mu jasná.

Putování Německem

Hned na první tiskové konferenci, které jsem se zúčastnil, jsme byli na ministerstvu propagandy informováni, že se chystá zájezd pro zahraniční zpravodaje, a všichni, kdo chtějí jet, se měli přihlásit. Měla to být třídenní cesta po středním Německu a severním Porýní. Jejím cílem bylo pozorovat „vnitřní frontu“; jak se rolníci a průmysloví dělníci snaží pokračovat ve válce.

„Radím vám, abyste jel s námi,“ řekl mi americký kolega, s nímž jsem seděl. „Nemohu ručit za to, kolik nám toho ukážou, ale uvidíte dost velký kus země, a pak poznáte spoustu novinářů. Už jen kvůli tomu by se vám ta cesta měla vyplatit.“

Čtvrtý den po příjezdu do Berlína jsem byl tedy připraven vydat se znovu na cestu. V poledne se na ministerstvu propagandy sešlo asi čtyřicet novinářů s lehkými zavazadly. Naše skupina byla kosmopolitní, pocházela převážně z evropských zemí, spolu s pěti Američany, dvěma Japonci a jedním Egypťanem s vlnitými vlasy a pletí café au lait. K této falanze mužnosti se odvážila připojit i osamělá dánská novinářka, poměrně hezká a na prahu třicítky. Poté, co jsem ji pozoroval na několika tiskových konferencích, jsem usoudil, že se o

sebe dokáže postarat za všech okolností, které mohou nastat.

Přivítal nás hlouček úředníků, z nichž někteří nás doprovázeli. Po obšírném proslovu byl přečten náš itinerář, kde bylo přesně řečeno, kam jedeme a co máme vidět a dělat. Němci mají zjevně rádi, když je před začátkem poznávacího výletu vše propracováno do posledního detailu. Dobrá štábní práce, přesto někdy trochu namáhavá; za žádných okolností totiž nesmí dojít k sebemenší odchylce od předepsaného plánu.

Po skončení řečnění jsme byli vyzváni, abychom se vrhli na několik talířů plných sendvičů, které zdobily dlouhý stůl, kolem něhož jsme stáli. Jednou z věcí, které se v Německu rychle naučíte, je jíst, kdykoli se vám dostane do cesty něco k jídlu. Omezení a nejistota ohledně jídla ve vás brzy vyvolají jakýsi psychologický hlad, který nikdy zcela nezmizí z vaší mysli. A tak jsme tento oběd formou švédských stolů plně využili.

Po opuštění slavnostní tabule jsme sešli na ulici, kde na nás čekaly dva obrovské vyhlídkové autobusy, do kterých jsme nastoupili. My Američané jsme se drželi pohromadě, takže jsme všichni seděli v autobuse číslo jedna. Vedle mě seděli Belgičan, Holanďan a maďarský

novinář. Odbočili jsme kolem ulice Unter den Linden a odtud do Postupimi a vzápětí jsme se ocitli na jedné z proslulých silnic Třetí říše. Kilometr za kilometrem se před námi táhly dvě betonové stuhy, oddělené vždy širokým travnatým pásem. Žádné přechody, na které bychom si museli dávat pozor, protože všechna křížení silnic a železnic jsou řešena nadjezdy nebo podjezdy. Přesto byla tato velkolepá dálnice prakticky bez provozu. Při zákazu veškerého soukromého motorismu byly jejími téměř jedinými obyvateli služební vozy, kamiony nebo nákladní auta.

Každých pár kilometrů jsem si všiml vkusně postavené kombinované restaurace a čerpací stanice. Kolem poledne jsme se v jedné z nich zastavili na další jídlo. Začínající hlad jsme utišili frankfurtskými párky a sauerkrautem, studenou šunkou, sýrem a žitným chlebem, zapíjeli jsme je velkým množstvím šnapsem a piva. Než jsme pokračovali v cestě, seřadili jsme se před jedním z autobusů a nechali se vyfotografovat. Skupinové fotografování je německou specialitou, takže se opakovalo při každé pozoruhodné příležitosti. Následně každý z nás dostal celou kolekci uloženou v pěkném albu jako suvenýr.

Jak se naše kavalkáda rychle valila na jihozápad, odpoledne se proměnilo v mlhavý soumrak a my jsme věděli, že s všeobecným zatemněním už na nás žádné autobusové světlo nečeká. Abychom si zlepšili náladu, otevřel se velký karton v zadní části autobusu objevující bednu s brandy. Naši hostitelé vskutku nevynechali žádnou příležitost, jak vyvolat příznivý dojem. Obsluha chodila sem a tam po uličce a nalévala nápoje do papírových kelímků. S potěšením jsem zjistil, že jde o dobrou francouzskou značku, a vyjádřil jsem své uznání jednomu z úředníků ministerstva propagandy, který seděl naproti. Žoviálně se usmál, pak mrkl, kývl směrem k nedalekému kartonu a zašeptal: „Strčte si láhev do kapsy kabátu, dokud to jde.“ Někdo před nimi spustil melodii. Brandy se pustila do své práce. Můj americký spolujezdec mě plácl do kolena. „Vypadá to na dobrý výlet,“ ušklíbl se poněkud cynicky.

Bylo už dávno po setmění, když naše autobusy projely potemnělými ulicemi Výmaru a zastavily před Haus Elefant. Dům slonů je název nového nádherného výmarského hotelu. Pochopil jsem, že byl postaven, aby vyhovoval turistickému ruchu v tomto malebném starém městě, ale teď už tam žádní turisté nejsou. Toho večera nás čekal banket, jemuž předsedal gauleiter neboli

durynský zemský správce a jehož se zúčastnili všichni místní nacističtí prominenti. Seděl jsem vedle něj u stolu, a tak jsem měl možnost si s ním popovídat.

Gauleiter se mi líbil. Byl to do značné míry člověk, který se vypracoval sám, protože začínal jako námořník, doslova „před stěžněm“ na větrné lodi. Byl také samouk, ale byl příkladem výroku lorda Bacona, že hodně čtení dělá člověka plnohodnotným, protože své knihy očividně vstřebával. Ačkoli byl upřímně oddán programu a politice strany, nepapouškoval je v ustálených frázích, jak to dělají mnozí nacisté, ale vykládal je bystrým zdravým rozumem.

O ostatní místní prominenty jsem se však příliš nezajímal. Připadali mi jako německá obdoba našich okresních politiků. Málokdo z nich mohl něco znamenat, než se dostal do stranické funkce. Ještě prozaičtější byly jejich ženy, které se k nám po skončení banketu připojily ve velkém hotelovém salónku na náhražkovou kávu a likéry. Většina z nich byla okázale staromódní. Lépe než cokoli jiného, co jsem dosud viděl, ilustrovaly skutečnost, že nacionální socialismus není jen politický a hospodářský převrat, ale také sociální revoluce. Ve velké míře přivedl k moci nižší střední třídu. Jistě, v nacistickém režimu najdeme i nemálo aristokratů a

intelektuálů. Kromě toho je zde spousta nacistů vzešlých ze selského nebo dělnického rodu, z nichž někteří, jako výmarský gauleiter, by se vyšvihli v každé společnosti. Přesto se zdá, že nižší střední třída je nepřiměřeně zastoupena. V Berlíně si toho člověk tolik nevšimne, protože nejschopnější elementy ve straně tíhnou k sídlu moci. V provinciích se Spiessburgertum dostává mnohem více do popředí.

Vzhledem k našemu nabitému programu jsme vstali brzy a sešli jsme se k úžasné snídani na poměry válečného Německa. Nemohl jsem uvěřit vlastním očím, když se hodovalo na hojných vejcích a másle bez omezení. Byli jsme hosty ministerstva propagandy, takže pro nás byla omezení v jídle zdvořile zrušena. Jeden luxus jsme však nedostali - pravou kávu. Toto tabu se zdálo být neporušitelné.

S takto posilněným žaludkem jsme nasedli do autobusů, krátce si prohlédli Výmar, abychom si prohlédli jeho historické památky, a znovu vyrazili na silnici. Hned za městem nás zdržela dlouhá karavana armádních nákladních aut, nacpaná vším možným od zásob a polních kuchyní až po vojáky a kulomety. Kolem nás se bez ustání proháněly kolony prskajících motocyklů. Všechno bylo břidlicově šedé.

Celé dopoledne jsme projížděli kopci a údolími Durynska, okouzlující krajinou posetou vesničkami a čistými městečky. Sedláci i měšťané vypadali dobře živení a teple oblečení. Mnoho dětí, které nám mávaly, mělo růžové tváře a usmívalo se. Den byl nezvykle chladný. Sníh pokrýval i nižší kopce.

Krátce po poledni jsme dorazili k Wartburgu. Téměř dvě hodiny jsme byli hnáni historickým místem jako sváteční výletníci, zatímco nám ukazovali každý detail až po přesné místo na zdi, kde se údajně Martin Luther s kalamářem netrefil do čerta. Zřetelně jsem se nudil. Nebyl jsem v Německu kvůli prohlídce památek a Wartburg jsem znal z dřívějška. Chtěl jsem, aby mi ukázali sedláky, farmy, mlékárny, chladírny - venkovský sektor té „vnitřní fronty“, o které jsme tolik slyšeli. Ale zřejmě nám to neukážou.

Řekl jsem to jednomu z našich oficiálních průvodců. Ujistil mě, že ještě ten večer uvidím sedláky. Bylo to všechno pěkně zařízené. A tak jsme se valili stále kopcovitější krajinou, až nás na svazích Sauerlandu zastihla tma. Zanedlouho jsme dorazili k původně velkému statku, který byl nyní přeměněn na hostinec. Když jsme usedli k vydatné venkovské večeři, vešli naši sedláci. Byli to opravdoví lidé: statní, počasím zoceleni

muži, umytí a oblečeni pro tuto příležitost, ale stále ještě vydechující slabou vůni dobytka. Ke každému stolu jich bylo přiděleno několik a já měl to štěstí, že jsem měl za souseda po pravé ruce starého, dobrého chlapíka. Na německém venkově mají ve zvyku dávat do sebe šnaps a pivo, což je silná kombinace, a brzy jsme si rozuměli. Po několika rundách se můj společník rozpovídal a začal říkat své názory na několik témat, včetně války. Než se však dostal příliš daleko, sehnul se k němu mladý obsluhující muž a zamumlal mu do ucha: „Gaffere, ty jsi toho hodně vypil. Kroť svůj jazyk!“ Poté se již držel bezpečnějších témat.

V polovině večera jsme opustili naše bukolické společníky a odjeli do nového hotelu pro zimní sporty na vrcholu pohoří, kde jsme měli přenocovat. Tady už byla zima, i když byl teprve začátek listopadu. Země byla dobře pokrytá sněhem a stále padal další, ošlehaný kousavým větrem.

Druhý den ráno jsme opět vstávali brzy a po další snídani „mimo záznam“ se naše autobusy prodíraly zasněženými horskými silnicemi, které se vinuly dolů pěknými lesy, až jsme se vynořili z hor a vyrazili do vestfálských rovin. Malebné usedlosti a vesnice z dřevěných trámů vystřídala průmyslová města, až jsme

se ocitli v „černé zemi“ Německa, průmyslovém pásmu Porýní, posetém továrnami a zahaleném uhelným dýmem. Sníh už byl dávno pryč. Podzimní den byl jako obvykle zatažený s dešťovými přeháňkami.

S germánskou přesností přijely naše autobusy před továrnu Henkel přesně ve stanovenou hodinu. Po krátkém přivítání vedoucími pracovníky jsme se přesunuli do jídelny, obrovského prostoru, který pojme přes tisíc lidí. Dělníci, přibližně rovnoměrně rozděleni na muže a ženy, se již hrnuli dovnitř. Byli v pracovním oblečení, muži v tmavých montérkách, ženy většinou v halenách. Zjevně se před obědem umyli, protože všichni vypadali upraveně a čistě. Ostatně továrna na mýdlo by neměla být příliš špinavým místem.

Tihle dělníci vypadali docela zdravě, i když jen málo z nich mělo výraznou barvu a mnozí měli bledou pleť. Vypadali vesele a ochotně se usmívali. Dokonce jsem si všiml i nějakého tajného laškování mezi mladíky a dívkami. Je však třeba si uvědomit, že to byli Porýňané, lidé temperamentnější a veselejší než strnulí a zakřiknutí Prusové na východě.

My novináři jsme se důkladně vmísili mezi dělníky. Seděl jsem u stolu, kde jich bylo asi dvacet. Naproti mně

seděli tři muži: jeden nevýrazný typ, druhý urostlý blonďatý obr, třetí štíhlý tmavovlasý hezoun, který vypadal jako Francouz. Po mé levé ruce seděla nevýrazná žena ve středních letech, po pravé ruce baculatá blonďatá dívka v pozdním věku.

Sotva jsme se usadili, sálem se prohnal houf číšnic s velkými tácy naloženými talíři husté bramborové polévky. Další chod se skládal z vepřového masa, červeného zelí a zeleninové směsi, podávané na miniaturních talířcích s oddělenými přihrádkami. K polévce se podávaly plátky žitného chleba. Byl to jistě vydatný oběd a dobře uvařený. Omáčka z masa byla dobrá a bylo jí dost. Nemohl jsem dojíst všechno, co mi bylo předloženo.

Moji sousedé byli očividně hladoví a věnovali se jídlu tak důsledně, že konverzace skomírala až do konce jídla. Dívka vedle mě s úsměvem přijala jednu z mých nabízených cigaret. Než jsem stačil vyzvat muže od druhého konce stolu, každý si přinesl svůj balíček a zapálil si. Pak jsem začal klást několik taktních otázek. Řekli mi, že to byl průměrný oběd, že pracují déle než před válkou, ale za přesčasy dostávají něco navíc, že část továrny se převádí na munici a že poměrně málo mužů z továrny bylo zatím povoláno k jednotkám, protože

mnoho z nich jsou kvalifikovaní dělníci. To bylo asi tak všechno, co jsem se dozvěděl, protože se mě chtěli vyptávat na Ameriku.

Náhle se ozval gong a všechny oči se obrátily doprostřed sálu, kde na jeden ze stolů vystoupila zavalitá postava v modré uniformě a za sílícího potlesku se s úsměvem klaněla nalevo i napravo. Byl to velký doktor Ley. Když přijímal pozdravy, na jeho tváři se objevily úsměvy. Pak začal mluvit silným, chraplavým hlasem, oslovoval shromážděné dělníky jako „vojáky vnitřní fronty“ a ujišťoval je, že jejich práce je pro vedení války stejně chvályhodná a důležitá jako statečné činy na bitevním poli. Poté spustil diatribu proti Anglii a její údajně ďábelské snaze vyhladovět německý národ, včetně žen a dětí, hladomornou blokádou. Po hrozivém obrazu strašlivých hladových let poslední války následovalo uklidňující ujištění, že vláda díky pečlivým přípravám a metodickému plánování znemožnila takový nedostatek v současném boji. Potravinové lístky byly sice nepříjemné, ale bylo jich dost a každý, ať už bohatý nebo chudý, měl jistotu, že dostane svůj oprávněný podíl. „Tentokrát,“ vykřikl, „budeme všichni jíst ze stejného talíře!“ Na závěr výmluvně vyzval, aby stáli po boku

svého inspirativního Vůdce, dokud nebude dosaženo konečného a trvalého vítězství.

Byl to povzbudivý projev a zdálo se, že zapůsobil na posluchače. Pracující lidé poslouchali s napjatou pozorností a v nejvyšších momentech propukali v potlesk, který byl zjevně spontánní. Dr. Ley je zřejmě dobrý psycholog. Zná své posluchače. Jistě se mu ten den dařilo jako šéfovi Pracovní fronty.

Když projev skončil a dělníci se vrátili ke své práci, byli jsme my, korespondenti, představeni doktoru Leyovi a poté jsme byli podrobně provedeni po továrních budovách. Není třeba dodávat, že jsme neviděli muniční oddělení, na které můj společník při obědě náhodně narážel.

Bylo už odpoledne, když jsme dorazili do našeho hotelu, jednoho z nejlepších ve městě. Protože až do večeře nebylo nic oficiálně naplánováno, několik z nás se procházelo po městě. Jeden z mých známých měl silnou rýmu a potřeboval si koupit kapesníky. Nemohl si koupit obyčejné bavlněné nebo lněné, protože k tomu potřeboval místní oděvní průkaz. Nakonec však našel drahé hedvábné kapesníky, které byly dostupné „bez karty“, protože šlo o luxusní zboží - Luxuswaren.

Večeře toho večera byla velkým banketem s vynikajícím menu a archivními víny. Opět byli přítomni místní nacističtí prominenti, kteří v průměru vypadali lépe než ti ve Výmaru. Všichni kromě gauleitera. Byl to výrazně zlověstně vyhlížející typ; s tvrdou tváří, krutým pohledem a ještě drsnějšími ústy. Sadista, jestli jsem kdy nějakého viděl. Dovedu si představit, jak neoblíbený musel být mezi dobrosrdečnými a laskavými Düsseldorfany.

Hostina byla dlouhá a prokládaná proslovy. Německý způsob prokládání jídla a řečí mi připadá jako dobrý nápad; mnohem lepší než náš způsob, kdy zhltneme celý jídelní lístek a pak si sedneme a snášíme dlouhou sérii proslovů ve stavu smíšeného nasycení a nudy.

Z banketní místnosti jsme sešli na potemnělou ulici, kde jsme za pomoci elektrických svítilen nasedli do zatemněných autobusů a odjeli na určitou vzdálenost, abychom byli svědky zvláštní zábavy, kterou na naši počest uspořádaly místní organizace Kraft durch Freude - Síla skrze radost. Později tuto charakteristickou instituci Třetí říše popíšu poněkud podrobněji. Zde stačí říci, že se jedná o propracovaný systém, který má různými způsoby zpestřit život pracujících vrstev.

Program, který toho večera připravily výhradně „místní talenty“, zahrnoval pěvecké sbory, skupinovou gymnastiku a vaudevillové výstupy, z nichž většina byla dost amatérská. Vrcholem programu byla vojenská kapela, která byla svým duchem a ohněm opravdu strhující.

Druhý den ráno jsme mohli zvolnit, protože náš vlak zpět do Berlína odjížděl až v poledne. Objednal jsem si proto snídani podávanou na pokoji a dostal jsem nejen vajíčka, ale i celý talíř uzenin. Ministerstvo propagandy bylo zjevně rozhodnuto zpříjemnit nám cestu až do samého konce!

Naše cesta domů byla bezproblémová. Měli jsme speciální vůz, ale přísná realita života se nám vrátila, když jsme vešli do jídelny a museli jsme opět použít stravenky, abychom dostali skromný a drahý oběd. Vlak dorazil do Berlína až po setmění. Byl mlhavý večer. Když jsem vyšel z nádraží, doslova jsem si neviděl na ruku před obličej. Nebyl k sehnání žádný taxík a já byl daleko od svého hotelu, takže jsem musel jet podzemkou. Berlínská podzemka je komplikovaná síť, kterou je třeba znát, než se v ní člověk zorientuje, a já jsem tu kombinaci docela zapomněl, zvlášť když od doby, kdy jsem tam byl naposledy před lety, bylo postaveno několik nových

linek. Naštěstí šel zrovna mým směrem kolega, který mi přišel na pomoc.

Když jsem vystoupal po schodech z podzemky, zanechal jsem za sebou zářivě osvětlenou stanici vonící vynálezeckým géniem moderny a vpadl do prazvláštní tmy, připadalo mi to jako symbol toho, co tato válka způsobila evropské civilizaci. Tohle, uvažoval jsem, nebyl žádné místní zatemnění. Rozprostíralo se jako ohromná bouře nad třemi velkými národy a mohlo by se brzy rozšířit i do dalších zemí. „Kde, kdy a jak to skončí?“ zeptal jsem se. Přemýšlel jsem, když jsem se prodíral šerem a nakonec jsem doklopýtal do vstupní haly hotelu Adlon.

Nenáviděná válka

Němci tuto válku nenávidí. takový dojem jsem měl po celou dobu svého pobytu v Třetí říši. Kamkoli jsem přišel, všude se opakovalo totéž. Veřejné mínění v Berlíně o válce se shodovalo s tím, co jsem zjistil na svých cestách po západním a středním Německu až do Porýní a na pobřeží Severního moře a přes jižní Německo do Vídně. Tento postoj sdílejí nacisté i ne-nacisté. V tomto bodě mezi nimi není žádný rozdíl.

Přesto bychom měli jasně pochopit důvod této shody. Není založena na morálním odporu k válce jako takové. V Třetí říši se pacifismus podobá zradě. Skuteční pacifisté, kteří tam snad ještě existují mimo koncentrační tábory, jsou tak pečlivě maskováni, že stejně jako arktické zajíce v zimě je nelze na pozadí krajiny odhalit.

Německá nechuť k současné válce, ačkoli je všeobecná a upřímná, je tedy dána ryze praktickými důvody. Němce štve, že jsou nuceni zoufale bojovat, aby si udrželi to, co mají nyní v rukou. V posledních třech letech kráčeli obrovským krokem k uskutečnění jednoho ze svých nejstarších snů - k ovládnutí střední Evropy. Dlouho předtím, než se o Hitlerovi vůbec začalo mluvit, bylo Mittel- Europa slovní spojení, s kterým se mohlo

leccos vyvolávat. Ať už právem, nebo ne, většina Němců věří, že hegemonie nad střední Evropou je pro jejich národní budoucnost nezbytná. Jak se v takových případech často stává, „racionalizovali“ si svou touhu tak dlouho, až ji začali považovat za spravedlivou. Cokoli se tedy dělá pro dosažení tohoto cíle, připadá Němcům zcela správné a vhodné.

Poslední lokální překážkou pro Mittel-Europa bylo bojující Polsko. Sérií úžasných diplomatických vítězství zdolal Adolf Hitler všechny ostatní překážky bez jediného výstřelu. To vedlo průměrné Němce k přesvědčení, že Vůdce dokončí proces bez použití zbraní. Stejně jako Al Smith si řekl: „Podívejte se na ten výsledek!“ V německých očích byla anglo-francouzská záruka Polsku zcela bezdůvodná. Ptali se, proč by měly Británie a Francie strkat nos do něčeho, do čeho jim nic není? Většina Němců nevěřila, že by západní mocnosti kvůli Polsku riskovaly všeobecnou válku. Německý národ tak nebyl psychologicky připraven na to, co se skutečně stalo.

Když se Němci náhle ocitli v rozhodujícím boji se západními mocnostmi, zmítali se mezi dvěma pocity: znechucením nad tím, co považovali za hloupě zbytečnou válku, a strachem z jejích možných následků. Všichni, s

nimiž jsem mluvil, označovali válku za tragický omyl. Někteří z nich zašli tak daleko, že kritizovali svou vládu za to, že jednala příliš ukvapeně. Domnívali se, že válce se dalo předejít chytřejší diplomacií. Ale právě tito lidé schvalovali cíl, o který usilovali, bez ohledu na to, jak ostře nesouhlasili s prostředky. Dokonce i horliví nacisté, kteří tvrdili, že Hitler zvolil jediný možný postup, a kteří vyznávali naprostou důvěru v konečné vítězství, projevovali stejnou základní náladu lítostivého podráždění. „Jen si to představte," vysvětlovali, „tady jsme měli plné ruce práce s přebudováním naší země, a teď musíme odložit většinu našich krásných plánů na obnovu a jít si to rozdat s těmi zatracenými Angličany!"

V tomto ohledu lze postoj Německa asi nejlépe přirovnat k velkému vítězi v pokeru, který právě sbírá žetony, když v tom někdo převrhne stůl.

Přesto, ať už to bylo zbytečné, nebo ne, velká válka byla tady! Taková byla chmurná realita, před kterou byl německý národ náhle postaven. A zdá se, že byli doslova zaskočeni. Nejdřív prostě nemohli uvěřit, že je to pravda. Podle všeho, co se mi podařilo zjistit, byl jejich postoj během prvního měsíce nebo tak nějak podobný postoji člověka v noční můře, který se snaží probudit a zjistí, že je to jen zlý sen. Úžasně rychlé vojenské rozhodnutí v

Polsku nevyvolalo ani tak všeobecný jásot nad samotnými vítězstvími, jako spíše přesvědčení, že rychlý pád Polska přiměje Británii a Francii, aby situaci akceptovaly, a že válka na Západě tedy brzy skončí.

Taková nálada panovala, když jsem koncem října 1939 vstoupil do Německa. Téměř každý, s kým jsem mluvil, od hotelových číšníků a pokojských až po náhodné známé v restauracích a kavárnách, se mě ptal, zda si nemyslím, že válka brzy skončí. A nepotřebovali žádné taktní popichování. Obvykle tuto otázku položili sami hned na začátku rozhovoru.

Dalším nepříjemným rysem v německých očích bylo, že jak čas plynul a nic moc se nedělo ve vojenském smyslu, válka měla tendenci se stávat nudnou. Občasné pozemní potyčky, několik leteckých soubojů nebo občasné ponorkové výboje nikoho příliš nevzrušovaly. Mezitím nesčetné nepříjemnosti přísně přídělového života neustále pokračovaly. Lidé ve městech neměli příliš co jíst a museli se ohánět svými mnohatisícovými potravinovými kartami pokaždé, když si kupovali jídlo nebo šli nakoupit. Rozhodně neměli příliš mnoho na sebe, a přesto, aby získali i to málo, museli projít složitým vyřizováním oděvních karet a Bezugscheine (poukazů). Prakticky všechno se dalo koupit jen v omezeném

množství a mnoho věcí se nedalo koupit vůbec. Společenský život byl narušen nebo narušen všeobecným zatemněním. Zatím sice nedocházelo k akutnímu utrpení, ale každodenní život byl plný drobných podráždění a nic nebylo úplně normální.

Výsledkem toho všeho byla skličující duševní atmosféra. Lidé byli očividně neklidní, malátní a nejistí, co se týče budoucnosti. Zpočátku jsem si myslel, že to svědčí o opravdu špatné morálce, a začal jsem uvažovat o tom, zda se německý národ pod tímto náporem brzy nezlomí.

Vzápětí jsem však svůj názor přehodnotil. Jednak jsem si z minulých zkušeností vzpomněl, že Němci si vždycky stěžovali. Zdá se, že je baví mít to, čemu Angličané říkají „grouse“ (hněvivá stížnost) - a Berlíňané jsou asi největší bručouni ze všech. Němci mají pro takové věci slangový výraz. Říkají tomu „meckering“, což znamená nevrlé bečení kozla. Jeden Američan, který v Berlíně dlouhodobě žije, mi skutečně řekl, že meckering považuje za zdravé znamení; když Němec nic neříká, musíte si dávat pozor na problémy.

Další věc, které jsem si všiml, byla, že s každým dalším týdnem Němci odkládali svá zbožná přání o

rychlém míru a mentálně přijímali přísnou realitu, že je pravděpodobně čeká dlouhý a tvrdý boj. Navzdory povrchním projevům mi tedy bylo jasné, že německý národ není v tom, čemu Francouzi říkají „poraženecká“ nálada. Ani jednou jsem neslyšel jediného Němce, vysokého či nízkého, bohatého či chudého, který by i v těch nejdůvěrnějších rozhovorech navrhoval, že by Říše měla přijmout porážku a přijmout mírové podmínky v souladu s britskými a francouzskými válečnými cíli. Vzdát se například Polska, Československa a Rakouska se většině Němců zdá zcela nemožné. Získáním kontroly nad těmito zeměmi Němci věří, že získali to, co už dlouho chtěli - neotřesitelnou hospodářskou a politickou nadvládu ve střední Evropě. Protože Británie a Francie tuto nadvládu zpochybňují a snaží se ji svrhnout, je třeba útoku čelit a zlomit ho, ať už bude práce trvat jakkoli dlouho a bude bolestná. To byla ve zkratce základní obecná nálada, kterou jsem viděl dozrávat a tvrdnout pod mýma očima.

Anglie byla považována za úhlavního nepřítele. Zdálo se, že vůči Francouzům, na které se pohlíželo jako na britské poskoky, nepanuje téměř žádné nepřátelství. Nepřátelství obyvatelstva vůči Británii však den ode dne viditelně sílilo. Zčásti to bylo nepochybně způsobeno

prudkými výpady v tisku a veřejnými projevy oficiálních mluvčích, zčásti to byla přirozená a nevyhnutelná reakce proti zemi, která byla považována za zodpovědnou za všechny nepříjemnosti válečné současnosti a nebezpečí budoucnosti. Během mého pobytu v Německu se však zdálo, že tento protibritský trend je spíše trpkým hněvem než planoucím citem. Lidé nechodili a nevykřikovali „Gott strafe England!“, jak tomu bylo za poslední války, ani nebylo napsáno nic podobného Lissauerově Hymně nenávisti. Masová hysterie nápadně chyběla.

Zdá se, že celá válečná psychologie německého národa je dnes zcela jiná než před čtvrt stoletím. Císař Vilém miloval vojenský lesk a atrapy, jeho armáda byla exponátem říše a spisovatelé jako Bernhardi oslavovali válku jako zdravé cvičení, které udržuje národ v kondici, nebo dokonce jako „biologickou nutnost“. Když tedy v roce 1914 přišla skutečná válka, Němci do ní šli s jásotem. A první rok nebo dva si tuto hystericky romantickou náladu udržovali.

Nic podobného jako tuto náladu dnes v Německu nenajdete. Hořké vzpomínky na poslední válku a chronické neštěstí, které z ní vyplynulo, vyléčily současnou generaci z válečného hrdinství, kterému se jejich otcové tak hojně oddávali. Jistě, průměrný Němec

se zdá být připraven bojovat a zemřít za to, co považuje za své právoplatné místo na světě. Nesentimentalizuje však nad tím. Obvykle se k tomuto tématu staví tvrdě. Je to prostě špinavá práce, která se, když je třeba, musí udělat.

To nacistické vládě zřejmě vyhovovalo a nesnažila se vyvolávat emoce lidí ani vojenskými, ani stranickými projevy. Za všechny měsíce, které jsem strávil v Berlíně nebo v jiných městech, jsem neviděl žádné z těch velkých přehlídek s houkajícími kapelami a uniformami, které si spojujeme s válečným obdobím. Jediní mašírující vojáci, které jsem viděl, byly občasné čety pěchoty, které šly na střídání stráží, kde byly umístěny hlídky. A německý voják ve své ocelové přilbě barvy olova, břidlicově zeleném oblečení a vysokých botách je přísně praktický. Myslím, že i ten nejsentimentálnější Germán by se těžko dokázal nad tímto věcným bojovníkem nadchnout.

Pozoruhodné je také to, že se vláda nepokusila taktickými kroky usnadnit lidem vstup do války. Právě naopak. Nacističtí mluvčí vám upřímně řeknou, že od začátku tvrdě zasáhli a udělali vše tak tvrdé, jak jen to civilní obyvatelstvo sneslo. Tvrdí totiž, že přísné příděly potravin a šatstva od samého počátku nebyly prováděny jen proto, aby se zabránilo současnému plýtvání a

zajistilo se zásobování do budoucna, ale také proto, aby si lidé uvědomili, že jsou v boji na život a na smrt, pro který žádná oběť není příliš velká.

To byl tvrdý lék pro lidi tak omráčené, deprimované a nervózní, jakými Němci během prvních dvou měsíců války jistě byli. Nevzpomínám si na žádnou jinou vládu, která by za podobných okolností předepsala tak drastickou léčbu. Mávání vlajkami a různá hrdinství jsou ortodoxním receptem. Proto jsem měl velký zájem diskutovat o této originální metodě s člověkem, který ji prováděl. Nebyl jím nikdo jiný než Dr. Paul Joseph Goebbels, šéf obrovské propagandistické mašinérie, která je snad nejvýraznějším rysem Třetí říše.

Tento štíhlý hnědovlasý Porýňan se svou hbitou myslí, cynickým humorem a výmluvnými gesty je skvělou osobou pro rozhovor. V každém okamžiku je mentálně na výši a je plný toho, čemu novináři říkají „dobré hlášky“. Jedna z nich se mu povedla hned na začátku našeho rozhovoru, když stigmatizoval britskou blokádu Německa zvoláním: „Je nejvyšší čas, aby čtyřicet milionů lidí přestalo diktovat osmdesáti milionům, kdy si mají dát šálek kávy!“ Jak se doktor Goebbels rozehříval ke svému tématu, jeho slova plynula s hladkostí dobře namazaného stroje.

„Pane ministře," začal jsem a nadhodil téma, které jsem měl v hlavě, „od té doby, co jsem v Německu, mě nejvíc zaráží ten obrovský rozdíl mezi obecnou náladou teď a za poslední války. Žádné jásání, průvody, kapely a květiny jako v roce 1914."

„Přesně tak," opáčil rychle „a důvod je velmi jednoduchý. V roce 1914 Němci nevěděli, o co jde. Neměli žádný jasný válečný cíl. Nějaké francouzské železné doly! Trochu Belgie! Gott strafe England! Hesla a fráze! Takhle se válka nevede. A naši vládci je tehdy nedokázali přimět k pochopení. Byla to aristokratická kasta, odtržená od národa."

„A teď?" Vložil jsem se do hovoru.

„Teď?" opáčil. „My nacionální socialisté jsme lidé národa. Víme, jak naši spoluobčané přemýšlejí a jak je přimět k pochopení. Ale ve skutečnosti to za nás udělali Britové. Dali nám náš válečný cíl tím, že nám válku vnutili."

„Co tím myslíte?" Zeptal jsem se.

„To znamená tohle," odpověděl. „Dali jsme Britům jasně najevo, že nechceme narušovat jejich impérium. Dávali jsme pečlivě ruce pryč od bolavých míst, jako je Indie a Irsko. Dokonce jsme jim nabídli vojenskou záruku

za celistvost jejich říše. Ale dali jsme jim jasně najevo, že na oplátku musí dát ruce pryč od naší zájmové sféry - střední Evropy. No, oni to tak nechtěli. Snaží se nás rozdrtit. Takže tentokrát každý Němec ví, o co jde."

„A proto o tom tak mlčí?" Zeptal jsem se.

„Přesně tak," přikývl doktor Goebbels a rychle se usmál. „Nám Němcům se tahle válka nelíbí. Myslíme si, že je zbytečná - hloupá. Ale protože to tak cítí i Anglie, vidíme, že je třeba ji podstoupit. Průměrný Němec se cítí jako člověk s chronickou bolestí zubů - čím dříve to skončí, tím lépe. A nepotřebuje dechovou kapelu a květiny, aby to měl za sebou. V tom se naši aristokraté minule zmýlili. Zapomněli na výrok starého Bismarcka, že hurá-patriotismus není jako naložený sleď, kterého můžete dát do sudů a léta skladovat. Poslouchejte! Kdybych chtěl německý národ citově vyburcovat, dokázal bych to za čtyřiadvacet hodin. Ale oni to nepotřebují - oni to nechtějí."

„Pak tedy psychologicky..." začal jsem.

Dr. Goebbels se do toho vložil rozmáchlým gestem. „Z psychologického hlediska," odpověděl, „jsme daleko napřed. Minule to bylo, přiznávám, úplně jinak. Tehdy, v rozhodujícím okamžiku, Francie i Anglie vyprodukovaly

velké muže - Clemenceaua a Lloyda George, oba muže z národa. Kdybychom na naší straně dokázali vyprodukovat Bismarcka nebo Hitlera, vyhráli bychom. Tentokrát máme ty správné muže a ostatní ne. My nacionální socialisté hluboce chápeme, že záleží na člověku - nejen na materiálních zdrojích. Anglie je sociálně nezdravá. Je to kolos s hliněnýma nohama. Anglie má navíc negativní, obranný válečný cíl. Tentokrát jsou to Britové, kdo mluví v neurčitých frázích jako ‚agrese'. Co to znamená pro Tommyho v zákopech, když mu řeknou, že bojuje proti 'agresorům'?"

„Mohl byste to trochu rozvést, pane ministře?" Zeptal jsem se.

„Určitě ne," odpověděl. „Čím více zkoumáte britské válečné cíle, tím více se jeví jako negativní. Angličané přiznávají, že z této války nemají nic hmatatelného, ale že mohou hodně ztratit. My naproti tomu můžeme ztratit jen velmi málo a můžeme hodně získat. Tady jsme my, Němci - je nás dohromady osmdesát milionů. A hned vedle nás je naše sféra vlivu ve střední Evropě - všechno pod jednou střechou. Dříve nebo později my, shromáždění Němci, určitě dostaneme, co potřebujeme. Britové jsou naopak rozprostřeni po celé ploše mapy. Své zdroje čerpají ze čtyř koutů světa. Jejich říše je příliš

rozptýlená, příliš umělá. Z dlouhodobého hlediska určitě prohrají.“

„Pak tedy britské impérium...“ začal jsem.

„Pochopte, prosím,“ vložil se do hovoru doktor Goebbels. „Neměli jsme žádné úmysly s ním. Dali jsme to jasně najevo, když jsme s Anglií uzavřeli námořní smlouvu, která omezovala naše loďstvo na třetinu jejich velikosti. Tváří v tvář této skutečnosti by se každý zodpovědný Němec, který by uvažoval o útoku na britské impérium, provinil zločinným šílenstvím. Teprve nyní, když nás Anglie nutí k boji na život a na smrt, vracíme úder všemi možnými způsoby. Žádali jsme jen, aby nás Anglie také považovala za velký národ s vlastní zvláštní sférou. S národy by se přece mělo zacházet podle jejich zásluh, podle toho, jaké jsou. Žít a nechat žít, to bylo naše heslo vůči Anglii. To Angličané si to tak nepřejí.“

„Angličané,“ poznamenal jsem, „se zřejmě domnívají, že jde o boj mezi demokracií a diktaturou.“

„Diktatura!“ opáčil doktor Goebbels pohrdavě. „Není snad nacionálněsocialistická strana v podstatě prostředkem německého národa? Nejsou její vůdci muži z národa? Jak hloupé si představovat, že to může být to, čemu Angličané říkají diktatura! To, co dnes máme v

Německu, není diktatura, ale spíše politická disciplína vynucená tlakem okolností. Když už ji však máme, proč bychom toho neměli využít?“

„Co přesně tím myslíte, pane ministře?“ Zeptal jsem se.

„Dám vám příklad,“ odpověděl doktor Goebbels. „Vezměte si rozdíl mezi tím, jak my a Angličané zacházíme s rádiem. My nedovolujeme našim lidem poslouchat zahraniční vysílání, Angličané ano. Proč bychom měli dovolit, aby byli naši lidé rušeni cizí propagandou? My samozřejmě vysíláme v angličtině a Angličané mají ze zákona povoleno poslouchat. Pokud vím, spousta z nich to dělá. A dovedete si představit, jaká je jedna z hlavních diskusí o tom za kanálem La Manche? Je to, zda má náš německý hlasatel oxfordský, nebo cambridgeský přízvuk! Podle mého názoru, když se lidé uprostřed boje na život a na smrt oddávají takovým lehkovážným sporům, nevypadá to pro ně dobře.“

„Takže, pane ministře,“ zeptal jsem se, „si nemyslíte, že je velká pravděpodobnost, že se historie bude opakovat?“

Doktoru Goebbelsovi se rozzářily tmavé oči. „Historie se nikdy neopakuje,“ zvolal rozmáchlým

gestem. „Dějiny jsou jako spirála - a my věříme, že od poslední války jsme my udělali vzestupnou otočku, zatímco Británie sestupnou. Dnes máme národní jednotu, disciplínu a vůdcovství, které jsou mnohem lepší než v roce 1914, a ještě lepší než cokoli, co Anglie dosud vytvořila. Oprávněné nároky německého národa byly zmařeny již o generaci dříve. Podruhé už je nelze odmítnout.“

Takto pravil světoznámý ministr národní osvěty a propagandy a rázně se zvedl ze židle a energicky mi podal ruku. Poslední pohled na štíhlou, dynamickou postavu a jeho prostornou kancelář zavěšenou historickými portréty a rozhovor byl u konce. Z ústředí jsem se dozvěděl „vše potřebné“. A čím víc člověk studuje text toho rozhovoru, tím víc se stává objevným - v mnoha ohledech! Rozhodně to byla propaganda goebbelsovského ražení.

Vídeň a Bratislava

Asi čtrnáct dní po příjezdu do Německa se mi naskytla příležitost získat dva hodnotné rozhovory mimo Berlín. První byl s generálem Löhrem, vrchním velitelem letectva ve Vídni. Druhý byl s otcem Josefem Tisem, nově zvoleným prezidentem stejně nové Slovenské republiky, v jejím hlavním městě Bratislavě. Ani s jedním z nich dosud americký novinář neudělal rozhovor.

Protože jsem měl být hostem ministerstva letectví, bylo mi dáno k dispozici armádní dopravní letadlo. Proto jsem odletěl na hlavní berlínské letiště v doprovodu majora letectva, který mě měl na cestě doprovázet. Byl to příjemně se tvářící čtyřicátník hannoverského původu a ukázal se být příjemným společníkem.

Třímotorové břidlicově šedé letadlo odstartovalo podle plánu a brzy jsme se vznesli nad přízemní mlhu do čistého vzduchu svěžího podzimního rána. Letěli jsme ve výšce asi 2 000 stop a rychle jsme klouzali nad rovinatými pláněmi severního Německa - nekonečnou mozaikou lesů a zemědělské půdy, protkanou jezery a posetou vesnicemi nebo městy. Nebe bylo bez mráčku, dokud jsme se nepřiblížili k českým horám, když jsme narazili na valící se bílou vlnu, která se jako obří katarakt valila na

saskou rovinu. Stoupali jsme strmě nad toto mračné moře a po většinu letu nad Čechami jsme ztratili zemi z dohledu. Jen tu a tam jsem skrze trhlinu v bílém závoji zahlédl Protektorát. Rychle jsem zahlédl Prahu. Její palácová pevnost vypadala jako hrad z hraček. Řeka Vltava se jako stříbrná stuha vinula krajinou.

Když jsme se blížili ke kopcovité hranici mezi Čechami a Rakouskem, pás mraků pod námi byl opět nepřetržitý, i když několik horských vrcholů se tyčilo jako tmavé ostrůvky nad bílým mořem. Na předměstí Vídně mraky prořídly a pilot viděl cestu k hladkému přistání. Srdečně přivítáni letištními úředníky jsme s majorem odjeli do našeho hotelu, malebného hostince jménem Erzherzog Karl na Kärntner Strasse. Byli jsme v srdci staré Vídně, města, které vždycky rád vidím. Znal jsem ji v její slávě před Velkou válkou, kdy byla hlavním městem zaniklé habsburské říše. Znovu jsem ji poznal v temných poválečných dnech, kdy se jejími zchátralými ulicemi táhl hlad a zoufalství. Teď jsem ho měl vidět v nové podobě - jako provinční centrum Třetí říše.

Ze zvědavosti jsem se celé odpoledne a večer potuloval po městě, prohlížel si davy lidí na ulicích, navštěvoval stará místa a občas zavítal do kavárny. Lidé vypadali podobně jako v Berlíně. Neviděl jsem žádné

otrhané nebo hladové lidi, ani mě neobtěžovali žebráci. Ale starý vídeňský duch byl pryč. Duševní atmosféra se nesla v duchu unavené rezignace na vše, co nás může čekat.

Vídeňáci však neměli takovou strnulost jako Berlíňané. Stále se ještě lehce usmívali a rychle se pouštěli do přátelské konverzace. Nejvýraznější rozdíl byl u žen, které si navzdory křečovitým omezením způsobeným těžkou dobou a oděvními kartami zachovaly něco ze svého někdejšího šiku. Nejvíce mě překvapilo, když jsem viděl, jak naprosto slušné ženy a dívky v přední kavárně nenuceně vytahují rtěnky a obnovují si líčení.

Druhý den brzy ráno jsme se s majorem vydali do Hauptkommanda, obrovské, staré, ponuré budovy, která se tyčila do výšky sedmi pater. Zde jsem se setkal s vojenským cenzorem, který mi měl předat mé rozhovory a dát mi povolení, abych je dostal do vysílačky k přenosu do Ameriky. Byl to vysoký, štíhlý muž, očividně Rakušan, stejně jako ostatní důstojníci, kterým jsem byl představen. Po vyřízení nezbytných formalit jsem odjel na nedaleké velitelství letectva, kde na mě čekal generál Loehr.

Generál mě přijal ve velké kanceláři vybavené mimořádně dlouhým konferenčním stolem. Ten se hodil

pro panoramatickou sérii leteckých fotografií, která se táhla po celé jeho délce. Generál jimi ilustroval své vyprávění o velkém leteckém útoku, kterému velel během polského tažení. Ve středním věku, energický, s prošedivělými tmavými vlasy a příjemným hlasem, typicky rakouského vzhledu i chování. Od mládí je letcem a jeho nedávné hrdinské činy v Polsku jsou vyvrcholením jeho skvělé profesionální kariéry.

Generál Loehr zahájil rozhovor s vojenskou pohotovostí a neztrácel čas. Dynamickým ukazováčkem přejel po fotografickém panoramatu, které leželo na konferenčním stole. „Představte si," řekl, „tisíce vojenských vlaků, které se tísní na šedesátikilometrovém úseku železnice pod masovým útokem bombardovacích letadel." Fotografie pořízené z velké výšky byly miniaturní, ale s lupou jsem mohl rozeznat vlaky, jednotlivě nebo ve svazcích podél pravé strany trati, nebo zaplňující vlečky a nákladiště. Tu a tam jsem zaznamenal letky bombardérů v nižších výškách, než bylo fotografující letadlo, a jejich práci jsem mohl rozpoznat podle obláčků kouře v místech, kde bomby vybuchovaly se smrtící přesností nad dvoukolejnou železniční tratí.

Generál dále popsal strašlivou dezorganizaci, kterou tento masový letecký útok způsobil v polské armádě

ustupující z posenské fronty, aby vytvořila novou linii před Varšavou - vojáci vyskakovali na koleje z vojenských vlaků a ztráceli své formace; koně a děla byli vytlačeni z nákladních vagónů bez vykládacích plošin. Tato sužovaná armáda byla stále plná boje a pokoušela se útočit, ale chyběla jí taková koordinace, že i ta nejstatečnější snaha byla marná. Aby toho nebylo málo, telefonní a telegrafní linky, které v Polsku sledují spíše železnice než dálnice, byly bombardováním rovněž rozbity, takže komunikace byla zničena. Loehr mi také ukázal letecké pohledy na krajinu posetou polskými vojáky, kteří se rozpadali do malých skupin.

Na otázku, co považuje za důvody svého rychlého vítězství nad polským letectvem, které předcházelo právě zmíněnému bombardování armády, odpověděl Loehr v podstatě takto: Německé letectvo mělo za hlavní cíl zničit polské letectvo - pokud možno na zemi. Proto byla hned první den války napadena všechna prakticky využitelná letiště. Toho osudného prvního září bylo počasí pro létání velmi špatné. To ztěžovalo úkol, ale Poláci neočekávali všeobecný letecký útok v takovém počasí, a tak byli zastiženi nepřipraveni. Loehr přičítal velkou část úspěchu dokonalému létání naslepo, což byla podle něj německá specialita. Polská letiště, která byla zastižena

nepřipravená, byla strašlivě zničena. Jako příklad lze uvést pětadvacet letadel v jednom hangáru v Krakově, která byla zničena jedinou bombou. Po tomto prvním útoku následoval ještě téhož dne druhý. Poláci byli opět nepřipraveni, protože nepředpokládali, že by německé bombardéry mohly tak brzy doplnit zásoby a palivo. Byli tak přistiženi při vyprošťování svých poškozených letadel a hašení letištních požárů.

Tento počáteční německý úspěch nebyl bez ceny. Loehr upřímně přiznal těžké ztráty při těchto prvních útocích - ztráty, které by mohly být nepříjemné, kdyby se udržely. Ale obrovské škody, které Němci způsobili, natolik oslabily polské letectvo, že pouhé dva dny po vypuknutí války nebylo schopno další společné akce a Německo získalo nadvládu nad vzduchem. Poté se polská letecká aktivita omezila na sporadické protiútoky malých letek nebo jednotlivých letadel. Teprve poté, co byla polská letecká síla takto zlomena, obrátilo německé letectvo svou pozornost k železnici a pozemním silám.

Loehr konstatoval, že v tomto tažení nebyla počáteční letecká převaha Německa tak velká, jak se v zahraničí běžně představuje. Na počátku mělo jen asi třetinovou početní převahu. To bylo méně než náskok Spojenců před Němci na západní frontě během světové

války, kde Spojenci nikdy nedosáhli skutečné převahy ve vzduchu. Generál rozhovor ukončil projevy zdvořilé lítosti, že mě nemůže pozvat na oběd, který pro mě plánoval, protože dostal náhlý rozkaz odletět na konferenci do Berlína.

Odpoledne jsem strávil sepisováním rozhovoru a jeho přepisem do polokódu pro bezdrátové připojení - technická práce, která vždy zabere nějaký čas. Ochotný cenzor to s několika drobnými změnami schválil a já jsem rozhovor bezpečně dopravil přes oceán a vrátil se do hotelu právě včas, abych se setkal s přáteli, s nimiž jsem měl strávit večer. Večeřeli jsme v útulné malé restauraci Drei Husaren, která je už dlouho proslulá svým jídlem a vínem. Vína byla stále na úrovni, ale jídlo se bohužel od starých časů zhoršilo. Ve válečném Německu bez tuků na vaření je opravdu dobrá kuchyně stejně nepravděpodobná jako cihly vyrobené bez slámy.

Během večeře jsme diskutovali o místní situaci. Můj hostitel i jeho žena byli členy strany, a proto nadšeně podporovali anšlus. Připouštěli však, že začlenění Rakouska do Třetí říše přineslo řadu hospodářských potíží. Velkou část vídeňského průmyslu tvořily luxusní výrobky pro zahraniční trhy. Ten od anexe značně utrpěl v důsledku několika faktorů, jako bylo obtížné získávání

surovin kvůli nedostatku deviz, konkurenční německé linky a bojkot německého zboží (nyní rozšířený i na rakouské zboží) v cizích zemích, zejména v tzv. Spojených státech. Sám trpěl uzavřením továrny, jejímž byl ředitelem. Továrna, kterou ovládaly německé zájmy, byla po anšlusu uzavřena jako neekonomická. Situace byla dosti špatná až do vypuknutí války, kdy zvýšení zaměstnanosti na válečných pracích spolu s mobilizací armády ulehčilo pracovní situaci. Domníval se, že v dlouhodobém horizontu bude mít Rakousko z anšlusu hospodářský prospěch, ale procházelo náročným přechodným obdobím.

Večer jsme se vydali do jednoho z nejznámějších hudebních sálů, kde jsme zhlédli typický vídeňský program plný scének a vtipů, z nichž mnohé ostře narážely na současné poměry. Vyjádřil jsem své překvapení a řekl, že jsem si nemyslel, že by se taková volnost v Berlíně tolerovala. Moje hostitelka mě se smíchem ujistila, že Vídeňáci musí mít své satirické vtipy. Byla to historická tradice a německé úřady se nechaly přesvědčit, že bude lepší, když si na tento charakteristický rakouský bezpečnostní ventil nesednou.

Další překvapivou záležitostí bylo množství důstojníků a vojáků, kteří seděli společně ve veselých

partičkách po celé audienci. Takové případy jsem zaznamenal už v severním Německu, ale ne v takové míře. Když jsem si vzpomněl na tuhé kastovní uspořádání ve staré císařské armádě i v malém profesionálním Reichswehru, který vznikl po světové válce, chvíli mi trvalo, než jsem si na tyto důkazy společenského bratříčkování zvykl. Nový trend má dvě příčiny. Za prvé je součástí nacistické filozofie odbourávání třídních a kastovních rozdílů a svařování celého národa do uvědomělého Gemeinschaft - téměř mystického společenství v kontrastu s ostatním světem. V takto socializovaném národním společenství jsou tradiční kastovní bariéry, zaprvé mezi důstojníky a vojáky, zadruhé mezi armádou a civilisty, zjevně nemístné. Současná německá armáda je nepochybně více Volksheer - národní armádou, než tomu bylo kdykoli předtím. Tuto novou tendenci podporuje i skutečnost, že díky lepšímu vzdělání, specializaci a technickému výcviku řadových vojáků jsou důstojníci a mužstvo téměř na stejné úrovni. Stará císařská armáda, nemechanizovaná a složená z velké části ze selských chlapců, kterým veleli junkerští panoši, byla značně odlišnou institucí.

Přes všechny společenské změny se však nezdá, že by vojenská disciplína a autorita utrpěly. Bez ohledu na

to, jak přátelsky se muži a důstojníci chovají mimo službu, ve službě se stejně puntičkářsky klape patami a tvrdě se salutuje jako za starých časů.

Druhý den ráno jsme s majorem vyrazili vojenským autem na můj rozhovor s novým slovenským prezidentem. Malá Slovenská republika, tak nedávno oddělená od bývalého Československa, je technicky vzato nezávislým státem, i když ve skutečnosti je to německý protektorát. Fikce svrchovanosti se tu naplňuje do nejmenších detailů. Oba jsme s majorem poslali své pasy na slovenský konzulát ve Vídni, abychom získali víza pro náš jednodenní výlet do „cizí“ země.

Krásné počasí posledních dvou dnů vystřídaly těžké mraky a déšť. Jakmile jsme vyjeli z Vídně, bylo toho kromě bažin a podmáčených polí při cestě údolím Dunaje k vidění jen málo. Abych si ukrátil čas, dal jsem se do řeči s naším vojenským šoférem, který byl neobvyklý typ - muž s dobrou výchovou, kterou umocňovaly štíhlé ruce a tmavé, dobře řezané rysy. Překvapilo mě, když jsem se dozvěděl, že je to Němec z Kavkazu, jeden z mála přeživších z prosperující kolonie, která tam vznikla kdysi dávno za carů, ale kterou bolševici během ruské revoluce zničili. Jako chlapec utekl a putoval po mnoha zemích, aby se nakonec vrátil do otčiny svých předků, kterou

nikdy předtím neviděl. Mimochodem, je zajímavé, jak často se v Německu setkáváme s takovými osobami, které se vracejí domů z germánské diaspory. Kromě rakouského Adolfa Hitlera se čtyři z nejvyšších nacistických vůdců narodili v zahraničí - Wilhelm Bohle v Británii, Alfred Rosenberg v Rusku, Rudolf Hess v Egyptě a Walther Darré v Argentině.

Z Vídně do Bratislavy je to autem jen hodina jízdy. Bratislava má na hlavní město země velmi nevýhodnou polohu. Leží na severním břehu Dunaje. Na jižním břehu se rozprostírá Německá říše, zatímco o několik kilometrů níže po proudu je maďarská hranice. Bratislava je tak vklíněna těsně mezi dva cizí národy. Přesto je to jediné město na Slovensku, takže druhá volba neexistuje. Zbytek malé země je změť hor obývaná prostým a zbožným rolnictvem. Když jsem téhož odpoledne volal ministrovi zahraničí, okna jeho kanceláře hleděla přes řeku přímo na cizí půdu. Jistě jedinečná situace.

K mezinárodnímu mostu jsme dorazili kolem poledne. Na německé straně proběhly obvyklé pasové a celní formality a kontrola peněz. Přestože jsme měli být mimo Říši jen několik hodin, museli jsme tam nechat své marky, a tak jsme opustili německou půdu bez peněz, kromě drobných. Naštěstí jsme měli být hosty německého

ministra, takže jsme se nemuseli obtěžovat sháněním slovenské měny. Mimochodem, bylo štěstí, že jsme se na cestu vydali v pravý čas. Právě té noci měl Adolf Hitler jen o vlásek uniknout výbuchu bomby v Mnichově, který zabil nebo zranil tolik jeho starých spolubojovníků. Poté byly, pokud vím, po několik dní všechny hranice Říše téměř hermeticky uzavřeny.

Když jsme přejeli mohutný most přes bahnitý Dunaj, naše auto zastavilo u slovenské celní kontroly. Ta netrvala dlouho a brzy jsme již projížděli městem na cestě k německé vojenské misi, kde jsme se měli ubytovat. Lidé na bratislavských ulicích byli výrazně slovanského typu, se širokými obličeji a vysokými lícními kostmi. Slovensko má vlastní malou armádu, takže jsem viděl několik vojáků. Měli na sobě ještě předpisovou československou uniformu, která je tak podobná té americké, že se nápadně podobali našim pěšákům. Všechny obchodní nápisy byly ve slovenštině. Uliční cedule byly ve slovenštině i v němčině.

Němci se zřejmě snažili veřejně nedráždit slovenské cítění. Železnou ruku jako by kryla dobře vycpaná rukavice. Jejich vojenská mise je nenápadně schovaná ve skromné vile v boční ulici; stejně tak i legace, kam jsme brzy zajeli, abychom se setkali s diplomatickým

zástupcem Říše. Ve skutečnosti je příliš malá na to, aby se do ní vešel ministr a jeho početná rodina. Je proto nucen bydlet v jediném bratislavském hotelu.

Pan ministr je chytrý muž, jak se na tak odpovědnou funkci sluší a patří. Je to také veselá duše, jak jsem brzy zjistil, když jsme si začali vyměňovat vtipy. Zanedlouho jsme se odebrali do hotelu na oběd. To jídlo mi otevřelo oči. Slovensko je neutrální země, kde se pěstuje přebytek potravin, takže příděly nejsou známy. Jaká to byla radost zakousnout se do vídeňského řízku s omáčkou ze zakysané smetany, podpořeného zeleninou s dobrým máslovým základem! Krátká chybička se objevila, když nám na stůl přinesli zprávu, že prezident Tiso se se mnou možná nebude moci setkat, jak bylo domluveno, protože je zavřený s vedoucími představiteli parlamentu, kteří dolaďují poslední detaily nového slovenského právního řádu. V mé tváři se muselo zračit zděšení, ale ministr mi položil uklidňující ruku na rameno. „Nebojte se," usmál se, ' „hned mu zavolám a přesvědčím ho." Zanedlouho byl zpátky. Když se posadil, poznamenal se šibalským mrknutím: „Je přemluven."

Pozdě odpoledne jsem proto spěchal z návštěvy ministra zahraničí, abych dodržel schůzku s duchovním prezidentem Slovenska. Novináři v Berlíně mi už předtím

řekli, že ctihodný pán je pěkně tvrdý politický operátor - spíš svatý než spravedlivý, jak se říká. Byl jsem tedy zvědavý.

Rozhovor probíhal za podmínek typických pro tuto al fresco republiku. Protože prezidentova oficiální rezidence ještě není hotová, jeho dočasná kancelář se nachází ve druhém patře činžovního domu. Už jen dva statní slovenští strážníci u vchodu do domu jej odlišovali od ostatních budov v bloku. Na naše vyzvání otevřel dveře domu malý chlapec. Vystoupal jsem po kamenných schodech, zazvonil a byl okamžitě uveden do jeho přítomnosti.

Prezident byl stejně neformální, ale v žádném případě ne tak nevýrazný. Otec Tiso je velký muž - velká hlava, široký obličej, široká ramena, mohutné tělo a nohy jako kmeny stromů. Typický sedlák i v černém kněžském oděvu, viditelně zakořeněný v půdě.

Přirozeně jsem si vzpomněl na mnoho osob slovenského původu v mé rodné zemi, takže moje první otázka byla, jaké poselství pro ně má. Odpověď přišla rychle a zazněla hlubokým sytým hlasem: „Vyřiďte mým slovenským bratrům ve Spojených státech, že u nás jde všechno dobře, že teď, když skončila polská válka, máme

zase klid, že u nás panuje pořádek a že náš nový stát se dopracuje ke svému národnímu vývoji vlastní vnitřní silou. Prosím Slováky v Americe, aby nevěřili mnoha pověstem, které tam, jak vím, o naší situaci kolují. Prostě nejsou pravdivé.“ „Myslíte, pane prezidente,“ zeptal jsem se, „zprávy o tom, že Slovensko je pouze loutkovým státem Říše?“

Otec Tiso se klidně usmál. „Jak dlouho jste v této zemi?“ zeptal se vzápětí.

„Asi šest hodin,“ přiznal jsem poněkud zhrzeně.

„Dobrá,“ vystřelil rychle zpátky. „Zůstaňte tady týden a cestujte po Slovensku. Pak se odpověď dozvíte sám.“

Zdálo se, že tím je to vyřešeno, a tak jsem zkusil novou taktiku. „Jak se cíle a ideály Slovenska liší od bývalého Československa, jehož bylo součástí?“

„Naším cílem,“ začal prezident Tiso rozvážně, „je zdokonalení slovenské národnosti. Československo bylo založeno na fikci československého národa bez pomlčky - té vzácné pomlčky, která nám byla od počátku slibována jako rovnoprávnému členu dvojího národa. Češi nám k tomu nedali nic říci. Tvrdili, že jsme jen zaostalí Češi, zatímco mezi námi jsou hluboké kulturní rozdíly. Máme

vlastní historii, jazyk, umění, hudbu, lidové písně. Po staletí jsme toto kulturní dědictví bránili; proti cizím vládcům. A na těchto hluboce zakořeněných základech navrhujeme budovat vlastní národní život."

„Jaký život?" Odpověděl jsem. „Vezměme to z praktického hlediska. Bude váš hospodářský rozvoj individualistickým podnikáním, rolnickou rovností, nebo nacionálním socialismem?"

Prezident opět pomalu odpověděl. „Je pravda, že dnes jsme hlavně zemí rolníků. Ale rychlý nárůst počtu obyvatelstva činí rozvoj průmyslu naléhavou nutností. Naším záměrem však je, aby průmysl sloužil k prospěchu celého národa - nejen k jeho vlastnímu prospěchu. Mohu tedy říci, že náš hospodářský cíl je naším zvláštním typem nacionálního socialismu založeného na křesťanských zásadách a praxi. Víme, že kapitálu musí být umožněno dosáhnout spravedlivého výnosu. Naším záměrem však je, aby dělník měl spravedlivé živobytí a byl zabezpečen proti nezaměstnanosti a nezasloužené chudobě. Vláda bude zasahovat do průmyslu, aby jej korigovala - ale ne řídila."

Obrátil jsem se k politice. „Není pravda," zeptal jsem se, „že máte některé neslovenské národnostní menšiny, zejména Maďary a Němce? Jak s nimi budete zacházet?"

„Zajistíme jim kulturní svobodu," řekl prezident. „Budou mít právo na vlastní jazyk, vzdělání a zastoupení v parlamentu úměrné jejich volební síle."

„A co slovenská většina?" Zeptal jsem se. „Jak je na tom politicky?"

„V parlamentu je jen jedna slovenská strana," odpověděl prezident Tiso. „Je to Národní strana, v jejímž čele donedávna stál náš ctěný vůdce, zesnulý páter Hlinka. V nedávných volbách byli Slováci jednotní a příští volby budou za pět let. V ústavě není nic, co by bránilo vzniku nových stran. Ale žádné další právě teď nejsou."

Takto řečeno se tento klerikální prezident zvedl, aby naznačil, že se musí vrátit ke svému úkolu budovat národ. „Chytrý člověk," pomyslel jsem si. „Zná všechna slova."

Když jsem opouštěl prezidentský byt, byla už noc. Ale v neutrální Bratislavě byla noc normální. Nebylo žádné zatemnění. Jak jsem se cítil vesele, když jsem se i v chladném dešti procházel po dobře osvětlených ulicích s

veselými výlohami a pohledy na lidi, kteří pohodlně večeří nebo popíjejí v restauracích a kavárnách! Člověk se naučí vážit si těch nejjednodušších vymožeností míru, když o ně na chvíli přijde, i když ten zdánlivý klid může zakrývat železnou represi.

Železné příděly

Žádný inteligentní cizinec nemůže být v Německu týden, aniž by si položil otázku: „Jak to ti lidé mohou vydržet?“ Když je tam měsíc, řekne si: „Jak dlouho to ještě vydrží?“ Po třech měsících bude jeho verdikt pravděpodobně následující: „Myslím, že to vydrží dlouho.“ Takové byly každopádně moje reakce. A z rozhovorů s mnoha zahraničními obyvateli Německa se domnívám, že jsou typické. Dovolte mi vysvětlit, jak k tomuto myšlenkovému vývoji došlo.

Německo je dnes pevností v obležení britské námořní blokády. I tam, kde má Říše zdánlivě neomezené přístavy přes neutrální sousedy, je její svoboda relativní, neboť neutrální země zase pociťují tlak britské námořní síly v čemkoli, co může pomoci úhlavnímu nepříteli Anglie. Ve světové válce se Německo díky tomuto dusivému sevření zhroutilo. Aby se vyhnula podobnému osudu, vyvinula nacistická vláda úžasně propracovaný přídělový systém, který sahá až do nejmenších detailů.

Zahraniční návštěvník válečného Německa se s tímto všudypřítomným systémem setká hned při překročení hranic, kdy mu pohraniční inspektor předá několik poukázek na chléb, maso a máslo, které jsou dobře

vypočítané, aby zabránily hladu, dokud nedorazí na místo určení. Poté obdrží celé sady kuponů (souhrnně označované jako „potravinové karty“), které mu umožní nákup určitého množství potravin. Jak již bylo řečeno, kvalita závisí na cenách, které je ochoten zaplatit; může si také koupit některé drahé luxusní zboží, jako je zvěřina, která (s výjimkou srnčí) je bez karet. Bez ohledu na to, jak velké je jeho bohatství, však nemůže získat více kupónů, než kolik je mu zákonem přiděleno. S výjimkou zvláštních okolností se mu dostává stejného zacházení jako průměrnému občanovi Říše. Němci nebo cizinci, všichni „jedí ze stejného [úředního] talíře“.

Na první pohled by se mohlo zdát, že taková přísná omezení povedou k rozkvětu nelegálního obchodu. Ve skutečnosti nelegální obchodování existuje. Je však relativně malé a velmi utajené, protože germánské právo trestá kupujícího stejně jako prodávajícího a může být odsouzen až na deset let těžkého žaláře. Pro většinu osob je tedy riziko příliš velké.

Právní rozdíly v přídělech existují. Ty však nejsou založeny na majetku nebo vlivu, ale na věku a povolání. Kojenci a malé děti dostávají speciální potraviny, které mají chránit jejich zdraví a růst. Na druhém konci stupnice jsou dvě zvýhodněné třídy známé jako „těžcí“ a

„nejtěžší“ pracovníci - osoby vykonávající zvlášť namáhavou nebo nebezpečnou práci. Tato zařazení jsou v dělnických kruzích ceněna téměř více než vyšší mzdy. Nejvíce oceňovanou laskavostí, kterou nám, novinovým dopisovatelům, prokázalo ministerstvo propagandy, bylo, když nás nechalo zařadit mezi těžké dělníky. Tím jsme získali nárok na čerpání přídavku na stravenky ve výši téměř padesáti procent nad normál.

Možná se ptáte, co je normální? Odpověď zní, že příděl se v jednotlivých měsících poněkud liší a je zajímavé, že má tendenci stoupat. Vláda se z různých důvodů rozhodla začít s válečnými omezeními tak přísnými, jak to lidé pravděpodobně snesou, aniž by to bezprostředně poškodilo jejich zdraví a vyvolalo příliš velkou nespokojenost. Oficiální kalkulace počítala s tím, že občasné mírné doplnění přídělu přinese výrazné zlepšení morálky obyvatelstva. To byla jistě pravda, jak mohu sám dosvědčit. Nikdy nezapomenu, o kolik se svět rozzářil, když se můj mikroskopický příděl másla zvýšil téměř o jeden plátek denně. Rozdíl činil jen několik uncí měsíčně, ale psychologický efekt byl vskutku velký.

Zde je tabulka hlavních položek potravin na příděl za měsíc prosinec 1939. Čtenář si je může snadno přepočítat na unce, když si uvědomí, že 1 000 gramů se rovná 2,2

libry. Normální příděly, které bylo možné koupit na osobu a týden, byly následující:

Položka	Gramy
Maso	500
Máslo	125
Sádlo	62,5
Margarín	80
Marmeláda	100
Cukr	250
Sýr	62,5
Vejce	1 (vejce)

Chléb, mouka a další obilné produkty jsou rovněž na příděl, ale příděly jsou tak velké, že se jimi hlavně neplýtvá. Nikdo kromě ohromných jedlíků nemohl spotřebovat svůj příděl chleba, zatímco jsem byl v Německu. Je to proto, že Říše je v tomto ohledu dostatečně zásobena díky bohaté úrodě v posledních letech a následným velkým přebytkům. Brambory a zelenina jsou obecně bez přídělu. Stejně tak ovoce, i když toho je málo a jeho kvalita je podle amerických měřítek průměrná. Tropické ovoce, dokonce i pomeranče,

mandarinky a citrony, jsou k vidění jen zřídka. Pokud vím, většina z nich pochází z jižní Itálie. Pondělky a pátky jsou dny ryb. Zásoby ryb pro válečné Německo nyní pocházejí hlavně z Baltského moře, které není v aktivní válečné zóně.

Stačí se podívat na právě uvedenou tabulku, abychom si všimli slabého místa německého zásobování potravinami - jedlých tuků. Toto nebezpečné místo si vláda uvědomuje již dlouho a snaží se tento nedostatek odstranit jak zvýšením domácí produkce, tak dovozem ze zahraničí. Navzdory tomuto úsilí však domácí produkce tuků v Německu v letech těsně před válkou dosahovala v průměru pouze 56 % jeho spotřeby. V očekávání válečného nebezpečí si nacistická vláda nepochybně vytvořila velké nouzové zásoby tuku. Již na podzim 1938 Hermann Göring na výročním stranickém sjezdu v Norimberku oznámil, že Říše má ve skladech zásoby tuku na 714 měsíců, přičemž obchodní statistiky naznačují, že dnes by toto číslo mělo být ještě vyšší. Německo může dovážet a také dováží velké množství tuku spolu s masnými a mléčnými výrobky od svých kontinentálních sousedů. Tomuto obchodu samozřejmě nebrání britská blokáda. Přesto nedostatek tuku přetrvává; a za dlouhé války se může ještě více prohloubit.

Současná regulační strava je jistě nevyvážená. Je zřejmý nedostatek nejen tuků, ale také potravin bohatých na bílkoviny, minerální soli a vitaminy, jako je ovoce, zelená zelenina a mléčné výrobky, zejména mléko a vejce. Současná strava obsahuje příliš mnoho škrobů, což může pisatel důrazně potvrdit, protože během necelých čtyř měsíců pobytu v Německu přibral dvanáct kilogramů, ačkoli se jeho váha za celá léta nelišila ani z poloviny. A setkal se s mnoha dalšími lidmi, cizinci i Němci, kteří měli podobné zkušenosti. Když takto reagují zdraví, vyrovnaní jedinci, musí být něco v nepořádku s výživovým modelem. Pokud nedojde k nápravě, nemůže to v dlouhodobém horizontu nepřinést špatné výsledky pro celou populaci.

Pokud se však podaří udržet příděl potravin na současné úrovni, budou špatné výsledky tak pozvolné, že by měly výrazně snížit sílu a výkonnost průměrného Němce až po dlouhé době. Když válka vypukla, byl německý národ poměrně zdravý. Tento zdravotní standard byl však udržován stravou, která se v amerických očích musí zdát skromná a jednotvárná. Po mnoho let byla většina Němců znovu omezována v konzumaci tuků a mléčných výrobků. Válka tedy není náhlým přechodem od hojnosti k nedostatku, ale

poměrně mírným zesílením chronického nedostatku. Hovořil jsem o potravinových podmínkách s pracujícími a ti říkali, že pokud mohli dostat plný příděl potravinových karet, dařilo se jim zhruba stejně jako před válkou. Tato tvrzení se shodovala s tím, co mi sdělili kompetentní zahraniční pozorovatelé. Zimní stravu dělnických tříd vždy tvořily brambory, chléb a zelí, spolu s trochou ryb, menším množstvím masa a ještě menším množstvím tuků. Neměli peníze na to, aby si koupili něco lepšího. Právě vyšší a střední třídy byly válečnými příděly zasaženy nejvíce a právě mezi nimi jsou slyšet nejhlasitější stížnosti.

Lidé z vyšší a střední třídy jistě nad situací s potravinami hlasitě protestují, ale jejich stížnosti se mísí s poněkud kyselým smyslem pro humor. Zde je typický vtip o jídle, který byl aktuální v zimním Berlíně: „Recept na dobré jídlo: Vezměte si masovou kartu. Obalte ho ve své kartě vajec a osmažte ho na své kartě másla nebo tuku do hněda. Pak vezměte kartu brambor, obalte ji kartou mouky a vařte na kartě uhlí, dokud není hotová. Jako moučník rozmíchejte karty s mlékem a cukrem a pak je namočte do karty s kávou. Poté si umyjte ruce kartou s mýdlem a osušte je kartou s látkou. To by vám mělo udělat dobře!“

Tyto stížnosti jsou však z velké části pouhými emocionálními kopanci do těžkých podmínek, s nimiž nelze nic dělat. Neznamenají odsouzení přídělového systému jako takového. Němci mají v živé paměti strašná hladová léta za světové války a jsou ochotni podstoupit téměř cokoli, než aby se masové hladovění vrátilo. Vláda tvrdí, že vymyslela systém, který je proti hladu odolný a který zahrnuje nejen potravinové karty, ale také úplnou „racionalizaci“ agrokultury s pevnými cenami na celé cestě od výrobce ke spotřebiteli. Než zemědělec začne s jarní výsadbou, ví, že vše, co vypěstuje, bude vykoupeno za cenu, která by mu měla běžně umožnit mírný zisk. Na druhém konci stupnice, když jde hospodyně na trh, ví, že jí obchodník nemůže účtovat více, než povoluje vláda. Dnes platné potravinové předpisy zajišťují nejchudšímu Němci základní životní potřeby, zatímco nejbohatší nemůže dostat o mnoho více, než je jeho podíl. Dokud bude německý národ věřit, že mu systém umožní udržet se nad hranicí hladu, zdá se, že je jen málo pravděpodobné, že by se obyvatelstvo vzbouřilo kvůli samotným potravinám.

Co tento systém znamená, mi vysvětlil Walther Darré, ministr zemědělství, který má na starosti potravinovou situaci, když mi řekl: „Naše potravinové

karty jsou pouze posledním článkem hospodářského řetězce, který jsme vytvářeli již dlouho před válkou. Tento řetězec se táhne od zemědělského pěstitele až ke spotřebiteli a po celé linii jsou ceny stabilní. Potravinová karta je posledním aktem celého pečlivě propracovaného procesu, který každému občanovi zajišťuje jeho podíl na potravinách bez ohledu na výši jeho příjmu. Za světové války byly potravinové karty znamením nedostatku. Začalo se s nimi až tehdy, když už existoval nebezpečný nedostatek. Tentokrát jsou potravinové karty, spuštěné hned první den války, symbolem síly."

Výrok pana Darrého má dvojí význam. Ukazuje jednak ekonomické výhody válečného přídělového systému, jednak jeho stabilizující účinek na náladu obyvatelstva. Tento druhý aspekt je možná důležitější. Za světové války neudělala stará německá císařská vláda v prvních dvou letech bojů prakticky nic pro kontrolu potravinových poměrů. Výsledkem bylo obrovské hromadění zásob, spekulantství a všeobecný prudký růst cen. Bohaté rodiny si dělaly velké zásoby, zatímco chudí lidé hladověli. Tyto zjevné nespravedlnosti více než cokoli jiného vyvolaly odpor obyvatelstva a podpořily revoluční nepokoje. Je dobře známo, že morálka civilistů se zhroutila mnohem dříve než morálka vojáků na frontě.

Také toto civilní zhroucení nakonec nakazilo armády v terénu. Nacističtí vůdci si toto všechno velmi dobře uvědomují a jsou rozhodnuti, že se to již nesmí opakovat.

Přesto je tento úkol velký a boj složitý. Dalším odvětvím gigantického boje proti britské blokádě je situace v odívání. Vláda tento problém řešila stejně rychle jako otázku potravin. Od samého počátku bylo oblečení přísně přídělové. Zpočátku se tak dělo metodou Bezugschein. Jak již bylo vysvětleno, Bezugschein je úřední povolení, které držiteli umožňuje nákup určitého zboží. Podle toho, pokud muž nebo žena potřebovali doplněk do šatníku, museli zajít na povolovací stanici zřízenou v jejich konkrétní čtvrti a věc uvést. Příslušní úředníci, kteří byli sami místními lidmi, měli obvykle dobrou představu o poctivosti a spolehlivosti žadatele. Při dobré pověsti bylo povolení zpravidla uděleno ihned, i když žadatel musel často dlouho čekat ve frontě, než na něj přišla řada. V pochybných nebo podezřelých případech však bylo žadateli řečeno, aby se vrátil se svým starým kabátem, oblekem, botami, dokonce i košilí nebo spodním prádlem, aby dokázal, že je skutečně obnošené. V extrémních případech mohla být dokonce provedena domovní prohlídka, aby se zjistilo, zda se nesnaží hromadit.

Tento provizorní systém si samozřejmě vyžádal velké časové ztráty, způsobil mnoho obtíží a vyvolal podráždění obyvatelstva. Neposkytoval také dostatečně jasný obraz o potřebách obyvatelstva. Vláda s příznačnou německou důkladností provedla důkladnou studii tohoto problému. Její odpovědí byly oděvní karty vydané koncem podzimu 1939. Existují různé karty pro muže, ženy, chlapce a dívky. Vláda tím hodlá účinně a předvídatelně regulovat výrobu i spotřebu.

Ženský oděvní průkaz byl vydán jako první a dodnes si vzpomínám, jaký dojem na mě udělal, když jsem si lámal hlavu nad jeho oznámením, které bylo zveřejněno v ranních novinách. Její složitost mi připadala téměř jako cvičení z vyšší matematiky. Stejně jako potravinové karty je založena na kupónové metodě. Levá strana oděvní karty obsahuje seznam dostupných výrobků spolu s počtem kupónů potřebných k povolení nákupu každého výrobku; neboť, jak již bylo vysvětleno v souvislosti s potravinovými kartami, jsou to vlastně malá povolení, která nemají nic společného s cenou. Kvalita zakoupeného zboží závisí na peněžence kupujícího.

Pravá strana karty s oblečením obsahuje cenné kupony - a zde americké čtenářky této knihy čeká šok. Těchto kupónů, lidově nazývaných „body“, je pouze sto

a musí vydržet držitelce karty po celých dvanáct měsíců, počínaje listopadem. Sto bodů se může zdát jako docela hodně, ale počkejte, až si všimneme, jak rychle mohou utéct a jak málo znamenají! Jeden kapesník zabere jeden bod. Za podprsenku se platí čtyři body, za „kalhotky“ dvanáct, za halenku patnáct a tak dále až po teplý zimní oblek, který dámu vyjde na ne méně než 45 bodů - téměř polovinu celého ročního příspěvku na oblečení.

Nejpostiženější položkou je punčochové zboží. Němka má na své kartě povolen „normální“ příděl čtyř párů punčoch na rok - každý pár jí zabere čtyři body. Pokud na tom trvá, může dostat další dva páry; v takovém případě je však potrestána tím, že se musí vzdát osmi bodů za kus za svou troufalost.

Starostlivá vláda dohlíží na to, aby se nevydala zběsile do nejbližšího obchodu a nekoupila si všechny příděly oblečení najednou. Body jsou „rozloženy“. Třetina z celkového počtu je k dispozici ihned, ale dalších deset nelze využít dříve než 1. ledna, dvacet pak 1. března a další dvacetiny v květnu, respektive v srpnu. Karty na oblečení jsou osobní. Nelze je přenášet a kupony oddělené od karty nemají žádnou hodnotu. Jakýkoli pokus o podvod se trestá stobodovou pokutou, kvůli které si viník nemůže celý rok nic koupit!

Pečlivost, s jakou byl tento systém vypracován, se projevuje v nejmenších detailech. Dokonce i nitě a šicí příze jsou přesně na příděl. Mezi různými druhy textilu je velký rozdíl; za vlněné výrobky, které jsou sice vzácné, se platí téměř dvakrát tolik bodů než za výrobky stejného druhu, ale z jiných materiálů. Stejně tak je snaha rozlišovat mezi výrobky, které jsou tak nezbytně nutné, že je nosí jak bohatí, tak chudí, a těmi, které nosí hlavně osoby v pohodlných poměrech. První výrobky mají méně bodů než druhé, i když rozdíl není velký.

Muži mají ještě drastičtější příděly než jejich ženy. Meinherr se musí rozloučit s 8 ze svých 100 bodů za každý pár ponožek, s 27 až 35 body za kompletní spodní prádlo a se zničujícími 60 body za obchodní oblek. Není divu, že ho o loňských Vánocích potěšilo, když mu vláda oznámila „dárek“ v podobě milostivého povolení koupit si kravatu bez karet. Milady současně potěšilo právo koupit si pár punčoch, aniž by přišla o některý ze svých bodů.

Je třeba poznamenat, že tyto karty se nevztahují na řadu důležitých položek, jako jsou kabáty nebo pláště, boty a obuv, lůžkoviny a domácí prádlo. Stejně tak se systém karet nevztahuje na oblečení pro kojence a velmi malé děti, ačkoli chlapci a dívky mají podobné karty jako

dospělí. Veškeré zboží bez karet musí být získáno výše popsaným způsobem povolenek.

Každému Američanovi, který se pohybuje nad hranicí chudoby, se bude zdát přísnost tohoto přídělu oděvů pravděpodobně jen málo otřesná. Určitě to vyděsilo mnoho Němců, se kterými jsem o tom diskutoval. Týkalo se to zejména žen, z nichž některé v zoufalství nad chmurnou vyhlídkou rozhazovaly rukama, zatímco jiné vehementně tvrdily, že ženská nespokojenost dosáhne takových rozměrů, že vláda bude nucena ustoupit dříve, než se dostane do stadia hadrů a cárů. Zapálení nacisté měli tendenci útrapy zlehčovat - alespoň v mé přítomnosti. Připomínali mi, že Němci jsou spořivé duše, které své nejlepší oblečení nosí střídmě a k běžnému použití jim slouží oděvy druhé nebo dokonce třetí jakosti. Většina osob má tedy tendenci mít rezervu oblečení, kterou lze rozložit na toto nouzové období. Nacistické dámy se smíchem předpověděly, že příští léto bude všechno punčochové zboží v hnědých odstínech - v hnědé barvě sluncem opálených holých nohou. Přesto jsem v jejich vlasteneckých výlevech zaznamenal melancholický nádech.

Cizincům s trvalým pobytem se vydávají stejné oděvní průkazy jako Němcům. Tranzitním osobám

nejsou vydávány, protože se předpokládá, že je nepotřebují pro krátkodobý pobyt. Moudrý cizinec se předem vybaví vším potřebným. Já jsem tak rozhodně učinil, dokonce až po krém na boty, protože jsem byl informován, že náhražkové směsi, které se nyní v Říši používají, jsou kvůli nedostatku tuku náročné na kůži. Osobně jsem tedy netrpěl žádnými nepříjemnostmi, i když mě neustále pronásledovala myšlenka, že bych mohl něco ztratit nebo že by moje košile nemusely vydržet opotřebení válečných německých prádelen. Ale běda cestovateli, který do Německa přijede s nedostatkem oblečení! Běžnými způsoby si nemůže koupit ani kapesník. Během svého pobytu v Říši jsem viděl několik otřesných pohledů. Jedním z nich byl případ americké dámy, která přijela do Adlonu z jižní Itálie bez zavazadel, která se jí ztratila. Neměla s sebou nic než nejlehčí letní boty. Podzimní déšť a chlad jí brzy přivodily tak silnou rýmu, že nemohla vyjít ven, dokud neměla pořádnou obuv. Musela se obrátit na americké velvyslanectví, aby jí neprodleně vydali speciální Bezugschein.

Omezení v oblasti stravování a odívání jsou pouze výjimečnými aspekty každodenního života v Německu, které je sparťanské. Vlastnictví průkazů nezaručuje, že

zboží, na které se vztahují, bude vždy možné zakoupit. Zejména ve velkých městech dochází k mnoha dočasným nedostatkům, které jsou způsobeny především chybnou dopravou nebo distribucí. Nakupování je spojeno s velkým zdržením, zejména kvůli nutnosti stát ve frontě, než je někdo obsloužen. Předměty, které jsou technicky bez karet, jsou ve skutečnosti na příděl, protože se všechny musí kupovat v malém množství; takže ani osoby s velkým množstvím peněz nemohou nikdy příliš předstihnout své okamžité potřeby. Člověk také nikdy nemá jistotu, že si bude moci něco koupit, protože to může být náhle dočasně nebo dokonce trvale vyprodáno. Pro cizince se taková existence brzy stane šílenou. Proto má tendenci si myslet, že stejně nesnesitelná musí být i pro Němce, a může proto dojít k závěru, že to už dlouho nevydrží.

Takové zobecnění je však neopodstatněné. Němci prošli dlouhou a trpkou školou v nepřízni osudu. Od července 1914, kdy vypukla světová válka, nepoznali skutečně normální život. To osudové léto bylo před šestadvaceti lety. Za více než čtvrtstoletí zažili Němci snad všechny druhy proměn - válku, inflaci, nezdravou konjunkturu, deflaci, občanské nepokoje, nacistickou revoluci a nyní opět válku. Žádný Němec nebo Němka

mladší šestadvaceti let se ani nenarodili do prostředí, které bychom nazvali normálním národním životem, ani s ním nemají osobní zkušenost, pokud nebyli v zahraničí. Žádný Němec mladší čtyřiceti let nemá víc než dětské vzpomínky na „staré dobré časy“.

Chceme-li správně posoudit reakce Němců na jejich okolí, měli bychom mít toto historické pozadí stále na paměti. Vidíme zde lidi natolik zvyklé obejít se bez věcí nebo je získávat jen obtížně a v omezeném množství, že jsou na to zvyklí. Proto Němci berou na lehkou váhu nebo vůbec nepřemýšlejí o mnoha věcech, které zejména pro Američany představují podráždění a stížnosti. Setkáváme se tak se dvěma životními standardy a postoji ke každodennímu životu, které se od sebe liší tak hluboce, že je nelze snadno srovnávat.

V této souvislosti bychom měli mít na paměti ještě jeden bod - faktor válečné psychologie. Téměř všichni Němci nabyli pocitu, že je čeká boj na život a na smrt. Jsou přesvědčeni, že porážka v této válce by znamenala něco jako zánik jejich národnosti. Proto vesele snášejí z vlasteneckých emocí strádání, které pro cizince, jenž zde žije a o nic se nestará, nemá osobní význam, a proto je rozčiluje.

Nemohu to ilustrovat lépe než rozhovorem, který jsem jednou vedl s jedním německým známým. Během našeho rozhovoru jsem poznamenal, jak moc mi chybí káva. „Dříve jsem také pil kávu," odpověděl mi, „a zpočátku mi to také dělalo potíže. Ale uvědomil jsem si, že tím, že se obejdeme bez dovozu kávy, posilujeme my Němci svou ekonomickou situaci a pomáháme tak porazit Angličany. Víte, ta myšlenka mě natolik uspokojovala, že překonala mou touhu po kávě. Takže teď jsem se s naší náhražkovou kávou nejen smířil, ale vlastně ji rád piji a nemám chuť vrátit se k pravé kávě, i kdyby mi ji někdo dodával." Z podobných výroků, které jsem slyšel při mnoha příležitostech, jsem si jist, že to myslel upřímně a že charakterizoval důležitý aspekt národního stavu mysli.

Berlínská dáma jde na trh

Chceme-li skutečně pochopit poměry v cizích zemích, je dobré se zabývat konkrétními případy. Dovolte mi tedy vyprávět příběh ženy v domácnosti ve válečném Německu. Je to sestavená dáma, kombinovaný výsledek několika studií, které jsem provedl o každodenním životě rodin žijících v Berlíně. Dvě z nich měly domácnost v Americe. Tímto způsobem jsem získal inteligentní srovnání německých a amerických standardů.

Všechny tyto rodiny jsou finančně dobře zajištěné; jsou schopny zaplatit vše, co skutečně potřebují. Takové rodiny jsem si vybral záměrně, protože jsem chtěl z obrazu eliminovat faktor finančních starostí. Snažil jsem se zjistit, jak a do jaké míry je každodenní život těchto berlínských domácností ovlivněn válečnými podmínkami.

V den, o němž je řeč, se naše sestavená dáma uprostřed dopoledne vydává na trh. Je to její pravidelný tržní den a měla začít dříve, ale nemohla kvůli domácím pracím kvůli nedostatku služebnictva. Ihned se vydává do nedalekého obchodu s potravinami. Tam je samozřejmě pravidelnou zákaznicí, stejně jako u svého

řezníka a dalších obchodníků. Je to jediný způsob, jak může zvládnout situaci s potravinovými lístky.

Pojďme za ní dovnitř a prohlédněme si to tu. První, co naše americké oko zaujme, je skromnost zásob. Částečně je tento dojem způsoben tím, že zde nejsou vystaveny žádné konzervy. Všechny se drží mimo trh, dokud se nevyčerpá zelená zelenina a podzimní ovoce. Pak vláda uvolní konzervy do veřejného prodeje, aby překlenula mezeru do doby, než bude k dispozici další úroda ovoce a zeleniny. Měli bychom si také uvědomit, že v Německu jsou obchody s potravinami specializovanější než u nás. Prodávají především základní potraviny a mléčné výrobky spolu s položkami, jako jsou džemy a želé, koření, uzeniny a lehká stolní vína. Přesto není zásoba velká a obchod je malý, i když má několik prodavaček - samé ženy.

Když Milady vstoupí do obchodu, padne jí do oka hlavní prodavačka a ta ji okamžitě obslouží. To je trochu štěstí, protože žena je mnohem rychlejší než ostatní, což znamená úsporu drahocenného času. Jakmile dojde k pultu, otevře Milady kapesní knížku s několika přihrádkami, z nichž každá se hemží složenými papíry různých barev. Jsou to kartičky na potraviny - listy papíru o čtvereční ploše asi třicet centimetrů, na nichž je

vytištěno mnoho kupónů, které lze podle potřeby odtrhnout nebo odstřihnout, orazítkovat nebo děrovat.

Předpokládejme, že tato dáma nakupuje pro početnou rodinu - tedy pro sebe, manžela a čtyři děti. Každá z těchto šesti osob potřebuje sedm potravinových karet, takže kdykoli jde na trh, musí mít paní s sebou dvaačtyřicet karet. Mohu dodat, že doma má ještě další karty - karty na oblečení pro každého člena rodiny a speciální karty na mléko, pokud je některé z jejích dětí malé. Ale jak by řekl Kipling, to je jiný příběh.

Podívejme se na ty karty, jak je Milady rozkládá a pokládá na pult. To musí v Německu udělat každý, než vůbec může začít něco kupovat. Prodavačka se musí ujistit, že zákazník nepřekročil její kvótu, zatímco zákazník musí zjistit, jestli to, co chce, je ten den na skladě. Ve velkých městech, jako je Berlín, dochází, jak už jsem řekl, k mnoha dočasným nedostatkům potravin. V menších městech takové problémy nejsou.

Karty jsou nyní rozloženy. Nejprve karta chleba. Ta zahrnuje nejen pečený chléb, ale také různé druhy mouky. Zde není problém, příděl chleba je dostatečný. Za druhé karta cukru, která zahrnuje džemy, želé atd. Opět bez problémů. Díky velké úrodě cukrové řepy je o ni

dobře postaráno. Nyní karta masa. Ta je určena hlavně pro řezníka; ale Milady si náhodou přeje trochu klobás a uzené šunky, takže ji použije v obchodě s potravinami. Prodavačka jí oznámí, že dostává poslední šunku, protože byla vyhlášena za luxus, takže farmáři dostali příkaz už neudit pro obchod s lahůdkami.

Nyní karta s tukem. Zde narážíme na bolavé místo. Německo má nedostatek tuků, takže máslo, margarín a sádlo jsou na příděl. Milady si však vede docela dobře, protože má tři malé děti, které přijímají mnohem více přídělů tuku než dospělí. Mimochodem, dostávají i čokoládu, vyhrazenou pro dětskou spotřebu. Dále přichází na řadu mýdlová karta - další bolavé místo, které prozkoumáme, až se Milady vrátí domů. Nyní karta mléka pro dospělé. Dospělí dostávají pouze odtučněné mléko, což je na můj americký vkus nepříjemná látka, kterou nikdy neužívám. Ani Němci ho zřejmě nepoužívají, s výjimkou vaření nebo střídmě v imitaci kávy či čaje. Jako poslední přichází kartička s názvem Nährmittel, což se nejlépe překládá naším slovem „proviant“. Je to jakási souhrnná karta, která zahrnuje širokou škálu přídělových položek od makarónů a nudlí až po balené cereálie. Náhražkový čaj a káva a některé druhy zvěřiny.

Teď už chápeme, jak dlouho se Milady s prodavačkou trápí. Každý potravinový lístek se musí vzít zvlášť, protože kvóty se liší pro dospělé, polodospělé děti a malé děti. Když je kvóta spočítána do posledního gramu, daná karta se děruje, razítkuje nebo odstřihne a zkoumá se další karta. Různé příděly se zapisují na lístek, který se po dokončení seznamu sečte. Jak již bylo řečeno, celá tato složitost nemá nic společného s cenou. Je to jen předběžný úkon, kterým se zjišťuje, na kolik chleba, másla, sádla, cukru nebo jiných potravin má kupující nárok. Teprve když je to zjištěno, zjistí se skutečné ceny zboží a zapíší se na další lístek.

Zkusme tyto ceny přepočítat na naše peníze. Po dlouhém zkoumání jsem zjistil, že kupní síla německé měny pro Němce je něco přes čtyři říšské marky za dolar, takže říšská marka zhruba odpovídá našemu čtvrťáku. Na základě toho jsou základní potraviny v průměru jen o málo dražší než v Americe. Některé položky, zejména chléb, jsou levnější. Tuky jsou výrazně dražší. Například máslo stojí přes padesát centů za půl kila. Německé ženy v domácnosti však mohou s uspokojením konstatovat, že tyto ceny jsou stanoveny zákonem a nemohou být zvýšeny jinak než novým úředním nařízením.

V té době už je Milady nákup řádně vyskládán na pult. Jen v nezbytně nutných případech jsou šetrně zabaleny do papíru, protože papíru je málo. Provázek je ještě vzácnější, takže se používá jen zřídka. Místo papírových sáčků se zboží ukládá do nádob, které vypadají jako části rybářských sítí. Tyto síťové pytle musí obstarat zákazník, který si má nákup rovněž odnést podle obecného pravidla „zaplať a odnes“. Pokud by však byly příliš těžké a objemné, obchod obvykle vyhoví stálému zákazníkovi a pošle s ním jednu z prodavaček, pokud si najde volnou chvilku.

Nejpozoruhodnějším aspektem berlínského způsobu fungování trhu je časová náročnost. Často se stává, že účet za zboží v hodnotě několika dolarů zaměstná prodavačku i zákazníka na celou hodinu. Když naše sestavená dáma opustí obchod, obchod pro ni končí. Ne tak v obchodě s potravinami. Ty kupony z potravinových karet Milady jdou na nabobtnalé pestrobarevné hromádky, které se musí roztřídit, nalepit na velké archy papíru a plně vyúčtovat, než se odevzdají orgánům kontroly potravin. Tato skládačková ekonomika se obvykle provádí po pracovní době a někdy trvá dlouho do noci.

Naše berlínská dáma je však příliš zaneprázdněná svými vlastními záležitostmi, než aby myslela na to, že přidělala práci prodavačům v potravinách. Obtěžkána taškami s rybími sítěmi je odloží ve svém bytě a spěchá na další trh do nedalekého řeznictví. Štěstí jí přeje, když si všimne dobré řady vystaveného masa, protože distribuce masa je nejistá. Štěstí jí opět přeje, když ukáže na odznak, který nosí v klopě kabátu, a kráčí k pultu před řadou čekajících zákazníků. Ten odznak ukazuje, že je matkou nejméně čtyř potomků. Je tedy Kinderreich - bohatá na děti. Matka Kinderreich má mnoho privilegií, mimo jiné právo na okamžitou pozornost v každém obchodě; podle teorie by jí mělo být všemožně pomoženo ušetřit čas na rodinné povinnosti. Dnes ráno se to rozhodně hodí, protože Milady se už nemůže dočkat, až se dostane domů, což už měla být dávno.

Brzy nakoupí maso - telecí řízek za 45 centů za půl kila a vepřové kotlety za 30 centů. Pak ještě rychlá cesta na zeleninový trh o pár bloků dál, kde nepotřebuje potravinové karty. Ale z omezeného množství pomerančů a citronů dnes nejsou na prodej žádné.

Konečně může Milady jít domů. Dychtí po tom, aby viděla, jak pokračuje praní a jak se daří jejím mladším

dětem. Obě tyto starosti jsou způsobeny vrcholným neduhem - nedostatkem služebnictva.

„Ach!“ může čtenář vykřiknout, „tady je jeden známý rys válečného Berlína.“ V širším slova smyslu byste se však mýlili. Zatímco Německo mělo nedostatek schopného služebnictva už před válkou, válečné poměry tento nedostatek prohloubily v akutní hladomor. To už není otázka peněz. Bez ohledu na to, jak dobrou mzdu je člověk ochoten zaplatit, služebnictvo je často nesehnatelné za každou cenu.

Takto se to stalo. V okamžiku, kdy vypukla válka, vláda „zmrazila“ domácí službu. Žádná služka od té doby nemohla opustit svého zaměstnavatele s výjimkou samozřejmých důvodů, jako je neplacení mzdy nebo skutečně špatné zacházení. Služebná také nemohla požadovat zvýšení platu. Toto nařízení zabránilo „kradení služebnictva“ bohatšími zaměstnavateli a následnému prudkému zvýšení platových tarifů.

To bylo v pořádku, pokud jste měli služebníka z města nebo ve středním věku. Berlínské služebnictvo, zejména to pro běžné domácí práce, však bývá tvořeno mladými ženami z venkova. Vláda je samozřejmě všechny nechala prověřit. Takže když mobilizace

povolala mladé sedláky k praporům, byly jejich sestry povolány zpět z domácí služby, aby napravily nedostatek pracovních sil na statcích.

Předpokládejme, že naší berlínské paní byla takto pár měsíců po vypuknutí války odebrána služka pro všeobecné domácí práce. Okamžitě se vydala do oficiální pracovní agentury, aby zjistila, co se dá dělat. Žena, která ji měla na starosti, se na ni smutně usmála. „Milá paní," poznamenala, „takových případů, jako je ten váš, už máme před sebou tolik, že vám nemohu dát mnoho naděje." A tak tu byla naše dobrá hospodyňka, která zůstala s jednou rukou, s velkým bytem, pracovitým manželem profesionálem nebo podnikatelem a čtyřmi dětmi, o které se musela starat. Jistě těžký zlom pro dobře situovanou ženu, která měla vždy schopné služebnictvo.

Jelikož je však naše berlínská dáma Němka, pravděpodobně prošla před sňatkem důkladnou domácí přípravou, což je zvykem i u dívek z bohatých rodin. Umí tedy nejen dohlížet na domácnost, ale také sama pracovat. Kromě toho, protože má malé děti, je první na řadě v jakémkoliv požadavku na výpomoc v domácnosti. To je další z jejích výsad Kinderreichu. Můžeme tedy předpokládat, že v době, kdy začíná náš příběh, se jí podařilo získat dočasné služby ženy na částečný úvazek,

která přichází, řekněme, na několik dní v týdnu, aby prala a uklízela.

Kromě toho si je jako Kinderreich téměř jistá, že s příchodem jara se její problém se služkou vyřeší. Příštího 1. dubna budou zástupy mladých dívek končit školní docházku. Tato děvčata pak podléhají roční Dienst, což znamená národní službě. Jednak mohou jít do Hilfsdienstu, což obvykle znamená službu v domácnosti v rodině s malými dětmi. A tady přichází na řadu naše berlínská paní. Je prakticky jisté, že dostane jednu z těchto rekrutek. Zejména pro městské dívky mohou být takové úkoly přívětivější než Arbeitsdienst, což znamená práci na statku.

Z této povinné služby neexistují žádné výjimky. Bohatí nebo chudí, všichni podléhají stejně. Během svého pobytu v Berlíně jsem jednou povečeřel s několika aristokratickými a bohatými Němci, kteří mi představili svou půvabnou dceru, jež se právě vrátila z úrody brambor na farmě vzdálené sto mil od Berlína.

Pokud jde o problém služebnictva, první válečná zima naší berlínské dámy bude patrně nejtěžší, a pokud je to silná, zdravá mladá matka, pravděpodobně na tom nebude o moc hůř. Přesto to není snadné. Musí brzy

vstávat a na šestou hodinu připravit snídani. Manžel je celý den v kanceláři, starší děti si berou obědy s sebou a ze školy se vracejí až v půlce odpoledne. Největší problém jí dělají mladší děti. Nemohou zůstat samy, a tak je Milady vázána na svůj domov s výjimkou dnů, kdy je tam její služebná na částečný úvazek. To jsou drahocenné hodiny, které využije na obchod a další nezbytné nákupy. Když může, dopřeje mladým pohyb na vzduchu, ale malým ratolestem chybí pohyb venku.

Podívejme se nyní, co Milady dělá, když se vrátí z trhu a odnese si nákup do kuchyně. Ta bude mít téměř jistě plynový nebo elektrický sporák a další moderní vymoženosti. Pravděpodobně v ní však budou chybět americké speciality jako elektrický led nebo pračka. A právě tady se dotýkáme dalšího velmi bolavého místa válečného německého domácího života. Tím bodem je mýdlo.

Již jsme si všimli, že Německo má nedostatek másla, sádla a podobných výrobků. Tento nedostatek však přesahuje rámec jedlých tuků. Týká se i mýdlových výrobků. Nikde nejsou Němci přísněji přídělově omezováni. Každý člověk dostane měsíčně pouze jeden koláč toaletního mýdla. Tento vzácný předmět je velký asi

jako to, čemu říkáme velikost dortu pro hosty, a musí jednotlivci stačit nejen na obličej a ruce, ale i na koupel.

Stejně přísné příděly platí i pro mýdlo a prášek na praní. Obojí má navíc tak nízký obsah tuku, že ačkoli se z něj odstraní špína, oblečení je pak trochu zašedlé. A bělidla se musí používat šetrně, protože mají tendenci oblečení opotřebovávat. Proto si většina rodin nechává prát doma, místo aby prádlo posílala do komerčních prádelen. Mimochodem, když je prádlo vyprané, nevyhazuje se mokrá voda. Pečlivě se šetří na mytí podlah nebo jiný náročný úklid.

Předpokládejme, že se Milady daří dobře prát a že děti během její nepřítomnosti příliš nezlobily. Nyní je nejvyšší čas, aby si došla pro oběd. U dětského jídla přichází na řadu zajímavý bod týkající se mléka pro nezletilé. „Plnotučné“ mléko dnes v Německu dostávají pouze děti. Jsou jim vydávány speciální mléčné karty a jsou jim přidělovány příděly podle věku. Kojenci do tří let dostávají jeden litr denně. Děti od tří do šesti let dostávají půl litru a děti od sedmi do čtrnácti let čtvrt litru. Poté jsou považovány za dospělé a mohou mít pouze odstředěné mléko. Tyto kvóty mléka pro nezletilé vypadají dost přísně, ale jsou to zimní příděly. Chápu, že se podstatně zvýší, když se krávy na jaře vypustí na

trávu. Mohu dodat, že jsem ochutnal dětské mléko a shledal jsem, že je dobré - plně se vyrovná tomu, co v Americe známe jako stupeň B.

Po skončení oběda se při likvidaci zbytků seznámíme s dalším pozoruhodným rysem domácího hospodářství válečného Německa. Každá rodina má povinnost ničím neplýtvat. Proto má každá německá kuchyně kbelík, do kterého se dávají všechny odpadky, které mohou být podávány prasatům. Tento kbelík se snese dolů a vysype do velkého kontejneru, který se každý den sbírá. Kosti z masa obvykle nosí děti do školy jako malou vlasteneckou povinnost.

To, čemu v Americe říkáme „odpadky“, se musí pečlivě třídit do následujících kategorií: (1) noviny, časopisy nebo jiný čistý papír; (2) hadry; (3) láhve; (4) starý kov; (5) rozbitý nábytek nebo asi cokoli jiného, co se vyhodí. Pro tento tříděný odpad si v pravidelných intervalech jezdí městští sběrači. Soukromí obchodníci s veteší neexistují. Vševidoucí otcovský stát se stará i o tento drobný sběr. Válečné Německo nepřehlíží žádné detaily.

Boj o půdu

„Rolník je životním pramenem naší říše a naší rasy.“ Takto stručně vyjádřil Walther Darré, ministr zemědělství a zásobování potravinami, nacistický postoj k půdě a těm, kteří na ní pracují. Blut und Boden! „Krev a půda!“ To je jedno z klíčových hesel nacionálního socialismu. Nikde nepodnikal tento revoluční režim odvážnější a originálnější experimenty než na půdě samotné. Toho jsem si byl vědom, když jsem přijel do Německa, a proto jsem chtěl tuto náročnou etapu německého života studovat přímým pozorováním.

Pan ministr byl více než ochotný pomoci. Tento velký, energický a pohledný muž je jednou z nejzajímavějších osobností mezi nacistickými vůdci. Jak napovídá jeho jméno, pochází z hugenotských předků, kteří přišli do Německa před třemi stoletími. Navíc, jak jsem již uvedl, se narodil v Argentině. Jako syn zámožného německého obyvatele strávil svůj raný život v Jižní Americe. Pro svou práci má dobrou kvalifikaci, protože je odborníkem na zemědělství a chov dobytka.

Již jsem citoval Dr. Darrého o systému potravinových karet, který je nyní v provozu. V našich rozhovorech však opakovaně zdůrazňoval, že se jedná pouze o součást

mnohem většího organického celku, který daleko přesahuje válku. Takto shrnul cíl a politiku nacionálního socialismu v oblasti zemědělství: „Když jsme se v roce 1933 dostali k moci, bylo jednou z našich hlavních snah zachránit německé zemědělství před hrozící zkázou. Náš zemědělský program však daleko přesahoval pouhé ekonomické úvahy. Vycházel z myšlenky, že žádný národ nemůže skutečně prosperovat bez zdravého venkovského obyvatelstva. Nestačí, aby se zemědělci měli snesitelně dobře; měli by si být také vědomi svého místa v národním životě a být schopni ho naplnit. Zde jsou tři velké faktory tohoto problému: za prvé zajistit dostatečné zásobování potravinami; za druhé zajistit budoucnost zdravým nárůstem počtu obyvatel; za třetí rozvíjet svébytnou národní kulturu hluboce zakořeněnou v půdě. Z tohoto ideálu logicky vyplývá cíl, který dalece přesahuje to, co se obvykle nazývá agrární politikou.“

Tyto faktory byly řešeny třemi důležitými zákony, které byly přijaty krátce po nástupu nacistů k moci. Byly to: (1) Zákon o národním potravinovém majetku; (2) Zákon o dědičných zemědělských pozemcích; (3) Zákon o kontrole trhu.

Potravinářská společnost je gigantická kvazistátní korporace zahrnující ve svých řadách nejen všechny

osoby bezprostředně hospodařící na půdě, ale také všechny osoby spojené s výrobou a distribucí potravin. Velcí vlastníci půdy, drobní rolníci, zemědělští dělníci, mlynáři, pekaři, konzerváři, zprostředkovatelé až po místní řezníky a potravináře - ti všichni jsou do tohoto obrovského vertikálního trustu zahrnuti. Cílem je spojit všechny tyto skupinové zájmy, které dosud pracovaly převážně na opačném pólu, do harmonického a koordinovaného celku, který se zabývá zejména problémy výroby a distribuce.

Statut kontroly trhu to vše spojuje se spotřebitelem. Cílem je důsledná, vyvážená ekonomická struktura založená na principu známém jako „spravedlivá cena“. Všichni mají mít zisk, ale nikdo se nemá vymykat ostatním. Kromě toho má být konečný spotřebitel chráněn před ziskuchtivostí.

Dědičný zákon o zemědělských pozemcích oživuje starou germánskou koncepci, podle níž je vlastník půdy úzce spjat s půdou. Oficiálně se uvádí, že „představa zplozená římským právem, že půda jakožto zboží, které lze libovolně kupovat a prodávat, je německým citům hluboce odporná. Pro nás je půda něčím posvátným; rolník a jeho půda patří neoddělitelně k sobě.“ Důraz je tedy kladen na Bauera, nedokonale přeloženého naším

slovem sedlák. Německý Bauer je nezávislý vlastník půdy, který si váží sám sebe a je hrdý na své jméno. Nejlépe si ho můžeme představit jako podobného staroanglickému yeoman.

Tuto třídu se nacionální socialismus snaží podporovat tím, že rolnická hospodářství dědí, udržuje je v rodině a zachovává je neporušené tím, že se dědí prostřednictvím nejstaršího syna. To byla stará germánská metoda, která v některých částech Německa podle zvyklostí stále převládá. V současné době bylo založeno více než 700 000 těchto dědičných zemědělských podniků. Nelze je prodat ani zastavit, ani věřitel nemůže úrodu zabavit pro osobní dluh majitele. Aby se však člověk mohl stát dědičným sedlákem, musí mít německou krev a musí být schopen hospodařit na svém majetku. Vlastnické právo k půdě tedy není absolutní, má spíše funkční charakter.

Tento typ sedláka je nejpočetnější v severozápadním Německu. Ve východních provinciích převažují velkostatky. Naopak v jižním Německu, kde byla hospodářství obvykle rozdělena mezi všechny děti, bývají hospodářství příliš malá. Nacisté považují oba extrémy za ekonomicky a sociálně neúnosné. Snaží se proto rozdělit velké statky na středně velké selské

usedlosti a malé pozemky spojit do normálních celků. Nesnaží se věci uspěchat, ale v obou směrech bylo dosaženo značného pokroku.

Jako obvykle se nacisté snažili zapojit psychologii do svých zemědělských snah. Tradiční hrdost Bauerů je v mnoha ohledech polichocena. Je vychvalován jako „půdní šlechta“ Třetí říše; vitální pramen národního života. Pro podporu jeho podnikatelského ducha se dělá vše, od oživení krojů a lidových tanců až po každoroční selský sjezd a gigantickou slavnost na historickém Bückebergu. Nacisté upřímně přiznávají, že pouhým plánováním a regulací shora, byť by byly sebeúčinnější, nelze dosáhnout kýženého cíle - prosperujícího zemědělství, které uživí celý národ. Nebude-li venkovské obyvatelstvo inspirováno k maximálnímu úsilí, nebude tento experiment úspěšný. Právě tento psychologický aspekt mají na mysli nacističtí mluvčí, když mluví o Vnitřní frontě. Jak mi řekl Darré: „Od první chvíle jsme viděli, že svého cíle nemůžeme dosáhnout pouze státní akcí. Potřebovali jsme pomoc organizovaných zemědělců, abychom to zvládli.“

Taková byla teorie. Jak to fungovalo v praxi? „Podívejte se sami,“ řekl doktor Darré. Navrhl mi, abych se vydal na výzkumnou cestu po regionu, který

považoval za nejpoučnější - venkovské Vestfálsko a Oldenburg. Tam bych viděl v úspěšném provozu zemědělský systém a způsob života, který se od středověku v podstatě nezměnil. Právě na tomto systému, přizpůsobeném moderním podmínkám, vytvořila nacionálněsocialistická vláda své pozemkové zákony, které hodlá nakonec rozšířit na celé území Říše. Viděl bych v tom tedy jakýsi funkční model pro nadějnou budoucnost.

Několik dní po tomto rozhovoru jsem v doprovodu jedné z ministrových pravých rukou odjel z Berlína na plánovanou cestu. Byl to Dr. Friedrich Sohn, přední agronom, který studoval také zemědělské podmínky v Americe a vykonával speciální práci v Brookingsově institutu ve Washingtonu. Mohl tak velmi užitečně porovnat německé a americké zemědělství. Jako obvykle byl pro komplexní průzkum sestaven propracovaný harmonogram s mnoha zastávkami na velkých i malých farmách a dostatkem času na rozhovory s majiteli, prohlídku jejich hospodářských zvířat a zkoumání způsobů obdělávání půdy. Dr. Sohn, plachý muž, mi poněkud úzkostlivě předal na stroji napsaný rozvrh. „To znamená, že budeme jezdit každý den od rozbřesku do setmění," řekl se skličujícím úsměvem. Ujistil jsem ho, že

mi to nevadí, protože chci z této cesty vytěžit maximum. To ho nesmírně rozveselilo. Němci mají opravdu rádi tvrdou práci a zdá se, že je vždycky potěší, když je cizinec ochoten nasadit stejné tempo.

Hned po obědě jsme vyjeli vlakem z Berlína a přes Hannover se vydali na západ do Mindenu, kde jsme měli strávit první noc. Dorazili jsme po setmění. Nádraží je od samotného města poněkud vzdálené, takže jsme museli šustit s kufry mlžným deštěm k čekající tramvaji, která byla skoro tak malá, že se dala použít jako póza pro model slavného vozíku z Toonerville. Cestou jsme málem přejeli opilce, který si prostor mezi kolejemi vybral za svůj gauč. Řidič netrpělivě odstrčil spáče na kraj cesty a pokračoval v jízdě, přičemž incident nahlásil policistovi na stanovišti, když jsme vjeli do města.

Zastavili jsme se v malém hotelu zařízeném v přepychové nádheře 70. let 19. století. Večeří se brzy v provinciích, takže když jsme přišli do jídelny, byla téměř prázdná až na jeden velký Stammtisch ve vzdáleném rohu. Kolem toho stolu seděl tucet urostlých blonďatých mužů, kteří kouřili tlusté doutníky a popíjeli z velkorysých korbelů piva. Naše jídlo potvrdilo, co jsem už slyšel o méně přísných potravinových předpisech v malých městech. Byl to den bez masa, ale potěšilo mě,

když jsem na jídelním lístku viděl pokrmy z vajec. Pospíšil jsem si objednat smažená vejce „volská oka“ a dostal jsem dvě velká krásná. Čerstvé žloutky na mě zářily z modře lemovaného talíře. Byla to první vajíčka, která jsem v Německu viděl od novinářského junketu, ale ta byla spíše „neoficiální“, zatímco tato byla zřejmě samozřejmostí. Ještě víc mě překvapilo, že se vedle vajec krčí pěkný kousek smažené šunky, zatímco v příštím okamžiku mi číšník položil na stůl plátek másla, aniž by si vyžádal mou stravenkovou kartu. Tázavě jsem se podíval na doktora Sohna. „Tady venku si s takovými věcmi moc hlavu nelámou,“ usmál se.

Po večeři přišel pozdravit šéf místního Bauernschaftu (Rolnické organizace) a probrat plánovaný výlet na další den. Stejně jako většina těchto úředníků byl i on zjevně krajan. Bauernschaft skutečně řídí „ušpinění sedláci“.

Brzy jsme posnídali a nastoupili do objednaného motorového vozu, když se rozednívalo. Byl to malý sedan, jehož okénky se mi naskytl okouzlující pohled na historický Minden s křivolakými uličkami a štítovými domy. Den byl chladný a zamračený. Než jsme dorazili na první plánovanou zastávku, byl jsem poněkud promrzlý. Jednalo se o město Enger, kde jsme si měli

prohlédnout trochu památek - ale s praktickým cílem. Zde je pohřebiště Widukinda, legendárního saského náčelníka, který tak dlouho odolával moci Karla Velikého. Nacisté Widukinda oslavovali jako národního hrdinu, který bránil primitivní germánství a staré bohy proti Karlu Velikému, jenž je popisován jako latinizovaný Germán snažící se Sasům vnutit jho obnovené římské říše a stejně cizí římskou víru. To je alespoň teze hezké brožurky, kterou jsem dostal při návštěvě nového Widukindova památníku, napůl muzea a napůl svatyně. V brožurce se také píše, že dlouho poté, co saská šlechta ztratila odvahu a vzdala boj, stály masy příslušníků kmenů při svém vlasteneckém hrdinovi až do smrti. Snad je záměrem naznačit prapůvodního Vůdce?

Nyní jsme se nacházeli na vestfálském venkově a naše průzkumy začaly. Než se však zmíním o podrobnostech, dovolte mi nastínit souvislosti. Všechny okresy, které jsem měl navštívit, leží v bezpochyby nejvíce germánské části Německa. Od Vestfálska na sever k pobřeží Severního moře a Holštýnského poloostrova až k dánským hranicím se rozprostírá oblast, kterou lze snad nejlépe nazvat starosaskou zemí. Tento region by neměl být zaměňován s moderní provincií Sasko, která se nachází daleko na jihu a nemá žádnou historickou

souvislost. To, co označuji jako Staré Sasko, je prapůvodním domovem oněch germánských kmenů, z nichž některé migrovaly za moře a dobyly Británii. Je zajímavé, že stará krev se stále projevuje v současném obyvatelstvu.

Velká část rolníků má dlouhé hlavy a obličeje, světlou pleť a postavu, která je sice vysoká a svalnatá, ale zřídkakdy obtloustlá nebo zavalitá. Takoví lidé by se snadno mohli vydávat za anglické venkovské typy. Někteří z nich by s jiným oblečením a účesem vypadali jako starousedlí Američané.

Pro amerického návštěvníka je celkový vzhled této oblasti známý. V jiných částech Německa žije venkovské obyvatelstvo ve vesnicích. Staré Sasko je však po celé své délce zemí samostatných farem. Každá rodina žije na vlastním hospodářství, zcela odděleně od svých sousedů. To ostatně charakterizuje tradičního ducha národa. Staří Sasové byli a z velké části stále jsou samostatnými vlastníky půdy. Existuje poměrně málo velkých statků v držení šlechty. V regionu žije převážně rolnické obyvatelstvo.

Toto rolnictvo se v rámci sebe značně liší svým ekonomickým a sociálním postavením. Na vrcholu stojí

velká hospodářství o rozloze dvou set a více hektarů, zatímco nejmenší hospodářství mají jen několik hektarů. Většinu velkých farem neobdělávají dočasní námezdní pracovníci, ale nájemci. Vztahy těchto nájemců k vlastníkům jsou velmi osobní a jsou upraveny smlouvami a zvyklostmi sahajícími až do dávných dob. Některá hospodářství nájemců jsou ve vlastnictví jedné rodiny po celé generace.

Zemědělský systém a způsob života ve starosaské zemi nelze pochopit, pokud si neuvědomíme, že se všichni tito lidé, bez ohledu na velikost svých hospodářství, cítí být spoluzemědělci. Dokonce i bohatý majitel mnoha akrů a vlastník několika nájemců je do značné míry polním hospodářem. Pravděpodobně chodil do školy a má dobré vzdělání. Přesto pracuje rukama, nosí farmářské oblečení a dřevěné boty a k půdě má stejně blízko jako kdokoli jiný. Netouží být šlechticem nebo dokonce „statkářem“ v anglickém slova smyslu. Je však hluboce, i když nenápadně hrdý sám na sebe a na své místo ve světě. Má k tomu dobrý důvod, neboť jeho předkové byli v mnoha případech vůdčími osobnostmi místní komunity od nepaměti. Jedna velká farma, kterou jsem navštívil a která patřila stejné rodině více než pět století, byla obhospodařována s malými změnami hranic

nepřetržitě od roku 960 n. l. - více než sto let před normanským dobytím Anglie!

Tichou důstojnost a mírnou krásu těchto starých usedlostí je třeba vidět, abyste ji ocenili. Skládají se z několika budov rozmístěných kolem dvora, odkud pochází jejich německý název Hof. Vždy jsou postaveny z červených hrázděných cihel, i když vzory dřeva se v jednotlivých okresech liší. Když vstoupíte na nádvoří, máte přímo před sebou hlavní budovu - impozantní stavbu s vysokou sedlovou střechou, která se svažuje až na několik metrů k zemi. Tato budova je velmi dlouhá; někdy i hodně přes sto stop. Sídlí v ní hlavní farmář i jeho zvířata. Když vstoupíte do velkých dveří, najdete po obou stranách ustájené krávy a koně. Pouze zapáchající prasata jsou dnes obvykle odsunuta do jiných prostor, ačkoli dříve zde žila také.

V zadní části usedlosti se nachází obytné prostory rodiny. V dřívějších dobách mezi nimi neexistovala žádná přepážka, takže hospodář mohl přímo ze svého velkého lůžka pozorovat svůj dobytek a sledovat průběh práce. Dnes jsou obytné prostory odděleny zdí od samotné stodoly, avšak s pohodlným přístupem přes jedny nebo více dveří. Vzadu za obytnou budovou se nachází středně velká zahrada s keři a záhony, která je obvykle ohrazena

vysokým živým plotem. Zde si rodina za letních večerů odpočine.

Menší usedlosti jsou postaveny přesně podle stejného vzoru jako velké Hofy, i když vše je v menším měřítku. Na starých nájemních statcích jsou podmínky rozhodně primitivní. Obytné prostory nejsou jen pod jednou střechou, ale přímo u zvířat. Ani zde jsem však nenašel špínu nebo bídu. Vzduch byl sice prosycený pachem krav a koní, ale místnosti byly vždy čisté a úhledné.

Maier Johann na mě čekal, když mé auto vjelo vnější branou statku a zastavilo uprostřed rozlehlého dvora. Dvůr byl obklopen budovami z hrázděných cihel. Ostatně i samotný dvůr byl vydlážděný cihlami, hojně pokrytými lepkavou černou zeminou, kterou sem zanesly vozy, lidé a zvířata. Můj hostitel stál ve velkých dveřích svého Hofu, rodového sídla.

Maier Johann je bohatý muž, jak se v těchto končinách za bohatství považuje. Vlastní přes dvě stě akrů bohaté půdy, většinu z ní obdělává, ale má i nějaké pastviny a lesy. Jeho předkové ji vlastnili téměř osm set let. Na první pohled je jasné, že je dobrým hospodářem. Všechno je dobře udržované.

Přední část Hofu je zajímavá sama o sobě. Od vysoké sedlové střechy až k zemi je toto průčelí mistrně vyřezávané a tyto staré řezby jsou pomalovány mnoha barvami. Z nich se dozvíte, že současný Hof byl postaven v roce 1757. Je tu zvláštní směs zbožných křesťanských textů a symbolů pocházejících z pohanských dob - slunce, měsíc, hvězdy, znamení plodnosti a černí havrani pro štěstí. Na masivních dubových trámech vchodu, dostatečně širokých a vysokých, aby jimi mohly vjíždět vozy se senem, jsou vyřezány a namalovány severské Stromy života spolu se symbolickými hady, kteří mají chránit lidi a zvířata žijící uvnitř před zlými duchy, kteří by sem chtěli vniknout.

Můj hostitel je Maier. To není příjmení. Označuje jeho hodnost a má stejný význam jako původní význam našeho slova „starosta“ - vedoucí muž v obci. Statek je tedy Maierhof. Není však pouze Maier, je to Sattelmaier. To znamená vedoucí muž na plně vystrojeném koni, zkrátka zbrojnoš, který se ve feudální době řadil po bok rytíře. Je to nejvyšší stupeň selské hierarchie. Na tomto venkově se vyskytuje jen několik sattelmaierů.

Když zemře sattelmaier, zvony ve farním kostele se na hodinu zvláštním způsobem rozezní. Rakev se zesnulým je do kostela přivezena na voze vystlaném

slámou a taženém šesti koňmi. Za vozem kráčí nebožtíkův oblíbený oř, kterého vede nejstarší z jeho nájemců. Během pohřebního obřadu se kůň dívá otevřenými dveřmi do kostela a také si prohlíží hrob, zatímco jeho pán odpočívá. Při takových příležitostech se k posledním poctám sjíždí celý kraj.

Tyto zvláštní obřady nebyly popsány jen proto, aby se z nich stala kuriózní historka; jsou typickým příkladem ducha tohoto konzervativního, ale mužného lidu. Nejpyšnější Sattelmaier není ani šlechtic, ani statkář. Je to sedlák - panský sedlák, chcete-li, ale stále sedlák - první mezi sobě rovnými.

Maier Johann byl toho dobrým příkladem. Věděl, že za ním přijdu, ale ani se nepokusil „vyparádit“. A tak mi vyšel vstříc ve staré lovecké čepici, těžkém selském oblečení a dřevěných botách potřísněných blátem od práce ve stájích. Vysoký, světlý muž, zarudlý od života stráveného pod širým nebem, mě vedl dveřmi do dlouhé stodoly podobné Hofu, lemované z jedné strany stájemi pro krávy a z druhé pro koně. Cihlovou podlahu částečně zakrývala hromada sena z půdy nad ním a hromady zeleného krmiva. Podlahu půdy podpíraly masivní dubové trámy silné dva metry, ručně tesané a tmavé stářím.

Na konci stodoly byla dřevěná příčka, která oddělovala obytnou část. Do nich jsme prošli nízkými dveřmi a já se ocitl v hale táhnoucí se do šířky Hofu. V této hale se nacházelo několik kusů masivního nábytku, zjevně rodinných památek a mistrně vyřezávaných. Podobně vyřezávané byly i dveře a garnýže.

Na stěnách viselo několik portrétů armádních důstojníků. Můj hostitel mi vysvětlil. „Tohle," řekl a ukázal na zarámovaný portrét vousatého muže v husarské uniformě, „je můj předek, který padl v dánské válce v 60. letech 19. století." Znovu ukázal: „Tady je příbuzný, který padl před Paříží v roce 1871." Znovu: „Tohle je můj strýc, který padl ve světové válce." O své skvělé podobizně v důstojnické polní šedi se nezmínil. Dřívější portréty byly obzvlášť zajímavé pro každého, kdo si vzpomene na kastovního ducha staré pruské armády. Odhalovaly snad lépe než cokoli jiného zvláštní společenské postavení Sattelmaiera - panského sedláka, který však měl nárok na hodnost vedle šlechticů a pánů.

Na stěně visel ještě jeden portrét: obraz velmi starého muže s bystrýma modrýma očima, které se mihotaly za rysy seschlými jako červené jablko. Můj hostitel se téměř něžně usmál. „Heuerling," odpověděl na mou

nevyslovenou otázku. „Jeden z našich nájemců. Zemřel loni v zimě ve věku devadesáti čtyř let.“

Maier Johann byl jediný Sattelmaier, kterého jsem navštívil. Byl to však jen poněkud bohatší a významnější exemplář obecného typu. Ostatní panští sedláci, u nichž jsem se zastavil, byli velmi podobného vzhledu a povahy a jejich obydlí byla do značné míry stejná. Všichni se jevili jako schopní, praktičtí muži, přirozeně inteligentní a s dostatečnou mírou vzdělání; nikdy však nebyli „poměštilí“ a vždy byli v nejužším kontaktu se zemí, která je živila. Jejich domovy byly prosté okázalosti nebo levné modernosti; jejich farmy byly vzorem pečlivého hospodaření - dobrého, zdravého rodu.

Jak se dalo očekávat, jejich pohostinnost byla stejně hojná jako neokázalá. Nejvíce vzpomínám na venkovské snídaně - takové ty evropské „druhé snídaně“, které se jedí uprostřed dopoledne. Představte si mě, jak sedím ve staré místnosti s vyřezávaným obložením a trámovým stropem, vytápěné vysokými kachlovými kamny. Kolem dlouhého stolu sedí statní muži a plnoštíhlé ženy a vydatně pojídají jídlo, kterým je obložený stůl. Pro americké čtenáře v naší šťastné zemi hojnosti mohou tyto pochoutky znít jednoduše, ale pro mě, čerstvě po přídělovém řízení v Berlíně, to byl opravdový luxus. V

Berlíně činil můj příděl másla asi unci na den; tady byla hromada másla velká skoro jako vaše hlava! Talíře uzené vestfálské šunky a rozmanitých klobás, lemované hromadami žitného chleba a pumpernickelu. A to nejlepší ze všeho, velký talíř vajec natvrdo, čerstvě uvařených z hnízda. Žádné stravenky pro lidi, kteří vyrábějí německé potraviny!

Jediné, co chybělo, byla káva, protože v Německu si ji kromě invalidů, raněných v nemocnici a vojáků na frontě nikdo nedal. Ale byly tu šálky silného masového vývaru a později malé, ale silné skleničky šnapsu nebo brandy na zapití jídla. Pak se rozdávaly německé doutníky, mírné a docela dobré, a my jsme se posadili, abychom si povídali v oparu modrého tabákového kouře.

Bylo těžké opustit ty srdečné hostitele a jejich laskavou pohostinnost. Vždycky jsem s lítostí opouštěl útulný obývací pokoj, scházel po dlouhém průhledu do stodoly, nasedal do čekajícího auta a mával na rozloučenou, dokud motor nevyjel z hofských vrat a nevydal se opět na cestu.

Jedním z význačných rysů zemědělského systému severozápadního Německa je nájemní zemědělec. V této oblasti se mu říká Heuerling. Jedná se o německou

variantu našeho staroanglického slova „hireling“. U nás má toto slovo špatný význam. Označuje člověka, který se zaprodal do nějaké nehodné nebo zločinné služby. V němčině však znamená jednoduše nájemníka a v severozápadním Německu se vztahuje zejména na zvláštní druh nájemního vztahu.

Heuerling není příležitostný nebo sezónní zemědělský dělník. V severozápadním Německu se bezzemci, kteří pracují v zemědělství na volné noze, vyskytují jen málo. Teprve od vypuknutí současné války a následného odvodu mnoha mladých sedláků jako vojáků je takové práce velmi zapotřebí. Základní odpověď poskytoval po staletí Heuerling. V Americe je mu nejblíže „hired man“ na venkově v Nové Anglii, který je obvykle pevnou součástí farmy, často na celý život.

Hired man (Najatý muž) v Nové Anglii je však obvykle svobodný muž, který žije pod jednou střechou se svým zaměstnavatelem a je prakticky součástí jeho nejbližší rodiny. Heuerling má vlastní dům a malý pozemek, na kterém může ve volném čase pracovat. Jeho domov je miniaturní zemědělská usedlost. Stejně jako prostorný Hof majitele ukrývá rodinu a zvířata pod jednou střechou - a v nejtěsnější blízkosti. Zvířata mu dodává majitel v rámci nájemní smlouvy - nejméně jednu

dojnici a několik prasat, o drůbeži nemluvě. Heuerling také dostává mzdu v hotovosti. Za to vše je povinen věnovat sedlákovi, který ho zaměstnává, většinu svého času. Velký statek o rozloze dvou set hektarů může mít na svých hranicích pět nebo šest takových nájemních hospodářství.

Předpokládám, že tento systém, stejně jako každý jiný, má svůj podíl na zneužívání. Ale ze všech důkazů, které jsem mohl shromáždit, se zdá, že funguje uspokojivě. V první řadě je tento systém velmi starý a nájemní smlouvy se uzavírají v souladu s dlouholetými zvyklostmi a precedenty. Ještě důležitější je, že se nejedná o žádné třídní rozdíly. Jak již bylo řečeno, všichni tito lidé se cítí být spoluzemědělci a skutečně pracují vedle sebe. Jejich základní sociální rovnost prozrazuje způsob, jakým spolu vždy mluví ve druhé osobě jednotného čísla - německy Du, což naznačuje blízkou známost. Dalším příznivým znakem je způsob, jakým jsou tyto nájemní vztahy opatrovány. Některé nájemní statky, které jsem navštívil, patřily stejné rodině po celé generace. Všichni Heuerlingové, které jsem potkal a s nimiž jsem mluvil, se jevili jako poctiví lidé - prostí a dobrosrdeční, chcete-li, ale ne takoví, které by bylo možné peskovat nebo špatně využívat. Celý systém je ve svých vztazích velmi osobní.

Je vlastně docela feudální, stále prodchnutý duchem středověku.

Nejlepším příkladem svérázné feudální loajality, kterou Heuerling chová ke svému zaměstnavateli, je příklad, který mě zaujal při návštěvě jednoho velkého statku. Jeho majitel asi před rokem náhle zemřel a zanechal po sobě vdovu, teprve šestnáctiletého syna a ještě mladší dceru. Vedení statku se okamžitě ujal nejschopnější z Heuerlingů ve spojení s vdovou a toto společné regentství fungovalo tak úspěšně, že se zdálo, že nehrozí nebezpečí, že by statek zchátral dříve, než bude dědic dost starý na to, aby vzal věci do vlastních rukou.

Nejživěji si vzpomínám na dům Heuerlingů, který jsem navštívil jednoho pozdního odpoledne. Už se setmělo, když se můj motor prodíral blátivou, rozježděnou cestou a nakonec zastavil před malou usedlostí, která se dožila vysokého věku. Na naše zaklepání se otevřely dveře připomínající bránu a já se ocitl v podivném interiéru stodolního domu, kde kráva klidně hleděla ze svého stáje do malé kuchyně naproti a kde na překvapivých místech pobíhaly slepice. Tuto podivnou domácnost tlumeně osvětlovalo několik olejových lamp, které vrhaly na trámy a stěny staré téměř tři století tlumený lesk.

Heuerlingovi, čilý stařec a jeho stejně čilá žena, mě přivítali bez sebemenší stopy sebeuvědomění. Řekl, že jsem přišel v pravou chvíli, protože mi chce ukázat něco zajímavého - prase, které už dlouho vykrmuje a které právě toho rána zabil. Viditelně se dmul pýchou, vedl mě do zadní části domu a já jsem v duchu souhlasil, že jeho pýcha je oprávněná, protože to byl určitě mamutí vepř. Když se obrovská jatečně upravená mršina lehce houpala na trámu u stropu, v matném světle se obrovsky rýsovala. Řekli mi, že váží skoro pět set kilo, a myslím, že ten muž nepřeháněl.

Takový je stručně starý systém Heuerling a domy a lidské typy, které vytváří. Je zajímavé, že německá vláda tento systém aktivně podporuje a snaží se jej rozšířit i do dalších oblastí, a to s takovými úpravami, jaké si vyžádají nové okolnosti. Kdykoli potřebuje velký nebo středně velký statek více pravidelných pracovních sil, nabízí vláda majiteli půjčku ve výši zhruba dvou pětin nákladů na stavbu domu Heuerling, přičemž půjčka se splácí po značnou dobu let. Takové domy, které jsem viděl, nebyly starého typu. Byly to přísně praktické dvoupodlažní domy bez prostoru pro zvířata, avšak s dostatečným sklepním prostorem pro skladování zeleniny a konzerv. Byly pevně postaveny z cihel, tašek a betonu a zdálo se,

že jsou v celém rozsahu ohnivzdorné. Kromě malého pozemku s kuchyňskou zahrádkou k nim nepatří žádná půda, ale majitel je prý povinen dodávat určité množství masa a dalších potravin. Nájemní smlouvy se uzavírají na rok. Podmínky se liší podle druhu zaměstnání. Jeden muž, jehož dům jsem si prohlédl, byl profesionální dojič, přivezený z Fríska. Přirozeně nemá čas na nic jiného než na své krávy, takže jeho smlouva vyžaduje téměř výhradně peněžní mzdu.

Tento mladý muž a jeho malá statná žena byli neskrývaně pyšní na nový domov, který si právě zařídili. Nábytek byl sice prostý, ale vypadal kvalitně. Řekli mi, že většina z něj byla zaplacena z půjčky 1 000 marek (400 dolarů), kterou vláda poskytne každému zdravému mladému páru v době jejich sňatku. Půjčka se splácí v malých splátkách, ale čtvrtina z ní se zruší vždy, když se narodí dítě. Plodný pár by tedy neměl splácet příliš mnoho.

Vláda se snaží všemi způsoby připoutat tyto nové osadníky k půdě a udělat z nich Heuerlingy starých časů. Jednou z nejvýraznějších pobídek, které nabízí, je jakýsi bonus za dlouhou službu. Poté, co muž pět let po sobě spokojeně sloužil, nabízí mu vláda dar ve výši 600 až 800 marek, pokud podepíše se svým zaměstnavatelem

smlouvu na pět let. Přestože tyto pokusy o rozšíření a modernizaci starého systému byly zahájeny příliš nedávno na to, aby mohly přinést mnoho důkazů o svém úspěchu, představují zajímavý experiment v oblasti zemědělských pracovních vztahů.

Jak se daří nacistům v boji o půdu? To je složitá otázka, na kterou je těžké odpovědět. Osobně jsem podrobně prozkoumal pouze jeden úsek „zemědělské fronty“ a z toho mi bylo pravděpodobně ukázáno to nejlepší. Nicméně máme určité informace, které jsem doplnil diskusemi s Němci a kvalifikovanými zahraničními studenty této problematiky.

Nezdá se, že by Třetí říši bezprostředně hrozilo skutečné vyhladovění v důsledku britské blokády. Při současných přídělech je dostatek obilí, masa, brambor a další zásobní zeleniny včetně řepného cukru na nejméně dva roky.[1] Německá úroda obilí v roce 1938 činila 27 430 000 tun - asi 2 000 000 tun nad běžnou spotřebu. Výše

---

[1] Tato část byla napsána na základě toho, co jsem se mohl dozvědět v Německu až do svého odjezdu v lednu 1940. Od té doby mám informace, že rekordní mrazy v zimních měsících zmrazily a zkazily obrovské množství uskladněných brambor a další zeleniny. O tomto bodu a jeho možných důsledcích pojednává kapitola Zavřené dveře.

zásob obilí je tajná, ví se však, že je velmi vysoká. Odhady se pohybují od dvanácti do osmnácti měsíců. Také Německo může dovážet obilí ve velkém množství z Maďarska a dalších částí střední Evropy; možná také z Ruska, zejména s postupem času.

Poslední německá úroda brambor činila 56 300 000 tun, z čehož je pro lidskou spotřebu potřebná méně než třetina, a to i přes válečný přechod na bramborovou stravu. Zbytek jde hlavně na krmení prasat a na destilaci na alkohol, který se používá převážně pro obchodní účely a pro míchání s motorovými palivy. Cukrové řepy, která je rovněž vynikajícím krmivem pro zvířata, je dostatek. Zelí, tuřín a další zelenina jsou v uspokojivém stavu.

V Německu roste počet prasat - důležitého zdroje tuku i masa. Vepřům se dobře daří při výživě cukrovou řepou a bramborami. Při posledním sčítání vepřů ve Velkém Německu bylo zjištěno 28 613 000 kusů, což je o 53 % více než v prosinci 1938. Stáda skotu čítají téměř 20 000 000 kusů. I za nejhorších podmínek by to mělo zajistit velké množství mléka a masa při současném přídělu - jedna libra týdně na osobu.

To je z německého pohledu světlá stránka věci. O temné stránce jsme však již hovořili - o zásadním

nedostatku tuků a dalších nedostatcích, které vedou k nevyvážené stravě, jež dlouhodobě škodí zdraví a síle. Německý národ je dnes na železných přídělech. Nelze je nápadně snížit, aniž by došlo ke katastrofě. Lze je udržet na současné úrovni po celá léta?

Odpověď na tuto otázku závisí na určitých dlouhodobých faktorech, zejména na účinnosti současného zemědělského systému a na temperamentu zemědělského obyvatelstva. Nacistický režim vytvořil velmi složitou hospodářskou strukturu s pevnými cenami po celé linii. Zemědělství bylo v podstatě socializováno. Jistě, rolník vlastní svou půdu a byl chráněn před velkými ztrátami, ale už není svobodným činitelem. Musí pěstovat, co se mu řekne, a prodávat za stanovené ceny. Je prakticky svázán s půdou a jeho iniciativa je úzce vymezena. Ekonomická jistota je spojena s přísnou státní kontrolou.

V prvních letech nacistického režimu rolník pravděpodobně vcelku získal. Ale se zavedením čtyřletého plánu ke konci roku 1936 přestalo být zemědělství tolik hýčkáno. Intenzivní program vyzbrojování spojený s kolosálními rekonstrukčními projekty si jako první vyžádal kapitál i pracovní sílu. To na zemědělství uvalilo vážné nevýhody, které válka spíše

prohloubila. Jedním z nich je nedostatek zemědělských pracovníků. Na výročním rolnickém sjezdu v prosinci 1938 ministr Darré přiznal, že na půdě pracuje o 400 000 dělníků méně než v době nástupu nacistů k moci, a deficit je pravděpodobně mnohem větší než toto číslo. Kromě toho si musíme uvědomit, že se jedná pouze o část obecného nedostatku pracovních sil ve všech fázích hospodářského života Německa. Vláda se jej snaží překonat povinnou pracovní službou pro mladé muže a ženy a slíbila, že na práci v německých zemědělských podnicích bude dovezeno 1 000 000 Poláků. Ještě se uvidí, jak efektivní bude tato amatérská nebo branná pracovní síla ve srovnání se zkušenými zemědělskými dělníky.

Nedávno vláda zvýšila ceny mléka a másla, aby zemědělce motivovala. K takovému narušení jejího pěkně vyváženého cenového systému by nedošlo, kdyby potřeba takového opatření nebyla naléhavá.

Boj o půdu tedy pokračuje. Jaký bude jeho výsledek, ukáže teprve čas.

Pracovní fronta

Celý hospodářský život Třetí říše je to, čemu nacisté upřímně říkají Wehrwirtschaft - ekonomika řízená podle vojenských zásad. Proto používají vojenské termíny k popisu jejích různých aktivit. Poté, co jsme si všimli boje o půdu, prozkoumejme nyní průmyslový sektor, známý jako pracovní fronta.

Než se však o tento přehled pokusíme, je třeba důrazně upozornit na jednu věc, která platí nejen zde, ale i v následujících kapitolách zabývajících se institucionálními aspekty Třetí říše. V každém případě by si dobře zpracovaná prezentace vyžádala delší šetření z první ruky a rozsáhlý výzkum. To bylo během tříměsíčního pobytu v Německu zjevně nemožné. To nejlepší, co jsem mohl udělat, bylo omezené množství osobních pozorování plus rozhovory s úředníky a studium dostupných údajů. Ty byly v rámci možností ověřeny kvalifikovanými zahraničními studenty a pozorovateli, ale jsem si vědom, že výsledky nejsou průkazné. Nacističtí mluvčí předkládají oficiální argumentaci s nedostatečným protiargumentováním nebo úplným odhalením druhé strany příběhu. Výsledkem je víceméně nevyvážené zpracování, které lze oprávněně kritizovat.

To všechno vím a odsuzuji to. Ale neviděl jsem žádnou praktickou alternativu. Kdybych se omezil pouze na svá vlastní pozorování a dojmy, znamenalo by to řadu útržkovitých náčrtů, které by byly srozumitelné pouze čtenářům, kteří již mají značné znalosti o tématech, jichž se dotýkají. Tato témata jsou v Americe široké veřejnosti tak málo známá, že by většina čtenářů pravděpodobně nezískala ani ucelený obraz válečného Německa, ani pozadí, na němž by bylo možné nahlížet na konkrétně pojednávané záležitosti.

Jedním z prvních činů nacistického režimu bylo rozpuštění starých odborových svazů a jejich sloučení do jediné organizace pod státní kontrolou. Nešlo však o pouhý nacistický „jeden velký svaz“. Přesně tak, jak to nacisté udělali v zemědělství, tak zde zkoordinovali všechny spojené s průmyslem do obrovského vertikálního trustu. Nejnižší dělník a největší továrník se stali (alespoň technicky) spolučlenem nové Fronty práce. A podobně na tom byli i dělníci v bílých límečcích.

Zde, stejně jako jinde, si všímáme základního principu Třetí říše - beztřídního státu mobilizovaného pro kolektivní cíle v souladu s heslem: Gemeinnutz vor Eigennutz - „Společné blaho nad individuálním prospěchem“. Stručně řečeno, vše a všichni podřízeni

rozvoji režimu, který je v některých ohledech hybridem mezi moderním cechovním socialismem a řemeslnickými cechy středověku. Feudální nádech je zřejmý. Zaměstnavatelé jsou označováni za „vůdce“, zaměstnanci se stali „následovníky“ nebo „přívrženci“. Oběma je přikázáno ctít vzájemnou loajalitu a povinnost. Jejich osobní důstojnost zdůrazňují „čestné soudy“. Stávky, výluky a svévolné „najímání a propouštění“ jsou stejně zakázány. Konečnými arbitry v tomto podivném uspořádání jsou „správci práce“, kteří mohou potrestat nebo propustit kohokoli, dokonce i „vedoucí“. Není třeba dodávat, že tito správci jsou členy strany. Dohlížejí na to, aby celá Pracovní fronta fungovala efektivně a plně v souladu s obecnou politikou stanovenou nacistickou vládou.

Taková je teorie. Jak se osvědčila v praxi?

Nejprve si zkusme představit Pracovní frontu. Tato obrovská organizace, zahrnující celou strukturu německého průmyslu, má téměř 30 000 000 členů. Členství je povinné. Stejně tak i příspěvky, jednotlivě mírné, ale sdružující obrovský fond, který se vynakládá podle toho, jak vedení uzná za vhodné. Vůdcem je samozřejmě Dr. Robert Ley, kterého jsme viděli řečnit před dělníky v Düsseldorfu. Dynamický, vitální muž s

podmanivýma šedýma očima zřejmě neumí dobře stupňovat hlas, protože mě po dlouhém rozhovoru s ním doslova bolely ušní bubínky.

Celkově můžeme o Pracovní frontě říci to samé, co jsme řekli o Potravinářské společnosti - v prvních letech nacistického režimu se pro své členy vyvíjela velmi příznivě. Jejím mimořádným úspěchem bylo vítězství nad masovou nezaměstnaností. Když se nacisté v roce 1933 dostali k moci, bylo v Německu 7 000 000 nezaměstnaných. V poměru k celkovému počtu obyvatel to bylo horší než v nejnižší hloubce naší krize přibližně ve stejné době. Drastická opatření nacistického režimu, jakkoli jsou našim ideálům odporná, nejenže rychle odstranila nezaměstnanost, ale v současnosti způsobila rostoucí nedostatek pracovních sil. Německo pracovalo na plné obrátky. Reálné mzdy se tak dobře neprojevovaly. Vzrostly jen nepatrně, takže jednotlivý pracující na tom nebyl finančně o mnoho lépe než v roce 1933 - pokud tedy měl práci. Všichni bývalí nezaměstnaní však nyní práci měli. Také, jak mi nacističtí apologeti pečlivě zdůrazňovali, dělníci získali určité výhody, jako například výhodu v programu Síla skrze radost, kterou prozkoumáme později.

Rok 1937 je přelomovým rokem v postavení německé práce. V té době se slavný čtyřletý plán dostal do svého rozběhu. Třetí říše zahájila agresivní zahraniční politiku, která činila válku přinejmenším pravděpodobnou, ne-li jistou. Wehrwirtschaft se tak stalo skutečným válečným hospodářstvím. Aby se připravila na všechny nepředvídatelné události, byla práce a kapitál regulovány stejně bezohledně jako zemědělství. Výsledky byly stejně chmurné jako nevyhnutelné. V létě 1938 zavázalo vládní nařízení všechny práceschopné muže a ženy ke krátkodobé službě při plnění „celostátně naléhavých úkolů“. Téměř ve stejnou dobu stanovil jiný dekret maximální mzdy a platy. Pracovní síla byla nejen vázána na svá současná pracovní místa, ale mohla z nich být odebrána a poslána, kamkoli vláda uzná za vhodné. Zásada osmihodinového pracovního dne byla zavržena ve prospěch desetihodinového pracovního dne, ve výjimečných případech maximálně čtrnáctihodinového. Uvolnila se také omezení týkající se práce žen a dětí.

Když o rok později válka skutečně vypukla, byl tento drakonický program dotažen do logického konce. Ve válečném Německu dnes všude pracují dělníci na hranici svých možností. Zdá se, že hranice lidské výdrže byla skutečně překročena. Ačkoli se tam o takových věcech

nemůže mluvit v tisku, Německo je plné zvěstí o výpadku výroby v mnoha oborech. Hlavním důvodem se zdá být naprosté přetížení, ale nepochybně je v tom i značný podíl vypočítavého „šetření sil“.

Zde se dostáváme k velmi kontroverznímu tématu nespokojenosti lidu s nacistickým režimem. Dokonce i vyhýbání se práci ze strany pracujících je považováno za „sabotáž“ a může být potrestáno smrtí; žádný Němec tedy nepřipustí odpor k čemukoli, pokud nemá plnou důvěru v toho, komu mluví. Rezidentní novináři mají někdy dobré zdroje informací; ale i ti se jen zřídkakdy dostanou ke konkrétním informacím ze strachu, že by mohli německé informátory prozradit a dostat do koncentračního tábora nebo ještě hůř. Pro dočasného pozorovatele je tedy velmi obtížné přesně odhadnout míru opozice, která dnes existuje.

Nejblíže jsem se s militantními nepokoji seznámil jednoho večera, kdy mě kolega novinář vzal do pivnice v chudinské čtvrti východně od Alexanderplatzu. Klienti vypadali špinavě a napůl kriminálně. Kolega mě seznámil s jedním tvrdě vyhlížejícím občanem, který na otázku, jak si stojí politicky, odpověděl kysele: „Jasně, že jsem nacista, jo? Phuuugh!“ Tuto poslední poznámku pronesl tak, že prudce dýchal proti hřbetu ruky

přitisknuté na rty, což mělo za následek hlasité pohrdavé odfrknutí. Také se nesnažil ztišit hlas, takže jeho slova zaslechli i přísedící u okolních stolů - kteří se uznale ušklíbli.

Váhám však, zda z této příhody a několika dalších podobných záležitostí vyvozovat nějaké zobecnění, stejně jako bych nebyl ochoten vyvozovat blížící se revoluci v Americe z častého navštěvování otrlých podniků v okolí Union Square v New Yorku. Domnívám se však, že v Německu dnes panují skutečné nepokoje - mnohem větší, než by chtěl jakýkoli nacistický mluvčí připustit. Ale nevěřím, že je tak rozšířené nebo tak hluboce zakořeněné, jak se nám v Americe namlouvá. Mnoho starších odborářů se pravděpodobně nikdy nesmířilo s novým uspořádáním věcí, ale našel jsem jen málo důkazů, že mladší generace sdílí jejich idealistický postoj.

Důvodem nedostatku idealistických kořenů takové militantní opozice, jaká existuje, je to, že nacismus nabídl pracujícím určité oblíbené lákadla - některá psychologická, jiná hmatatelná, další vyvolaná starým lákadlem „chleba a cirkusu“.

V první řadě pracovní fronta slibovala dělníkům větší jistotu a sebeúctu. Zaměstnavatelská třída za

císařství i za Výmarské republiky byla zpravidla arogantní, tvrdě si počínající plutokraté. Statut, který zdůrazňoval důstojnost práce, zřizoval čestné soudy a byl řízen státními správci, kteří často potírali velkoprůmyslníky, mohl průměrnému pracujícímu člověku poskytnout citové povzbuzení, které by částečně vyvážilo nízké mzdy a přísnou reglementaci. To platilo zejména v prvních letech nacistického režimu.

Pracovní fronta navíc udělala něco pro zlepšení pracovních podmínek podle nejpokročilejších zásad. Tato fáze její činnosti je známá pod názvem Schönheit der Arbeit - „Zkrášlení práce“. Menšina zaměstnavatelů s tímto hnutím dobrovolně začala již za Výmarské republiky, a dokonce i za císařství, a nahradila ošklivé a ponuré továrny veselejším a zdravějším prostředím. Zůstávalo však příliš mnoho starých typů, které pracovníka deprimovaly špínou, kouřem, špatným osvětlením, horším vodovodem a žádným vhodným místem pro oběd nebo odpočinek. Zdá se, že jen málo majitelů těchto továren mělo vizi nebo peníze, aby si uvědomili, že výkonnost pracujících by se výrazně zvýšila čistším a veselejším prostředím.

Pracovní fronta mnoho takových zneužití odstranila. Zaměstnavatelé byli nuceni provést úklid a část peněz jim

byla půjčena. Továrny byly buď přestavěny, nebo zrušeny, zatímco byly postaveny nové, vědecky postavené tak, aby dělníci měli co nejvíce světla a vzduchu; tyto nové továrny byly umístěny v parcích, kde mohli dělníci trávit čas odpočinku nebo na které se mohli dívat při práci, místo aby se dívali do prázdné zdi nebo na špinavou boudu. Vkusné odpočívárny, jídelny, kde se podává teplé jídlo, moderní umývárny - to je nový řád dne. Za tyto věci mohu ručit, protože jsem během svého pobytu v Německu jedl dobrá (i když jednoduchá) jídla a kontroloval další vylepšení v několika továrnách. Zejména jsem si podrobně prohlédl šatny, bazény, sprchy a toalety. Pocházím z Ameriky, kde se na vodovodní zařízení dbá, a našel jsem tam jen málo novinek. Ale jejich horlivá hrdost na tyto věci mě přiměla uvědomit si, jak čerstvé musely být. Samozřejmě mi ukázali to nejlepší. Neznám jejich procentuální podíl na celkovém počtu továren.

Zajímavým prvkem byly soutěže mezi továrnami o mistrovství modelů. Vzpomínám si na jednu továrnu, která tuto poctu získala v létě předtím. Triumf symbolizoval speciální prapor se svastikou - a ten se musí každý rok získat znovu, pokud nemá putovat jinam. Ukazovali mi fotografie z předávacích ceremoniálů a z

následného veselí, kdy všichni zaměstnanci, od vedoucích pracovníků až dolů, odjeli objednanými autobusy na piknik do nedalekého zábavního podniku.

Ještě důležitější a jistě více medializovanou metodou získávání mas pro nacionální socialismus je metoda známá jako Kraft durch Freude - „Síla skrze radost“. Jedná se o nejgigantičtější plán organizované, státem řízené zábavy, jaký kdy svět viděl. Zahrnuje širokou škálu aktivit, od „vysokého“ umění a hudby až po lidovou zábavu, cestování a sport. Účastnit se může každý člen Pracovní fronty, od vysoce placených vedoucích pracovníků po nádeníky; od sekretářek po služky. Naopak nikdo mimo pracovní frontu se nemůže podílet na jejích výhodách.

Teorii experimentu tedy vysvětluje Dr. Ley: „Práce s sebou nese fyzické a nervové vypětí, které může zanechat pocit tělesného a duševního vyčerpání, který nelze odstranit pouhým odpočinkem. Mysl a tělo vyžadují novou výživu. Protože během pracovní doby je od pracovníka vyžadováno maximální úsilí a pozornost, je nezbytné, aby mu během volných hodin bylo nabídnuto to nejlepší ze všeho v podobě duchovní, intelektuální a fyzické rekreace, aby si udržel, nebo v případě potřeby obnovil radost ze života a práce.“ Jak mi řekl: „Čím více

práce lidem dáváme, tím více radosti jim musíme také poskytnout.“

S typickou německou důkladností byly zorganizovány všechny formy rekreace. Když čteme o palácových lodích „K.d.F.“ klouzajících napříč norskými fjordy nebo o zvláštních vlacích, které vypravují tisíce výletníků na mořských plážích nebo na krásných místech ve vnitrozemí, máme tendenci považovat K.d.F. za oslavovanou turistickou agenturu. Tyto dlouhé dovolené jsou však pouze vrcholnými zážitky pro relativně malý počet pracovníků v programu, který probíhá v každé průmyslové lokalitě po celý rok. I to nejmenší městečko má svůj malý amatérský orchestr K.d.F., tělocvičnu, sportoviště a turistický klub.

Pro anglosaského individualistu nemusí celý ten reglementovaný „volný čas na objednávku“ znít příliš lákavě. „Na objednávku“ to rozhodně je a nacisté se tím nijak netají. K.d.F. není jen výsadou, je to také povinnost. Říká Dr. Ley: „Nemáme v úmyslu ponechat na jednotlivci, aby se rozhodl, zda si přeje, nebo nepřeje dovolenou. Stala se povinnou.“ Opět i zde cítíme vojenskou notu. Jednou z nejznámějších publikací doktora Leye je brožura s názvem: „Lidé dobývají radost“. Tyto aspekty však nejsou specificky nacistické;

odrážejí víru průměrného Němce v organizaci a jeho souhlas se státním řízením a kontrolou. Zdá se, že není pochyb o tom, že Kraft durch Freude je obecně populární a že je oceňován jako výjimečný přínos, který průmyslové masy získaly od nacistického režimu.

Armáda lopaty

Jednoho chladného zimního rána jsem se blížil k rozsáhlé budově na okraji Berlína. U vchodu jsem si všiml velkého transparentu nataženého na zdi. Byl červený s bílým středovým kruhem, v němž byl symbolicky černý rýč, z jehož krátké násady vyrůstaly dvojité pšeničné klasy. Pod praporem byl napsán tento výrok Fridricha Velikého: „Kdo nechá vyrůst dvě obilná stébla tam, kde dříve rostlo jen jedno, může tvrdit, že pro svůj národ udělal víc než vojenský génius, který vyhrál velkou bitvu."

To byl můj úvod ke studiu Národní pracovní služby - tomu, čemu Němci říkají Arbeitsdienst. Jde o význačný rys Třetí říše, který zahraniční pozorovatelé vykládají různě. Slyšíte na ni dobrá slova, zejména pokud se týká mladých mužů. Její rozšíření na mladé německé ženy však zdaleka není hodnoceno tak příznivě.

Nacisté tuto myšlenku nevymysleli. Vznikla spontánně za Výmarské republiky, kdy různé organizace zakládaly tábory pro nezaměstnané mladé lidi, aby je dostaly z ulice a daly jim užitečnou práci, zejména na venkově při melioračních a lesních projektech. Když Německo naplno zasáhla hospodářská krize, výmarský režim se pokusil tyto skupiny zkoordinovat do oficiálně

řízené organizace. Členství v nich však bylo dobrovolné. Cílem bylo dočasně zvládnout mimořádnou hospodářskou situaci. Duchem i metodou se tato první služba práce velmi podobala organizaci C.C.C., která byla zřízena v rámci našeho „New Dealu“. Nebyla však tak jednotná a efektivně řízená jako ta naše.

Když se v roce 1933 dostali k moci nacisté, převzali tento poněkud pochybný experiment a brzy ho přetvořili podle charakteristických znaků. Ve skutečnosti již tehdy provozovali vlastní malý sbor pracovní služby, jemuž velel plukovník Konstantin Hierl, který byl předurčen k tomu, aby toto hnutí rozvinul do dnešního rozsahu. Tento vojensky vyhlížející muž s těsně zastřiženým knírkem a precizně proříznutými ústy se zdá být jedním z těch výkonných organizátorů, které nacionální socialismus vyprodukoval.

Při popisu Národní služby práce je třeba mít na paměti dvě věci. Za prvé to, co jsme již zdůraznili u jiných nacistických inovací - široký rozdíl mezi teorií a praxí. Obraz, který vám nacističtí mluvčí vykreslují, může být skutečně velmi vzdálený tomu, co ve skutečnosti funguje. Někdy to připouštějí; pak ale zdůrazňují, že jejich režim je starý teprve sedm let a fungoval v období rostoucího stresu a napětí, které vyvrcholilo velkou zahraniční

válkou. Za těchto výjimečných okolností tvrdí, že by to měl mít spravedlivě uvažující zahraniční badatel na paměti a neměl by ani odsuzovat samotnou myšlenku, ani popírat její proveditelnost v příznivějších dobách.

Druhým bodem, který je třeba připomenout, je nepříznivý trend ve fungování nacistických institucí, který se projevil jejich bezohledným soustředěním na čtyřletý plán národní soběstačnosti pod bezprostřední hrozbou války a který se ještě vystupňoval po samotném vypuknutí války. Platí to zejména o Národní pracovní službě. V prvních letech nacistického režimu se podobala ideálu mnohem více než v posledních letech nebo než dnes.

S těmito výhradami se podívejme na teoretické uspořádání, jak je vám popsáno v ústředí služby práce a uvedeno v její hojné propagandistické literatuře.

Plán této Národní služby práce spojuje přísně praktické cíle s vysokými ideály. Stala se povinnou a všeobecnou, vzala na celý rok „ročník“ dvacetiletých mladíků a postavila je před produktivní úkoly určené k zachování a rozšíření přírodních zdrojů Německa, zejména jeho zásob potravin.

Idealistickou stránku příběhu tak vyjadřuje plukovník Hierl: Hierl: „Pracovní služba obnovuje duševní kontakt mezi prací a pracujícím, který byl zničen materialistickou filozofií.“ Ideál je zdůrazněn v mottu služby: Arbeit Edelt-„Práce šlechtí“. Členové služby jsou označováni jako „vojáci práce“. Kolektivně je známá jako Armáda lopaty. Tato armáda čítá přibližně 400 000 osob, které jsou obvykle umístěny v přibližně 2 000 táborech roztroušených po celém Německu.

Pracovní služba je určena k plnění „národních úkolů“ užitečných pro německý národ jako celek. Tím jsou myšleny takové záležitosti, jako jsou odvodňovací projekty, rekultivace pustých nebo zanedbaných území, zalesňování a podobné práce, které by jinak neprováděly ani soukromé, ani státní podniky, protože za normálních mzdových a pracovních podmínek by to bylo příliš nákladné. Pracovní armáda nemá za cíl konkurovat běžné pracovní síle.

Tito mladí vojáci práce se nemají „sdírat“ při plnění svých úkolů, protože by to v nich vyvolalo nenávist právě k práci, kterou se učí ctít. Účelem je nepřetěžovat je. Za primární hledisko se nepovažuje ani rychlost a materiální efektivita. Když mi byly předvedeny nástroje používané pracovní službou, bylo mi pečlivě vysvětleno, že všechny

musí být takové, aby byly pouze užitečným doplňkem ruční práce. Byly tam rýče, sekery, motyky a mnoho dalších nástrojů, z nichž některé byly speciálně vynalezeny jako výsledek praktických zkušeností. Všechno to však byly nástroje, podřízené samotnému pracujícímu. Úřad práce oficiálně nepodporuje používání mechanismů, jako jsou traktory, kde je člověk pouhým průvodcem stroje. Tím je zdůrazněn psychologický aspekt práce vykonávané Pracovní službou.

Je toho jistě dost, co je třeba udělat. Průzkumy Úřadu práce odhadují, že existuje práce tohoto druhu pro 500 000 mužů na dvacet let. V berlínské centrále je to vše graficky znázorněno na obrovské nástěnné mapě, kde je na první pohled vidět, co se plánuje a co už bylo vykonáno. Válka přerušila mnoho, ne-li většinu nedokončených projektů, ale mnohé bylo dokončeno, zejména důležité odvodňovací práce na pobřeží Baltského a Severního moře spolu s melioracemi rašelinišť v různých regionech.

Podle oficiálních prohlášení oddíly pracovní služby zřídkakdy přesahují dvě stě mužů. V době míru jsou obvykle ubytováni v dřevěných kasárnách podobně jako naše tábory C.C.C. Ubytovny jsou vybaveny matracovými postelemi a každý muž má svou

individuální skříňku, židli a malý stolek. Táborová jednotka se soustřeďuje ve větším baráku, kde je velká kombinovaná jídelna a společenská místnost spolu s kuchyní, spižírnou a důstojnickými ubikacemi.

Běžný pracovní den v době míru probíhá následovně: V létě je budíček v 5:00 ráno, v zimě v 6:00. Následuje deset minut rozcvičky. Poté následuje hodina na mytí, oblékání, stlaní, úklid a časnou snídani. Poté přehlídka vlajek a rozkazy pro daný den.

Denní práce zabere sedm hodin, včetně času potřebného na pochod do práce a zpět a třiceti minut na snídani. Oběd se v létě podává v 13:30, v zimě v 14:30. Po večeři se obvykle odpočívá hodinu. Odpoledne je věnováno tělesnému a duševnímu tréninku. Sport, hry a pochodová cvičení se konají střídavě a trvají jednu hodinu. Poté se denně koná výuka domácí politiky, německých dějin, aktuálních témat a témat, která jsou pro pracovní službu zvláště zajímavá. Není třeba dodávat, že všechny lekce jsou intenzivně propagandistické a slouží k vštěpování nacistického pohledu.

Večeře se podává v 19.00. Poté začínají večerní hodiny volného času, které se tráví podle individuálních sklonů, s výjimkou dvou týdnů, kdy se všichni účastní

společného zpěvu, přednášek nebo sledování filmů - dalších propagandistických kousků. Táborové zhasínání světel končí den ve 22:00.

Takový je oficiální program školy práce, kterou za posledních sedm let prošlo více než 2 000 000 mladých mužů. Je samozřejmě určen především k tomu, aby z lidí udělal loajální nacisty, a nepochybně sehrál velkou roli při formování myšlení a rozhledu mladé generace. Nicméně podle toho, co se mi podařilo zjistit, byla pracovní služba oblíbená jak u samotných mužů, tak u široké populace. Němci i cizinci mi říkali, že při přehlídkách nebo stranických demonstracích byly pracovní prapory v teplých zemitě hnědých uniformách a s lesklými lopatami vždy vítány hlasitým potleskem.

To, co jsem popisoval, je mírová situace. Dnes ty hnědé mladíky v uniformách uvidíte jen zřídka, ať už v práci, nebo na přehlídce. Všežravá válečná mašinérie tyto disciplinované pracovní síly podchytila a povolala je k vojenským úkolům. Většina z nich je nyní soustředěna buď za západní zdí, nebo v Polsku. Bylo mi řečeno, že v polském tažení byly pracovní prapory neocenitelné. Šly přímo za vojáky a odvedly skvělou službu při vyčišťovacích operacích. Samozřejmě, že ve válečném stresu ustoupil běžný mírový pracovní a životní režim,

který jsem vylíčil, tvrdšímu a namáhavějšímu režimu. Ve všech ohledech jsou teď tito chlapci „na vojně“.

Na adresu pracovní služby pro mladé muže jsem slyšel jen málo kritiky, a to i v kruzích, které byly ve většině ohledů silně protinacistické. Setkal jsem se však s velkou kritikou mladé ženské části služby, která v některých případech vyústila v ostré odsouzení. Protože národní pracovní služba by měla být v očích nacistů skutečně univerzální, je německá ženská mládež logicky zahrnuta do obecného schématu. V praxi však byla pracovní služba pro ženy všeobecně zavedena až po vypuknutí současné války. Zpočátku byla služba dobrovolná a počet zařazených ročně v průměru nepřesáhl 15 000 osob.

Základní myšlenka pracovní služby žen je stejná jako u jejich bratrů. Dívky ze všech sociálních vrstev žijí a pracují společně, učí se hodnotě a důstojnosti práce - a samozřejmě se při tom stávají zapálenými nacistkami. Jejich prostředí a druhy práce, které vykonávají, se však výrazně liší od prostředí jejich bratrů v Armádě lopaty.

Ačkoli tyto dívky nosí hnědou uniformu, je ženského střihu, podobně jako u našich skautek. Kromě cvičení s vlajkou je v ní jen málo vojenských prvků, cílem je

vychovat ženy v domácnosti a matky, nikoli potenciální vojačky. Tábory jsou poměrně malé, v průměru se v nich schází třicet pět dívek. Tábory také nebývají tak kasárenské a jejich náplní je převážně domácí příprava ve všech jejích odvětvích.

Mimo táborový program mají dívky z Pracovní služby různé povinnosti. Některé z nich se týkají sociální služby. Mnoho dívek je pověřeno pomáhat přepracovaným matkám tím, že se starají o jejich děti. Za tímto účelem jsou některé tábory zřizovány v blízkosti průmyslových oblastí, aby pomáhaly manželkám továrních dělníků. Takové tábory někdy provozují mateřské školy. Podobně se dívky ze služby starají o venkovské děti, zejména v době žní, kdy matky rolníků musí být na polích.

Dívky z pracovní služby jsou však stále častěji zařazovány přímo a téměř výhradně na běžné zemědělské práce. Každé ráno odjíždějí z tábora na statky v okolí, kde dělají, co jim sedlák nebo jeho žena nařídí, a do tábora se vracejí až k večeru. Po celou tu dobu jsou zcela bez dohledu svých táborových dozorců, jsou v drsném a tvrdém prostředí, stýkají se s rolníky, kteří mají sklon k hrubosti a neotesanosti a často mohou být opilí a nemorální. Vyprávěli mi o znepokojivých případech, kdy

byly dívky přetěžovány, špatně s nimi bylo zacházeno, byly uráženy, a dokonce sváděny, takže se vracely domů s dítětem. To jsou temné stránky, které se v takovém systému zdají být nevyhnutelné.

Přesto právě tuto fázi ženské pracovní služby válka značně zdůraznila. Od vypuknutí války se národní služba pro mladé ženy rozšiřuje tak rychle, že se brzy může stát téměř všeobecnou ve skutečnosti i podle jména. Krátce po vypuknutí válečných akcí bylo do pracovního sboru povoláno 60 000 dívek, které doplnily 40 000 dívek, jež již sloužily. Pro tyto rekruty byly narychlo postaveny nové ubikace a jak jsem pochopil, odvody dívek probíhaly tak rychle, jak jen bylo možné je účinně mobilizovat. Většina z nich byla upřímně řečeno určena na zemědělské práce jako náhrada za rolníky povolané k vojenským praporům.

To vše je jen součástí obecného procesu, který proměnil Třetí říši v obrovskou moderní Spartu, kde je každý bojeschopný muž nebo žena, mladík nebo dívka, součástí gigantického válečného stroje. Již jsme zaznamenali nařízení, které dává vládě pravomoc poslat kohokoli kamkoli na jakoukoli službu.

Důsledky tohoto dekretu jsou neomezené. Vzpomínám si na rozhovor, který jsem vedl s jedním mužem v Brémách právě na toto téma. Ptal jsem se, zda faktické ochromení tohoto velkého přístavního města britskou blokádou nepovede k rozsáhlé nezaměstnanosti a obtížné místní situaci. Muž se na mě podíval s upřímným překvapením.

„Samozřejmě že ne," odpověděl. „Když tu řekněme polovina lidí nebude mít žádnou místní práci, prostě se přesunou jinam, na jiná pracovní místa. Pochopte," uzavřel, „my Němci jsme dnes všichni vojáci, bez ohledu na to, jestli jsme v uniformě, nebo bez ní."

S tímto duchem se v této Nové Spartě setkáte všude.

Hitlerova mládež

Během podzimních a zimních měsíců strávených v Berlíně jsem na ulicích občas potkával skupinky chlapců v jednoduchých modrých uniformách. Jednou nebo dvakrát měli ruce plné starých novin - vlastenecká práce, kterou jim přidělili. Častěji jsem je vídal, jak pomáhají vybírat příspěvky na Zimní pomoc, charitativní sbírku, kterou popíšu později.

To jsou snad jediné pohledy, které se náhodnému zahraničnímu návštěvníkovi naskytnou, na ten neobyčejný systém, jímž nacionální socialismus formuje nastupující generaci podle své panovačné vůle. Stejně jako u mnoha jiných věcí ve Třetí říši platí, že to, co vidíte na povrchu, je jen malou částí toho, co se skrývá v pozadí. Navenek se nacistické Německo ani v době války nijak překvapivě neliší od Německa dřívějších dnů. Vládne zde stejná spořádanost a čistota a můžete zde žít dlouhou dobu, aniž by se vám před očima odehrála jediná dramatická událost. To vše vás může zmást, dokud se neponoříte pod tento bezvadný povrch. Pak začnete poznávat a chápat radikální proměnu života a myšlení, která se odehrává.

Tito modře odění chlapci ve věku od 10 do 14 let představují první článek vývojového řetězce, který začíná nezralým dítětem a končí uniformovaným mužem, nesmazatelně poznamenaným nacistickou značkou. Jejich oficiální název zní Jungvolk. Stejně jako všechno ostatní ve Třetí říši jsou organizováni od základních desetičlenných skupin až po Národní velitelství. Jejich povinnosti a výcvik jsou však elementární, jak se sluší na jejich útlý věk. Systém se naplno rozjede až ve chvíli, kdy tito chlapci vstoupí do Hitlerjugend, kde zůstávají až do svých devatenácti let. Poté přechází do Národní pracovní služby, kterou jsme již popsali. Poté následuje vojenská služba, která trvá ještě nejméně dva roky. Takové je náročné učňovské období, které musí německý muž absolvovat.

Německá dívka prochází obdobným formativním obdobím, které má podobný charakter a trvá přibližně stejně dlouho. Od deseti do čtrnácti let je Jungmädel, poté je až do svých 21 let členkou Bund Deutscher Mädel. V posledních letech svého dívčího věku je schopna být zařazena do mladé ženské větve pracovní služby, ale samozřejmě nemůže absolvovat vojenskou službu.

Celkový počet členů a členek Hitlerjugend ve všech jejích fázích přesahuje 7 000 000 a je vysoce organizovaný

ve všech ohledech. To je podle mých představ největší jednotná mládežnická organizace na světě.

Adolf Hitler vždy zdůrazňoval, že je nutné, aby každé proselytské hnutí získalo a udrželo si pevnou pozici u nastupující generace. Na samém počátku svého hnutí zorganizoval malou mládežnickou skupinu, i když ta byla po katastrofálním pivním puči v roce 1923 roztříštěna jako každá jiná fáze jeho prvního úsilí. Po znovuzaložení strany o dva roky později však byla neprodleně založena sekce mládeže, která pod vedením řady schopných vůdců, z nichž nejznámější je Baldur von Schirach, dosáhla rychlého pokroku. Než se mi podařilo domluvit rozhovor, učinil vůdce Hitlerjugend dramatické gesto, že se dobrovolně přihlásil k vojenské službě, a neprodleně odjel na západní frontu.

Aby si nacistický režim získal věrnost mládeže, vyvinul systém, který si získává zájem a loajalitu nastupující generace. Jeho jádrem je místní Domov - dobře vybavená chlapecká klubovna, kde se mladí lidé setkávají se svými druhy v atmosféře kamarádství pod dohledem pečlivě vybraných vedoucích. Každou středu se chlapci a děvčata scházejí ve svých Domovech na pravidelném Domácím večeru. Vedoucí vede setkání podle programu, který je předem připraven v Národním

ústředí. V celém Německu se zpívají stejné písně a probírají stejná témata. Pak se zapne rádio a všichni poslouchají pořad s názvem „Hodina mladého Německa“, který začíná ve 20:15 a vysílají ho všechny stanice. V některý jiný všední den večer se mládež sejde podruhé, aby se zúčastnila programu věnovaného hrám a sportu. Je zajímavé, že při těchto tělesných cvičeních se nepoužívá vojenský dril ani zbraně. Na rozdíl od Balilly a Synů vlka, odpovídajících mládežnických jednotek fašistické Itálie, zde nejsou žádné miniaturní pušky ani jiné válečné propriety. Nacisté se domnívají, že vnucování vojenského výcviku v tomto raném věku by bylo psychologickou chybou.

Pro rozvoj loajality a udržení zájmu o svou organizaci vymysleli celou řadu aktivit a speciálních akcí. Na Nový rok pronese Nejvyšší vůdce mládeže rozhlasový projev ke všem svým stoupencům. Koncem ledna Mladé Německo uctívá památku svého symbolického mučedníka, patnáctiletého příslušníka Hitlerjugend Herberta Norkuse, zavražděného komunisty v letech bojů před nástupem nacistů k moci. Od února do dubna probíhá řada soutěží, které mají určit, kdo z nich má takové vůdčí vlastnosti, které je opravňují ke jmenování do menších funkcí v organizaci. Vůdcovy

narozeniny, 20. dubna, jsou velkou oslavou, při níž členové Jungvolk, kteří dosáhli čtrnáctého roku, přecházejí do řad Hitlerjugend. Prvního května jsou vítězové zvláštních soutěží po celém Německu přijati samotným Vůdcem. Od června do srpna jezdí miliony Hitlerjugend na dovolenou do svých Táborů mládeže nebo na turistické výlety a konají se celostátní sportovní soutěže. Vrcholem tohoto období je každoroční Den strany v Norimberku, kdy se tam vybrané oddíly Hitlerjugend obou pohlaví vydávají z nejodlehlejších částí Říše, aby hrdě pochodovaly před Vůdcem a sklidily potlesk shromážděného nacistického obecenstva. V tento den také mladí lidé, kteří dovršili osmnáctý rok života, formálně vstupují do řad dospělých členů strany. Podzimní měsíce jsou oživeny různými aktivitami, zejména účastí na charitativních akcích zimní pomoci. Je snadné si všimnout, jak tento nepřetržitý koloběh podnětných, příjemných aktivit má tendenci soustředit zájem a loajalitu kolem organizačního Domova a všeho, co znamená.

Jak to všechno změnilo vztah jednotlivých chlapců a dívek k ostatním aspektům života - rodině, církvi a škole? Složité úpravy jsou nevyhnutelné, protože si musíme uvědomit, že aktivity Hitlerjugend, ať už jsou jakkoli

příjemné, jsou povinností, kterou je třeba dodržovat a do které nikdo nesmí zasahovat. V prvních letech nacistického režimu prý tato náhlá změna mladické loajality vyvolávala časté domácí konflikty a způsobila mnoho osobních tragédií. Velký počet rodičů, kteří nebyli nacisty, se bránil tomu, aby viděl své děti v atmosféře, která oslabovala jejich autoritu a měla tendenci přimět chlapce a dívky, aby pohrdali učením starších. Tradiční německá rodina je patriarchální a mnozí otcové se proti nárokům Domova mládeže ohrazovali z osobních důvodů, i když neměli žádné silné výhrady vůči nacistickému režimu jako takovému. V mnoha případech šel tento konflikt loajality tak daleko, že chlapci a dívky udávali své vlastní rodiče úřadům za to, co děti učili považovat za nevlastenecké projevy nebo chování.

Dnes chápu, že takové extrémní konflikty jsou vzácné. Nacistický režim lámal rodičovský odpor stejně systematicky jako opozici všeho druhu, takže nejvzpurnější otcové a matky byli vyřazeni koncentračními tábory nebo menšími tresty. Průměrný rodič nyní přijímá situaci jako nevyhnutelnou, i když ji v srdci zcela neschvaluje. Zahraniční pozorovatelé mi skutečně řekli, že velká část německých rodičů, samozřejmě včetně všech členů strany, nyní ochotně

souhlasí s institucí, která učí jejich děti dobrým osobním návykům, podporuje jejich zdraví a v mnoha ohledech osvěžuje jejich mladý život.

Mnohem závažnější byl konflikt s církvemi. Protestantská i římskokatolická konfese měly silné mládežnické organizace. Nacistická vláda v souladu se svou politikou všestranné koordinace trvala na sloučení těchto konfesních skupin v Hitlerjugend. To vyvolalo bouři protestů zbožných církevních lidí, kteří považovali domovy mládeže s absencí konfesijního učení za cosi bezbožného, zatímco kněží a faráři protesty svých farníků povzbuzovali a podporovali. I zde došlo k mnoha znepokojivým událostem. Odpor protestantů se s léty zřejmě zmírnil, i když stále existuje nepoddajná menšina. Římskokatolická církev si však zachovala svůj tradiční nesouhlas s členstvím svých mladých lidí v nekatolických organizacích. To je jeden z hlavních důvodů hlubokého konfliktu mezi římskou církví a nacistickým státem, který existuje od samého počátku a který není v žádném případě urovnán.

Nekompromisní nacistický postoj je vyjádřen v následujícím oficiálním prohlášení: „Socialistická koncepce Třetí říše vyžaduje od každého jednotlivce bezpodmínečné podřízení jeho individuální bytosti

socialistickému projevu jeho národa. Tato socialistická existence má jednu formu vyjádření, pokud jde o německou mládež: totiž Hitlerjugend. Každé sdružení mládeže mimo Hitlerjugend se prohřešuje proti duchu společenství, který je duchem státu.“

Tato politika byla prováděna kombinací právních kroků a úředního nátlaku, kterému většina římskokatolických rodičů nedokázala odolat. Výsledkem byla likvidace nejen katolických mládežnických organizací, ale i většiny církevních škol. Bylo mi však řečeno, že obrovské množství potlačovaného hněvu v srdci přetrvává.

Nacifikace veřejných škol takové potíže nepředstavovala, protože byly součástí samotného státu. Nacisté provedli ve vzdělávacím systému, který zdědili po předchozím režimu, jen málo formálních změn, ale jeho duch a důraz byly hluboce změněny.

Bernhard Rust, říšský ministr školství, takto charakterizuje dřívější systém: „Přestože intelektuální schopnosti mladých lidí byly výborně vycvičeny a přestože byli důkladně připraveni na své pozdější povolání, význam vědomostí pro samotné vědomosti byl přeceňován, zatímco tělesná výchova a výchova vůle byly

zanedbávány. . . . Kromě toho se přikládal přílišný význam jednotlivci jako takovému. Téměř se zapomínalo na to, že každý jedinec je zároveň členem rasového společenství a že jen v tomto postavení může zdokonalit své schopnosti v jejich plném rozsahu, přičemž je jeho povinností pracovat pro dobro společenství."

Dr. Rust pak pokračuje ve své argumentaci ve prospěch nacistického pojetí vzdělání tvrzením: „Všechny formy výuky mají jediný cíl - formování nacionálněsocialistického člověka. Každá forma má však své zvláštní úkoly. Škola je v zásadě určena tím, že vychovává prostřednictvím vyučovacích hodin. ... V minulosti existovala tendence cpát žákům do hlavy každý nový přírůstek do učiva, ale nyní jsou této tendenci kladena omezení. Není nutné učit vše, co je zajímavé nebo jinak hodné poznání."

Poněkud restriktivní pohled doktora Rusta na formální vzdělávání je v přesném souladu s výrokem Adolfa Hitlera, který v Mein Kampf napsal, že člověk by neměl „zatěžovat mozek spoustou zbytečných vědomostí, z nichž devadesát pět procent nemá žádný užitek, a proto je postupně odhazuje". Ve stejném svazku Hitler také navrhoval „omezit výuku tak, aby se zabývala pouze tím podstatným".

Třetí říše klade důraz na nacistické myšlenky a tělesný rozvoj prostřednictvím sportu. Již jsme viděli několik způsobů, jimiž jsou tyto cíle prosazovány, ale i v omezené sféře školy zaujímají v učebních osnovách významné místo. Čas, který je zde věnován osvojování toho, co můžeme nazvat knižním učením, je relativně menší než v dřívějších dobách.

Důraz na tělesný rozvoj přinesl nepochybně dobré výsledky. Žádný zahraniční návštěvník Třetí říše si nemůže nevšimnout vysoké průměrné úrovně zdraví a síly nastupující generace. Někteří zahraniční badatelé zároveň kritizovali nový systém jako nevyvážený.

Jedna z nejzajímavějších kritik je obsažena ve zprávě britské vzdělávací mise, která navštívila Německo v roce 1937. Její zpráva vznáší otázku, zda není atletika podporována na úkor duševního rozvoje. Britští pedagogové si všímali příznaků nervového vypětí u německých školáků a členů Hitlerjugend, kteří jsou vedeni k tomu, aby své tělo považovali za stroj, který musí být udržován v co nejvyšší výkonnosti, zatímco mysl musí být zároveň nastavena na maximální vnímavost vůči nacistickým myšlenkám, a proto se zamýšleli nad tím, zda konečným výsledkem nebude „Mens insana in corpore sano!“

Tento společný důraz na atletiku a nacistickou ideologii dosahuje svého vrcholu v některých speciálních institucích, které Třetí říše přidala k běžnému vzdělávacímu systému. Jedná se o školy Adolfa Hitlera a nacionálněsocialistické řádové hrady.

Hitlerovy školy jsou určeny k výchově tzv. „nové aristokracie“, z jejíchž řad mají vzejít budoucí vůdci Třetí říše. Při jejich výběru nemá hrát žádnou roli bohatství nebo společenské postavení rodičů. Kandidáti jsou vybíráni z dvanáctiletých chlapců, fyzicky dokonalých a zdravých germánských rodů, kteří prokázali zvláštní nadání ve škole a v Hitlerjugend. Je samozřejmé, že jedinou nezbytnou schopností je neochvějné nadšení pro nacistické myšlenky.

Tito vybraní mladí lidé jsou oblíbenou skupinou. Podle plánu mají projít šestiletým pobytem ve skvělých vzdělávacích zařízeních, kde se jim dostane všech výhod, a to zcela na náklady vlády. Poté mají nastoupit do řádné pracovní služby a plnit vojenskou povinnost. Po těchto úkolech následují tři roky civilního života, kdy si běžným způsobem vydělávají na živobytí nebo začínají vykonávat povolání.

Poté se v pětadvaceti letech znovu shromáždí. Ve druhém výběrovém řízení jsou vybráni ti nejvhodnější (z hlediska strany) pro nacistický rytířský řád - postgraduální školu vůdcovství. V honosných zámcích připomínajících středověké pevnosti německých rytířů projdou čtyřletým intenzivním výcvikem, v němž jsou fyzické a ideologické schopnosti dovedeny k nejvyšší dokonalosti. Tato elitní tisícovka pak absolvuje, aby se ujala svého životního úkolu - vedení a řízení Třetí říše.

Čtenář si jistě všimne, že jsem o této velkolepé koncepci hovořil v budoucím čase. To proto, že byla zahájena pouhé dva roky před válkou, která tento odvážný experiment alespoň dočasně odložila. Pokud se mi podařilo zjistit, Hitlerovy školy jsou uzavřeny. Navštívil jsem jednu v severním Oldenburgu. Byla architektonicky působivá - ale byla obsazena vojáky. Podobně prázdné jsou i hrady, všichni rytíři odešli do vojenské služby.

Stejně jako všechno ostatní ve Třetí říši je i systém mládeže závislý na výsledku boje na život a na smrt, v němž je zapojen.

Ženy ve třetí říši

Vůdkyní ženského křídla nacistického režimu je paní Gertrud Scholtz-Klinková, která tento aspekt Třetí říše vylíčila v rozhovoru, který mi poskytla. Tento rozhovor byl vyvrcholením několika studií, které jsem provedl o různých aktivitách žen pod vedením cílevědomých podřízených dam. Tyto rozmanité aktivity řídí Reichsfrauenführung, což je složené slovo, které znamená Řídící centrum německých ženských organizací. Celkový počet členů těchto spolků činí plných 16 000 000. Z tohoto ústředního bodu v Berlíně zasahuje direktivní vedení do všech částí Říše.

Bylo krušné půlnoční odpoledne, když jsem vyskočil z taxíku a spěchal ke vchodu do národního ústředí, rozsáhlé budovy nacházející se v berlínském západním konci. Vzduch byl plný sněhu bičovaného silným větrem. Byl jsem rád, že jsem našel útočiště v teplé vstupní hale, i když jsem se jen stěží prodíral hromadou příručních zavazadel a davem žen, které se vypadaly jako kdyby se chystaly na výlet do arktických oblastí. Později jsem se dozvěděl, že se jedná o skupinu vyškolených zdravotních sester a sociálních pracovnic, které míří do Polska, kde se budou starat o konvoj německy mluvících imigrantů repatriovaných z Ruskem okupované zóny. Němý důkaz

o rozmanité činnosti Reichsfrauenführung, a to jak v míru, tak ve válce.

Brzy se objevila energická dáma, jejíž matka je Američanka, doktorka Marta Ungerová, a vedla mě po schodech a chodbami do vnější kanceláře svého šéfa. Vzápětí jsme byli vpuštěni do vnitřní svatyně, příjemné přijímací místnosti, vkusně zařízené. Když jsme vstoupili, čekala na nás slavná vůdkyně žen.

Paní Scholtz-Klinková mě docela překvapila. Často jsem viděl její obrázky, ale nebyly to dobré podobizny. Musela se špatně fotografovat, protože na všech vypadala jako vážná, odměřená osoba v pokročilém středním věku. Když se s ní skutečně setkáte, první dojem, který na vás udělá, je plný mladistvé energie. Tehdy jí bylo pouhých šestatřicet let. Je to štíhlá žena střední výšky, jde vám vstříc lehkou, houpavou chůzí a pevně vám podá ruku. Chová se zcela neformálně, a když se rozehřeje ke svému tématu, její tvář se rozzáří pod korunou bohatých světlých vlasů, které má kolem hlavy spletené do margeritských copů. Nikdy není příliš vážná a snadno se rozesměje.

Začal jsem rozhovor tím, že jsem jí vyprávěl o některých organizačních aktivitách, které jsem viděl, a

zeptal jsem se jí, jaká je základní myšlenka, na které jsou vedeny. Bez váhání odpověděla: „Podporovat iniciativu. Nemůžete ženám jen poroučet. Měli byste jim dát vůdčí zásady činnosti. V tomto rámci je pak nechte fungovat s myšlenkou, že ony samy jsou tvůrkyněmi a naplňovatelkami těchto myšlenek.“

To mě poněkud překvapilo, a proto jsem řekl a poznamenal, že v Americe je rozšířený dojem, že postavení ženy v nacionálněsocialistickém Německu je méně svobodné než za Výmarské republiky, a že to platí zejména o profesních možnostech a politických právech žen.

Paní Scholtzová-Klinková se usmála, chápavě přikývla a rychle opáčila: „To záleží na tom, co myslíte politickými právy. My věříme, že politicky smýšlí každý, ať už muž nebo žena, kdo upřednostňuje blaho národa před osobním prospěchem. Co záleží na tom, jestli je v parlamentu pět nebo šest žen, jako tomu bylo za výmarského režimu? Považujeme za mnohem důležitější, že dnes je v naší organizaci zapsáno šestnáct milionů žen a že půl milionu vedoucích žen má významný hlas ve všem, co se týká žen a dětí, od ústřední vlády a strany až po nejmenší vesnici.“

„A co profesní příležitosti," vložil jsem se do hovoru. „Jsou německé ženy stále na univerzitách a v oborech, jako je vyšší vědecká práce?"

„To jistě jsou," odpověděla „a my jsme rádi, že je tam vidíme. Je pravda, že když jsme se před sedmi lety dostali k moci, někteří nacionální socialisté byli proti, protože měli předsudky z přehnaně feministických typů žen, které byly tak výrazné za Výmarské republiky. Dnes však tyto předsudky prakticky vymizely. Pokud občas narazíme na nějakého muže s antifeministickým škraloupem, jen se mu zasmějeme a považujeme ho za starého směšného obejdu, který neudržel krok s dobou."

„To je zajímavé," podotkl jsem.

„Ale je to snadno pochopitelné," opáčila paní Scholtz-Klinková, „když si vzpomenete na náš základní postoj a politiku. Na rozdíl od mnoha ženských organizací jinde nebojujeme za to, čemu se často říká 'ženská práva'. Místo toho pracujeme ruku v ruce s našimi muži pro společné cíle a záměry. Myslíme si, že soupeření a nepřátelství mezi pohlavími je stejně pošetilé a vzájemně škodlivé jako vědecky nepodložené. Muži a ženy mají poněkud odlišné schopnosti, které je však třeba vždy považovat za vzájemně se doplňující a podporující

- za organické části většího a v podstatě harmonického celku.“

„Takže ženská role ve Třetí říši, i když je vědomě feminní, není feministická?“ zněl můj další dotaz.

„Přesně tak,“ přikývla. „Považujeme za naprosto nezbytné, aby členky ženské organizace vždy zůstaly ženami a neztratily kontakt se svými mužskými kolegy. Jak dlouho myslíte, že bych to vydržela, kdybych tu byla pořád zavřená s několika stovkami žen? Vždyť já bych tu nevydržela ani tři dny! Ne, ne, mohu vás ujistit, že naše organizace není vedena jako klášter. Často se scházíme s našimi mužskými spolupracovníky na neformálních setkáních, kde si spolu povídáme a vtipkujeme nad našimi nejzávažnějšími problémy.“

„Povězte mi něco víc o vaší organizaci,“ navrhl jsem.

Paní Scholtzová-Klinková se na okamžik zamyslela a pak pokračovala: „My, nacionálněsocialistické ženy, jsme nezačínaly s žádným pevně daným programem nebo předem danými teoriemi. Když jsme se před sedmi lety dostaly k moci, byla naše země v hrozném stavu a my jsme měly jen velmi málo práce. Začaly jsme tedy tím nejjednodušším způsobem, zabývaly jsme se bezprostředními lidskými potřebami. Celá ta

propracovaná struktura, kterou dnes vidíte, vznikla přirozeným vývojem - spontánním růstem.“

„A co vaše výjimečné osobnosti?“ Zeptal jsem se. S úsměvem potřásla hlavou. „Osobnosti zřetelně upozaďujeme,“ odtušila. „Podle našeho názoru myslet na osobu znamená, že člověk nemyslí na princip. Vezměte si například mě. Ujišťuji vás, že je mi opravdu jedno, jestli si lidé za padesát let, až bude našeho současného cíle skvěle dosaženo, vzpomenou, kdo to byl, kdo kouli rozpohyboval a pomohl jí na cestě.“

„Jaké jsou vaše vztahy s ženskými organizacemi v jiných zemích?“ Zeptala jsem se.

„Nejsme internacionalistky, jak se tento termín často používá v zahraničí,“ odpověděla paní Scholtz-Klinková. „Zabýváme se především vlastními problémy. Jsme samozřejmě jenom rády, když můžeme být v kontaktu s ženami z jiných zemí. Ostatně tady v Berlíně máme pěkný dům pro hosty, kam mohou návštěvnice přijít a zůstat, jak dlouho chtějí, a prohlédnout si a prostudovat vše, co děláme. Pokud se jim to líbí, tím lépe. Nemáme žádné patenty. V tomto smyslu tedy věřím, že máme velmi efektivní ženskou organizaci. Zatím však nemáme vyhlédnutou cestu ke vstupu do Mezinárodní rady žen.“

Za tímto oficiálním vyjádřením názoru na nacistické ženství se skrývá jeden z nejzajímavějších příběhů vývoje Třetí říše.

Za starého císařství převládaly v oblasti domácích vztahů konzervativní názory. Muž byl do značné míry hlavou rodiny. Žena plnila svou tradiční roli manželky a matky. Císař Vilém popsal sféru ženy jako ohraničenou „třemi K“, Kinder, Küche, Kirche - děti, kuchyně, kostel. Většina jeho poddaných s ním zřejmě souhlasila. Určitý ostrý nesouhlas existoval a nebyl právně potlačován.

Tito nespokojenci však tvořili poměrně malou menšinu.

Když říše zanikla, nastaly v domácích vztazích zmatky. Rozšířily se liberální i radikální názory na postavení ženy, všechny výrazně individualistického charakteru. Ženy získaly volební právo a aktivně vstoupily do politiky.

Objevily se vyspělé feministické typy, které chtěly rozvíjet svou osobnost a usilovaly o kariéru mimo domov. Zdálo se, že „emancipovaná“ žena udává tón.

Tyto radikální tendence mohly přežít v atmosféře politické stability a hospodářské prosperity. Doba však nebyla ani stabilní, ani prosperující. Když na konci

dvacátých let 20. století zasáhla Německo světová krize, podmínky se staly zoufalými. V této chaotické atmosféře nacionální socialismus zesílil a nakonec zvítězil.

Jedním z prvních úkolů nacistické revoluce bylo smést všechny nové myšlenky týkající se domácích vztahů. Adolf Hitler měl na toto téma vyhraněné názory.

V jednom ze svých předvolebních prohlášení prohlásil: „Neexistuje žádný boj za muže, který by nebyl zároveň bojem za ženu, a žádný boj za ženu, který by nebyl zároveň bojem za muže.

Neznáme žádná práva mužů nebo žen. Uznáváme jen jedno právo pro obě pohlaví: právo, které je zároveň povinností - žít, pracovat a bojovat společně pro národ.“

Tímto přímočarým postojem si Hitler zřejmě získal na svou stranu velkou část německých žen. Od samého počátku nacistického hnutí zaujímaly ženy významnou roli a patřily k vůdcovým nejoddanějším stoupenkyním. Tyto ženy prohlašovaly, že nechtějí ani „rovnost“, ani „ženská práva“. Šlo jim o domov. Pro masu německých žen „emancipace“ neznamenala nic jiného než těžkou práci za mizernou mzdu a tato myšlenka u nich zcela zkysla, když hospodářská krize učinila nespočet nezaměstnaných mužů závislých na svých ženách. Proto

každý program, který sebevědomě sliboval změnu této nenormální situace, mohl počítat s nadšenou podporou mnoha žen i mužů.

Právě to sliboval nacionální socialismus svým slibem obnovit tradiční uspořádání domácích vztahů. Vykresloval lákavý obraz režimu mužných mužů a feminních žen - mužného muže jako živitele a bojovníka, feminní ženu jako manželku, matku a strážkyni domácího krbu.

Podle nacistické ekonomické teorie je přirozenou kariérou ženy manželství. Následováním klamné cesty liberálně-marxistického materialismu se podle Hitlera stala hlavní obětí sama žena. Poté, co ženy vtrhly do obchodu, průmyslu a profesí, vyřadily muže z práce a staly se jejich konkurentkami namísto pomocnic a společnic. Tím se ženy nejen připravily o své vrcholné štěstí (domov a děti), ale staly se také do značné míry zodpovědné za hospodářskou krizi, která nakonec způsobila, že ženy na tom byly finančně hůře než dříve. Když se z mužů i žen stali výrobci, nezbylo dost spotřebitelů, kteří by spotřebovali to, co vyrobili.

To byla nacistická teorie. A rozšířila se jako požár. Nacistické řečnice odsuzovaly výmarský režim, že

degradoval německé ženství na „příživnice, pacifistky a prostitutky“. Byly to právě tyto feminní fanatičky, které své sestry ve velkém obracely na víru. „Ženská fronta“ nacistického hnutí se brzy stala jednou z jeho nejvlivnějších odnoží. A zajímavé je, že ji řídily samy ženy.

Činnost této Ženské fronty je komplexní a dalekosáhlá. Přesahují do mnoha oblastí, které jsme již zkoumali, jako jsou ženská odvětví služby práce a Hitlerovy mládeže, spolu s fázemi velkého podniku sociálních služeb známého jako NSV, který popíšeme v následující kapitole.

Jeho nejstarším podnikem byla Mütterdienst neboli Služba matek - síť škol pro dospělé, které poskytovaly kurzy výuky péče o kojence, všeobecné hygieny, domácího pečovatelství, vaření, šití a zkrášlování samotné domácnosti. Stálá pracoviště jsou zřízena ve všech městech a velkých obcích, zatímco putovní učitelé vedou kurzy ve vesnicích a na nejodlehlejším venkově. Systém je nyní rozšířen po celé Říši a tímto domácím vzděláváním prošlo již několik milionů žen - jedná se o intenzivní kurz, jehož počet žákyň je omezen na dvacet pět osob, neboť výuka neprobíhá formou teoretických přednášek, ale praktického vyučování prostřednictvím

skutečných ukázek, na nichž se žákyně podílejí. Vedle těchto kurzů pro ženy v domácnosti probíhají další kurzy pro budoucí nevěsty.

Většina zahraničních pozorovatelů se shodla na tom, že toto domácí vzdělávání pomohlo mnoha německým ženám stát se lepšími manželkami a matkami. Sám jsem zkoumal velkou školu pro matky zřízenou ve Weddingu, berlínském předměstí obývaném pracujícím lidem. Tato instituce slouží zároveň jako jakási normální škola, kde se vzdělávají učitelé. Setkal jsem se a hovořil s členkami současné třídy, které pocházely ze všech částí Německa. Zdálo se, že jsou to seriózní, schopné mladé ženy, dobře vybrané pro své budoucí povolání.

Další významnou oblastí působení je průmysl, kde vyškolené „sebevědomé ženy“ skutečně pracují v továrnách, obchodech a kancelářích, kde je zaměstnáno velké množství ženské pracovní síly. Tyto ženy tak mají osobní kontakt s pracovními podmínkami. Takové ženy jsou samozřejmě nejlepšími propagátorkami strany a jejích myšlenek. Pokud by to prostor v takovémto obecném přehledu dovolil, mohly by být popsány ještě další oblasti činnosti. V těchto různých oblastech se aktivně angažuje nejméně půl milionu žen.

To je ovšem odpověď, kterou paní Scholtz-Klinková a její kolegyně odpovídají na obvinění, že nacionální socialismus vytlačil ženy z veřejného života. Tvrdí, že změnil povahu těchto aktivit na plodnější cesty. Ve skutečnosti celý ekonomický trend ve Třetí říši tím, že proměnil masovou nezaměstnanost v akutní nedostatek pracovních sil, vehnal ženy do nejrůznějších činností mimo domácí prostředí - což rozhodně nebylo to, co Hitler sliboval svým ženským stoupenkyním. Odhaduje se, že v době vypuknutí války bylo v Říši výdělečně činných téměř 12 000 000 žen, a toto číslo bude nepochybně značně překročeno, protože muži jsou neustále mobilizováni do válečné služby. Přesto je pravděpodobné, že při tomto novém vývoji zůstane nacistický postoj a politika v podstatě nezměněna.

Program zimní pomoci

Jak se vlhký chlad severoevropského podzimu prohlubuje do temné, studené zimy, objevují se stále častěji rozmanité aktivity Winterhilf - jednoduše řečeno, zimní pomoci. Jednou za čtrnáct dní se všechna města, městečka a vesnice v Říši hemží Sturmabteilungsmanny v hnědých košilích s červeně natřenými kanystry. To jsou sběrné boxy zimní pomoci. Hnědé košile jsou všude. Nemůžete si sednout do restaurace nebo pivnice, aniž by tam dříve nebo později nějaká dvojice z nich nedělala svou práci a ostentativně nechrastila kanystry do obličeje zákazníků. A nikdy jsem neviděl Němce, který by formálně odmítl přispět svou troškou do mlýna, i když příspěvek mohl být menší než ekvivalent jednoho amerického centu.

Během těchto pravidelných kampaní na získání peněz se používají nejrůznější úskoky. Na rušných nárožích ulic komedianti, zpěváci, hudebníci, námořníci shromáždí dav nějakou zábavnou scénkou, na jejímž konci vybírají příspěvky hnědé košile. Lidé si kupují malé odznaky, aby ukázali, že přispěli - odznaky jsou použitelné pouze pro danou kampaň. Jednou to může být umělá květina, příště miniaturní dýka a tak dále. Série kampaní zimní pomoci vrcholí krátce před Vánocemi

takzvaným Dnem národní solidarity. Při této významné příležitosti vyrazí do ulic velké osobnosti nacistické strany se svými sbírkovými pokladničkami, aby přispěly svou troškou do mlýna. Bylo mi řečeno, že je považováno za velkou čest vhodit příspěvek do kanystru, který drží v ruce tak významná osobnost, jako je například Hermann Göring.

Tyto sbírkové kampaně probíhají každou zimu od nástupu nacistů k moci. Stejně jako další malebný prvek - zimní loterie. Prodej těchto losů není omezen na určité období, ale probíhá nepřetržitě po celou podzimní a zimní sezónu. Prodávají je muži v poměrně atraktivních uniformách s červeně lemovanými čepicemi a holubičkově šedými pláštěnkami. Stejně jako hnědé košile pokrývají tito prodejci sázenek všechna veřejná místa, dokonce i nejlepší hotely. Losy jsou uzavřeny v pevně uzavřených oranžových obalech, které jsou naskládány v řadách na malém podnosu. Prodavač k vám přistoupí, zdvořile pozdraví a nabídne vám své zboží. Pokud si chcete koupit, vyberete si náhodně obálku a zaplatíte mu padesát feniků - půl říšské marky, což je něco přes deset centů. Na rozdíl od svých kolegů v hnědých košilích není prodavač neodbytný a veřejnost se necítí být nucena ke koupi.

Tato zimní loterie má jednu dobrou vlastnost - pokud jste nevyhráli, hned se to dozvíte. Takže lovci peněz okamžitě roztrhnou obálku a vyjmou složený los. Téměř vždy se setkají s velkým modrým Nicht, který znamená „Ne“ a ukazuje, že neměli šanci. Netřeba dodávat, že přesně to jsem si vytáhl, když jsem zkusil štěstí. Zdá se však, že spousta osob hraje loterii často. Ve veselých restauracích je to docela zábavná hra, kdy si celá skupina strávníků kupuje obálky a každého poraženého vítá salvami smíchu - prodavač stojí opodál a užívá si tu legraci.

Kupující však nejsou vždy poraženými. V první řadě, z 6 000 000 tiketů, které tvoří sérii, je téměř 350 000 tiketů s malými výhrami zvanými „prémie“ v rozmezí od 1 do 100 marek. Tyto drobné prémie vyplácí prodejce na místě. Nad nimi jsou pak „ceny“, které sahají až k hlavní ceně 5 000 marek. Tyto ceny se však nevyplácejí z ruky. Získáte pouze právo na výherní číslo v losování, které se uskuteční za tři měsíce. Výhry a prémie činí rovných dohromady 1 000 000 marek. Cena losů je dohromady 3 000 000 marek. Vzhledem k tomu, že všichni prodejci losů jsou dobrovolní pracovníci, kteří poskytují své služby a nedostávají žádnou provizi, činí čistý „zisk“ zimní

pomoci z několika loterií prodaných během sezóny slušnou částku.

Existují ještě další zařízení na vydělávání peněz, z nichž nejznámější je plán „jedna mísa“. Každý měsíc na podzim a v zimě je určitá neděle určena jako obětní den. V tuto neděli má každý vlastenecky smýšlející Němec přispět na zimní pomoc peněžním rozdílem mezi cenou normální nedělní večeře a cenou jednoho pokrmu. Ve všech veřejných stravovacích zařízeních se v poledních hodinách nepodává nic jiného, takže se musí podřídit i cizinci. Cena samotného jídla je zanedbatelná, ale nerad bych ho měl jako stálou stravu, která se skládá z plného talíře dušené cibule, zelí a brambor, ozdobeného osamělou miniaturní masovou koulí složenou z nejlevnějšího druhu karbanátků. V soukromých domácnostech nejsou rodiny ze zákona nuceny omezovat se na jednochodová jídla. Mohou jíst podle svého uvážení. V každém případě jsou však prakticky nuceny přispívat svými peněžními obětmi. Ve dveřích se vždy objeví hnědá košile a oběť je vyměřena podle tarifních sazeb úměrných společenskému postavení rodiny a známé životní úrovni.

Poslední položku se cizinec nedozví, pokud nemá náhodou německé přátele, kteří mu něco řeknou.

Obvykle ví jen o sbírkách krabiček, prodavačích loterií a smutných zkušenostech s obědem o jednom jídle v restauraci nebo hotelu. Možná se dozví, že roční příspěvky na zimní pomoc v průměru přesahují 400 000 000 říšských marek - podle oficiálního kurzu téměř 200 000 000 dolarů. Cizinec se může podivovat, že tak obrovská částka může být získána metodami, které pozoroval. Ve skutečnosti tomu tak není. Většina peněz přichází prostřednictvím pečlivě vypracovaného rozpisu příspěvků vyměřených korporacím, obchodním firmám a jednotlivcům od těch nejbohatších až po nejchudší rolníky a dělníky.

Vaši nacističtí známí se vám o tom pravděpodobně nezmíní. Pokud ano, téměř jistě vám řeknou, že se jedná pouze o vlastenecké návrhy na dobrovolné příspěvky, řádně odstupňované. Technicky vzato mluví pravdu, protože nabídky zimní pomoci jsou ze zákona „dobrovolné“. V prvních dnech nacistického režimu to poměrně dost osob vzalo doslova a odmítlo přispět. To by však pravděpodobně mělo nepříjemné následky, a tak se předepsané sdílení stalo téměř všeobecným.

I zde se setkáváme s tím, co jsem již uvedl jako kardinální aspekt nacistického Německa - s tím, že to, co

cizinec vidí a náhodně se dozví, může být jen nepatrným náznakem toho, co se děje v zákulisí.

Tolik ke způsobu získávání prostředků na zimní pomoc. Jak se s nimi nakládá? To je sporný bod. Nacisté vás ujišťují, že tyto obrovské částky jsou efektivně spravovány a všechny jdou na účely určené dárci. Poukazují na to, že většinu práce vykonávají neplacení dobrovolníci, takže administrativní režie by měla být malá. To může být pravda, ale takové tvrzení nelze nijak ověřit, protože nejsou zveřejňovány žádné podrobné, auditované rozvahy. Někteří zahraniční pozorovatelé vám řeknou, že prostředky zimní pomoci byly odkloněny na jiné účely, podobně jako se to podle některých tvrzení zahraničních kritiků nacistického režimu předpokládá u ještě rozsáhlejších prostředků pracovní fronty.

Nevím, kde je v této věci pravda, a tak na to pouze upozorňuji, abychom si udělali vyvážený obrázek. Z toho, co jsem skutečně viděl a co jsem se dozvěděl, se mi zdá, že velká část prostředků zimní pomoci je skutečně vynakládána na chudé a potřebné a že tato instituce koná v mnoha ohledech mnoho dobrého. Podívejme se tedy na program zimní pomoci, abychom zjistili, co to je, jak funguje a čeho dosahuje.

Zimní pomoc začala na podzim roku 1933 - v prvním roce nacistického režimu. Byla to strašná doba, kdy bylo registrováno více než 7 000 000 nezaměstnaných a 17 000 000 lidí v nouzi. Toto druhé číslo zahrnovalo jak nezaměstnané, tak nezaměstnatelné, zejména staré a velmi mladé lidi. Předchozí zima, poslední za Výmarské republiky, byla chmurná. Vládní podpora jistě umožnila chudým udržet tělo i duši pohromadě, ale to bylo asi tak všechno; a vyhlídky na nadcházející zimu byly stejně chmurné.

Pak promluvil Vůdce. Jeho slovo znělo: „Nikdo nesmí trpět hladem a zimou!“ A tak Hitler vyhlásil novou organizaci řízenou stranou, která se měla jmenovat Zimní pomoc - Winterhilfswerk. Nebyla to náhrada za vládní pomoc; byl to doplněk k této pomoci, který měl překlenout propast mezi nízkým minimem státní charity a poněkud snesitelnější životní úrovní. Cílem bylo poskytnout uhlí a oblečení, které by stačilo k tomu, aby se domácnost slušně zahřála a byla slušně oblečená; dodat trochu více potravin; rozdat vánoční večeře, stromky a dětské hračky o milovaných svátcích Yuletide. Dokonce slibovala, že zasáhne a zmírní nečekané nehody a neštěstí, za které oběti v žádném případě nemohly.

Hned v první sezóně se zimní pomoc „osvědčila“. Strana za ní stála do posledního muže, ženy a dítěte. Své služby jí věnovalo přes milion dobrovolných pracovníků. Bylo zmobilizováno a distribuováno obrovské množství potravin, paliva a oblečení. Srdce chudých byla rozveselena - a zahřála se na nový režim. Takový byl záměr, neboť oficiálně se o Zimní pomoci hovořilo jako o: „Nástroj, který nám umožňuje co nejrozsáhleji apelovat na ducha národní solidarity.“ Zkrátka mimořádně účinná forma domácí propagandy.

Čím více jsem Zimní pomoc studoval, tím více mi připadala jako úžasný kříženec mezi Armádou spásy a Tammany Hall. Bylo by nespravedlivé považovat celou záležitost jen za chladnokrevnou politiku. Všechna ta zmobilizovaná dobrá vůle, nezištně věnované úsilí, zboží rozdané zasloužilým lidem - to jsou skutečné věci, bez ohledu na to, jaké jsou politické motivy. Pomyslete na to, co to znamená pro nespočet „zapomenutých mužů“ a žen, kteří se tak dostanou trochu nad hranici bídy; jejich šedivý život se nečekaně rozjasní, zvláště v době Vánoc. Možná se na těchto výhodách nepodílejí všichni chudí stejně; možná se dobrým členům strany dostává toho nejlepšího, co se chystá, zatímco bývalí komunisté jsou často přehlíženi. Nicméně tolik chudých lidí něco

dostane, že účinek na národní cítění je velký a kumulativní. A tendence musí směřovat k získání dobré vůle obyvatelstva pro nacistický režim. Při získávání a udržování přízně národa záleží na maličkostech. Tammany v New Yorku se to naučila už dávno; a nacisté jsou stejně chytří a mnohem účinnější, než se Tammany kdy zdálo.

Ve všem, co Zimní pomoc dělá, se projevuje to, co můžeme nazvat technikou Tammany a Armády spásy. Představte si typický případ. Dobrovolník Zimní pomoci vstoupí do špinavého činžáku v nejchudší části berlínského východního konce. Přinese rodině košík s jídlem, balíček oblečení, malý vánoční stromeček nebo lístky na palivo, které jsou platné u nejbližšího obchodníka s uhlím. „Dobré ráno!“ zní veselé úvodní slovo. „Přináším vám to s Vůdcovým pozdravem!“ Pak následuje trocha přátelského povídání. Při odchodu návštěvník natáhne ruku k pozdravu s nevyhnutelným: Heil Hitler! Není snad nevyhnutelné, že odpověď „Heil“ vychází spontánně z vděčných srdcí?

Taková je zimní pomoc a její význam. Nyní se podívejme na ještě větší organizaci sociálních služeb, jejíž je Zimní pomoc organizačně součástí. Tato obrovská instituce nese děsivý název

Nationalsozialistischevolkswohlfahrt! Zjednodušeně řečeno, tento germánský jazykolam znamená Nacionálněsocialistická národní péče. To je i na Němce moc, takže o ní vždycky mluví jako o NSV.

NSV, ačkoli je v podstatě stranickým podnikem, je technicky vzato dobrovolnou organizací, kterou podporuje téměř 11 000 000 členů, kteří platí příspěvky v minimální výši jedné říšské marky měsíčně. Má více než 1 000 000 aktivních pracovníků, z nichž pouze asi 20 000 je placených, přičemž se jedná o vyškolené odborníky na sociální služby v různých oborech. Naprostá většina pracovníků NSV přispívá svým volným časem, a to velkoryse - mnozí z nich až tři hodiny denně. Stejně jako všechno ostatní v nacistickém Německu je i NSV důmyslně organizována od nejvyššího ústředí v Berlíně přes regionální, zemská a místní dílčí centra až ke konečné jednotce - takzvanému „bloku“ čtyřiceti nebo padesáti rodin. Není pochyb o tom, že NSV je všeobecně oblíbený; jinak by bylo obtížné si představit 11 000 000 osob, které platí pravidelné příspěvky, a více než 1 000 000 osob, které celoročně tak štědře přispívají svým časem. Pouhý nátlak by toho nemohl dosáhnout. Jaký je tedy důvod? Odpověď na tuto otázku vyžaduje

pochopení společenského uspořádání a přístupu k životu, které se od našeho radikálně liší.

Především bychom si měli uvědomit, že NSV, stejně jako její pobočka Zimní pomoc, nenahrazuje vládní pomoc chudým a potřebným. V Německu je úplná bída již dlouho vzácností, a to díky systému sociální péče, který byl zahájen za starého císařství před více než půl stoletím a rozšířen za Výmarské republiky i za současného nacistického režimu. Většina Němců je tak právně chráněna před hrozivou chudobou a přímo hladem. NSV doplňuje státní pomoc různými způsoby. A činí tak nikoli v našem smyslu „charity“, ale jako povinnost, kterou socializovaný národ, téměř mystické Gemeinschaft, dluží každému svému členu.

Dalším důležitým bodem, který je třeba pochopit, je, že přes veškerou pomoc, kterou NSV poskytuje chudým a slabým, má ještě větší zájem na tom, aby pomáhala zdravým a silným být zdravějšími a silnějšími. Snaží se dodat jednotlivci energii tím, že mu dává neustále pociťovat, že je organickou součástí celého národa a že má doslova celý národ za sebou - pokud on sám zase plní své povinnosti a snaží se sloužit národu, jehož je nedílnou součástí.

V nacistickém systému sociálních služeb má Zimní pomoc specializované funkce. Zabývá se především zmírňováním dočasných potíží a přechodných slabostí či poklesů morálky. NSV se stará o dlouhodobý vývoj a zabývá se sociálními problémy, které jsou řešitelné až ve vzdálené budoucnosti.

Jedním z axiomů nacionálního socialismu je, že skutečnou jednotkou společnosti je rodina, nikoli jednotlivec. Z tohoto důvodu se NSV snaží různými způsoby integrovat jednotlivce do zdravých, prosperujících a plodných rodin. Odtud pramení její zvláštní úsilí o blaho matek a dětí. Její největší a nejdůležitější sekcí je sekce známá jako Mutter und Kind. Velikost této zvláštní organizace si lze představit, když se dozvíme, že má asi 26 000 kanceláří, které pokrývají všechny části Říše, mají zdravotnický personál a pomáhá jim asi 230 000 matek v domovech, vychovatelek v mateřských školách, komunitních sester a ošetřovatelek. Jejich činnost je rozmanitá, i když jejich cílem není klinická péče, ale spíše vyšetřovací a vzdělávací. Stanice pro matky s dětmi nejsou ani nemocnice, ani sanatoria. Při zjištění špatných podmínek jsou předány nemocnicím nebo státním charitativním organizacím. Tyto stanice však navštěvují miliony matek nebo zástupci stanic

navštěvují matky v jejich domovech. Například všechny děti do dvou let věku jsou lékařsky vyšetřeny a rodičům jsou poskytnuty rady ohledně správné péče a výživy. Prostřednictvím přidružených organizací stanice doplňují svou preventivní a výchovnou činnost tím, že umožňují matkám a nejpotřebnějším dětem speciální péči, dovolenou, docházku do mateřských škol atd.

Pozoruhodným příkladem pečlivého způsobu, jakým se NSV snaží podporovat veřejné zdraví, je jeho zvláštní podsekce nazvaná Bettenaktion. Lékařský výzkum prokázal, že pro zdraví a výkonnost člověka není nic důležitějšího než kvalitní a klidný spánek. Podsekce „Postelové akce“ se stará o to, aby každý jednotlivec měl svou vlastní postel - a to pohodlnou a hygienicky nezávadnou. V posledních několika letech se oficiálně uvádí, že osobám, které za ně nemohou platit, bylo bezplatně rozdáno plných 1 000 000 lůžek.

Další důležitou oblastí služby je pozvednutí normálního stavu oblastí v tísni nebo v depresi. Některé odlehlé regiony, jako jsou horské oblasti Dolního Bavorska a Eiffelova pahorkatina v Porýní, byly chronicky chudé a neschopné zlepšit svůj stav z vlastních skromných zdrojů. NSV do těchto nenormálních okresů

nalévá pomoc všeho druhu, až se dnes podle oficiálních zpráv některé z nich zcela proměnily.

Stejně jako ostatní kvaziveřejné instituce Třetí říše vydává NSV o své činnosti obrovské množství osvětové literatury. Tisknou se brožury, letáky, ilustrované listy a malé tabulky, které jsou ve velkém distribuovány široké veřejnosti, a to buď zdarma, nebo za velmi malé náklady. Její berlínské ústředí udržuje stálou expozici zahrnující velké osvětlené nástěnné mapy, barevné mapy, miniaturní modely a téměř hodinovou přednášku se stereoptikem. Její zástupce pro zahraniční vztahy Erich Haasemann mě jím provedl, podrobně vysvětlil a pozval mě k návštěvě některých jejích berlínských aktivit. Nejzajímavější z nich bylo její distribuční centrum, které jsem navštívil následující ráno.

Toto centrum sídlí v několikapatrové budově v tržní čtvrti poblíž náměstí Alexanderplatz. Je tak po ruce dělnické čtvrti. Potřebné osoby sem přicházejí s distribučními certifikáty - jakýmisi žetony, které jim umožňují získat potřebné předměty, a to jak oblečení, tak nábytek. Tyto žetony dostávají na doporučení svého blokwarta, úředníka, který se stará o každý blok čtyřiceti rodin. Mimochodem, takových bloků je ve Velkém Berlíně téměř 450 000.

Blokwart si dává záležet na tom, aby důvěrně znal poměry v každé rodině ve své jednotce. Často je navštěvuje v jejich domovech a oni se mu svěřují se svými problémy a žádostmi o pomoc. Takto to funguje: venkovní dělník potřebuje novou bundu s ovčí podšívkou. Ukáže svou starou Blokwartovi, který vidí, že už je nepoužitelná. „To je pravda," odvětí Blokwart, „musíte mít novou bundu, jestli chcete být v těchto chladných zimních dnech při své práci výkonný. Kdybyste onemocněl a třeba skončil v nemocnici, bylo by to pro národ špatné. Takže tady to máš. Běžte si ji vybrat zítra po pracovní době do centra." Náš dělník sejde dolů, předloží svůj průkaz a je uveden do příslušného oddělení, kde na dlouhých stojanech visí stovky bund všech velikostí. Stejně jako všechny linky jsou v poněkud odlišných stylech a v rozmanitých barvách. To proto, aby se zabránilo jednotnému vzhledu. To napomáhá morálce tím, že uspokojuje osobní vkus a zvyšuje sebeúctu nositele. Kdyby byli všichni příjemci NSV oblečeni stejně, působili by depresivně „institucionálním" dojmem. Je opravdu mimořádné, jak byly tyto psychologické faktory pečlivě promyšleny!

Hodinu jsem se toulal po skladišti a prohlížel si obrovské zásoby všeho možného, od oblečení a bot až po

postýlky a kočárky. Všechno se zdálo být kvalitní, dobře vyrobené a překvapivě vkusné. Všiml jsem si, že tam byly plné řady všeho, včetně těch nejneobvyklejších věcí „mimo velikost“, které se snad ani nevyrábějí komerčně, natož aby byly k dostání v běžných skladových zásobách obchodů. Například mi ukázali pár bot tak obrovských, že se nezdálo možné, že by člověk mohl mít tak velké nohy. Přesto mi bylo řečeno, že jich pár existuje. Tito lidé byli známí. Takže pro ně byl připraven NSV.

NSV nevyrábí vlastní zásoby. Nakupuje je na volném trhu, ale musí je vyrobit místní výrobci. Ceny tedy nejsou přísně konkurenční - alespoň v celostátním měřítku. Smyslem je rozložit práci a udržet místní peníze doma.

To jsou jen nejdůležitější body tématu s mnoha důsledky. Mohou však stačit k tomu, aby si člověk udělal obecnou představu o významu NSV v nacistickém systému a jeho vlivu na národ. Takové sociální služby mají tendenci získávat nacistickému režimu všeobecnou podporu a smiřovat masy s poměry, které by jinak mohly vyvolávat nespokojenost, a dokonce revoluční nepokoje.

Socializované zdravotnictví

„Léčba tuberkulózního pacienta je částečně určena jeho společenskou hodnotou. Pokud se jedná o cenného občana a jeho případ je vyléčitelný, nešetří se na něm. Pokud je uznán za nevyléčitelného, je samozřejmě udržován v pohodlí, ale nevyvíjí se žádné zvláštní úsilí, aby se mírně prodloužila existence, která neprospěje ani společenství, ani jemu samotnému. Německo může v daném okamžiku vyživovat jen určité množství lidského života. My, nacionální socialisté, máme povinnost podporovat jedince, kteří mají společenskou a biologickou hodnotu."

Promluvil úředník pověřený vedením tuberkulózního oddělení ústředí veřejné zdravotní služby. Byl to vážný mladý muž s reflexivním pohledem a přesným způsobem řeči. Jeho oddělení bylo jen jedním z mnoha oddělení, která se věnovala boji proti všem pozoruhodným germánským nemocem, od rakoviny po ploché nohy. Tady ve velké budově poblíž Nollendorfplatzu mířily nesčetné nitky celonárodní organizace.

Zvykl jsem si na propracované metody propagace ve všech národních ústředích vládních nebo stranických

institucí, ale myslím, že tato si zaslouží ocenění. Celá budova byla jednou řadou exponátů, zatímco podrobná vzdělávací literatura byla všeobjímající. Jako obvykle jsem dostal vydatnou ochutnávku, kterou mi druhý den poslali do hotelu. Ty šly nafouknout do sbírky dat, která v době mého odjezdu z Německa zaplnila příruční kufr.

Zatímco píšu, mám před sebou rozloženou literaturu o veřejném zdraví. Je tam asi dvacet brožur, které se zabývají obecnými nebo speciálními tématy, včetně podrobné bibliografie nejlepších dostupných knih z celého oboru. Některé brožury jsou ilustrovány řezy a schématy. Zvláště si všímám té, která pojednává o potížích s nohama a která obsahuje celou řadu cvičení. Dále je zde několik jednolistových „letáků“. Zde je jeden s názvem: Rady pro těhotné ženy. Skládá se z řady dřevořezů. Nejprve jsou uvedeny věci, které by měla dělat: V první řadě si musí těhotná žena vyčistit zuby před odchodem do postele a dobře se vyspat v pohodlné posteli, po příchodu do postele se vykoupat, v klidu se projít, nosit vhodné oblečení, jak je uvedeno. A teď to, co se nesmí: zvedat těžké předměty; sahat vysoko; dlouze se ohýbat nad vanou; ohýbat se nízko, aby se dostala do spodní zásuvky; příliš dlouho stát; pít a kouřit; nosit boty na vysokém podpatku; nechat se otřást - jako na motorce;

a nakonec ztrácet klid. Ve spodní části listu jsou vizualizovány správné články stravy. Další listy této obrazové série se zabývají například přípravou na mateřství a péčí o dítě.

Brožury se zabývají nejrůznějšími věcmi. Zde je několik brožur o konkrétních nemocech - tuberkulóze, rakovině, potížích s nohama, dětské paralýze, pohlavních chorobách atd. Je tu ještě několik brožur o sexu - o nejlepším věku pro plození dětí; rady rodičům, jak zacházet s dětmi během dospívání; rady mladým lidem a dívkám - ty poslední hlásají přísnou morálku, i když spíše z vlasteneckého než náboženského základu. Nakonec je zde několik různých témat, včetně stravy, cvičení a vyhýbání se alkoholu a tabáku. Všechny tyto knihy jsou levně připraveny k masové distribuci.

Než jsem se vydal na svou vyšetřovací cestu, poskytl mi generální ředitel Dr. Eckhard, jak to Němci vždycky dělají, obecný úvodní rozhovor. Uvedl, že obecná teorie a struktura německého systému veřejného zdravotnictví sahá až do Bismarckovy doby. Vynikajícím vývojem za Třetí říše je důsledná koordinace různých oddělení a organizací. Strukturálně tedy nedošlo k žádným velkým změnám kromě toho, že od roku 1933 vznikl v celém Německu ucelený systém onkologických center. Právě v

duchu a tempu veřejné zdravotní služby objevíme zásadní rozdíl mezi současností a dřívější dobou. Nacistický postoj, podřizující jednotlivce kolektivnímu dobru, je dobře vyjádřen ve výroku podřízeného doktora Eckharda, kterým tato kapitola začala.

Dr. Schramm, významný chirurg, s nímž jsem se seznámil na své první berlínské večeři, se zavázal, že bude pokračovat v mém vzdělávání v oblasti veřejného zdraví. Jedním z bodů, které zdůrazňoval, byla dobrá všeobecná úroveň zdravotnictví, která je do značné míry způsobena zákonem o zdravotním pojištění, díky němuž mají i ti nejchudší zajištěnou plnou lékařskou péči. Lidé jsou vyzýváni, aby pravidelně nebo při jakémkoli znepokojivém příznaku vyhledali lékařskou pomoc, a protože je to osobně nic nestojí, dělají to rádi. Všichni lékaři jsou ze zákona povinni věnovat určitou část svého času pojištěným pacientům; pacienti mají právo vybrat si lékaře nebo chirurga, s nímž chtějí konzultovat, a dokonce mají právo být posláni do soukromých léčeben těchto lékařů, pokud do těchto zařízení obvykle posílá své pacienty. Doktor Schramm mě vzal do nemocnice, jejímž byl primářem. Bylo to poměrně velké soukromé zařízení s asi 150 lůžky. Některá oddělení byla určena pro pojištěné pacienty. S několika z nich jsem hovořil. Všichni

to byli pracující lidé. Jejich zdravotní pojištění jim umožňovalo až roční hospitalizaci s kapesným. Poté, pokud se nevyléčili, bylo mi řečeno, že se o ně neomezeně starají z veřejných zdravotních fondů. Mimochodem, doktor Schramm mě informoval, že ve válečném Německu je takový nedostatek bavlny, že se savá bavlna stala nedostatkovým zbožím. Nyní se s ní šetří pro životně důležité účely. Běžné obvazy se vyrábějí z papíru a zdá se, že slouží docela dobře.

Dalším zajímavým bodem, který jsem se dozvěděl, byl pokrok v boji proti pohlavním chorobám. Každý, kdo se nakazí, musí okamžitě vyhledat lékaře, a to pod přísnými zákonnými sankcemi. Vzhledem k tomu, že může získat bezplatnou léčbu a vybrat si lékaře, rád se podřídí. Soukromí případu je zajištěno tím, že lékař zašle zdravotnickým orgánům zprávu s číslem, jméno a adresa pacienta zůstávají v jeho složce. Pokud však pacient nepřichází pravidelně nebo nedodržuje pokyny, lékař odhalí jeho totožnost a jsou přijata donucovací opatření. Každý, kdo šíří infekci, je potrestán trestem odnětí svobody v délce nejméně šesti měsíců. Tento trest je povinný. Majetek ani společenské postavení nemají žádný význam. Výsledkem toho všeho je prudký pokles výskytu společenských nemocí. Čerstvé syfilitické

infekce se staly vzácností. Kapavka je stále značně rozšířená, ale hodně si slibujeme od nové léčby sulfanilamidem. Válka zatím situaci nijak výrazně neovlivnila. Vojáci jsou tak dobře vycvičeni v prevenci a jsou tak tvrdě trestáni za neopatrnost, že se pohlavní choroby od nich šíří jen málo.

Strávil jsem poučné dopoledne návštěvou úrazové a ambulantní kliniky, abych viděl, jak se tento aspekt veřejného zdraví řeší. Tato klinika byla určena pro pracující; všichni byli samozřejmě pojištěni. Přístup nebyl nijak impozantní. Nacházela se ve čtvrtém patře ponuré budovy připomínající skladiště a jezdilo se tam nákladním výtahem. Jakmile jsem však vstoupil dovnitř, byl jsem ohromen kompletností a moderností vybavení. Rentgenové a radiační přístroje, sluneční a fialové lampy, mechanické a ruční masáže, moderní operační sál - zdálo se, že je tam všechno. Američanka, manželka kostního specialisty, která mě doprovázela, byla upřímně ohromena tím, co jsme viděli. Vyznala se v takových věcech a řekla mi, že nic odborně dokonalejšího u nás ještě neviděla. Snad nejvýznamnějším bodem byla levnost, s jakou byla klinika vedena. Seznámil jsem se s výkazy nákladů a zjistil jsem, že průměrný poplatek,

který pacienti platili svým sdružením, byl méně než jeden dolar za den.

Dalším důležitým aspektem veřejného zdraví je bydlení. Úředníci, kteří se touto fází zabývají, mi ukázali sedm nových projektů, od levných dělnických bytů přes sídliště s jedním a dvěma domy až po „vzorové vesnice“ pro vyšší střední třídu, které se nacházejí na okraji Berlína. Nebyl jsem však spokojen s tím, co mi bylo oficiálně ukázáno, domnívaje se, že vše bude nejlepší svého druhu. A tak jsem sehnal zahraničního novináře, který se v těchto věcech vyznal, aby mě provedl po nejchudších čtvrtích. Byl jsem na lovu chudinských čtvrtí.

Kolega mi řekl, že nic moc špatného nenajdu, protože v Berlíně nejsou žádné skutečné slumy, jak se ve většině zemí počítá. Slíbil mi však, že mi ukáže ty nejhorší, které tam byly, a tak jsme strávili většinu dne šmejděním. Naším výchozím bodem bylo Alexanderplatz, dříve velmi drsná čtvrť a komunistická bašta. Dnes je to nudné dopravní a nákupní centrum. Nejhorší část poblíž byla téměř celá přestavěna obecními bytovými domy pro dělníky. Jsou prostě a jednoduše postavené a nájmy jsou velmi levné. Srdcem této rozsáhlé zástavby je náměstí Horst Wessel Platz, pojmenované po slavném nacistickém hrdinovi a mučedníkovi, který byl zavražděn komunisty

ve starém činžáku (dnes zbouraném), jenž stál naproti dnešnímu náměstí.

Poté jsme se vydali východním směrem; některé z nejstarších nájemních domů byly šedivé a ponuré, zejména v šedém světle zamračeného podzimního dne. Žádný z nich však nebyl zchátralý a nebyla v nich vidět žádná špína ani odpadky. Kolega mě informoval, že nacistická vláda donutila majitele pozemků, aby i ty nejstarší činžáky vyčistili a opravili. Původně se s tím začalo v rámci povinného „renovačního“ programu v prvních letech nacistického režimu. V některých činžovních dvorech jsem viděl malé, kůlnám podobné budovy (trochu podobné „uličním obydlím“ ve Washingtonu, D. C.), ve kterých se zřejmě kdysi žilo. Všechny takové stavby však byly jako obytné prostory zavrženy. Stejně tak všechny sklepní činžáky. Celkový dojem, který jsem z těchto dělnických ubikací získal, byl dojem spíše nízké průměrné životní úrovně, avšak nad hranicí bídy.

Nejblíže k chudinským čtvrtím jsem se dostal na Grenadierstrasse a v jejím okolí. Tam žije nejchudší vrstva, včetně mnoha cizinců a značného počtu Židů. Činžáky vypadají špinavě, v oknech je jen málo čistých záclon a květin, jako tomu bylo téměř všude jinde. Mnozí

z kolemjdoucích vypadali stejně špinavě jako jejich příbytky. Židé pochopitelně působili ustrašeně a mrzutě. Snažil jsem se zjistit, zda existují poměry v ghettu v tom smyslu, že Židé jsou soustředěni v určitých činžácích. Zřejmě tomu tak nebylo. V jednom činžáku, kde jsem neviděl nic jiného než Židy, jsem se zeptal pošťačky, která právě šla doručit poštu, jestli je to čistě židovské místo. S upřímnou bezcitností, s jakou se člověk tak často setkává, pohrdavě odpověděla: „Ach, ne. Židé, Cikáni, žije tu všelijaká chátra!“

O chladně účinném německém systému veřejného zdravotnictví svědčí vědecky pozoruhodná hygienická práce, kterou Německo odvedlo v Polsku. Ačkoli nikdo z nás zahraničních novinářů nesměl polskou zónu navštívit, měl jsem to štěstí, že jsem vedl dlouhý rozhovor s téměř jediným cizincem, který tam směl jít. Tímto mužem byl Dr. Junod, Švýcar a vysoký úředník Mezinárodního červeného kříže. Dr. Junod je odborníkem na posuzování hygienických podmínek, má za sebou dlouholetou službu v Červeném kříži a dlouholeté zkušenosti z etiopské a španělské občanské války. Zhruba v polovině listopadu navštívil Varšavu, polské hlavní město, které bylo rozvráceno.

Řekl mi, že to, co německé zdravotnické úřady udělaly ve Varšavě od jejího obsazení koncem září, je zázrak vědecké efektivity. Ačkoli domy byly stále z velké části v troskách, ulice byly bezvadné - neviděl ani kousky odpadového papíru, které by poletovaly kolem. Byla obnovena vodovodní síť a osvětlení a obyvatelstvo bylo obecně očkováno proti tyfu. Prostitutky byly sepsány a v častých intervalech pečlivě prohlíženy. Nejpozoruhodnější ze všeho bylo, že městské masy, obvykle špinavé a zamořené škůdci, byly ve velkém vydezinfikovány. Odmořovací stanice oddělovaly člověka od jeho oblečení, přičemž obojí procházelo různými očistnými procesy. Ty byly tak pěkně synchronizované, že nahý jedinec se obvykle na druhém konci setkal se svým oděvem - oba čistí. Oblečení bylo suché, protože bylo vystaveno proudu horkého vzduchu, který je téměř okamžitě vysušil.

O důležitějších aspektech života lidí, jejichž městem tyto neosvětlené ulice probíhaly, se mi podařilo zjistit jen málo.

Nicméně výsledkem této intenzivní zdravotní kampaně byla naprostá změna veřejné hygieny během krátkých dvou měsíců. Tím bylo zabráněno velkému nebezpečí. Hygienické podmínky bezprostředně po

dobytí Německem byly tak špatné, že pokud by nebyla urychleně přijata hrdinská opatření, masové epidemie by byly nevyhnutelné. To by ohrozilo nejen Německem okupované Polsko, ale i samotné Německo. Pokud by se takové epidemie rozšířily do Říše, mohly by mít katastrofální následky, protože obvykle čistotní Němci nemají takovou částečnou imunitu vůči špinavým nemocem, jako je tyfus, jakou získali Poláci, kteří jim byli chronicky vystaveni. Je tedy zřejmé, že tento zázrak hygienické vědy nebyl vyvolán kvůli Polákům, ale ve prospěch útočníků.

U soudu pro eugeniku

Nic není pro nacistické Německo tak charakteristické jako jeho představy o rase. Jeho pojetí rasových otázek je základem celé nacionálněsocialistické životní filozofie a zásadně ovlivňuje jeho politiku i praxi. Třetí říši nemůžeme inteligentně hodnotit, pokud nepochopíme tento základní myšlenkový postoj. Takové pochopení bohužel není snadné, protože celé téma bylo tak zatemněno vášněmi a propagandou.

Již dlouho se zajímám o praktické aplikace biologie a eugeniky - vědy o zlepšování rasového zdraví - a v tomto směru jsem toho hodně nastudoval. Během svého nedávného pobytu v Německu jsem si tuto akademickou průpravu doplnil osobním výzkumem, včetně diskusí s významnými autoritami v této oblasti. Byli mezi nimi jak oficiální mluvčí, například říšští ministři Frick a Darré, tak přední vědci - Eugen Fischer, Fritz Lenz, Hans Günther, Paul Schultze-Naumburg a další. Díky jejich doporučení jsem mohl sedět po boku soudců při zasedání eugenického nejvyššího odvolacího soudu.

Jak známo, nacistický pohled na rasu a z něj vyplývající politiku vyložil sám Adolf Hitler na stránkách Mein Kampf, bible nacionálního socialismu. Budoucí

Vůdce v ní napsal: „Povinností národího státu bude považovat rasu za základ existence společenství. Musí zajistit, aby byla zachována čistota rasového kmene. Musí hlásat pravdu, že dítě je tím nejcennějším, co může národ mít. Musí zajistit, aby děti plodili jen ti, kdo jsou zdraví, a aby existovala jediná hanba: totiž aby děti přiváděli na svět rodiče, kteří jsou nemocní nebo vykazují jiné vady. Na druhé straně však musí být označeno za zavrženíhodné, aby se zdržovalo dopřávání zdravých dětí národu. Zde musí stát vystoupit jako správce tisícileté budoucnosti, tváří v tvář níž egoistické touhy jednotlivců nic neznamenají. Takoví jednotlivci se budou muset v těchto záležitostech sklonit před státem."

„K dosažení tohoto cíle bude muset stát využít moderních pokroků lékařské vědy. Musí vyhlásit, že všichni lidé, kteří trpí nějakou viditelnou dědičnou chorobou nebo jsou jejími nositeli, jsou nezpůsobilí k plození dětí, a stát musí přijmout praktické prostředky, jak takové lidi učinit neplodnými. Na druhé straně musí stát zajistit, aby zdravá žena nebyla omezována ve své plodnosti prostřednictvím finančního a ekonomického systému vlády, který pohlíží na požehnání dětí jako na prokletí jejich rodičů. Stát bude muset odstranit zbabělou, ba zločinnou lhostejnost, s níž se přistupuje k problému

sociálního zajištění početných rodin, a bude muset být nejvyšším ochráncem tohoto největšího požehnání, jímž se národ může pochlubit. Její pozornost a péče musí být zaměřena spíše na děti než na dospělé."

Když analyzujeme Hitlerovo pronunciamento, zjistíme, že se zde zabývá dvěma velmi odlišnými věcmi. První z nich se týká rozdílů mezi lidskými skupinami. Hitler předpokládá, že tyto rozdíly jsou životně důležité a že je třeba zachovat „čistotu rasového kmene". Proto je logické, že míšení mezi nimi je zlem. To je nacistická doktrína, kterou lze nejlépe popsat jako racialismus.

Zajímavé je, že Hitler zde nepřestává pracovat s pointou. Považuje ji za samozřejmou a přechází k dalším otázkám, které podrobně zpracovává. Ty se týkají vylepšení v rámci rasového kmene, která jsou všude uznávána jako součást moderní vědy eugeniky neboli zlepšování rasy.

Relativní důraz, který Hitler před mnoha lety kladl na racialismus a eugeniku, předznamenává odpovídající zájem o obě témata v dnešním Německu. Mimo Německo je tomu naopak, především kvůli nacistickému zacházení s židovskou menšinou. Uvnitř Německa je židovský problém považován za pomíjivý jev, který je již v zásadě

vyřešen a brzy bude vyřešen fakticky fyzickým vyloučením samotných Židů z Třetí říše. Veřejné mínění se nejvíce zajímá o regeneraci germánského kmene, kterou se snaží různými způsoby podporovat.

Existuje jedna nebo dvě německé myšlenky o rase, které, jak se mi zdá, jsou v zahraničí velmi špatně chápány. První se týká německého postoje k nordické krvi. Ačkoli tento vysoký, blonďatý kmen a vlastnosti, které se u něj předpokládají, představují v očích nacistů ideální typ, jejich vědci netvrdí, že Německo je dnes v drtivé většině nordickou zemí. Připouštějí, že současný německý národ je směsicí několika evropských kmenů. Jejich postoj vyjadřuje profesor Günther, když píše: „Nordický ideál se pro nás stává ideálem jednoty. To, co je společné všem skupinám německého národa, je nordický kmen. Nejde ani tak o to, zda jsme my, nyní žijící lidé, více či méně nordičtí; otázka, která je nám kladena, zní, zda máme odvahu připravit pro budoucí generace svět, který se rasově a eugenicky očistí."

Další mylnou představou je, že nacisté považovali Židy za samostatnou rasu. Jistě, tento termín se často používá v populárních spisech a mnozí neznalí nacisté mu možná věří, ale jejich vědci se tak neprotiví zjevné antropologii. Proto o Židech hovoří jako o Mischrasse.

Tím mají na mysli skupinu, která je sice sebevědomě odlišná, ale skládá se z několika velmi různorodých rasových kmenů. Právě proto, že většinu těchto kmenů považují za příliš cizí germánské směsi, vydali nacisté takzvané norimberské zákony zakazující sňatky mezi Židy a Němci.

Aniž bychom se pokoušeli hodnotit tuto vysoce kontroverzní rasovou doktrínu, můžeme říci, že eugenický program nacistického Německa je nejambicióznějším a nejrozsáhlejším eugenickým experimentem, o jaký se kdy jakýkoli národ pokusil.

Když se nacisté dostali k moci, Německo na tom bylo biologicky špatně. Většina jeho nejlepších obyvatel zahynula na bojištích Velké války. Tyto válečné ztráty však byly v poválečném období překonány dalšími, a to v důsledku klesající porodnosti. Hospodářská deprese, masová nezaměstnanost a beznaděj do budoucna dohromady vytvořily stav, kdy Němci odmítali mít děti. Porodnost klesala tak rychle, že se národ přestával reprodukovat. Navíc nejnižší porodnost patřila k prvkům s nejvyšší společenskou hodnotou. Vzdělané a profesionální vrstvy měly tak málo dětí, že by při tomto tempu rychle vymřely. Na druhém konci škály byl opak pravdou. Pomatenci, zločinci a další protispolečenské

živly se rozmnožovali devětkrát rychleji než ostatní obyvatelstvo. A tyto nejnižší živly byly ve svém rozmnožování zvýhodňovány sociálními opatřeními výmarského režimu. Statistiky ukazují, že podpora německých závadných jedinců stála mnohem více než provoz celé administrativní stránky vlády - národní, zemské i místní.

Nacisté měli dvojí úkol: zvýšit počet i kvalitu obyvatelstva. Nevybíravé pobídky k velkým rodinám by měly za následek především více zločinců a hlupáků. Proto spojili pobídky pro zdravé občany s drastickým omezením závadných živlů. Tímto omezením byl zákon o sterilizaci.

Cíl tohoto zákona je uveden v jeho oficiálním názvu: Zákon o prevenci dědičně nemocného potomstva. Důvody sterilizace jsou konkrétně vyjmenovány. Jsou jimi: (1) vrozená duševní porucha; (2) schizofrenie nebo rozdvojení osobnosti; (3) maniodepresivní šílenství; (4) dědičná epilepsie; (5) dědičná (Huntingtonova) chorea; (6) dědičná slepota; (7) dědičná hluchota; (8) jakákoli závažná tělesná vada, která byla zděděna; (g) chronický alkoholismus, pokud byl vědecky zjištěn jako příznak psychické abnormality.

Je třeba si uvědomit, že všechny tyto vady a nemoci byly vědci na celém světě prokázány jako dědičné. Odhaduje se, že v Německu bylo známo nejméně 400 000 osob, které byly předmětem sterilizace. Zákon však výslovně zakazuje sterilizaci z jakýchkoli nedědičných příčin. Dokonce ani duševně nemocné osoby, běžní zločinci a obyčejní alkoholici nemohou být sterilizováni. Každý případ sterilizace musí být nade vší pochybnost prokázán před zvláštními okresními soudy a proti jejich rozsudku se lze odvolat nejprve k zemskému odvolacímu soudu a nakonec k Vrchnímu odvolacímu soudu se sídlem v Berlíně.

Taková jsou ustanovení zákona o sterilizaci. Mimo Německo bylo vzneseno tolik obvinění, že je využíván ke sterilizaci politicky nežádoucích osob, že jsem obzvláště uvítal možnost prostudovat si z první ruky postup Vrchního soudu. Parenteticky je třeba poznamenat, že pojem „sterilizace“ neznamená kastraci. Zákon výslovně předepisuje metody, které zahrnují pouze drobný zákrok a nemají za následek jiné snížení sexuální aktivity než neschopnost plodit potomky.

Německý Nejvyšší soud sídlí v impozantní budově v Charlottenburgu, jednom ze západních předměstí Berlína. Přijel jsem právě ve chvíli, kdy se soud otevíral.

Na lavici seděl řadový soudce v taláru a čepici. Po jeho pravici seděl slavný psychopatolog. Profesor Zutt, typický vzdělanec s mírnýma modrýma očima a vandykovským plnovousem. Po soudcově levici seděl bystrozraký mladší muž, který byl specialistou na kriminální psychologii a vedle něhož jsem během jednání seděl. Všichni tři mi v častých intervalech zdvořile vysvětlovali jednotlivé body.

Jelikož se jednalo o soud poslední instance, přicházely k němu všechny věci na základě odvolání od nižších soudů, a jednalo se tedy zpravidla o „krajní" případy. Nejvíce mě zaujala pečlivost, s jakou tyto případy posuzovaly již soudy nižší instance. Spis ke každému případu byl obsáhlý, obsahoval kompletní životní příběh dotyčného, zprávy specialistů a klinik a také vyčerpávající výzkumy rodinné historie dotyčného. Při rozhodování Nejvyšší soud nejen nahlížel do spisů, ale také osobně zkoumal žijící subjekty.

První případ, který jsem viděl, vypadal jako vynikající kandidát na sterilizaci. Byl to muž kolem třicítky a vypadal spíše jako opice - měl ustupující čelo, plochý nos s rozšířenými nosními dírkami, tlusté rty a těžkou pronační čelist. Nevypadal zlověstně, ale byl hrubý a poněkud tupý. Jeho životní příběh byl mírně

asociální - několikrát byl odsouzen za drobné krádeže a jednou za homosexuální poměr s jiným chlapcem v mládí. V raném mužství se oženil s Židovkou, s níž měl tři děti, z nichž se žádné příliš nevydařilo. Toto manželství bylo na základě norimberských zákonů rozvedeno. Nyní se chtěl oženit se ženou, která již byla sterilizována coby klinicky debilní. Zákon zakazuje, aby si nesterilizovaný jedinec vzal sterilizovanou osobu; byl tedy více než ochoten nechat se také sterilizovat. Soud nižší instance sterilizaci doporučil.

Všichni tři členové Nejvyššího soudu muže dlouze vyslýchali. Otázky odhalily skutečnost, že na předměstí provozoval roznášku novin, že tuto jednoduchou činnost dokázal uspokojivě provozovat a že na dotazy soudu odpovídal s dostatečnou mírou inteligence. Soud dospěl k závěru, že sterilizace nebyla prokázána jako povinná, a vrátil případ k dalšímu šetření.

Případ číslo dvě byl zjevně psychicky nevyrovnaný, i když se nejednalo o případ léčebny. Houpal se o holi jako správný gentleman a k soudu přicházel s „nadhledem“, který se nehodil k jeho ošuntělému oblečení a otlučenému plstěnému klobouku zastrčenému pod levou paží. Nebylo pochyb, že by měl být sterilizován. Soudy nižších instancí rozhodly, že je buď

schizofrenik, nebo maniodepresivní, a obě vady spadaly pod zákon. Než však bylo možné operaci legálně provést, muselo být jasně určeno, o kterou z nich se jedná. Tento muž se chtěl oženit s nesterilizovanou ženou, takže byl silně proti sterilizaci. Jeho kazuistika vykazovala dvě dlouhodobá psychická zhroucení, iracionální násilné hádky a podivné jednání. Deset let předtím vypracoval plán utopického státu a byl zatčen, když se ho pokusil osobně předložit prezidentu Hindenburgovi. Na otázky odpovídal inteligentně, prozrazoval vzdělání, ale snadno se rozčiloval; a jeho oči, které nikdy nebyly normální, při takových příležitostech divoce vytřeštily oči. Soud se přikláněl k tomu, že je maniodepresivní, ale zjistili u něj i schizofrenní příznaky. Protože si nebyli zcela jisti, případ vrátili k dalšímu klinickému vyšetření.

Třetím případem byla osmnáctiletá dívka. Byla hluchoněmá a mluvila prostřednictvím tlumočníka. Zjevně nebyla slabomyslná, ale měla špatné rodinné zázemí. Rodiče, kteří se také dostavili, byli velmi nepohlední. Její případ se poprvé dostal před soud nižší instance před dvěma lety. Tehdy rozhodl proti sterilizaci, protože v rodinné anamnéze nebyla prokázána žádná dědičná hluchota. Nedávno doporučil sterilizaci, protože dalším šetřením bylo odhaleno několik neblahých

dědičných faktorů v rodině. Vrchní soud nařídil, aby byla dívka odeslána na kliniku na pozorování. Nařídil také další výzkum rodinného záznamu.

Čtvrtým případem byla sedmnáctiletá dívka. Jednalo se o slabomyslnost. Rozhodně vypadala slabomyslně, když seděla pod lavicí, shrbená na židli, s nevýraznými rysy a nevýraznýma očima. V raném věku zůstala sirotkem a její výchova byla chaotická. Podle záznamů byla vždy plachá, zaostalá a nedokázala držet krok s běžnou školní docházkou. V současné době byla zaměstnána jako pomocná síla v levné restauraci. Když se její případ poprvé dostal před soud nižší instance, jeho verdikt zněl: Vyčkejte a uvidíte. Možná se jedná o případ zaostalé inteligence způsobené faktory prostředí, který dozraje později. Ale nedozrál, a tak proběhla další slyšení, na nichž se dva odborníci neshodli.

Členové Nejvyššího soudu si tohoto chudáka pečlivě a s laskavou trpělivostí prohlédli. Neměla žádné znalosti ani zájem ani o ty nejzákladnější aktuální události. Například sotva věděla, že probíhá válka. Psycholog však zjistil, že je schopna rozměnit drobné účty zákazníkům ve své restauraci a že dokáže plnit i další povinnosti svého skromného zaměstnání. Soud tedy nakonec dospěl k závěru, že navzdory svému nanejvýš nevábnému

vzhledu a prostému, dětskému myšlení není ve smyslu zákona debilní, a proto by neměla být sterilizována.

Toho dne probíhaly i další případy, všechny vedené stejně pečlivě a metodicky. Odcházel jsem s přesvědčením, že zákon je uplatňován s přísným ohledem na jeho ustanovení a že pokud něco, tak jsou rozsudky až příliš konzervativní. Přinejmenším na základě důkazů této jediné návštěvy lze říci, že zákon o sterilizaci vyřazuje nejhorší kmeny z germánského kmene vědeckým a skutečně humánním způsobem.

Od negativní k pozitivní eugenice byl prvním aktivním opatřením na zvýšení počtu i kvality obyvatelstva zákon o podpoře sňatků. Již jsem se zmínil o mladém fríském dojiči a jeho ženě, kterým bylo umožněno vybavit si bydlení prostřednictvím vládní půjčky ve výši 1000 marek, jejíž 25 % bylo zrušeno při narození každého dítěte, které se jim narodilo. Tyto půjčky se mladým párům neposkytují v hotovosti, ale ve formě certifikátů na vybavení domácnosti; předtím, než mají manželé nárok na půjčku, musí projít lékařskými a psychickými testy, které prokazují, že jsou zdravým a zdatným stavem. Od doby, kdy zákon vstoupil v platnost, bylo poskytnuto více než 900 000 takových půjček.

Dalším stimulem pro obyvatelstvo byly oficiální dotace na pomoc početným rodinám v chudých poměrech. Ta byla později rozšířena na pravidelný systém přídavků na děti. Daňové zákony byly rovněž upraveny tak, aby se snížila zátěž, kterou obvykle nesou početné rodiny. Příkladem je daň z platu, která činí 16 % pro svobodné a 10 % pro ženaté bez potomků, ale která se s každým dítětem snižuje, až po narození čtyř dětí zmizí. Ve všech opatřeních, která vyžadují úřední půjčky nebo příspěvky, mohou být zvýhodněny pouze zdravé a zdatné osoby. Je třeba si uvědomit, že tato specifická opatření se prolínají se všemi těmi aktivitami v oblasti sociální péče a veřejného zdraví, o nichž se hovořilo v předchozích kapitolách. Celý systém je tak prostoupen eugenickým hlediskem.

Tyto podněty k růstu populace přinesly pozoruhodné výsledky. V roce 1933, kdy se nacisté dostali k moci, se narodilo pouze 957 000 dětí - což bylo hluboko pod úrovní reprodukce národa. Hned v následujícím roce počet narozených dětí vystřelil na 1 197 000 a neustále se zvyšoval, až se v době vypuknutí války pohyboval kolem 1 300 000 ročně. To je zcela v rozporu s obecným trendem v ostatních zemích západní a severní Evropy, kde je průměrná porodnost s mírnými změnami

v posledním desetiletí nízká. Ani Mussolinimu se nepodařilo dosáhnout tak dobrých výsledků v úsilí o zvýšení počtu obyvatel Itálie, dokud nedávno nekopíroval několik opatření z Říše. A neměli bychom zapomínat, že fašismus usiluje o kvantitativní produkci, aniž by byly kladeny eugenické požadavky na kvalitu, které platí v Německu.

Než tento přehled uzavřeme, měli bychom si povšimnout psychologického aspektu nacistické populační politiky. Vládci Třetí říše se nezastavili u zákonů a hospodářských nařízení. Uvědomují si, že k plnému dosažení jejich cíle je třeba mobilizovat ideologii. Německý národ je tedy systematicky propagandisticky veden k budování něčeho, co lze označit jako rasové a eugenické vědomí. Zde je například Desatero přikázání pro výběr partnera. Tento nový rasový dekalog, formulovaný nabádavou formou německého Du, je každému německému mladíkovi a dívce neustále předkládán tak, že jej musí znát nazpaměť.

Zde je text:

1. Pamatuj, že jsi Němec! Vše, co jsi, dlužíš ne sobě, ale svému národu. Ať chceš, či nechceš, patříš k němu; ze

svého národa jsi vzešel. Ve všem, co děláš, mysli na to, zda to je k nejlepšímu prospěchu tvého národa.

2. Zachováš čistotu mysli a ducha! Pečuj o své duševní a duchovní schopnosti a rozvíjej je. Drž daleko od své mysli a duše vše, co je jim vnitřně cizí, co je v rozporu s tvým pravým já, co tvé vnitřní svědomí odmítá. Touha po penězích a světských statcích, po rychlém zbohatnutí, po hmotných požitcích tě může často vést k tomu, že zapomeneš na vyšší věci. Buď věrný svému vlastnímu já a před vším ostatním buď hoden svého budoucího životního partnera.

3. Udržuj své tělo v čistotě! Udržuj si dobré zdraví, které jsi dostal od svých rodičů, abys mohl sloužit svému národu. Chraň se před jeho zbytečným a hloupým vynakládáním. Chvilkové smyslné uspokojení může trvale zničit tvé zdraví a dědičný poklad, na který mají tvé děti a děti tvých dětí nezvratný nárok. Co požaduješ od svého budoucího životního partnera, to musíš požadovat i od sebe. Pamatuj, že jsi předurčen být německým rodičem.

4. Jsa ze zdravého rodu, nezůstaneš svobodný! Všechny tvé tělesné a duchovní vlastnosti zahynou, zemřeš-li bez dědiců. Jsou dědictvím, darem tvých

předků. Existují jako řetěz, jehož jsi pouhým článkem. Můžeš ten řetěz přetrhnout, ledaže bys to musel udělat z nouze? Tvůj život je pevně svázán časem; rodina a národ trvají. Tvé dědictví těla a ducha vzkvétá v tvém rostoucím potomstvu.

5. Vezměte se jen z lásky! Peníze jsou pomíjivé a nezaručují trvalé štěstí. Kde chybí božská jiskra lásky, tam nemůže obstát žádné důstojné manželství. Bohatství srdce a duše je základem trvalého a šťastného svazku.

6. Jako Němec si vybírej partnera pouze z vlastní nebo příbuzné krve! Kde se podobné setkává s podobným, tam vládne pravá jednota. Kde se mísí odlišné rasy, tam panuje nesoulad. Míšení rasových kmenů, které si nejsou příbuzné, vede k degeneraci a úpadku obou kmenů a národů. Čím více se mísí odlišné rasy, tím rychleji k tomu dochází. Chraň se před takovou zkázou! Skutečné štěstí pramení pouze z harmonické krve.

7. Při výběru svého partnera ber ohled na jeho původ! Nebereš si jen svého partnera, ale také předky svého životního partnera. Důstojné potomky lze očekávat jen tam, kde předtím šli důstojní předkové. Nadání mysli a ducha se dědí stejně jako barva vlasů a očí. Špatné

vlastnosti se dědí právě tak jako pozemky nebo zboží. Nic na celém světě není tak vzácné jako osivo nadaného rodu; škodlivé osivo nelze přeměnit v dobré. Proto si neberte jediného hodného člena špatné rodiny.

8. Zdraví je předpokladem i vnější krásy! Zdraví je nejlepší zárukou trvalého štěstí, neboť je základem vnějšího půvabu i vnitřní harmonie. Vyžaduj od svého partnera lékařské zajištění způsobilosti k manželství, jak to musíš učinit i ty sám.

9. V manželství nehledej zábavu, ale pomocnou sílu! Manželství není pomíjivá hra, ale trvalý svazek. Nejvyšším cílem manželství je výchova zdravého potomstva. Tohoto vysokého cíle lze dosáhnout pouze spojením bytostí, které jsou si podobné duchem, tělem i krví, a to k požehnání sobě i svému národu. Každá rasa má totiž svůj vlastní étos; jen tak spolu mohou vydržet podobné duše.

10. Budeš toužit po mnoha dětech! Jedině zplozením alespoň čtyř dětí může být zajištěno pokračování tvého národa. Pouze ještě větším počtem může být jistě předán co největší podíl vlastností zděděných po tvých předcích. Žádné dítě se zcela nepodobá jinému. Každé dítě dědí jiné vlastnosti. Mnoho nadaných dětí značně zvyšuje hodnotu

národa a je nejjistější zárukou jeho budoucnosti. Ty brzy pomineš; co dáš svým potomkům, přetrvá. Tvůj národ žije navěky!

Jaká úžasná směs idealismu a propagandy! Tento Manželský dekalog je pozoruhodným příkladem nacistických postojů a metod.

Vidím se s Hitlerem

Setkání a rozhovor s Adolfem Hitlerem, „Vůdcem“ Třetí říše, bylo přirozeně důležitým bodem mého profesního programu, když jsem jel do Německa. Už jsem vyprávěl, jak jsem se hned první večer v Berlíně setkal s panem Hewelem, jedním z Hitlerových důvěrníků. Neopomněl jsem s ním tuto záležitost probrat, ale jeho reakce nebyla povzbudivá. Řekl mi, že Vůdce se už dlouho stýká s velmi málo cizinci, kromě diplomatů, které oficiálně navštěvuje jako říšský kancléř. Od vypuknutí války nepřijal žádného neoficiálního cizince; ani tehdy se o takové audienci neuvažovalo. Pan Hewel však projevil zájem o mé plány a slíbil, že zjistí, co se dá dělat.

Úředníci ministerstva zahraničí a ministerstva propagandy, s nimiž jsem v následujících dnech vedl úvodní rozhovory, byli stejně pochybovační. Na rovinu mi řekli, že audience je sice vzdáleně možná, ale rozhovor nepřipadá v úvahu. Dovolte mi vysvětlit, že v novinářské hantýrce mají tyto dva pojmy značně odlišný význam. Rozhovor je poskytován s výslovným předpokladem, že většina řečeného bude moci být zveřejněna v tisku, ačkoli některé poznámky pronesené během rozhovoru mohou být zadrženy jako „mimo záznam“. Naopak při audienci je vše, co bylo řečeno, „mimo záznam“, pokud není

uděleno zvláštní povolení ke zveřejnění určitých poznámek. Nebyla však šance, že by mi taková výjimka byla udělena, protože když vypukla současná válka, bylo přijato pravidlo, že každá audience u Vůdce, která může být poskytnuta, je s jasnou výhradou, že žádné slovo, které Vůdce pronese, nesmí být citováno. To logicky vylučovalo novináře, protože pro ně by necitovaná audience neměla žádný profesionální význam.

Vypadalo to, že jsem narazil na kamennou zeď, ale když jsem ty rozhovory analyzoval, zdálo se mi, že vidím možnou cestu. V předchozích dvou letech se s Hitlerem setkal jen jeden americký spisovatel. Byl to Albert Whiting Fox, známý svými časopiseckými a novinovými fejetony. Po třech měsících usilovného snažení viděl Fox Hitlera krátce před válkou. A z toho, co mi bylo řečeno, jsem usoudil, že Fox uspěl hlavně proto, že jeho cílem bylo spíše podat obraz Hitlera jako člověka a jeho okolí než získat vyjádření k vůdcovým názorům na politiku nebo jiné kontroverzní záležitosti.

Nacistickým představitelům se tato myšlenka líbila, protože se jim nelíbilo nic, co by vnějšímu světu ukázalo lidskou stránku jejich Vůdce. Nejeden z jeho blízkých spolupracovníků mi vyjádřil lítost nad tím, že ho zahraniční veřejnost zná a vnímá pouze v jeho oficiální

funkci - občas deklamuje v rozhlase, ale jinak je to odtažitá, tajemná postava, kterou jeho nepřátelé líčí jako zlověstnou, dokonce nelidskou. Tito informátoři dále uváděli, že by skutečně již dávno udělili renomovaným zahraničním spisovatelům a novinářům povolení k tomu, aby mohli z první ruky studovat Hitlera a jeho okolí, nebýt odporu samotného Vůdce. Zdá se, že Hitlerovi se nelíbilo, že se takto zveřejňuje jeho intimní osobnost a soukromý život. Cítí, že by to bylo nedůstojné, a dává přednost tomu, aby byl vnějšímu světu známý tím, co oficiálně říká a dělá.

Uvědomil jsem si, jak se tito úředníci cítí, a soustředil jsem se na to. Poukázal jsem na to, že jsem sice přijel do Německa jako novinář, ale také s úmyslem shromáždit materiál pro knihu a pro přednášky pro americkou veřejnost. V těchto posledních funkcích byl pro mě zákaz citovat Hitlerovy výroky relativně nepodstatný. Téměř stejně dobře by posloužilo publiku, kdybych směl popsat okolnosti a vylíčit samotného muže tak, jak jsem ho viděl já. Právě těmto argumentům přičítám především publikum, které mi bylo po dvou měsících dopřáno. Tato audience, jediná, která byla od začátku války udělena cizinci, který není úředníkem, mi byla udělena výslovně jako nikoli novináři, ale jako spisovateli knih a řečníkovi.

Tím památným dnem bylo úterý 19. prosince 1939. Krátce před jednou hodinou odpoledne zastavila před hotelem Adlon nablýskaná limuzína a pohledný mladý důstojník v holubičí šedi uniformy ministerstva zahraničí mě uvedl do čekajícího vozu. Vůz jel po Wilhelmstrasse, před budovou kancléřství zpomalil a zatroubil na zvláštní tón. Stejně jako většina veřejných budov postavených za Třetí říše je i nové kancléřství zvenčí přísně prosté, s vysokými dveřmi v jedné rovině se zdí a obvykle vždy zavřené. V reakci na výzvu se však poloviny vchodu okamžitě otevřely a auto pomalu vjelo dovnitř.

Jaký kontrast k prostému exteriéru! Ocitl jsem se na velkém dlážděném nádvoří. Naproti bráně se nacházely široké kamenné schody, které lemovaly dvě impozantní postavy z šedého kamene. Schodiště vedlo ke vchodu. Na schodech stálo několik sluhů v modrostříbrných livrejích, zatímco u vstupních dveří byl uzel vysokých důstojníků v předpisových šedozelených uniformách. Skrz vchod jsem zahlédl předsálí ozářené elektrickým světlem z křišťálových lustrů.

Vystoupil jsem z vozu, vyšel po schodech a za doprovodu úklon a pozdravů vstoupil do předsálí, kde se mého klobouku a kabátu ujali další sluhové. Zde mě

přivítal vysoký úředník, s nímž jsem prošel předsálím do nádherného sálu bez oken, ale shora elektricky osvětleného. Tento honosný sál, vyvedený ve světle červeném mramoru vykládaném složitými vzory, mi nějak připomínal staroegyptský chrám. Na jejím vzdálenějším konci vedly další schody nahoru na nesmírně dlouhou zrcadlovou galerii osvětlenou četnými svícny na levé stěně. Protože tato galerie byla umístěna v mírném úhlu, působila na mě intenzivním leskem; mnohem větším, než by poskytovala přímá perspektiva.

Asi v polovině dlouhé galerie jsem si všiml dveří po pravé straně, před nimiž stála dvojice sluhů. Těmito dveřmi jsem prošel a ocitl se ve velké místnosti, která, jak mi bylo řečeno, byla předpokojem Vůdcovy pracovny. V ní se nacházel asi tucet vysokých důstojníků, kterým jsem byl představen a s některými z nich jsem si chvíli povídal.

Celá dosavadní příprava byla tak velkolepá a doprovodná psychická atmosféra tak působivá, že jsem v tuto chvíli opravdu nevěděl, co mám očekávat. Měl jsem pocit, že jsem byl uveden do přítomnosti římského císaře nebo dokonce orientálního potentáta. Napadla mě absurdní myšlenka, že bych mohl najít Vůdce sedícího na trůnu obklopeného hořícími hákovými kříži.

V tu chvíli jsem byl pozván do jeho přítomnosti. Odbočil jsem doleva, prošel dvojitými dveřmi a vstoupil do další velké místnosti. Po mé pravé ruce, poblíž dveří, stála čalouněná pohovka a několik židlí. Na opačném konci místnosti stál stůl s plochou deskou, zpoza něhož se při mém vstupu zvedla postava a přistoupila ke mně. Spatřil jsem muže středního vzrůstu, oblečeného do prosté důstojnické tuniky bez jakýchkoli ozdob kromě železného kříže, černých kalhot a předpisových vojenských bot. Přistoupil k místu, kde jsem se zastavil u dveří, pevně mi stiskl ruku a mile se usmál. Byl to Vůdce.

Na okamžik mě zarazil ohromující kontrast mezi tímto prostým, přirozeným pozdravem a těžkou nádherou, kterou jsem právě procházel. Vzpamatoval jsem se a svou nejlepší němčinou jsem vyjádřil uznání za poctu, která mi byla prokázána, a oslovil jsem ho Excellent, jak se od cizinců očekává. Hitler se na můj krátký projev znovu usmál, pokynul k pohovce a řekl: „Nechcete se posadit?“ a sám si sedl na nejbližší židli asi metr ode mě. Moje němčina na něj zřejmě udělala dobrý dojem, protože mi pochválil přízvuk, z čehož usoudil, že jsem už v Německu byl. Ujistil jsem ho, že má pravdu, ale pokračoval jsem, že toto je můj první pohled na Třetí říši.

Na to mi s lehkým zavrtěním hlavy odpověděl: „Škoda, že jste ji nemohl vidět v době míru.“

Asi dvacetiminutový rozhovor, který následoval po těchto úvodních slovech, přirozeně nemohu opakovat, protože jsem dal své slovo. Hitler mi však nesdělil žádná hluboká, temná tajemství - hlavy států takové věci se zahraničními návštěvníky nedělají. Myslím, že neporuším svůj souhlas, když řeknu, že velká část jeho rozhovoru se netýkala ani války, ani politiky, ale velkých plánů na přestavbu, které ho válka donutila dočasně odložit. Jeho lítostivý zájem o tyto záležitosti jako by ukazoval, že je má stále velmi na paměti.

Ještě zajímavější než to, co Hitler říkal, bylo celé jeho chování a vystupování. Byl jsem zde, na soukromé audienci u pána Velkého Německa, a mohl jsem ho studovat zblízka. Není třeba dodávat, že jsem pozorně sledoval každý jeho pohyb a se stejnou pozorností naslouchal jeho hlasu. Pokusím se co nejjasněji vylíčit, co jsem pozoroval.

Existují určité detaily Hitlerova vzhledu, které si z fotografií nelze domyslet. Jeho pleť je střední, má světle hnědé vlasy neutrálního odstínu, které nevykazují známky šedin. Jeho oči jsou velmi tmavomodré.

Mimochodem, již nenosí karikaturní knírek. Ten je nyní obvyklého „kartáčovitého“ typu, a to jak velikostí, tak délkou. Jak již bylo zmíněno, jeho uniforma je přísně prostá a zřejmě ze skladových materiálů.

Při běžném rozhovoru je Hitlerův hlas jasný a dobře modulovaný. Po celou dobu audience mluvil poněkud rychle, nikdy však neuspěchaně a vyrovnaným tónem. Jen občas jsem zaznamenal stopy jeho rodného rakousko-bavorského přízvuku. Audience nebyla monologem. Ačkoli přirozeně mluvil většinu času on, Hitler mi dal spoustu příležitostí klást otázky a vyjádřit se. Nikdy přitom ostře nezvýšil hlas. Pouze při diskusi o válce se rozjitřil emocemi; a pak ztišil hlas téměř do intenzivního šepotu. Nedělal prakticky žádná gesta, většinou seděl tiše, jednu ruku měl položenou na opěradle židle a druhou uvolněně v klíně.

Hitler vypadal jako člověk v dobrém zdravotním stavu. Rozhodně nevypadal ani o den starší než na svých padesát let. Měl dobrou barvu pleti, čistou a nevrásčitou kůži, tělo v kondici a bez nadváhy. Nevykazoval žádné viditelné známky nervového vypětí, jako byly opuchlé oči, strnulé vrásky nebo křečovité tělesné reakce. Naopak, vzhled, hlas i chování dohromady působily dojmem klidu a vyrovnanosti. Jsem si dobře vědom toho, že tento

popis neodpovídá současným představám ani zprávám jiných osob, které ho viděly a hovořily s ním. Je velmi pravděpodobné, že tyto zprávy jsou stejně pravdivé jako ty moje, protože o Hitlerovi se říká, že je mužem mnoha nálad. Možná jsem ho viděl v jeden z jeho dobrých dnů; možná na mě chtěl udělat zvláštní dojem. Jediné, co mohu udělat, je přesně popsat, co jsem sám viděl a slyšel.

Při této audienci byly přítomny další tři osoby. Především to byl pan Schmidt, oficiální tlumočník, který byl přítomen na všech setkáních Vůdce s cizinci a měl pověst mistra mnoha jazyků. Tentokrát jeho služeb nebylo zapotřebí, a tak pan Schmidt seděl klidně vedle mě na pohovce a po celou dobu nepromluvil ani slovo. Stejně mlčenliví byli i další dva, kteří seděli na židlích kousek od něj. Byli to ministr zahraničí von Ribbentrop a pan Hewel, který se zasloužil o to, že se audience uskutečnila. Hitler ukončil rozhovor tím, že vstal, znovu mi potřásl rukou a popřál mi úspěch do konce mého pobytu v Německu. Poté se obrátil zpět ke svému stolu, kam už von Ribbentrop odešel a kde stáli další dva muži. Někdy v průběhu rozhovoru byla pořízena fotografie, na níž jsem byl zachycen při rozhovoru s Hitlerem. Bylo to provedeno tak nenápadně, že jsem si toho v tu chvíli nebyl vědom. Poprvé jsem se o ní dozvěděl, když mi byla

předána kopie s Vůdcovým pozdravem jako památka na tuto událost. Protože mi byla předána s výslovným vědomím, že není určena ke zveřejnění, nemohu ji zde reprodukovat, jak bych rád učinil. Je mi to líto, protože ukazuje zajímavou pózu a velmi by pomohla vizualizovat to, co jsem se pokusil popsat.

Z tohoto publika vystupují dva výrazné kontrasty. Za prvé, jak již bylo naznačeno, mezi velkolepě inscenovaným přístupem a prostým, nedramatickým, téměř věcným setkáním se samotným člověkem. Velmi pravděpodobně byl i tento kontrast záměrnou inscenací. Každopádně působil úchvatně.

Druhý pozoruhodný kontrast, který mě napadl, byl kontrast mezi touto audiencí u Hitlera a audiencí, kterou jsem před lety absolvoval u jeho souputníka, diktátora Mussoliniho. Obě audience byly naprosto protikladné. K Mussolinimu se v Palazzo Venezia moc scénicky nedostanete. Dramatické budování začíná skutečně až ve chvíli, kdy projdete malými dveřmi do předsálí a ocitnete se v obrovské místnosti, zatemněné napůl zataženými žaluziemi a bez jakéhokoli nábytku kromě stolu a několika židlí na vzdáleném konci místnosti. Zpoza tohoto stolu se vynoří Mussolini, stejně jako Hitler, ale

tady podobnost náhle končí, protože místo aby vám vyšel vstříc, musíte k němu dojít přes celou místnost.

Od samého začátku však cítíte, že Mussolini je silně lidský. Pochopíte, že se o vás zajímá jako o člověka. Také cítíte, že se vám snaží prodat nejen své myšlenky, ale i sám sebe. Chce si získat váš zájem a obdiv, a aby toho dosáhl, používá umění zkušeného herce - používá své velké, přesvědčivé oči, vystrkuje bradu, snaží se vás napůl zhypnotizovat. To vše je velmi fascinující. Pro Anglosasa je to možná až příliš okaté. Ale stejně to lichotí vašemu egu.

U Hitlera nic takového není. Ačkoli je vždy příjemný a zdvořilý, nesnaží se na vás udělat dojem ani si vás získat. Když mluví, jeho oči mají vzdálený pohled, někdy skloní hlavu a mluví abstraktně, skoro jako by mluvil sám pro sebe. Ať už je pro své přátele a důvěrné známé jakýkoli, odjížděl jsem s pocitem, že ať už se Hitler zajímá o lidi kolektivně, průměrný jedinec jako takový ho příliš nezajímá. To je ovšem osobní dojem. Koneckonců jsem byl jen zahraniční novinář, který pro něj a jeho schéma věcí nic neznamenal a kterého viděl jen na radu svých podřízených. Ale totéž platilo i o Mussolinim, který projevil osobní zájem.

Dalším faktorem je osobní kouzlo. Mussolini ho má. Přinejmenším se jím prezentuje i u náhodných diváků. Cítil jsem jeho magnetickou auru, i když jsem byl od něj vzdálený dva metry. U Hitlera jsem žádnou takovou psychickou reakci nezaznamenal; ani jeho rozhovor mě nijak emocionálně „nevzrušoval“. To bylo asi to nejpřekvapivější na celé mé audienci u něj, protože vše, co mi bylo řečeno, ukazovalo na pravý opak. Hned první večer v Berlíně mi pan Hewel vyprávěl o inspirativní hodnotě osobního kontaktu s Vůdcem a všichni, kdo s ním byli úzce spojeni, mluvili stejně. Dr. Ley například obšírně popisoval potřebu neustálého osobního kontaktu s Hitlerem, a to nejen kvůli konkrétním radám, ale ještě více proto, abychom mohli nasávat a inspirovat se neustálým tvůrčím vyzařováním Vůdcova konstruktivního génia. Ley například uvedl, že mu Hitler jednou řekl: „Když budete čekat, až vás k něčemu vyzvu, pak už je pozdě.“ Ve skutečnosti se nacistický vnitřní kruh předháněl u Hitlera téměř každý den, zejména v době oběda. Polední pauza v berlínském úředním životě je přiznaně načasována právě na tuto dobu obědů.

Nyní se nesnažím vysvětlit tento zdánlivý rozpor mezi mým osobním dojmem a dojmem všech privilegovaných nacistů. Zpočátku jsem si myslel, že

jejich vyjádření v této věci je jakousi „stranickou linií“. Přesto byla tato myšlenka vyjádřena tolika různými způsoby a s takovými rozdíly v detailech, že se přikláním k názoru, že to, co řekli, mysleli skutečně vážně. Je to prostě jedna z těch záhad, na které člověk v současném Německu tak často naráží. Stejně jako Třetí říše, kterou vytvořil, ani to, co na Hitlerovi vidíte jako první, zdaleka nenaznačuje vše, co se skrývá za ním.

Poslední aspekt spojený s tímto publikem - jeho přísná mlčenlivost. Dlouho předtím, než jsem se s Hitlerem setkal, jsem musel dát čestné slovo, že vše, co při setkání s ním řekne, bude úzkostlivě drženo „mimo záznam“. Když se blížil čas audience, všichni, kterých se to týkalo, mi věcně řekli: „Víte, tím, že jsme vás doporučili, jsme se za vás v jistém smyslu zaručili. Pokud by z vaší strany došlo k nějakému nedorozumění, bylo by to pro nás velmi nepříjemné.“ Bylo mi dáno na srozuměnou, že Vůdce má v této věci velmi silný postoj.

Vše vyvrcholilo, když jsem se po audienci vrátil do Adlonu a našel vzkaz od pana von Ribbentropa, že by mě rád ještě téhož dne odpoledne přijal. Ve stanovenou hodinu mě přijal a neztrácel čas, aby přešel k věci.

„Jistě chápete, doktore Stoddarde," řekl, „že dnešní rozhovor s Vůdcem nesmí být v žádném případě citován."

Byl jsem mírně podrážděn. „Pane ministře," odpověděl jsem, „dávno před touto audiencí jsem informoval vaše podřízené a úředníky ministerstva propagandy o svých novinářských zkušenostech a o své spolehlivosti, že dokážu zachovat důvěru a dodržet dané slovo. Předpokládám, že vás vaši podřízení informovali kladně."

„Samozřejmě, samozřejmě," odpověděl spěšně von Ribbehtrop, „ale..."

Ani to není celý příběh. Tři dny po audienci u Hitlera jsem odjel na vánoční dovolenou do maďarské Budapešti. Moji kolegové z maďarských novin v Berlíně telefonovali do redakce, že přijedu, a audience ze mě přirozeně udělala „novinku". Dva redaktoři předních budapešťských novin mi tedy okamžitě uspořádali skvělý oběd, po kterém se mnou přistoupili k rozhovoru s úvodní poznámkou: „Teď si poslechneme všechno o vašem rozhovoru s Hitlerem."

„Pánové," musel jsem jim říct, „než řeknu další slovo, pochopte, že to nebyl rozhovor, ale audience, a že

vše, co bylo řečeno, bylo do značné míry ‚mimo záznam'. Musíte mi dát slovo, že ať řeknu cokoli, zveřejníte toto prohlášení textově. Pokud budete souhlasit, řeknu vám, jak Vůdce vypadal a za jakých okolností jsem ho viděl."

Souhlasili a jako správní maďarští gentlemani udělali přesně to, co slíbili. Jejich tiskové zprávy byly samozřejmě neprodleně předány do Berlína. Já jsem o tom nic nevěděl, dokud jsem se po deseti dnech nevrátil. Pak jsem se to dozvěděl, protože mě úředníci přijali s neobvyklou srdečností. „Jaká pěkná prohlášení jste učinil v Budapešti," zněl všeobecný refrén.

Od té doby se mi všechny dveře zdály být otevřené. Poslední měsíc v Berlíně jsem absolvoval své nejdůležitější rozhovory. Což by mohlo naznačovat, že v Německu stejně jako jinde je pro novináře přinejmenším dobré zachovat si víru.

Berlín v polovině zimy

Jak se první týdny mého pobytu v Německu měnily v měsíce, sychravý podzimní chlad se prohluboval ve vlhký chlad zimy - první zimy druhé velké války. Blížily se nejkratší dny v roce a ty jsou v severním Německu opravdu krátké. Dokonce i v pravé poledne stálo slunce nízko na nebi - slunce, které dávalo jen málo světla a tepla. Často slunce zakrývaly mraky. Když byla mračna hustá, vypadalo to skoro jako soumrak, který brzy přejde v dlouhou zimní noc s nevyhnutelným zatemněním.

Pomalu, ale neúprosně se zbídačující sevření války stále více utahovalo a způsobovalo kumulativní nedostatek a úbytek. Její stísňující přítomnost byla doslova cítit. Díky již popsanému účinnému přídělovému systému jste ji v nejnutnějších životních potřebách příliš nepocítili, ale zasáhla veškeré pohodlí a luxus. Nejistota a zklamání zde byly na denním pořádku, symbolizované oním děsivým slovem Ausverkauft - „vyprodáno“.

Ausverkauft; jak často jste viděli tento nápis! Bylo to psychické nebezpečí, které vás pronásledovalo na každém kroku. Našli jste si značku cigaret, která docela vyhovovala vašemu americkému vkusu. Nesměl jste si koupit víc než jednu krabičku najednou, nemohl jste si

udělat zásoby. Najednou se tato značka už nikde neprodávala a bylo vám řečeno, že je mimo trh - trvale ausverkauft. Narazili jste na doutník, který vám vyhovoval. Nemožné koupit krabičku, zatímco váš denní příděl pěti doutníků v říjnu klesl na tři v prosinci a na dva denně, když jsem opustil Berlín. Také byla šance, že už dávno předtím nebude možné tuto značku sehnat. Předpokládejme, že se u vás na pokoji mělo zastavit několik přátel na kus řeči. Zašli jste za roh, abyste si pro tuto příležitost koupili láhev brandy. Dočasně ausverkauft. Totéž se šnapsem. Jediné, co jste si ten den mohli koupit ve frontě na alkohol, byla napodobenina vodky, vyrobená v Německu. A mohu dodat, že v polovině ledna, kdy byla zima nejhorší, zmizely tvrdé likéry z trhu úplně.

Jedním z nejvíce nepříjemných aspektů této situace byl klamavý vzhled obchodů. Všechny se tvářily, že jsou v pořádku. Výlohy byly plné atraktivních vitrín. Ale vejděte dovnitř a zkuste si něco z toho koupit! Jako by se nechumelilo, bylo by vám řečeno, že to jsou jen výstavní kousky, které nejsou na prodej. Obchody měly nařízeno udržovat výlohy plné zboží, i když zásoby byly téměř prázdné, aby se vytvořila prosperující atmosféra, která by posílila morálku. Bylo velmi poučné sledovat, jak velké

obchodní domy shánějí zboží na své pulty. To se sice podařilo, ale když jste se podívali pozorněji, zjistili jste, že většina prodávaného zboží se skládala z věcí, které byly zřídkakdy žádané nebo zjevně nekvalitní. Rychlých „prodejců“ byl chronicky nedostatek, zejména v období vánočních nákupů. Vzpomínám si, jak jsem šel do AWAGu, dříve u Wertheima, největšího berlínského obchodního domu, koupit pár hraček pro děti jedné rodiny, kterou jsem v Berlíně dobře znal. Bylo to nejméně čtrnáct dní před Vánocemi, ale zjistil jsem, že všechno, co jsem měl na mysli, je už dávno vyprodané.

Tyto události však nebyly skutečnými těžkostmi. Byly to jen nepříjemnosti. Ale když je znásobíte mnohokrát denně a přidáte k tomu takové věci, jako jsou vyškrtnutá jídla na jídelních lístcích v restauracích nebo hotelech, nedostatek taxíků a neustálý strach, že ztratíte nebo opotřebujete nějaký kus oblečení, který se nedá nahradit, ocitnete se v chronickém stavu podráždění, který vám leze na nervy. Většina cizinců, které jsem potkal, s výjimkou několika starých známých, kteří byli důkladně „otrlí“, mi řekla, že jejich nálada se pomalu, ale jistě ničí. To se týkalo zejména Američanů, kteří měli po několika měsících pobytu v Německu sklon být rozčilení a nervózní.

To vše platí zejména pro cizince. Již jsme poukázali na to, že Němci, dlouho zocelení a ztvrdlí neštěstím, nejsou postiženi v podobné míře. Ale i oni pocítili chmurný proud, který vysával jejich životní úroveň. Žádná třída nebyla vyňata. Válečný nivelizační proces zasáhl chudé méně zřetelně než bohaté a zámožné. Chodil jsem do domů, které vykazovaly všechny známky bohatství a pohodlí. Na první pohled se nic nezměnilo. Ale tyto rodiny se už nemohly příliš bavit, protože si mohly koupit jen několik málo luxusních věcí nad rámec svých potravinových dávek; nemohly vynést své jemné prádlo a nádobí, protože neměly žádné další mýdlo, kterým by je mohly vyprat, když se ušpiní; musely používat podzemku nebo chodit pěšky, protože jejich krásné automobily byly buď zrekvírované vládou, nebo odstavené pro nedostatek benzínu. A jak se jim to nelíbilo! Právě v takových domech jsem slyšel ty nejhorší stížnosti.

Vánoční období bylo obzvláště objevné. Ukázalo se, jak malá je nyní rezerva německého národa pro dobrou náladu. Vánoce jsou německým srdcím obzvláště drahé. Dokonce i ti nejchudší se namáhají, aby udělali skutečnou oslavu, zejména pro děti. Již jsem popsal, jak vláda přispěla svou troškou do mlýna tím, že umožnila mužům

zakoupit si vánoční kravatu a ženám punčochy, aniž by museli sáhnout na oděvní lístky. Dalšími oficiálními úlevami bylo mírné zvýšení přídělů potravin na měsíc prosinec a zvláštní potravinový bonus na vánoční týden. Toto velkorysé uvolnění vyšlo na osobu asi na osminu libry másla, stejné množství náhražkového medu, jedno vejce navíc a trochu čokoládového dortu a cukroví! Nakonec došlo k dočasnému zvýšení přídělu cukru a k povolení nákupu některých ochucovacích extraktů a koření. Protože běžný příděl chlebové mouky byl již dostatečný, mohly německé hospodyňky péct tradiční vánoční cukroví a marcipán - s mírou. Kupovaného cukroví však bylo málo. Nedaleko mého hotelu byl obchod s dortíky a cukrovinkami a já jsem si všiml každodenní fronty osob, které dychtivě čekaly na vstup po krátkou dobu, kdy byl tento obchod otevřen pro obchod. Když se denní zásoby vyprodaly, obchod se na celý den zavřel.

Vánoce jsem v Německu neslavil, protože jsem svátky trávil v Maďarsku. V Berlíně jsem však byl až do 22. prosince, takže jsem viděl všechny přípravy. Byly dosti žalostné. V obchodních domech se kolem pultů mlely davy nakupujících a sháněly vánoční dárky. Většina prodávaných věcí se k tomuto účelu zjevně

nehodila. Přesto se z nedostatku něčeho lepšího kupovaly ty nejnepravděpodobnější předměty. Zdálo se, že všichni mají peněz dost. Potíž byla v tom, že jejich říšské marky se prostě nedaly spojit s tím, po čem toužili. To charakterizuje to, co se v Německu děje neustále. Je to taková obrácená inflace. Peněz nápadně nepřibývá, ale ubývá toho, co si za ně můžete koupit.

To je důvod, proč Němci tolik utrácejí za zábavu všeho druhu. Navzdory zatemnění a omezené dopravě jsou kina, divadla i opera zaplněny do posledního místa. Totéž platí o kavárnách, barech a nočních klubech, kde Němci houfně utápějí svůj smutek v pivu, pálence nebo šampaňském. Němci dnes pijí mnohem více než obvykle, takže noční život je k uzoufání zábavný. Viděl jsem hodně opilosti; a mohu dodat, že když se Němec pustí do pořádného pití, tak mu to jde pěkně od ruky. Málokdy se mu podaří nabýt bojové nálady. Obvykle se prostě jen chlácholí, dokud neklesne buď na zem, nebo do škarpy, podle toho, jak mu to náhoda přikáže.

Jednou z nevýhod pozdějších hodin v Berlíně je, že pokud nejste blízko domova, musíte skončit brzy. V opačném případě nenajdete žádnou dopravu zpět. Podzemka a většina tramvají končí v jednu hodinu ráno, autobusy odjíždějí ještě dříve, zatímco taxíky prakticky

nejezdí. Vzpomínám si na jeden dojemný případ, kdy jsem zapomněl na jízdní řád. Vyšel jsem z nočního klubu v prudkém dešti, tři kilometry od svého hotelu a bez nejmenšího tušení, jak se tam dostat pěšky. Taxíky samozřejmě nebyly, protože šofér, kterého policie objeví, jak parkuje nebo projíždí v blízkosti nějakého rekreačního střediska, přijde o řidičský průkaz. Přítel, který mě tam přivezl, se mě držel, když jsme bloudili mokrými ulicemi a hledali dopravní prostředek. Nakonec se na dohled objevil taxík a můj společník ho s křikem zastavil: „Tady je cizinec! Američan! Má zákonné právo jezdit!“

Po náročném pracovním dni se mi ne vždy chtělo trávit večer psaním ve svém pokoji. Totéž platilo i pro ostatní zahraniční novináře, kteří bydleli v hotelech v centru města nebo měli noční práci v kancelářích v centru. Několik měsíců před mým příjezdem do Berlína se ministerstvo propagandy snažilo pomoci zahraničním novinářům tím, že nechalo rozšířit zvláštní privilegia na jistou restauraci zvanou Taverne s myšlenkou, aby se stala místem večerního setkávání novinářů. Člověk tam mohl dostat určitá jídla, například vaječné pokrmy, jinde nesehnatelné, a taxíky směly stát venku. V podniku se také pravidelně objevovaly „dámy“, kterým novináři přezdívali „Himmlerovy holky“, protože to měly být

agentky gestapa (tajné politické policie), které čekaly, až budou moci upoutat nepozorné a vylákat z nich informace. Tavernské kratochvíle, vysoké ceny a hluk však severoevropským a americkým zpravodajům brzy začaly lézt na nervy.

Ministerstvo propagandy, které dbalo na naše stížnosti, pro nás brzy našlo nové místo, které bylo nadmíru vyhovující. Jednalo se o soukromou jídelnu v Auslands Clubu, skutečně význačné organizaci na Leipziger Platz. Jídlo zde bylo vynikající, obsluha rychlá a ceny překvapivě mírné, uvážíme-li, co za své peníze dostanete. My Američané jsme si proto spolu s nejlepšími severoevropskými korespondenty udělali z naší ubikace skutečný klub, často jsme zde stolovali a trávili večery v konverzaci. Za temných a chladných zimních nocí nedokážu popsat, jak jsem byl za toto útulné útočiště vděčný.

Život zahraničních novinářů v Berlíně je v mnoha ohledech náročný, a to jak profesně, tak osobně. Nemohu si příliš vynachválit své americké kolegy, kteří odvádějí skvělou práci na nejtěžším a také nejnevděčnějším úkolu v současné Evropě. Již jsem popsal technickou stránku naší profesní existence a obecně dobré vztahy, které existují mezi zahraničními novináři a úředníky, s nimiž

mají pravidelně co do činění. Jediný okamžik, kdy tyto vztahy hrozily napětím, byl ten, kdy vypukla rusko-finská válka. Invaze rudého Ruska do Finska vyvolala v zahraničním tiskovém sboru bouřlivé ohlasy a postoj německé vlády v této věci neměl tendenci nás uklidnit. Protože se jedná o dobrý příklad nacistických propagandistických metod, a to jak vůči cizincům, tak vůči vlastním lidem, zdá se, že stojí za to jej podrobně popsat.

Základní postoj vlády spočíval v tom, že seděla stranou a objektivně sledovala záležitost, která se jí netýkala. Zpočátku se snažila celou záležitost bagatelizovat. Během diplomatické krize, která válce předcházela, a dokonce i poté, co boje skutečně začaly, odmítali vládní mluvčí na našich každodenních tiskových konferencích brát věc vážně a předpovídali mírové urovnání. Německé noviny buď zastrkávaly krátké zprávy do nenápadných zákoutí, nebo neotiskovaly vůbec nic. Teprve když byla válka v plném proudu, učinily alespoň dílčí pokus o prezentaci zpráv.

Ve snaze formovat německé veřejné mínění bylo pozoruhodné sledovat, jak se oficiální teze vyvíjela ze dne na den. Nejprve nám bylo řečeno, že sovětské Rusko usiluje pouze o zajištění svého odtoku k Baltskému moři

a že finská vláda je velmi hloupá, když odmítá vyhovět umírněným požadavkům Moskvy. Bylo nám také řečeno, že tyto požadavky jsou plně oprávněné z hlediska geografie, historie, strategie a kdovíčeho ještě. Následovalo tvrzení, že Rusko se snaží zbavit okovů, které mu byly po Velké válce uvaleny nespravedlivými smlouvami, jež představovaly „východní Versailles“. Pokud se Finsko neuváženě pokusilo tento nesnesitelný diktát zachovat, musí nést logické důsledky své pošetilosti. Poslední článek tohoto řetězce úvah přivedl na scénu Anglii. Noviny nejprve naznačily a pak otevřeně prohlásily, že za tvrdohlavý odpor Finska vůči ruskému nátlaku je zodpovědná především, ne-li zcela, britská diplomacie.

No, kdybyste slyšeli jen tuto stranu a kdybyste buď zapomněli, nebo nevěděli, co se stalo v minulosti, možná by vám německá oficiální teze připadala rozumná. Jinak to znělo dost chabě. Když jste se o tom zmínili před dobře informovanými Němci, kteří nebyli úředníky, pokrčili sklesle rameny a pak podali srozumitelnější vysvětlení.

„Co od nás očekáváte?“ ptali by se. „Co můžeme za daných okolností dělat? Jsme tu v boji na život a na smrt s Británií a Francií. Chcete snad, abychom urazili Rusko a

možná se ocitli jako v poslední válce - sevřeni mezi dvěma frontami?“

Zdálo se tedy, že většina Němců se kloní k názoru, že jejich vláda dělá ze špatné věci to nejlepší. V soukromých rozhovorech však inteligentní Němci připouštěli, že jde o špatnou věc. A neprojevovali ani žádnou lásku k sovětskému Rusku. Nenechte se mýlit.

Zahraniční obyvatelé Berlína prakticky pevně sympatizovali s Finskem a odsuzovali Sověty. Zejména Američané byli rozzuření. Jedním ze způsobů, jak jsme dali průchod svým pocitům, bylo pozvednutí sklenic k přípitku: Skoal Finland! kdykoli jsme se napili. My novináři jsme to s oblibou dělali zejména v baru Kaiserhof. Jistě si pamatujete, že hotel Kaiserhof je nacistickou společenskou baštou a v době koktejlů se jeho bar, velká místnost s mnoha stoly, obvykle zaplní velkými pohlaváry strany. My novináři jsme tam často vklouzli na skleničku a popovídat si po odpolední tiskové konferenci na ministerstvu propagandy, která se konala hned naproti hotelu na Wilhelmsplatzu. Byli jsme si tak jisti, že když pozvedneme sklenky a proneseme vyzývavý přípitek, máme jistotu váženého publika. Měli jsme připravenou odpověď pro případ, že by nějaký nacista namítl, že německá vláda oficiálně zdůraznila naprostou

objektivitu vůči rusko-finskému konfliktu, a proto z naší strany nebylo porušením etikety dát najevo, kde jsou naše sympatie. Nacisté si to museli uvědomit, protože kromě několika těžkých pohledů nikdy nic nenamítali. Dokonce si dovedu představit, že takováto demonstrace zástupců tisku mnoha neutrálních národů mohla v některých našich nacistických posluchačích vyvolat pocit morální izolace, který nemohl být příjemný.

Nejzajímavějším pozorovacím místem, odkud bylo možné sledovat oficiální i zahraniční postoje, byly každodenní tiskové konference na ministerstvu zahraničí, které jsem již popsal. Kdykoli se objevila finská otázka, což se stávalo často, obvykle srdečná atmosféra se poněkud vyostřila. Na obou stranách samozřejmě panovala bezvadná zdvořilost. Ale dotazy tisku byly ostře pátravé, zatímco oficiální odpovědi měly často kyselou příchuť.

Vládnímu mluvčímu jsem v těch dnech rozhodně nezáviděl. Obvykle jím byl doktor Braun von Stumm, schopný muž, i když s temperamentem sobě vlastním. Potřeboval všechny své schopnosti, protože musel vést poněkud spletitý úřední záznam a vyhýbat se otázkám, které na něj stříleli chytří a pohotoví muži a ženy na velmi choulostivé téma, nebo je odrážet. A viditelně na něm

bylo znát, jak je napjatý. Když se na něj hrnuly otázky, zrudl a bylo vidět, jak se svíjí, a to jak psychicky, tak fyzicky. V těch dnech mi nejednou připomínal býka na španělské koridě, kterého bodají ostnaté šipky vrhané na něj hbitými banderilleros. Když se mu zdálo, že už jsme zašli dost daleko, měl tendenci rázně oznámit, že rusko-finské téma bylo pro dnešek vyčerpáno a že bychom se měli přesunout k jiným otázkám.

Do obrazu je třeba zahrnout ještě jeden výjimečný aspekt života v Berlíně. Tím byla velká zima. K neobvykle nevlídnému podzimu se přidala ještě zhruba v polovině prosince. Od té doby se přes nás převalovala jedna studená vlna za druhou, čerstvě z ruských stepí. Ráno za ránem bylo pod nulou Fahrenheita. Během krátkého zimního dne stoupla teplota jen o několik stupňů, mráz se držel pevně a svíral nás. Protože to byl vlhký chlad, byla jeho pronikavost mnohem větší než u nás v zimě.

Tyto studené vlny pokrývaly celou Evropu. V Maďarsku jsem našel ještě nižší teploty, i když se sušším vzduchem, a sledoval jsem, jak se mohutná řeka Dunaj během vánočního období plní ledovými krami, až na Nový rok pevně zamrzla.

Nejtěžší ranou, kterou tvrdá zima Evropě zasadila, bylo téměř úplné zastavení vnitrozemské vodní dopravy. My v Americe využíváme naše řeky poměrně málo. Evropa je naopak pokryta soustavou splavných řek a kanálů, po nichž se velká část pomalé nákladní dopravy přepravuje na bárkách. Na přelomu roku celý tento systém zamrzl, takže vodní nákladní doprava byla ochromena. To znamenalo obrovskou zátěž pro již tak přetížené železniční tratě nebo pro nákladní automobily s přísným přídělem benzinu.

Nikde nebylo tak těžké čelit zimním úderům jako v Berlíně, jednom z největších světových metropolí s více než čtyřmi miliony obyvatel. I v normálních dobách to znamená propracovaný systém zásobování, z velké části vodou. Například jsem byl informován, že 40 % berlínského uhlí se běžně dováží na bárkách. Náhlá krize, která nastala v polovině prosince, kdy začaly velké mrazy, byla o to vážnější, že tři měsíce trvající přísné příděly potravin a pohonných hmot znemožnily šetrným a předvídavým lidem vytvořit si zásoby.

Vládě patří velké uznání za způsob, jakým situaci zvládla. Bylo vyvinuto skutečně hrdinské úsilí a katastrofě se podařilo zabránit. Přesto bylo rozsáhlé utrpení nevyhnutelné. Když jsem žil v jednom z předních

berlínských hotelů, zažil jsem toho osobně jen málo. Adlon byl i nadále dobře vytápěn a v kvalitě jídla jsem nepozoroval žádný znatelný rozdíl. Ale když jsem se hned po Novém roce vrátil do Berlína, slyšel jsem ze všech stran smutné příběhy o špatně vytápěných domech či bytech a skrovných domácích jídelníčcích. Dokonce i brambor a zelí bylo stále méně, protože cestou na trh zmrzly a zkazily se. Jízdní řády vlaků byly zkráceny na minimum. Když jsem koncem ledna odjížděl z Německa oním slavným létajícím expresem Berlín-Řím, byla moje cesta plná nepříjemných příhod. Měl jsem pocit, že se dostávám ven právě včas, a to, co jsem se dozvěděl později, mou předtuchu plně ospravedlnilo.

Zábavným aspektem zimní scenérie byly obrovské přezůvky vydávané policistům na stanovištích před veřejnými budovami. Předpokládám, že byly vycpané plstí, slámou nebo jiným materiálem odolným proti chladu. Každopádně se Schupos na svých krátkých pochůzkách kymáceli jako mamutí kachny a vypadali poněkud rozpačitě, když si kolemjdoucí prohlíželi jejich obuv.

Berlíňané zcela neztratili svůj pověstný vtip a jízlivý smysl pro humor. Nadávky na počasí se často střídaly s žerty. Nejlepší vtip, který jsem slyšel, pronesl šatnář v

Auslands Clubu. Když jsem tam jednoho krušného prosincového večera přišel na večeři, sdělil jsem mu svůj názor na počasí v podobě hlasitého „Brrrh!“. Odpověděl mi pohotově a šibalsky na mě mrkl: „Jo. První vývoz z Ruska!“

Abych řekl pravdu, měl jsem toho válečného berlínského života trochu dost. Spousta nejtěžší práce mě teprve čekala a já měl před sebou ještě dlouhou dobu, než jsem se s tím vyrovnal. Potřeboval jsem si odpočinout a nenapadlo mě lepší místo než Budapešť v Maďarsku; město, které jsem měl vždycky rád a kde jsem měl staré přátele. A tak jsem tři dny před Vánocemi odjel z Berlína na svátky do země, kde jsem mohl alespoň na krátkou dobu uniknout zatemnění, přídělům jídla atd.

Z Berlína do Budapešti

Nejlepší noční vlak v Německu vjel do stanice Friedrichstrasse. Přinejmenším by měl být nejlepší, protože je to jediný vlak v celé otčině, který jezdí mezi Berlínem a Vídní, dvěma metropolemi Třetí říše.

Bylo to tři dny před Vánocemi. Byl jsem varován, že sváteční provoz bude silný, a tak jsem si své lůžko zamluvil téměř čtrnáct dní předem. Při koupi jízdenky jsem byl také ujištěn, že v tomto luxusním vlaku bude jídelní vůz, takže jsem od oběda nic nejedl. Protože jídla v Německu nejsou v dnešní tolik po ruce, měl jsem dobrý a hladový pocit.

Nejlepší noční vlak v Německu měl půl hodiny zpoždění, přestože byl sestaven na berlínských nádražích a před příjezdem do mé stanice zastavil jen ve dvou stanicích. Mezitím jsem stál na potemnělém nástupišti a pozoroval davy lidí, které se hrnuly k odjíždějícím vlakům. Nikdy předtím jsem si tak plně neuvědomil nedostatek německých kolejových vozidel. Železniční úřady byly zcela neschopné zvládnout prázdninový provoz. Když přede mnou přijel denní úsek do Vídně, připomínalo to zhoršenou dopravní špičku v podzemce. Vagony, již dobře zaplněné z předchozích stanic, byly

přeplněné k prasknutí. Litoval jsem tu těsně namačkanou masu lidstva, odsouzenou k celonočnímu stání, a děkoval jsem svým šťastným hvězdám, že můj vlak odvezl jen ty, jejichž průjezdy byly rezervovány.

Nakonec jsem nastoupil do svého lůžkového vlaku, našel své kupé, odložil příruční zavazadla a vyhledal vrátného, abych se zeptal na cestu do jídelny. Smutně potřásl hlavou.

„Dnes večer nic není, pane," odpověděl.

„Cože?" Vyhrkl jsem. „Ale ujistili mě..."

„Je mi líto, pane, ale na palubě nemáme žádnou restauraci."

„No, tak co," řekl jsem, upínaje se k poslední naději, „nemáte něco v bufetu?"

„Nic k jídlu, pane, jen pivo a likéry."

„Tak co mám dělat?" Zeptal jsem se zoufale.

„V Berlíně je ještě jedna zastávka, pane. Když si pospíšíte, možná něco seženete na nástupišti."

Vlak právě přijížděl do stanice, a tak jsem seběhl po schodech dolů a zamířil do slabě osvětleného bufetu. K vidění bylo jen balené zboží! Koupil jsem si dvě malé krabičky sušenek a letmým skokem se vydal k vlaku,

který se právě rozjížděl. Tyhle sušenky, zapité dvěma lahvemi piva, představovaly mou večeři.

Cestovatel musí být tak trochu filozof, a tak jsem se na to podíval z té lepší stránky. Můj vůz byl relativně nový, kupé pohodlné a čisté, zatímco hlad je dobrým pomocníkem i pro krekry. V polovině mých úvah mě vyrušily hlučné hlasy na chodbě. Otevřel jsem dveře a našel několik rozzlobených mužů a žen, kteří gestikulovali s průvodčím. Vzápětí jsem pochopil, že jeden ze spacích vozů se při sestavování vlaku rozbil a nebyl vyměněn, takže asi třicet cestujících s naprosto dobrými jízdenkami nemělo kde spát. To mě se ztracenou večeří smířilo jako nic jiného.

Uložil jsem se brzy, postel byla výborná a vůz dobře odpružený, spal jsem dlouho a dobře. Staré přísloví říká, že kdo chce spát, ten večeří, ale já jsem ho vyvrátil, když jsem se druhý den ráno probudil ze spánku hladový jako vlk. Nejlepší noční vlak v Německu měl více než dvě hodiny zpoždění, takže jsem věděl, že zmeškám spoj do Budapešti. To však byl vedle otázky jídla nepodstatný detail. Poněkud beznadějně jsem se zeptal nosiče.

„Ano, pane," odpověděl jasně. „Dnes brzy ráno jsme ho otevřeli. Poslední vůz vzadu."

Zelektrizovaný jsem lehce přešlapoval na dlouhé řadě vagonů, až jsem došel k jídelně. Samozřejmě jsem předem věděl, že nedostanu nic víc než rohlíky, máslo a imitaci kávy. Přesto mě to po dvou měsících v Německu nijak nevyvedlo z míry. Bezstarostně jsem si vytáhl stravenky, a protože jsem měl trochu náskok, lehkomyslně jsem si utrhl dvojnásobný příděl másla. V tu chvíli přišel číšník. Podíval se na mou hromádku kuponů a zakroutil hlavou.

„Je mi líto, pane," oznámil, „ale nemáme máslo a ani rohlíky, jen nakrájený chleba."

„Dobře," povzdechl jsem si, „přineste mi med nebo trochu marmelády."

„Promiňte, pane," přišla odpověď, „máte trochu zpoždění, takže med a marmeláda také došly."

Moje slavná snídaně se tak zúžila na tři krajíce suchého chleba namočené do náhražkové směsi, kterou němečtí rozumbradové pojmenovali West-Wall kávu, protože je nemožné si „ji vzít"!

Nejlepší noční vlak v Německu přijel do Vídně s téměř tříhodinovým zpožděním. Měl jsem sedmihodinovou přestávku, než mi v šest hodin večer odjel další vlak do maďarské Budapešti. Den byl chladný

a mlhavý a mně byla zima a hlad. Vídeň jsem dobře znal z dřívějška a krátce předtím jsem tam byl, takže jsem se dlouho procházel, abych se trochu rozcvičil, a nakonec jsem se zastavil v malém podniku, který jsem si pamatoval, abych si dal brzký oběd.

Hodinu před odjezdem vlaku jsem se vydal na nádraží. To bylo rozhodně dobré tušení, jak se mělo ukázat! Především jsem musel před odjezdem z Německa složit říšské marky; a to mi zabralo nějaký čas, protože jsem musel čekat ve frontě. Skutečné potíže však nastaly, když jsem u brány odevzdal jízdenku. V čekárně za ní jsem zahlédl těsný dav lidí.

„Co se děje?“ Zeptal jsem se pokladní.

„Pasová kontrola,“ odpověděl stručně.

„Ale já myslel, že se to dělá na hranicích,“ řekl jsem zděšeně.

„Tady se to dělá takhle,“ vyštěkl. „Pohyb! Neblokujte bránu.“

S taškou v jedné ruce a psacím strojem v druhé jsem se dostal do zadní části davu a pronikl jsem do tlačenice. Natáhl jsem krk a za dlouhým stolem jsem zahlédl dva úředníky, kteří zkoumali pasy. Jen dva na zvládnutí toho

davu! A jak si při tom dávali záležet! Pomalu skenovali každý pas, který jim rozvášněné ruce strkaly do obličeje, dělali si obsáhlé poznámky a občas se na něco zeptali. Zděšen tou rozvahou jsem se podíval na nádražní hodiny a zjistil, že je čtvrt na šest. Postupně jsem se probojoval dopředu a jeden z úředníků si vzal můj pas, prohlédl ho a dal mu své O.K. Se čtyřminutovou rezervou jsem spěchal do vlaku a našel si kupé. Vyklonil jsem se z okna a zavolal na průvodčího.

„Jak dlouho bude mít vlak zpoždění pro všechny ty lidi tam vzadu v řídicí místnosti?“ Zeptal jsem se.

Přísně se na mě podíval. „Odjíždíme přesně v šest,“ zněla jeho strohá odpověď.

Jistě, přesně v celou hodinu zapískal na píšťalku a vlak se rozjel, přičemž nešťastníci marně pobíhali po nástupišti v jeho stopách. Nerad pomýšlím na to, kolik jich tam zůstalo, nucených strávit noc v cizím městě, možná s nedostatkem peněz a velmi pravděpodobně s rodinami, které se úzkostlivě ptají, co se s nimi stalo, protože přes hranice nelze posílat soukromé telegramy.

Tento vlak byl rychlý a dodržoval jízdní řád. Z Vídně na maďarské hranice je to jen asi padesát kilometrů a

přestávku zabrala kontrola zavazadel různými úředníky, kteří vám zkontrolovali peníze a podruhé prohlédli pas.

Dokud jsme nedojeli na hranice, byla okna samozřejmě pevně zatažená. Pak vlak zastavil, rozjel se a znovu zastavil. Opatrně jsem nahlédl za roh závěsu. Byli jsme v zářivě osvětlené stanici s velkým neonovým nápisem Hegyeshalom. Na nástupišti stáli policisté a železniční úředníci v podivných uniformách. Nezakrytými okny nádraží jsem viděl restauraci s pulty obloženými potravinami. Byl jsem v Maďarsku - v zemi míru a hojnosti! Vstal jsem ve svém kupé a třikrát jsem hlasitě pronesl Ellyens! Což je maďarsky hurá!

Vstoupit do Maďarska z válečného Německa znamená doslova přejít ze tmy do světla. Tento pocit ve mně sílil s každým kilometrem, který vlak urazil směrem k Budapešti, hlavnímu městu Maďarska.

Především jídlo v jídelním voze, které mi, zvyklému na německou stravu, připadalo jako večeře vhodná pro bohy: velký koš plný křupavého celozrnného chleba, máslo ad lib, masové jídlo se zakysanou smetanovou omáčkou a tak dále až k šálku dobré silné kávy. Takové pochoutky možná nezní pro americké čtenáře nijak

překvapivě - ale stačí, když prožijete pár měsíců ve válečném Německu, a pochopíte.

Dalším zázrakem byl příjezd do Budapešti - velkého města, které se třpytilo a jiskřilo světly. Člověku, který se čerstvě vrátil ze zatemněného Německa, připadalo jako pohádková země. A pak jízda taxíkem zářivě osvětlenými ulicemi plnými nakupujících, kteří se zdržovali před výlohami plnými lákavých exponátů - zdálo se to příliš dobré, než aby to byla pravda. Pocit osvobození dovršil zdravý noční odpočinek ve vynikajícím hotelu a následná snídaně, která se vyznačovala tak neslýchanými pochoutkami, jako je pomerančový džus, vejce a káva se šlehačkou.

Na první pohled se tedy neutrální Maďarsko zdálo být stejně klidné a normální jako Amerika. Ale samozřejmě jsem si uvědomil, že Maďarsko se netěší naší požehnané izolaci, protože je zasazeno přímo doprostřed válkou zmítané Evropy. Jak dalece byl jeho každodenní život ovlivněn bouří zuřící hned za jeho hranicemi a jaké byly jeho vyhlídky do blízké budoucnosti? To byly dvě otázky, které jsem se rozhodl prozkoumat, když jsem druhý den ráno vyšel z hotelu a vydal se po majestátní promenádě podél širokého Dunaje na svou první schůzku.

Byl jsem rád, že jsem v Maďarsku, a to nejen kvůli dovolené, ale i z pracovních důvodů. Maďarsko je klíčovou zemí v celé středoevropské konstelaci malých států a Budapešť je ideálním vyhlídkovým bodem, z něhož lze sledovat celou středoevropskou situaci včetně Německa a Itálie. Jelikož je Maďarsko neutrální, můžete se zde setkat s nejrůznějšími cizinci, včetně obou skupin válčících stran, a získat jejich úhel pohledu.

Během svého desetidenního pobytu jsem se setkal a hovořil se značným počtem významných osobností, maďarských i zahraničních, včetně předsedy vlády hraběte Telekyho, ministra zahraničních věcí hraběte Csakyho, expremiéra Bethlena, Tibora Eckharda, významného představitele parlamentu, a dalších významných mužů maďarského národního života. Hrabě Csaky byl jediným ze jmenovaných, kterého jsem v dřívějších dobách neznal, a protože Maďaři jsou srdeční lidé, kteří mají schopnost snadno obnovit přerušené přátelství, bylo to příjemné i užitečné.

Jednou z nejpůvabnějších vlastností Maďarů je jejich neformálnost. Platí to pro všechny vrstvy a je to dáno především tím, že celý duch země je hluboce aristokratický. Maďaři se považují za panskou rasu, vrozeně nadřazenou svým balkánským sousedům. To

sice není pro sousedy tak příjemné, ale podporuje to dobré sociální vztahy a národní solidaritu mezi nimi a je to příjemné pro zahraniční návštěvníky. Nikdy jsem neviděl Maďara s komplexem méněcennosti. Šlechtic nebo taxikář, respektují sebe i druhé, bez povýšenosti nebo servilnosti. To je jedna z výhod aristokratické společnosti, kde každý přesně ví, kde na společenském žebříčku stojí. Maďarsko je tak téměř ušetřeno oněch morových ran jiných zemí - vulgární okázalosti plutokratů a okázalé sprostoty proletářů.

Vrcholem maďarské společenské pyramidy je aristokracie. Je to skutečná aristokracie a fakticky řídí zemi. Tato vládnoucí třída se neomezuje pouze na titulovanou šlechtu; patří k ní i velmi početná šlechta. Tyto dvě skupiny mají silný smysl pro vzájemnou soudržnost, což nejlépe ilustruje způsob, jakým se navzájem obvykle oslovují ve známé druhé osobě jednotného čísla - maďarský ekvivalent německého Du.

Ačkoli Maďarsko navenek působilo normálně, uvnitř jsem ho považoval za nervózní, což bylo přirozené, když člověk uváží jeho svízelnou mezinárodní situaci. Všechny osobnosti, s nimiž jsem hovořil, si volně povídaly, ale žádaly mě, abych je necitoval přímo.

Všichni se shodli na jedné věci - Maďaři jsou mezi sebou v naprostém míru. Hrozící nebezpečí ze zahraničí sjednotilo instinktivně vlastenecký národ. Vnitřní politika je odložena a zdá se, že stávající vláda má nejen podporu obyvatelstva, ale i důvěru ve svou schopnost vést národ bezpečně a prosazovat jeho nejlepší zájmy. Přestože maďarská armáda byla v době mé návštěvy ve válečném pohotovostním stavu, nedošlo k žádné všeobecné mobilizaci. V samotném hlavním městě jsem viděl poměrně málo vojáků. Většina vojáků byla soustředěna na severu a východě, podél bezprostředně ohrožených hranic. Tato nepřítomnost vojáků v hlavním městě byla sama o sobě pádným důkazem domácího klidu, který zde panuje. Všichni mě ujišťovali, že místní nacistické hnutí, dříve tak silné, až bylo nebezpečné, od začátku války značně zesláblo a že jeho vůdci jsou zdiskreditovaní.

Maďarsko je zemědělská země, která produkuje v hojné míře všechny základní potraviny a má velké přebytky na vývoz. Dovážené potraviny se však stávají nedostatkovým zbožím. Důvodem byly především devizové potíže. Maďarská měna byla stále stabilní, ale válečné výdaje byly pro státní pokladnu velkou zátěží a prozíravá vláda neriskovala. Proto se omezoval dovoz

všeho druhu. To zasáhlo běžného občana například v oblasti kávy a oblečení. Maďaři jsou velkými pijáky kávy a jakýkoli náhlý nedostatek tohoto ceněného nápoje by pocítili velmi citelně. Vláda proto zaváděla příděly kávy nepřímými způsoby, především zavedením vysoké válečné daně a omezením prodeje. Když jsem tam byl já, bylo možné dostat šálek kávy, ale za dvojnásobnou cenu než dříve. Vláda rovněž zakázala dovoz nebo výrobu čistě vlněného sukna. To však postihlo pouze bohatší lidi, kteří si mohli dovolit celovlněné oblečení.

Reexport dovezeného zboží byl zakázán a tento zákaz byl přísně dodržován. Lidé mi s radostí vyprávěli o jednom nedávném případu. Zdá se, že skupina hostujících německých obchodníků se naložila nejrůznějšími věcmi, které jsou ve vlasti zakázané, od brazilské kávy po americké krémy na holení a zubní pasty. Na hranicích si maďarští celníci kořisti všimli a okamžitě ji zabavili! Tato

malá příhoda přináší jednu z palčivých otázek, které vzrušují maďarský národ - jeho vztahy s Německem. Za normálních okolností jsou hospodářské vazby mezi Maďarskem a Říší nejen úzké, ale i vzájemně výhodné. Německo, zejména po anexi sousedního Rakouska, nabízí nejlepší přirozený trh pro maďarské potraviny a další

suroviny, zatímco Německo je schopno dodávat Maďarsku průmyslové výrobky za neobyčejně výhodných podmínek.

Dnes však podmínky nejsou normální. Německý průmysl byl válkou natolik narušen, že již nemůže Maďarsku dodávat množství a kvalitu požadovaného průmyslového zboží v mnoha oblastech. Na druhé straně německá potřeba maďarských výrobků skokově roste. Tento velký rozdíl mezi poptávkou a nabídkou vyvolává rostoucí hospodářské napětí mezi oběma národy, což má významné politické důsledky. Maďaři nemají v úmyslu dopustit, aby se zcela dostali do hospodářské sféry Německa. Vědí, že pokud by se tak stalo, byli by brzy vysáváni naléhavými hospodářskými potřebami válečného Německa, aniž by z toho měli odpovídající prospěch. To se stalo s německým protektorátem Čechy a Morava a může se to stát i se Slovenskem. Chytří Maďaři nechtějí následovat jejich příkladu.

Maďarsko však nemůže zaujmout vůči svému obřímu sousedovi příliš tvrdý postoj. Dokud může Německo podle stávajících ujednání získávat od Maďarska značné množství potravin a průmyslových surovin, je v německém zájmu, aby Maďarsko zůstalo neutrální a mírumilovné. Čím normálnější bude život v

Maďarsku, tím lépe bude fungovat jeho hospodářský systém a tím více bude vyrábět. Německo však požaduje velký podíl na výsledném přebytku, i když jej Říše nemůže momentálně zaplatit plnou výměnou zboží. Maďaři vědí, že musí Němcům vyjít vstříc na půl cesty, jinak riskují velmi nepříjemné následky. Proto nadále prodávají ve velkém Říši, přestože to znamená další zvýšení německého debetního zůstatku. Mají pocit, že zastřený tribut stojí za to, pokud se udrží v mezích. Jak mi upřímně poznamenal jeden maďarský státník: „Víme, že to znamená hromadění dalších blokovaných marek, ale - lepší dostat marky než vojáky!“

Žádný z Maďarů, s nimiž jsem mluvil, mi nepřipadal proněmecký. Ale ani žádný z nich nezněl pro-spojenecky. Anglie byla silně kritizována za to, že už tehdy zadržovala zboží určené pro Maďarsko na lodích zastavených britskou námořní blokádou. Všichni chtěli zůstat mimo válku, pokud to bude v lidských silách, a nevyjadřovali žádné silné ideologické preference. Hlavně považovali výsledek války za velmi nejistý, přičemž úplné vítězství Německa ani Spojenců bylo nepravděpodobné.

Jedna významná osobnost - nezapomeňte, že jsem povinen neuvádět žádné zjevné indicie ohledně identity -

vyjádřila tento názor takto: „Je pravděpodobné, že vojenský pat na Západě naznačuje, že tato válka skončí nerozhodně. Takový mír však může být jen příměřím, po němž bude v nedaleké budoucnosti následovat další válka. Může trvat dvacet nebo třicet let, než náš starý ubohý kontinent najde skutečné urovnání. Je zde tolik problémů, které je třeba vyřešit - například problém Ruska, který se v poslední době ještě více zkomplikoval. Británie si zřejmě neuvědomuje, že osmdesáti milionům Němců v srdci Evropy je třeba dát nějakou naději na přiměřenou budoucnost. Dokud ji nedostanou, budou dělat neustálé potíže, i když Spojenci vyhrají válku a Německo bude rozřezáno. Největším konečným nebezpečím této války, pokud se bude nepřiměřeně prodlužovat, je degradace německé životní úrovně na plnou ruskou úroveň. V takovém případě bychom se mohli dočkat toho, že se tyto dva národy skutečně natrvalo spojí - což by bylo pro západní civilizaci strašlivé nebezpečí. To si však představuje jen málo Angličanů a ještě méně Francouzů. Zejména Francouzi, jak se zdá, chtějí ‚dorazit Německo' - což je samozřejmě nemožné."

Jediná významná osoba, s níž jsem mluvil a která považovala vítězství Spojenců za téměř jisté, byla stejně pesimistická ohledně konečných důsledků. Důvodem

jeho pesimismu bylo to, že se domníval, že Němci se udrží tak dlouho, že vítězové i poražení budou zničeni a upadnou do společné anarchie.

Jiný politický vůdce mi poskytl několik zajímavých postranních informací o Hitlerovi a jeho zahraniční politice. Tento muž se s budoucím Vůdcem poprvé seznámil na samém počátku jeho politické kariéry. Hitler se v té době mému informátorovi jevil jako fanaticky intenzivní, prostomyslný člověk, omezený vzděláním i rozhledem. Jeho hlavní kritika Hitlera spočívala v tom, že ačkoli se Vůdce od té doby naučil techniku politiky v obdivuhodné míře, nezískal úměrné pochopení širších aspektů toho, co dělá. Podle mého informátora udělal Hitler svou velkou chybu, když se dohodl se Stalinem a pak napadl Polsko. Kdyby použil ruskou dohodu jako nástroj diplomatického nátlaku, Poláci by brzy museli udělat všechno, co Hitler chtěl, a k válce by nemuselo dojít.

V zahraniční politice se Maďaři nejvíce zajímají o vztahy se svými středoevropskými sousedy. V mírových smlouvách, které následovaly po Velké válce, ztratilo Maďarsko velké kusy území ve prospěch Československa, Jugoslávie a Rumunska a mezi obyvateli těchto ztracených zemí bylo nejméně 3 000 000 Maďarů.

Získat zpět ztracené pokrevní bratry bylo pohlcující vášní tohoto mimořádně vlasteneckého národa. Z velké části se jim to podařilo, pokud šlo o jejich nároky vůči Československu, když tuto zemi dobyli Němci a Maďarsku byl přiznán podíl. Maďarsko zatím nároky vůči Jugoslávii mírní, protože obě země si nyní z různých důvodů přejí mír ve střední Evropě. Hlavním cílem Maďarska je získat zpět Maďary z hornatého Sedmihradska, které ztratilo ve prospěch Rumunska. To zůstává palčivým tématem všech maďarských srdcí. Jednou z nejmocnějších organizací v Maďarsku je dnes Revizionistická liga, v níž pracují výhradně sedmihradští exulanti, kteří neustále usilují o znovusjednocení nejméně 1 500 000 Maďarů s jejich vlastí. Dlouze jsem o této otázce jednal s Dr. Andrdem Fallem, vedoucím Ligy, a jeho spolupracovníky.

Není pochyb o tom, že by Maďarsko udělalo vše pro to, aby získalo zpět Sedmihradsko, pokud by se mu naskytla příležitost, a jeho státníci sledují s ohledem na tuto skutečnost každý tah na diplomatické šachovnici. Prozatím se však domnívají, že tato otázka musí být podřízena celkové situaci, zejména nebezpečí ze strany Ruska, které podle jejich názoru ohrožuje nejen

Maďarsko, ale i ostatní malé národy střední Evropy, včetně samotného Rumunska.

Právě přízrak Ruska straší maďarské mysli. Málokdy se mi v Budapešti podařilo mluvit o politice, aniž by se objevilo toto chmurné téma. Většina Maďarů věří, že Stalin upírá svůj zrak na střední Evropu a hodlá ji ovládnout. Někteří si myslí, že útok přijde brzy. A obecně se shodují, že takový ruský útok by celou střední Evropu zapálil.

Strach z Ruska není pro Maďary ničím novým. Před Velkou válkou se carské Rusko stavělo do role Velkého bratra slovanských národů střední Evropy a Balkánu a konečným cílem této politiky byla velká „panslovanská" federace s Ruskem v čele. To by však znamenalo zničení Uher. Uherská rasa, statečná, energická, ale nepříliš početná, stojí uprostřed údolí Dunaje, čímž odděluje Slovany na severu a východě od těch na západě a jihu. Kdyby se panslovanský ideál někdy uskutečnil, byli by Maďaři prakticky vyhlazeni.

Když se Rusko během Velké války stalo bolševickým, panslavismus ustoupil komunistické politice světové revoluce. Tím však svár mezi Rusy a Maďary neskončil. Válkou zničené Maďarsko totiž v současnosti ovládli

bolševičtí agenti, kteří nastolili místní komunistickou revoluci v čele s nechvalně proslulým Bélou Kunem. Tento komunistický režim byl brzy svržen admirálem Horthym, který vytvořil konzervativní vládu, jež od té doby vládne Maďarsku. To byla rána sovětskému Rusku, která nebyla nikdy zapomenuta. Moskva považuje konzervativní Maďarsko a jeho aristokratické vládce za hráz reakce a nechtěla by nic lepšího, než se zasadit o jeho svržení.

Dokud bylo Rusko odříznuto od střední Evropy silným polským nárazníkovým státem, nemělo se Maďarsko Moskvy příliš obávat. Ale rozdělení Polska mezi sovětské Rusko a nacistické Německo na začátku této války dalo Sovětům společnou hranici s Maďarskem. To byla pro Maďary zlověstná změna. Jisté je, že nová hranice vedla po hřebeni drsných Karpat, a bylo tedy snadné ji bránit. Ale dále na východ se Karpaty stávaly rumunskými. Tam se dotýkáme ožehavé otázky, která nejenže obepíná Rumunsko a Uhry, ale brání jim účinně se spojit proti ruskému nebezpečí, které jim oběma hrozí.

Maďarští představitelé, s nimiž jsem hovořil, připouštěli, že tato neschopnost Maďarska a Rumunska vést společnou politiku proti možné ruské agresi může být nakonec pro obě země osudná. Takové porozumění

však nebylo možné bez předchozího vyřešení sedmihradské otázky ve smyslu příznivém pro maďarské aspirace. Jak mi upřímně řekla jedna významná osobnost: „Žádná maďarská vláda by nemohla otevřeně pomáhat Rumunsku, pokud by jí nejdříve nebylo postoupeno Sedmihradsko. Národ by roztrhal na kusy každého státníka, který by to udělal. Laskavá neutralita by byla maximem, které bychom mohli riskovat."

Rusko má s Rumunskem spory od doby, kdy se v době revoluce v Rusku zmocnilo Besarábie. Rusko se se ztrátou Besarábie nikdy nesmířilo a nepochybně by ji rádo získalo zpět. Někteří z mých maďarských informátorů si nemysleli, že by Rusko vedlo válku s Rumunskem jen proto, aby tuto provincii získalo zpět. Invaze do Besarábie by tedy znamenala první krok k většímu cíli, kterým je ovládnutí Balkánu.

Málokdo z Maďarů si myslel, že by se Rumunsko mohlo dlouho bránit proti Rusku samostatně. O rumunské armádě měli špatné mínění a vnitřní situaci považovali za velmi nestabilní. Jak se vyjádřil jeden z nich: „Právě teď všechno v Rumunsku závisí na jediném muži - králi Karolovi. Kdyby zmizel, mohlo by se stát cokoli." Navíc se zdálo, že existuje dobrý důvod domnívat se, že v okamžiku, kdy Rusko udeří z východu,

Bulharsko udeří z jihu, aby získalo zpět svou ztracenou provincii Dobrudža, kterou Rumunsko rovněž získalo jako válečnou kořist. Pokud by se Rumunsko náhle zhroutilo, podobně jako Polsko, ruská vojska by mohla rychle obsadit Sedmihradsko, přirozenou pevnost, z níž by ovládla údolí Dunaje.

To je největší nebezpečí, které Maďarsku hrozí. A Maďaři mě ujistili, že aby toto nebezpečí odvrátili, jsou připraveni bojovat i proti nejtěžší přesile. Kdyby se Rusko zastavilo u Besarábie, Maďarsko by se nemuselo pohnout z místa. Ale v okamžiku, kdy by ruská vojska postoupila dále, maďarská armáda by udeřila a obsadila Sedmihradsko. Přinejmenším zpočátku by to znamenalo válku spíše proti Rumunsku než proti Rusku. Maďaři by to však považovali za preventivní okupaci, která by zabránila ruské invazi. Pokud by Maďarsko zůstalo nečinné, bylo by brzy vydáno na milost a nemilost Rusku, protože jeho současná východní hranice je svévolně vytyčená linie přes otevřenou krajinu, kterou nelze bránit proti silnému protivníkovi.

Kdyby Maďarsko za těchto okolností obsadilo Sedmihradsko, představte si, jaký diplomatický zmatek by nastal! Británie a Francie poskytly Rumunsku podobnou záruční smlouvu, jakou poskytly Polsku.

Vyhnuli se Stalinově okupaci východního Polska, protože tehdy nechtěli bojovat s Ruskem. Mohli by však ignorovat přímý ruský útok na Rumunsko? A pokud by vyhlásili válku Rusku, co by dělali, kdyby Maďarsko spáchalo válečný akt proti Rumunsku - aby mohlo lépe bojovat proti Rusku, proti němuž Británie a Francie alespoň technicky zahájily nepřátelství?

Na první pohled by se mohlo zdát, že Maďarsko by se vrhnutím se jednou rukou na ruský kolos vystavilo téměř jisté zkáze. Maďaři však cítí, že by nebyli osamoceni. Domnívají se, že Mussolini by ruskou nadvládu na Balkáně a ve střední Evropě nesnesl. Proto Maďarsko počítá s italskou pomocí. Skutečně jsem byl informován ze zřejmě spolehlivého zdroje, že již tehdy bylo „někde v Maďarsku“ diskrétně schováno velké množství italských letadel a pilotů, připravených pro případné situace.

Pokud Mussolini udělal to, co od něj Maďaři očekávali, vidíme další úžasný diplomatický propletenec. Měli bychom zde Maďarsko, Itálii, Británii a Francii, které bojují proti Rusku. Jaké by byly vztahy této zvláštní čtveřice mezi sebou? Nezapomeňte, že Maďarsko by také bojovalo s Rumunskem navzdory anglo-francouzské záruce, zatímco Itálie by měla alespoň nominálně dobré

vztahy s Německem, svým partnerem z Osy, ale úhlavním nepřítelem Anglie a Francie.

Takové byly diplomatické a vojenské křížovky, jimiž se zabývali moji maďarští informátoři v oněch sychravých zimních dnech mého pobytu v Budapešti. Byli to nadšení analytici, přesto jsem tak či onak osobně nevěřil, že Stalin předvede velké divadlo, které očekávali - alespoň ne po nějakou dobu. Hlavním důvodem mé skepse bylo to, že jsem přijel přímo z Německa. A dva měsíce intenzivního studia a pozorování tam mě ujistily o jedné věci - Německo nechtělo, aby se válka rozšířila do střední Evropy a na Balkán. Proč ne? Protože to je místo, kde Německo jí.

Většina potravin a velká část surovin, které může Německo dovážet po souši, pochází právě z těchto oblastí. Dokud jsou tamní národy v míru, je jejich hospodářský život poměrně normální, a proto mají pro německý trh velké přebytky. Ale jakmile tam vypukne válka, vývoz do Německa se zastaví. A Němcům by příliš nepomohlo ani to, kdyby jejich armády obsadily celý region, protože ten by byl při tom tak zdevastován, že by i německá efektivita potřebovala rok nebo dva, aby věci opět fungovaly tak dobře jako dnes.

Za této situace si lze představit, že by Německo nečinně přihlíželo a nechalo Rusko začít něco, co by pro Říši znamenalo naprostou katastrofu? Víme, že Berlín a Moskva se docela určitě dohodly. Je téměř nepředstavitelné, že by německá vláda nemohla vyvinout na Stalina dostatečný tlak, aby mu zabránila v provádění politiky, která by se pro Německo mohla ukázat jako osudná.

Takové argumenty jsem každopádně předkládal maďarským přátelům a známým v posledních prosincových dnech roku 1939. A když píšu tyto řádky na jaře následujícího roku, zdá se, že jsou stále platné. To však neznamená, že si Maďarsko může být jisto zachováním své neutrality, neboť se nachází na křižovatce uprostřed Evropy se všemi skrytými nebezpečími. Není divu, že moji budapešťští přátelé byli nervózní. Čím déle jsem se v tomto půvabném hlavním městě zdržoval, tím více jsem měl pocit, že jeho poklidná a nesmírně přívětivá existence může být téměř každým dnem narušena.

Zatím však každodenní život plynul hladce a lidé si ho po maďarsku užívali, jak se na potěšení sluší a patří. Na Silvestra, kdy se celá Budapešť vydává na velkolepé

veselí, jsem se sešel s kolegy z novin v jejich oblíbené restauraci, abychom to oslavili.

Zvenčí to byl nenápadný podnik, ale uvnitř měl místnost, jejíž stěny zdobily výjevy z maďarského venkova od místních umělců, které oživoval cikánský orchestr. A jak ti Cigáni uměli hrát! Poslední hodiny starého roku uběhly až příliš rychle při dobrém jídle, dobrém víně, duchaplných rozhovorech a velkém veselí. Když odbila půlnoc, objevil se kominík se svým tradičním koštětem z malých větviček a každý z nás si ulomil kousek pro štěstí. Po něm přišel další muž, který nesl v náručí sající prase. Aby si každý zajistil štěstí v příštím roce, snažil se zvířátka dotknout, a pokud možno ho zatahat za kudrnatý ocásek.

Pak jsme se s přáteli vydali na promenádu podél alejí přeplněných veselicí, vybavených plechovými rohy a chrastítky, s papírovými čepicemi na běžné pokrývce hlavy, ověšenými odznaky a mávajícími stuhami většinou v národních barvách - červené, bílé a zelené. Opilosti bylo dost, ale byla to dobrá nálada. Všichni se královsky bavili a počasí tomu napomáhalo - bylo sychravo, ale ne příliš chladno, a lehce sněžilo, což dodávalo ten správný sezónní nádech.

Skončili jsme v Espresso baru. Tyto typicky budapešťské instituce jsou malé kavárny, kde se lahodný nápoj připravuje tak, že se živá pára prohání rozemletou kávou, která se pak podává v malých šálcích. Tento proces z kávy vytáhne každý kousek aroma a vytvoří nápoj dost silný na to, aby vám zamotal hlavu. Dobře se však hodí po vydatném večeru. Jeden z naší party, mladý muž z Ligy revizionistů, ho zřejmě potřeboval, protože když jsme vstoupili do podniku, stentorickým tónem oznámil, že je Transylvánec. Načež všechny ruce včetně servírek hlasitě zatleskaly a se smíchem vykřikly: Ellyen!

Silvestr znamenal závěr a zároveň vyvrcholení mého budapešťského intermezza. Krátce po silvestrovském poledni jsem se ocitl ve vlakovém kupé na cestě do Vídně. Je mi líto, že jsem znovu překročil hranici, nechal za sebou veselé, přátelské, neutrální Maďarsko a znovu vstoupil do stínu války.

Mimochodem, do Německa jsem se vrátil vybaven různými potravinami - uzeninami, uzeným a kořeněným masem, drahocenným kilogramem másla a lahví nejlepší baratské, meruňkové pálenky, která je maďarskou specialitou. Tento luxus měl v Berlíně trochu pomoci. Ale pro svou okamžitou potřebu jsem si s sebou vzal několik velkých šunkových sendvičů. Nehodlal jsem jet podruhé

bez jídla „nejlepším nočním vlakem v Německu“, na který jsem měl téhož večera navázat ve Vídni. Smích však byl na mé straně. Tentokrát měl slavný expres jídelní vůz!

Strana

„Strana.“ To je dnes v Německu nejčastější fráze. Označuje onu všemocnou organizaci NSDAP (Nacionálněsocialistická německá strana práce), která dominuje Třetí říši, dodává jí energii a řídí ji.

Jenže co je to strana a jaké jsou její vztahy s národem, státní správou a těmi nesčetnými organizacemi, které jsou pro německý život charakteristické? To byla jedna z prvních otázek, které jsem si položil, když jsem přijel do Německa. Protože jsem znal rozsah oficiální literatury, předpokládal jsem, že mi bude ihned předána úhledná příručka, v níž bude celá problematika vyložena pečlivým germánským způsobem. Jaké bylo mé překvapení, když mi na ministerstvu propagandy sdělili, že žádná taková příručka neexistuje, údajně proto, že systém je víceméně proměnlivý a že neustále dochází ke změnám.

Proto jsem si musel současný obraz poskládat kousek po kousku. Nikdy si nemůžete být na první pohled jisti, co je „strana“ a co ne. Například jsem zpočátku považoval za samozřejmé, že všichni muži v hnědých košilích S.A. a černých uniformách S.S., které jsem viděl, jsou členy strany. Posléze jsem se dozvěděl, že

to není pravda; že mnozí z nich byli kandidáti, kteří se pro členství kvalifikovali záslužnou službou. Co se týče organizací, některé jsou „stranické“, jiné „státní“, další jsou mezistátní, zatímco jedna nebo dvě, jako například Národní pracovní služba (Arbeitsdienst), byly založeny stranou, ale nyní jsou pod státní kontrolou. Bylo to všechno velmi nepřehledné. Popravdě řečeno, upřímně přiznávám, že ani teď nemám zcela jasnou představu o tomto schématu ve všech jeho složitých detailech.

Důvodem tohoto zdánlivého zmatku je zřejmě to, že nacionální socialismus, ačkoli byl revolučním hnutím, se vyvíjel jako regulérní politická strana s vlastní kompletní organizací, až se v době, kdy se dostal k moci, stal prakticky státem ve státě. Namísto toho, aby se spojil se státem nebo naopak, tuto samostatnou organizaci si zachoval. V čele všech složek státu samozřejmě stojí významní straníci a jejich vyšší podřízení jsou obvykle členy strany. Jeden člověk skutečně může současně zastávat státní i stranickou funkci. V takových případech jsou však oba úřady a jejich funkce od sebe vědomě odděleny.

Když se vám nacisté snaží vysvětlit vzájemné působení státu a strany, obvykle říkají, že strana je jako elektromotor, který pohání spoustu strojů. Tento motor je

velkým energizérem. Otáčí se velmi rychle a snaží se, aby stroj jel maximální rychlostí. Stroj však má tendenci běžet regulovaným tempem, čímž v praxi tlumí dynamický nápor motoru. Strana stále naléhá: „Rychleji! Rychleji!“ Úředníci státní správy, kteří jsou zatíženi skutečnou odpovědností a potýkají se s praktickými problémy, však působí jako „regulátor“ stroje a udržují pokrok v realistických mezích.

Dr. Robert Ley, vedoucí Pracovní fronty, zastává funkci organizačního vedoucího celé strany a jeho názory na tuto vznešenou fázi činnosti byly poučné.

„Doktore Leyi,“ zeptal jsem se ho v jednom rozhovoru, „už dlouho studuji různé organizace, které řídíte. Myslím, že jsem se o nich dozvěděl značné množství informací, přesto vím, že jsem nezískal celý obraz. Vysvětlíte mi stručně základní principy, na nichž jsou všechny založeny? A vysvětlíte mi také jejich vztah ke straně i ke státu?“

Bylo pozdní odpoledne. Seděli jsme v útulné přijímací místnosti přiléhající k doktorově pracovně, v odpočinkové atmosféře čaje, koláčků a chlebíčků. Doktor Ley chvíli zamyšleně usrkával čaj.

„Podívám se, jak bych to nejlépe vyjádřil," řekl nakonec. „Pokud jde o naše základní myšlenky, jsou velmi jednoduché. Především princip přirozeného vedení. Tím máme na mysli osvědčeného vůdce, který se díky svým zásluhám probojoval zdola až k vrchnímu velení. Nejlepším příkladem je Adolf Hitler, náš Vůdce, kterého považujeme za geniálního inspirátora."

To už se doktor Ley ke svému tématu docela rozehřál. Jeho šedé oči zářily nadšením.

„Naší druhou zásadou," pokračoval, „je absolutní loajalita a poslušnost. Dokud se o nějakém plánu jedná, je pečlivě zvažován ze všech úhlů. Jakmile je debata uzavřena a padne rozhodnutí, všichni za ním stojí na sto procent. Za oběma těmito zásadami se však skrývá třetí, ještě zásadnější. Je to to, čemu říkáme Gemeinschaft - organická jednota národa, založená na pokrevní identitě. Německo má to štěstí, že je rasově jednotné. V tom spočívá hlavní tajemství naší harmonické síly."

„Děkuji za vysvětlení," řekl jsem. „Mohl byste mi teď říct, jak jste na těchto základech vybudoval různé organizace, které řídíte, a jak se staví ke straně a státu?"

„Než to udělám," odpověděl doktor Ley, „dovolte mi, abych objasnil, co pro sebe navzájem znamenají

strana a stát. Nacionálněsocialistickou stranu, jak vám již nepochybně řekli jiní, lze přirovnat k motoru, který dodává energii, díky níž je poháněn složitý stroj. Abychom toto přirovnání změnili, můžeme stranu přirovnat také k předvoji pochodující kolony vojsk. Jejím úkolem je být průkopníkem, zkoumat a zajišťovat bezpečnost. Stát je naproti tomu hlavním tělesem, které obsazuje dobytou půdu a dává vše do konečného pořádku. Jedním z význačných rysů Třetí říše je, že strana může dělat a dělá nejrůznější experimenty, které by pro státní úředníky, svázané zákonnými předpisy a byrokracií, byly nemožné."

„Mohl byste to upřesnit?" Odvážil jsem se.

„Dobře," řekl. „Vezměte si například mě. Nejsem státní úředník. Jsem čistě stranický vůdce, jehož povinností je takové experimenty připravovat a uvádět do chodu. V rámci svého oboru mám téměř neomezenou svobodu jednání. Například když mi Vůdce nařídil, abych prosadil plán národního automobilu (Volkswagenu), sehnal jsem potřebné velké částky. Za výsledky jsem samozřejmě tvrdě zodpovědný. Kdybych nějakou práci zpackal, byl bych okamžitě volán k odpovědnosti. Ale dokud se věci daří, nemusím ztrácet

čas vysvětlováním nejrůznějším lidem, co dělám. U nás je důležitá efektivita.“

„Jsou vaše experimenty vždy úspěšné?“ Zeptal jsem se.

„Ne vždy,“ přiznal doktor Ley. „A když se po úplném a spravedlivém vyzkoušení ukáže, že jsou neproveditelné, upřímně se jich vzdáme. Někdy zase zjistíme, že nějaký nápad je teoreticky správný, ale z toho či onoho důvodu předčasný. V takovém případě myšlenku odložíme, abychom ji znovu vyzkoušeli za příznivějších okolností. Když se však experiment ukáže jako správný a proveditelný, strana jej okamžitě předá státu, který jej pak jakoby pevně zakotví do národního života tím, že mu dá trvalý právní status. To se skutečně stalo s institucí, kterou nazýváme Arbeitsdienst - všeobecná pracovní služba vyžadovaná od mladých mužů a žen. Začalo to jako sociální experiment řízený stranou. Nyní, když se osvědčila, je regulérní státní záležitostí.“

„Což znamená,“ nadhodil jsem, „že se tím strana může pustit do dalších sociálních experimentů?“

„Přesně tak,“ přikývl. „A máme tolik prostředků, jak zlepšit život nejen materiálně, ale také ho obohatit.

Věříme, že čím víc práce lidem dáme, tím víc radosti jim musíme dopřát. To platí pro všechny vrstvy lidí, přičemž rekreace jim musí být poskytnuta podle jejich schopností a vkusu. Není to proces nivelizace - spíše je to proces třídění, který staví lidi na jejich správná místa."

„Každému podle jeho schopností?" Poznamenal jsem.

„Rozhodně," řekl doktor Ley. „Stále hledáme schopnosti; zejména schopnost vést (Leitungsfähigkeit). Tato vzácná vlastnost propůjčuje jednotlivci právo na příjemný život, pěkné sídlo a mnoho dalších dobrých věcí. Jakmile se však ukáže, že není hoden svého postavení, všechny je ztratí a je zavržen. Nacionální socialismus nemá žádné oblíbence. Zatímco knížata a boháči nebyli zbaveni svých titulů a bohatství, nikdo z nich nemá ve Třetí říši žádné předepsané právo na prominentní postavení. Pokud nějaký kníže ve straně (a že jich máme) prokáže schopnost vést, postupuje vpřed. V opačném případě zůstává v pozadí."

Tolik k tomuto výkladu stranických principů od jejího organizačního ředitele, který je třeba brát s obvyklou rezervou mezi teorií a praxí. Nyní několik slov

o růstu a charakteru členství ve straně, jak jsme je získali od různých oficiálních mluvčích.

Až do 30. ledna 1933 byly seznamy otevřené všem osobám, které měly zájem vstoupit. Do té doby strana bojovala o holý život a každý nováček byl vítán. Tímto epochálním datem se triumf nacionálního socialismu stal prakticky jistým. V té chvíli čítala přibližně 1 600 000 členů. Tito veteráni, kteří vstoupili v době, kdy byl úspěch ještě pochybný, a pomohli jej prosadit, se dodnes těší jisté prestiži, která slabě připomíná „staré bolševiky“ v sovětském Rusku. Nacistická „stará garda“ zastává většinu vedoucích funkcí a je obecně považována za nejdůvěryhodnější. To vysvětluje, proč je dnes ve vyšších stranických funkcích vidět poměrně málo aristokratických typů, protože před rokem 1933 jich do strany mnoho nevstoupilo.

Přestože se ihned začalo spěchat, strana přijímala nové členy až do května následujícího roku, kdy se její řady rozrostly na 3 200 000 členů - tedy o pouhých 100 %. Poté byly seznamy pro individuální zájemce o členství uzavřeny, ale pro členy některých nacionalistických organizací, jako byl Stahlhelm, byly stále otevřené, a to až do roku 1936, kdy měla strana 4 400 000 přívrženců. Od té doby byli vstupující přísně kontrolováni. Ve

skutečnosti se od podávání přihlášek odrazovalo; strana hledala spíše člověka, než člověk stranu. Nyní platí pravidlo, že členství se získává až po dvou nebo třech letech věrné služby v té či oné formě. Aby byl muž nebo žena přijati v kratší době, je třeba mimořádného činu, který je v očích strany výjimečný. Velká část neplacené práce v zemi, jako je dobrovolnická služba v NSV (již zmíněná dříve), akce Zimní pomoci nebo distribuce potravinových lístků, se děje s ohledem na tuto skutečnost. K tomu, aby takové osoby mohly ve stranické organizaci vystoupat vysoko, je zapotřebí mimořádně vynikající činnosti. Schopní technici mohou brzy získat dobré zaměstnání, ale to je něco jiného než dostat se do řídící špičky. Bylo mi řečeno, že pro kandidáty ze Sudet a Polska platila po získání těchto oblastí méně přísná pravidla a že celkový počet členů se nyní blíží 6 000 000. To koneckonců není příliš velké číslo ve srovnání s 80 000 000 Němců, kteří obývají Velkou říši. Strana je tedy stále poměrně exkluzivní, i když připočteme-li rodiny členů, nacistický blok se pravděpodobně blíží 20 000 000.

Teoreticky může být členem strany každý mladý muž nebo žena, kteří mají „árijskou“ krev, jakmile dosáhnou plnoletosti, a strana se snaží získávat své členy právě z řad mládeže. I zde však musí mít kandidáti z

hlediska strany bezúhonné výsledky v Hitlerjugend a musí se za ně zaručit jejich místní stranická skupina. Formální přijetí probíhá formou slavnostní přísahy před vlajkou s hákovým křížem a se zdviženou pravou rukou v nacistickém pozdravu. Přísaha se skládá ze slibu bezpodmínečné poslušnosti Adolfu Hitlerovi a straně, po němž se nováček přihlásí k dlouhému seznamu přikázání, z nichž první zní: Vůdce má vždycky pravdu.

Z nastupující generace si tak strana vybírá pro členství ty mladé muže a ženy, kteří jsou pro její cíle nejlépe uzpůsobeni. Z této již vybrané skupiny se rekrutují Schutz Staffeln (obranné oddíly), obecně známé jako SS. Jedná se o soukromou armádu strany. Původně šlo o poměrně malý elitní oddíl hnědých košil Sturmabteilungsmannů. Po převzetí moci stranou však byli muži S.A. pověřováni především rutinními vlasteneckými povinnostmi, jako je například sbírka na Zimní pomoc. S.A. se naopak stala oporou strany při udržování jejího všeprostupujícího vlivu a autority. Nepodařilo se mi zjistit její přesné počty, ale podle mých informací je její současná síla nejméně 200 000 osob, organizovaných do pluků, brigád a divizí, stejně jako samotná běžná armáda.

S.S. navíc slouží jako výcviková škola pro běžnou policii (Schutz Polizei) a tajnou politickou policii - obávané gestapo. V čele všech tří spřátelených organizací stojí Heinrich Himmler, který je vybudoval až do jejich současné efektivity a má tak v Říši pravděpodobně moc druhořadou po samotném Vůdci.

Typický muž S.S. je vysoký a blonďatý, mladý nebo v nejlepších letech, s pěknou postavou vylepšenou pečlivým sportovním tréninkem. Jak trefně říká Nora Wainová, má „vzhled denní rozcvičky následované studenou sprchou“. Když si vykračuje ve své dobře padnoucí černé uniformě se symbolickým znakem umrlčí lebky, je zřejmé, že je váženým pánem - a on to ví. Je zajímavé pozorovat, jak mu civilisté instinktivně dávají přednost na chodnících nebo ve vlacích podzemky.

Tyto jednotky lze v mnoha ohledech přirovnat k janičárským sborům staré Osmanské říše. Především jsou to vybraní muži - vybraní pro fanatickou oddanost straně, pro zdraví a sílu a pro nesmíšenou „árijskou“ krev. Než dosáhnou plného členství ve sboru, projdou přísným výcvikem, který má sparťanský charakter a který nejlépe charakterizuje slavné Nietzscheho rčení: Buď tvrdý! Jejich vynikajícím postojem je dobře míněná tvrdost vůči sobě i ostatním. Když se zahraničními obyvateli diskutovali o

nějakém drsném nebo nemilosrdném aspektu nacistického režimu, často říkali: „To je mentalita S.S., která se projevuje.“

Jak se dalo očekávat, S.S. mají silný esprit de corps. Jejich hrdost na sebe a na svou organizaci je nepřehlédnutelná. Každý aspekt jejich soukromého života musí odpovídat přísným normám a je pod pečlivým dohledem. Když se například žení (což se od nich v souladu s nacistickým eugenickým programem očekává), musí být nevěsta stejně „árijská“, musí projít náročnými fyzickými testy a očekává se, že bude navštěvovat speciální kurzy domácího a ideologického výcviku. Pár je tak považován za dobře uzpůsobený k tomu, aby hrál požadovanou roli a plodil spoustu dětí pro biologickou aristokracii, která je předurčena být přirozenými vládci Třetí říše. Na oplátku je o rodiny S.S. dobře postaráno. Dvě z nejlepších sídlišť na berlínském předměstí, která mi ukázali, byla určena pro domácnosti S.S.

Chápu, že gestapo neboli tajná policie je stejně dobře disciplinovaná a hlídaná, ale samozřejmě je pro běžný pohled neviditelná. V této souvislosti si vzpomínám na jeden zábavný případ. Nějakou dobu po svém příjezdu do Berlína jsem se bavil s jedním známým, vysokým

nacistou, který se mě nenuceně zeptal: „Mimochodem, kolik gestapáků jste viděl od té doby, co jste sem přijel?“

„Žádného - kterého bych poznal,“ zněla moje odpověď.

Srdečně se zasmál. „Dobrá odpověď,“ řekl. „A nikdy je nepoznáte - pokud to nebudou chtít.“

No, byl tu jeden gestapák, kterého jsem chtěl vidět jako velkého šéfa ze všech - sám Heinrich Himmler. Ale bylo mi řečeno, že setkat se s ním je téměř stejně obtížné jako získat audienci u Vůdce, protože se systematicky vyhýbá publicitě, a proto je z novinářského hlediska jednou z nejnepřístupnějších osobností Německa. O to víc jsem samozřejmě toužil udělat s ním rozhovor. Nakonec se mi to podařilo, a to den před odjezdem z Berlína. Byl to jeden z těch vedlejších produktů mé zvýšené popularity, s nimiž jsem se setkal po návratu z Budapešti a které byly nepochybně způsobeny tím, že jsem striktně dodržel své slovo ohledně Hitlerovy audience. Z novinářského hlediska to byl jasný „úlovek“, protože mi ministerstvo propagandy sdělilo, že můj rozhovor byl první, který Himmler kdy poskytl zahraničnímu zpravodaji.

Stejně jako mnoho mých zážitků z nacistického Německa se celá záležitost lišila od mých představ. Zběžně byste řekli, že v Himmlerově sídle bude vládnout tajemná, nebo dokonce zlověstná atmosféra. Ale nebylo tomu tak. Je to majestátní stará budova, přestavěná na kanceláře. Ke vstupu potřebujete speciální propustku, ale šel jsem s úředníkem, takže nedošlo k žádnému zdržení. Vystoupali jsme do druhého patra po širokém kamenném schodišti, rychle nás provedli šéfovou pracovnou a prošli apartmánem kanceláří, světlých, vzdušných a vkusně pracovních. Tam se mladí muži a ženy zabývali psacími stroji a kartotékami. Kdyby muži nebyli v uniformách, mohl jsem si představit, že se chystám na setkání s ředitelem velké korporace. Rozhodně tu nepanovala žádná „policejní“ atmosféra, tajná ani jiná; žádní zjevní muži v civilu, okatí slídilové ani jiné „vlastnosti“ podobného charakteru.

Když jsem konečně vstoupil do vnitřní svatyně, přivítal mě čilý muž středního vzrůstu, který mě mile přivítal a nabídl mi místo na dobře čalouněné pohovce. Heinrich Himmler je jihoněmecký typ, má úzce střižené tmavé vlasy, bavorský přízvuk a tmavě modré oči, které na vás pátravě hledí zpoza brýlí bez obrouček. Je mu teprve čtyřicet let - mimořádně mladý na muže, který stojí

v čele celé říšské policie, velí celým S.S. a má na starosti rozsáhlý přesídlovací program, v jehož rámci se statisíce Němců z Pobaltí, Ruska a severní Itálie chtě nechtě vracejí do své rasové a kulturní otčiny.

To jsou jistě tři velké úkoly pro jednoho člověka. Je těžké pochopit, jak to všechno zvládá. Ale když se s ním setkáte a promluvíte si s ním, získáte alespoň tušení. Čím déle jste v jeho přítomnosti, tím více si uvědomujete dynamickou energii - zdrženlivou a nevýraznou, přesto vytrvalou a efektivní až do posledního dechu. Také začnete nahlížet, co se skrývá za jeho věcným zevnějškem. Zpočátku na vás působí dojmem poněkud upjatého byrokrata. Ale když mluví o svých policejních povinnostech, všimnete si, že jeho ústa se stáhla do tenké linky, zatímco jeho oči získaly ocelový lesk. Pak si uvědomíte, jak impozantní musí být po profesní stránce.

Právě na tento aspekt jeho činnosti jsem narazil poprvé. „Rozhodně jsem rád, že se setkávám s někým, o kom jsem toho tolik slyšel," zněla moje úvodní poznámka. „Možná víte, že v Americe slýcháme o gestapu dost hrozné věci. Vskutku," dodal jsem s úsměvem, „někdy je přirovnáváno k ruské Čece, kde vy sám, Excelence, jste druhým Džeržinským!"

Himmler to přijal s nadhledem. Lehce se rozesmál. „Jsem si jistý, že naše policejní organizace není ani z poloviny tak temná, jak ji v zahraničí líčí," zněla jeho odpověď. „Určitě se snažíme bojovat proti zločinnosti všeho druhu a naše kriminální statistiky naznačují, že jsme poměrně úspěšní. Upřímně řečeno, jsme přesvědčeni, že obvyklí pachatelé trestných činů by neměli být na svobodě a zamořovat společnost, takže je držíme pod zámkem. Proč by měl být například třikrát nebo čtyřikrát odsouzený sexuální delikvent znovu propuštěn na svobodu, aby přinesl trvalý smutek do dalšího slušného domova? Všechny takové osoby posíláme do detenčního tábora a tam je držíme. Ale ujišťuji vás, že jejich prostředí není špatné. Vlastně vím, že jsou lépe živeni, ošaceni a ubytováni než horníci v jižním Walesu. Viděl jste někdy některý z našich koncentračních táborů?"

„Ne," odpověděl jsem, „nepodařilo se mi získat povolení."

„Škoda, že jsem o tom nevěděl," řekl Himmler. „Tam byste viděl, jakou společenskou spodinu jsme pro její vlastní dobro uzavřeli před společností."

To bylo všechno moc hezké, ale měl jsem pocit, že se Himmler trochu brání. Tak jsem pokračoval: „Mluvíte tam o zločincích v obecném slova smyslu. Ale co političtí zločinci - řekněme staromódní liberálové? Je tolerována jakákoli politická opozice?“

„Do toho, co si kdo myslí, nám nic není,“ opáčil Himmler rychle. „Ale když se podle svých myšlenek chová, třeba tak, že začne spřádat spiknutí, pak zakročíme. Věříme, že je třeba hasit požár, dokud je ještě malý. Ušetříme si tím potíže a zabráníme velkým škodám. Kromě toho,“ pokračoval, „u nás není třeba politické opozice. Pokud člověk vidí něco, co považuje za špatné, ať přijde rovnou za námi a věc si s ním vyříkáme. Ať mi dokonce napíše osobně. Takové dopisy ke mně vždycky dojdou. Vítáme nové myšlenky a jen rádi napravujeme chyby. Dovolte mi uvést příklad. Dejme tomu, že někdo vidí špatně řešenou dopravu na rušném rohu. V jiných zemích by mohl napsat do novin rozhořčený dopis, jak hloupě a špatně to policie řídí. Stovky tisíc lidí, kteří tu zatáčku možná nikdy neviděli, by se mohly rozčilovat a prestiž policie i státu jako takového by tím mohla utrpět. U nás stačí, aby nám ten člověk napsal, a ujišťuji vás, že věc bude rychle napravena.“

Cítil jsem, že toto dopravní přirovnání je poněkud důmyslné, a snažil jsem se ho navést zpět k tomu, co věděl, že mám na mysli. Soucitně jsem přikývl a řekl: „To zní rozumně. Ale co takhle politická záležitost? Vezměme si například člověka, jako je pastor Niemöller?“

Cítil jsem, že by to mělo vyvolat nějakou reakci, protože pastor je pro většinu nacistů jedovatým břečťanem. Ještě před několika dny jeden poměrně významný člen strany při vyslovení Niemöllerova jména zrudl v obličeji a zasyčel: „Špinavý zrádce! Kdyby bylo po mém, nařídil bych ho postavit ke zdi a zastřelit!“

Himmler to přijal klidněji. Pouze zvedl ruku a odpověděl: „Pochopte prosím, že to byl politický spor, který ho dostal do problémů. Do záležitostí náboženských dogmat se nikdy nevměšujeme.“ Pak po chvilce odmlky dodal: „Kdyby přestaly útoky cizích států na nás v této záležitosti, možná by se s ním dalo jednat mírněji.“

Bylo jasné, že Himmler si nepřeje o tomto tématu dále diskutovat. Jeho oči se mírně zúžily a nad kořenem nosu se mu objevila vráska. Když jsem viděl, že na této linii už nic nevymyslím, zvolil jsem jinou taktiku.

„Povězte mi něco o základech vaší organizace S.S.?“ zněla má další otázka.

„Schutz-Staffel,“ odpověděl Himmler nevýrazně, „představuje nejlepší a nejzdravější mladé muže naší rasy. Je založena na ideálech sebeobětování, věrnosti, disciplíny a všestranné dokonalosti. Kromě toho, že jsou to vojáci, má S.S. mnoho kulturních stránek. Máme například vlastní porcelánku, vyrábíme vlastní nábytek a provádíme mnoho vědeckých výzkumů. Až mě opustíte, nechám vás odvést do kasáren Leibstandartu tady v Berlíně, elitního pluku, který střeží Vůdce. Tam uvidíte typ mladého muže, na který je S.S. tak právem hrdá.“

„A teď, Excelence,“ pokračoval jsem, „pár slov, chcete-li, o vaší přesídlovací politice?“

„Tuto politiku,“ odpověděl Himmler, „lze nejlépe vyjádřit slovy našeho Vůdce: ‚Zajistit trvalý mír na našich východních hranicích‘. Tento region a další ve východní Evropě byly po staletí chronicky znepokojovány šarvátkami menšin, které se beznadějně mísily jedna s druhou. My se nyní snažíme tyto rozhádané elementy spravedlivě a konstruktivně oddělit. Dobrovolně jsme stáhli naše německé menšiny z míst, jako jsou pobaltské státy, a totéž uděláme v severní Itálii. Dokonce

vytyčujeme Židům místo, kde mohou žít klidně sami pro sebe. Mezi námi a Poláky se snažíme vytvořit správnou rasovou hranici. Samozřejmě na to jdeme pomalu - nemůžete přesouvat davy lidí s jejich dobytkem a osobním majetkem jako pěšáky na šachovnici. Ale to je cíl, kterého chceme nakonec dosáhnout."

Himmler dále hovořil o své přesídlovací politice, přičemž se pečlivě vyhýbal tragickým aspektům, které s sebou nese. Pak se krátce vrátil k tématu svých S.S. V tu chvíli vstoupil mladý šikovný pobočník a zasalutoval.

„Motor je připraven, pane," oznámil.

„K návštěvě strážců," vysvětlil Himmler. „Rozhodně chci, abyste si prohlédl mé muže, než odjedete."

S těmito slovy mi nepochybný šéf gestapa podal pevný stisk ruky a popřál mi příjemnou cestu domů.

Byl mizerný den na konci ledna, studený jako Grónsko a s vířícími sněhovými smrštěmi, které zahušťovaly už tak ležící pokrývku. Když Himmlerovo auto dorazilo na předměstí, zatáčelo a lechtivě se kymácelo v tvrdých sněhových vyjetých kolejích. Esesman za volantem byl však skvělý řidič a bezpečně a rychle nás dovezl na místo určení.

Hitlerova ochranná stráž obsadila bývalou pruskou vojenskou kadetní školu. Budovy jsou staré, ale dobře udržované. Jedinou výjimkou je plovárna, nádherná nová budova s bazénem tak velkým, že se v něm podle mého soudu může koupat téměř tisíc mužů pohromadě, aniž by se příliš tísnili. Velitel - starý tvrdý voják, malý, šlachovitý a tmavovlasý, v nápadném kontrastu se svými mladými podřízenými, kteří byli všichni blonďáci obřích rozměrů - mi hrdě vyprávěl, jak se to podařilo postavit.

Vůdce se prý jednoho dne přišel podívat, jak jsou jeho strážci ubytováni. V té době byla plovárna stará stavba, která byla schopná pojmout vždy jen jednu rotu. Hitler si ji prohlédl a zamračil se. „Tohle není vhodné místo pro koupání mé Leibstandarte," prohlásil. „Přineste mi tužku a papír!" Tehdy a tam si načrtl svou představu, jak by měla nová plovárna vypadat. A podle těchto linií byla skutečně postavena.

Taková je „strana" a takoví jsou lidé, kteří řídí její osudy. Co si máme myslet o této úžasné organizaci a o jejím agresivně dynamickém krédu, které tak nekompromisně vyzývá náš svět a jeho ideje?

Jedno se zdá být jisté: Nacionálněsocialistický převrat, který vytvořil Třetí říši, je mnohem hlubší než

fašistický režim v Itálii a je možná ještě vyzývavějším porušením historické minulosti než kdykoli předtím komunismus sovětského Ruska. To ostatně tvrdí sami nacisté bez okolků. Poslechněte si, co k tomu říká Otto Dietrich, jeden z jejich vynikajících mluvčích:

„Nacionálněsocialistická revoluce je totalitní revoluce. ... Zahrnuje a revolucionizuje nejen naši kulturu, ale celé naše myšlení a koncepty, které jsou jeho základem - jinými slovy, samotný způsob našeho myšlení. Proto se stává východiskem, podmínkou a hybnou silou veškerého našeho jednání. . . . Překračujeme práh nové éry. Nacionální socialismus je víc než renesance. Neznamená návrat ke starému a zastaralému světu. Naopak, představuje most do nového světa!“

Zdá se, že mimo Německo se většina lidí kloní k názoru, že „nový svět“, který si nacisté představovali, by nebyl příliš žádoucím místem. To však nic nemění na skutečnosti, že zde čelíme revoluci nejradikálnějšího druhu a že její vůdci jsou revolucionáři od základu. Navíc, i když je většina z nich ještě relativně mladá věkem, jsou to všechno veteráni zocelení dlouhotrvajícími protivenstvími a poznamenaní mnoha bitvami. Jsou logickým vyústěním čtvrtstoletí hektického národního života, o němž jsme již hovořili. Podle mého

názoru lze tedy je i jejich hnutí považovat za normální vedlejší produkty nenormální situace.

Abych uvedl jeden příklad ponuré školy, v níž se zformovaly, uvedu epizodu z vlastní zkušenosti. V polovině léta roku 1923 jsem seděl ve svém pokoji v hotelu Adlon a diskutoval s jedním Němcem o žalostném postavení, do kterého se jeho země tehdy dostala. Právě jsem přijel do Berlína z cesty po Porýní a Porúří, kde jsem sledoval tažení pasivní rezistence proti francouzským okupantům, viděl jsem černé vojáky a studoval další aspekty této tragické záležitosti. Nyní, do značné míry v důsledku tohoto zoufalého manévru, se Marka rychle řítila do záhuby, státní bankrot byl na dosah a hrozil naprostý krach.

Když můj host mluvil o zdánlivě beznadějné situaci, viditelně se trápil. Na čele mu vystupoval pot. Náhle se jeho nálada zcela změnila. Zaklonil hlavu a propukl v opravdu nefalšovaný smích, který nejlépe vystihuje německý výraz galgenhumor - šibeniční humor. Stále se třásl svým makabrózním veselím, naklonil se dopředu a poklepal mi na koleno.

„Miliony z nás už zemřely, na bitevním poli i na následky britské hladomorné blokády," zasmál se.

„Možná nás zahynou další miliony a my budeme určitě zničení. Nikdo nedokáže říct, jaké zkoušky nás čekají, a svět udělá jen málo, aby utišil naše utrpení. Ale ať se stane cokoli, zahynou hlavně slabí a měkcí. Brzy už nebude dobromyslný, pohodový, břichatý Němec. Doktore Stoddarde, dovolte mi, abych vám prorokoval. Jestli to takhle půjde dál, tak asi za patnáct let uvidíte nové Německo, tak štíhlé, tak tvrdé, tak bezohledné, že se dokáže postavit všem protivníkům - a porazit je.“

Zoufalý duch muže zahnaného do kouta, s nímž jsem mluvil za dávno minulého letního dne, je typickým příkladem pouze jedné fáze trpké školy, která učinila z dnešních vládců Německa to, čím jsou. V poválečné Británii se pro jejich anglické protějšky vžila fráze. Ta fráze zněla: Ztracená generace. Ale pokud to platilo o válkou poznamenané britské mládeži, jak nekonečně pravdivější to bylo o německé mládeži! No, tito mladí lidé jsou nyní v sedle. Takže v Německu vidíme, jak se k moci dostává ztracená generace.

Od chvíle, kdy jsem se poprvé podíval na vládce Třetí říše, jsem cítil, že je na nich něco, co je z mého amerického pohledu divné. Když jsem je analyzoval, uvědomil jsem si, že je to jakýsi zvrácený cynismus spojený s tvrdou bezohledností. A když jsem poslouchal

jejich životní příběhy, viděl jsem, že to sotva může být jinak. Většina z nich vstoupila do války jako dobrovolníci, když byli ještě chlapci. Jednomu z nich, jak si vzpomínám, bylo tehdy pouhých patnáct let, ostatní nebyli o mnoho starší. Tito horoucí vlastenci prošli peklem prohrané války, která vyvrcholila drtivou porážkou. Jejich skleslý duch pak dostal divoké povzbuzení, když se přidali ke Freikorps, který byl zformován k boji proti pokusu o „spartakistickou“ revoluci. Radostně chvíli zabíjeli komunisty. Poté se někteří z nich pokoušeli studovat nebo podnikat, ale jen málo z nich se dokázalo přizpůsobit životu ve Výmarské republice, kterou nenáviděli a opovrhovali jí. Někteří z nich odjeli do zahraničí, za dobrodružstvím; ostatní se trápili a dumali, dokud jejich uši nezaslechly náhlé volání polnice. Byl to bezostyšný klarion nacismu: Deutschland, Erwache! „Německo, probuď se!“ Naslouchali řečnickému projevu Adolfa Hitlera, který zdůrazňoval všechny touhy jejich rozhořčených srdcí - a propadli jeho hypnotickému kouzlu. Vstoupili do řad Sturmabteilung a další roky bojovali, když zabíjeli další komunisty a „ovládli ulice“. Pak konečně vítězství - a nesporná moc.

Takoví jsou v kostce nacisté, jak jsem je analyzoval. O zbytku může rozhodnout jen ohromující válečná arbitráž.

Totalitní stát

Právě jsme si prohlédli stranu, ve světle toho, co jsme viděli, můžeme nyní inteligentněji zkoumat její vztah ke státu. Dále můžeme sledovat vztah státu i strany k některým dosud neprobíraným aspektům německého života, jako je právo, zločinnost, finance, obchod a náboženství.

Než tak učiním, dovolím si však několik varovných slov. Mnohé z toho, co se chystám říci, je pro náš způsob myšlení natolik zvláštní a odpudivé, že se čtenář velmi pravděpodobně ocitne v jakési říši myšlenek Alenky v říši divů, v níž se mu z jeho pohledu bude zdát téměř vše vzhůru nohama. Bude proto v pokušení celou záležitost zavrhnout buď jako pokryteckou kamufláž, nebo jako naprostý nesmysl.

To by však byl krátkozraký přístup. Po měsících intenzivního studia a nesčetných rozhovorů s reprezentativními nacisty, vysoko i nízko ve stranickém žebříčku, jsem přesvědčen, že „stará garda“ je z velké části fanatickými horlivci. Kdyby nacistická teze byla dialektickou clonou skrývající pouhou touhu po moci a kořisti, nikdy by neobrátila na víru tak velkou část tradičně poctivého a idealistického německého národa.

Kdyby byli nacističtí vůdci jen banda cynických dobrodruhů, kteří to nemyslí vážně a chtějí si jen namastit kapsu, bylo by s nimi mnohem snazší jednat.

Ať už jsou jejich cíle jakékoli, jejich metody jsou zcela bezohledné. Hitler nesčetněkrát prohlásil, že účel světí prostředky, a jeho stoupenci se tímto upřímným evangeliem důsledně řídí. Nacisté jsou důslední propagandisté - ti nejchytřejší, s jakými jsem se kdy setkal. Vyvinuli všudypřítomný propagandistický systém, v jehož čele stojí doktor Goebbels, všeobecně uznávaný jako největší mistr tohoto rafinovaného umění, jakého naše doba vytvořila. Nacističtí mluvčí vám namalují slovní obrazy, které mohou znít lákavě. Když jsem je poslouchal, měl jsem pevně v hlavě myšlenku, že nesmím nic považovat za samozřejmost. Předem jsem věděl, že mluvčí nebudou váhat přehánět nebo mlžit a že výsledkem může být něco, co sice bude doslova pravdivé, ale jen částečně a zkresleně.

Avšak jen proto, že neváhají věci propagandisticky prezentovat, bychom neměli dělat ukvapené závěry, že za jejich prezentací není nic solidního. Ve straně je chytrá inteligence a spousta pečlivého přemýšlení byla věnována vypracování jejího programu a zdokonalení myšlenek, na nichž je program založen. Nacionální

socialismus není pouhá fraška nesmyslů; nějak drží pohromadě - za předpokladu, že přijmete jeho premisy. To je problém většiny argumentů. Lidé ignorují nebo sklouzávají po premisách a pak se horko těžko přou o závěry.

S tímto malým upozorněním či napomenutím pokračujme.

Nacistická politická teorie vychází z těsného spojení čtyř odlišných prvků, z nichž každý je jimi pojímán ve zvláštním (a pro nás velmi neznámém) smyslu. Jsou to: Národ, stát, strana a vůdce. Dva z těchto základních faktorů jsme již zmínili: Gemeinschaft, organickou jednotu národa založenou na společenství krve, a Führerprinzip, princip vůdcovství, ztělesněný v Adolfu Hitlerovi.

V očích nacistů pojem Gemeinschaft nejlépe vystihuje slovo Volksgemeinschaft; doslova národní společenství. Všimněte si rozdílu mezi tímto pojmem a naší představou národa. Pro nás národ znamená souhrn všech osob, které nyní žijí na území suverénního státu a jsou mu zavázány věrností. Nacistický Volk neboli Národ se od tradičního národa liší jak v čase, tak v prostoru. Má rasový základ a jeho žijící příslušníci jsou články vitálního

řetězce, který zahrnuje mrtvé i nenarozené. Kromě toho jsou všichni jeho pokrevní bratři organicky jeho členy, i když žijí daleko od politického centra národa. Proto se předpokládá, že osoby německé krve na celém světě jsou s Třetí říší spjaty jakousi mystickou vazbou, a to bez ohledu na jejich technickou příslušnost. Na druhé straně Židé s trvalým pobytem v Říši nejsou a nemohou se stát plnoprávnými říšskými občany. Jsou pouze říšskými státními příslušníky.

Pokud jde o stranu, ta je oficiálně definována jako „inkorporace německého pojetí státu a je se státem nerozlučně spjata“. Všimněte si však také tohoto: „Strana nevděčí za své postavení státu, existuje sama o sobě. Současný stát vlastně ideově existoval ve straně dříve, než byl fakticky ustaven.“ A konečně, strana sama je vtělena a sublimována v osobě svého nejvyššího Vůdce.

Pro Američany jsou to samozřejmě zvláštní pojmy. Abychom ukázali, do jaké míry se nacistické myšlení liší od našeho, vezměme si název, který jsem dal této kapitole. Podle mého názoru je Totalitní stát tím nejlepším způsobem, jak pro americké čtenáře charakterizovat režim, který kontroluje, přikazuje a řídí všechny a všechno v rámci své nejvyšší moci. Nacistům se však tento termín nelíbí a Dr. Erich Schinnerer,

specialista na nacistickou jurisprudenci, svou námitku registruje takto: „Vztah mezi národem a státem ukazuje, jak falešné je charakterizovat nacionálněsocialistický stát jako stát totalitní. Stát, který sám pracuje pro nějaký cíl a není cílem sám o sobě, nelze v žádném případě nazývat totalitním státem, v němž bylo těžiště přesunuto v neprospěch jednotlivce. V takovém případě je bezbranný jedinec konfrontován s všemocným státem. Nacionálněsocialistický stát však existuje proto, aby sloužil národu, a tedy každému jeho členu. Každý Němec je členem celku a tím je povolán ke spolupráci na životě státu. Termín totalita se správně vztahuje na nacionálněsocialistický světonázor, který je vtělen do celého národa a aktivuje všechna odvětví národní existence."

Jak chceme taková tvrzení sladit se samozřejmými fakty? Z mého pohledu jde jen o další příklad toho, na co jsem na těchto stránkách opakovaně upozorňoval: na velký rozpor mezi teorií a praxí ve Třetí říši. A důvod je jasný. Nacionální socialismus je revoluce, která se stále nachází v nouzové fázi. I když si tuto nouzovou situaci z velké části způsobila sama, přesto existuje. Pokud se podmínky neulehčí, můžeme očekávat pokračování

režimu praktického stanného práva, přičemž většina krásných teorií bude odložena stranou.

Třetí říše je každopádně zcela koordinovaný a naprosto jednotný stát, v němž byly smeteny všechny stopy starého federalismu, který existoval za císařství a v modifikované podobě přetrvával i za Výmarské republiky. Spolkové země byly zrušeny. Místo nich byly vytvořeny Gauen neboli provincie, které záměrně protínají státní hranice s jasným záměrem, aby obyvatelé zapomněli na své historické místní vazby. Toho se dopustili francouzští revolucionáři, když zrušili provincie královské Francie a rozdělili zemi na departementy. To bylo provedeno tak svévolně, že francouzské departementy nikdy nevyvinuly velkou životaschopnost. Nacisté tvrdí, že se této chyby vyvarovali tím, že každou provincii rozvrhli jako logický region založený na kombinaci historie, geografie, ekonomiky, kultury a zdravého rozumu.

Dr. Wilhelm Frick, ministr vnitra, je znovu zodpovědný za proměnu vnitřního správního uspořádání Německa, k níž došlo za nacistického režimu. Dr. Frick je mnohem starší než jeho kolegové, ačkoli na svých 63 let se svým štíhlým, úsporným tělem a ostražitým postojem nevypadá. Navíc má za sebou

dlouhou kariéru ve vládních službách, která se datuje ještě do dob císařství. Správní přetváření Německa je tedy ve zkušených rukou. Jeho motto je mottem všech nacistů: Jeden národ, jedna říše, jeden Vůdce!

Logické uplatnění základních principů, o nichž jsme právě hovořili, je snad nejzřetelnější v oblasti soudnictví, zejména v jeho trestní části. Veškeré právní rozdíly mezi jednotlivými částmi Německa byly urychleně odstraněny a byl zaveden jednotný postup. Daleko důležitější byla změna ducha a charakteru samotného práva. Tuto hlubokou změnu dobře vysvětluje její autor, Dr. Franz Guertner, ministr spravedlnosti, který říká:

„Nacionální socialismus pohlíží na národní společenství jako na organizaci, která má svá práva a povinnosti a jejíž zájmy jsou přednější než zájmy jednotlivce. Když mluvíme o národu, neomezujeme se na generaci, k níž náhodou patříme, ale rozšiřujeme tento pojem tak, aby zahrnoval souhrn generací, které nás předešly, i těch, které přijdou po nás. Tento názor našel své vyjádření v nacionálněsocialistické doktríně: Gemeinnutz vor Eigennutz - společné blaho před individuálním prospěchem. Dominuje nacionálněsocialistické politice a jejím přirozeným důsledkem je, že práva jednotlivce musí být podřízena

právům společenství. Ochrana, jíž požívají jednotlivci, není založena na předpokladu, že jejich zvláštní práva jsou nedotknutelná a neporušitelná, ale spíše na tom, že všichni jsou považováni za cenné členy národního společenství, a proto si zaslouží ochranu. . . . Nacionálněsocialistické představy o spravedlnosti se tak zásadně liší od těch, které panovaly v předchozím režimu."

Zdá se, že některé nacistické představy o spravedlnosti se skutečně „zásadně liší" nejen od těch, které platily v Německu za Výmarské republiky, ale i od těch, které dnes platí jinde. Ve světě obecně platí představa, že právní kodexy mají dvě základní funkce: regulovat mezilidské vztahy a chránit jednotlivé občany před svévolným úředním jednáním. První funkce je obsažena v občanském a trestním právu, druhá v zákonech o právech. Obojí nacistická jurisprudence hází do koše.

Každý čin, který si zaslouží trest, může být potrestán podle „nepsaného zákona", který je označován jako „zdravý smysl pro spravedlnost německého národa". Tresty jsou ukládány „analogicky" k trestům podle stávajícího zákoníku. Cílem je nahradit dosavadní koncepci: „Žádný trest kromě zákona" novým diktátem:

„Žádný zločin bez trestu“. Rovněž trest může mít zpětnou účinnost. To bylo běžné zejména v politických kauzách, kdy nacistické soudy odsoudily osoby za činy spáchané za Výmarské republiky, které tehdy nebyly protiprávní. Stejně tak byla značně rozšířena definice velezrady a takovými případy se zabývá obávaný „národní tribunál“, jehož jednání je tajné a jehož rozsudky obvykle znamenají trest smrti. Ve Třetí říši jsou politické delikty považovány za největší zločiny a jsou řešeny nejpřísněji. Pro jednotlivé občany v takových případech neexistují žádné záruky. - Nacistická koncepce, že kolektivita musí být za každou cenu chráněna, zde dosahuje svého logického vyústění.

V oblasti běžného trestního práva dosáhla nacistická justice, jakkoli přísná, nepochybně pozoruhodných výsledků. Za Výmarské republiky byla kriminalita velmi rozšířená. Staří američtí obyvatelé Berlína mi vyprávěli o poměrech, které tehdy panovaly. Vloupání, přepadení a drobné krádeže byly běžné. Chudší berlínské čtvrti byly v noci pro dobře oblečené chodce nebezpečné.

Dnes je Berlín jedním z nejbezpečnějších měst na světě i pro ty nejlépe vypadající osoby. Všeobecné zatemnění na tom nic nemění. Vzpomínám si, jak se doktor Frölich smál, když jsem se ho na to ptal. „Vsaďte

se, že naše ulice jsou bezpečné," řekl. „A já vám řeknu proč. Každé přepadení nebo loupež v době zatemnění se trestá smrtí. Případ se dostane před zvláštní soud a dvě hodiny po vynesení rozsudku o vině je pachatelova hlava připravena na gilotinu!"

Když jsem během svého pobytu v Berlíně hledal v novinách informace o místních událostech, zjistil jsem, že toto tvrzení není přehnané. Za celý svůj pobyt jsem zachytil jen několik případů přepadení, většinou šlo o krádeže tašek u vchodů do podzemky mladými chuligány, kteří byli až na jeden případ dopadeni. Zdá se, že případy loupeží se řeší spravedlivě, soudě podle případu, o kterém jsem četl a který se týkal opilého muže, který obtěžoval kolemjdoucí a nařizoval jim, aby mu vydali peníze. První „oběť" se smíchem odstrčila zmítajícího se opilce stranou v domnění, že jde o špatný vtip. Druhá obtěžovaná osoba, žena, začala křičet a přivolala na místo okamžitě policistu. U soudu odborník na alkoholismus uvedl, že pachatel byl příliš opilý na to, aby si uvědomil, co dělá. Místo ztráty hlavy tedy vyvázl s trestem vězení.

Jedním z důvodů, proč je válečná kriminalita tak malá, je skutečnost, že hned první den války vláda zahájila plošné shromažďování všech osob s

pozoruhodným trestním rejstříkem, které byly po dobu války staženy do koncentračních táborů. Jednalo se pouze o rozšíření časově neomezeného zadržování obvyklých pachatelů trestných činů, o němž se Himmler zmiňoval, když jsem s ním vedl rozhovor. Nacisté nevidí důvod, proč by společnost měly sužovat osoby, které prokázaly chronickou neschopnost vyhnout se páchání trestných činů. A ti zůstávají v koncentračních táborech doživotně, pokud vedení tábora není přesvědčeno, že se napravili.

Nacisté jsou silní pragmatici.

Nacistické úspěchy v oblasti financí a průmyslu jsou v zahraničí obecně považovány za hluboké a temné tajemství. Podle mě je odpověď velmi jednoduchá: Absolutní diktatura nad pracovitým a vynalézavým národem. To je základ všeho, co se stalo. Podívejme se, jak se to podařilo v detailech.

Zaprvé, kde vzali peníze na kolosální program přezbrojení spojený s dalšími výdaji ve stejně velkorysém měřítku? To je docela snadné. „Peníze“ ve smyslu národní měny na rozdíl od skutečného zlata a stříbra jsou cokoli, o čem vláda řekne, že to tak je - pokud to lidé jako takové přijmou. Nacistická vláda prohlásila, že říšská

marka je jediným zákonným platidlem, a policista na rohu byl připraven toto nařízení v každém případě prosadit. Neexistovala žádná alternativa, protože žádný Němec nemohl legálně vyvážet své marky a měnit je za cizí měny; nemohl ani hromadit dolary nebo libry šterlinků, protože jakoukoli cizí měnu musel neprodleně odevzdat do státní pokladny výměnou za marky podle oficiálního kurzu. Kdo se pokusil těmto pravidlům vyhnout, riskoval trest smrti.

Jediným způsobem, jak by bylo možné pravidla zrušit, by bylo všeobecné odmítnutí přijímat úřední žetony v běžných transakcích. To by znamenalo vzpouru; a k té by zase mohlo dojít pouze v důsledku všeobecného zhroucení důvěry nejen v hodnotu měny, ale i v celý nacistický režim.

Důležitým faktorem, který Němce předurčoval k tomu, aby si zachovali důvěru v říšskou marku, je jejich celkový měnový postoj. Hrozná inflace z roku 1923, která snížila hodnotu staré marky na nulu, zničila v německých myslích víru v peníze. Od té doby považovali měnu za symbol hodnoty - to, co ekonomové nazývají „akčním právem“, jehož prostřednictvím lze získat žádoucí majetek všeho druhu.

Toho všeho si byli nacističtí vládci dobře vědomi. Věděli, že jediné, co by okamžitě otřáslo důvěrou veřejnosti, by bylo spuštění tiskařských strojů a vypuštění záplavy peněz, čímž by se urychlila inflace měny podobná té z roku 1923, která zůstala v německých myslích hrůzou.

Nacisté předvídali další nebezpečí, jakmile se jejich obrovský výdajový program poctivě rozběhl. Tím byla úvěrová inflace. Kdyby se dal volný průchod ekonomickému zákonu nabídky a poptávky, ceny by vyletěly do nebeských výšin a kupní síla říšské marky by drasticky klesla. Proto byl zaveden úplný cenový systém. V předchozích kapitolách jsme viděli, jak se udržují mzdy, platy, zboží a materiál v rovnováze a jak všichni dopředu vědí, kolik přesně vezmou a kolik vydají. Peníze i ceny tak byly ve vzájemném vztahu udržovány stabilní.

Jak vlastně nacisté financovali své ambiciózní projekty, když nedošlo ani k inflaci měny, ani k inflaci cen? Dělali to několika způsoby. Tekutý kapitál byl reglementován a buď investován podle příkazů, nebo přesměrován do vládních půjček. Zisky byly strhávány drastickým zdaněním. Především však byla omezena spotřeba a snížena životní úroveň tím, co jsem nazval procesem obrácené inflace. Popsal jsem způsob, jakým

Němci nacházejí stále méně žádoucích věcí, které by si mohli za své peníze koupit, kromě nejnutnějších životních potřeb.

Výsledkem bylo, že Němci sami financovali ohromující výdaje doslova z vlastní kůže. Museli však přirozeně zaplatit vysokou cenu, která se zejména v posledních dvou letech rychle zvyšuje. Do roku 1938 se nahromadily důkazy o tom, že zběsilé tempo nacistického Wehrwirtschaft (ve skutečnosti válečného hospodářství) naráží na ekonomický zákon klesajících výnosů a stejně tak s sebou nese vážné fyzické a psychické přetížení všech společenských vrstev. Viděli jsme to v našich průzkumech mezi rolníky, průmyslovými dělníky, ženami a mládeží. Stejné příznaky můžeme pozorovat při pohledu na další důležitou postavu, podnikatele.

Jak nacisté pohlížejí na podnikání a jak ho zařadili do svého koordinovaného plánu, autoritativně vylíčil Dr. Wilhelm Bauer, jeden z vedoucích činitelů v této oblasti. Říká:

„Základem všech vládních zásahů do podnikání v Německu je nacionálněsocialistické pojetí vztahu mezi podnikáním a státem. Podle naší teorie je podnikání

podřízeno státu. Dříve se věřilo, že osud státu a národa spočívá v podnikání, neboť se říkalo, že podnikání má tak velký význam a takovou moc, že ovládá stát a určuje státní politiku. V nacionálněsocialistickém státě je vztah mezi podnikáním a státem právě opačný. Stát nebo státní politika dnes ovládá nebo řídí podnikání. . . . To znamená, že stát se nezajímá o hospodářské podmínky, pokud nejsou v rozporu s blahobytem národa. Princip soukromé iniciativy zůstal zachován. Avšak tam, kde se zdá být nezbytné uvést podnikání do souladu s blahem národa, stát neváhá zasáhnout a nasměrovat podnikání do žádoucích kolejí. V Německu, v rozporu s obvyklým přesvědčením, nemáme ‚plánované hospodářství', ale spíše ‚řízené' hospodářství, mohu-li použít takový výraz."

„Řízená ekonomika" se mi zdá být dobrým výrazem, který dobře vystihuje způsob, jakým se v Třetí říši podnikalo. Na rozdíl od komunistů nejsou nacisté posedlí dogmaty; nejsou ani zamilovaní do logiky. Jejich cílem je maximální efektivita pro jejich věc a nebudou váhat dělat zdánlivě nekonzistentní věci, pokud se jim to bude zdát nejlépe vypočítané, aby dosáhli toho, o co jim jde. Nemají teoretické námitky proti soukromému podnikání a uvědomují si, že bez zisku nebude fungovat. V

soukromých rukou však smí zůstat jen takové podnikání, které je pro stát výhodné, protože je provozováno soukromě. Pokud jde o dividendy, jsou omezeny na zhruba 6 %. Zdanění a cenová kontrola způsobují, že žádný podnik nemůže platit více. Pokud se však podniku podaří tyto překážky přeskočit, přebytečné zisky jsou buď odčerpány do státních půjček, nebo znovu investovány podle úředních nařízení. Průměrný podnikatel je mezitím natolik regulován a stále více zahlcován drobnými předpisy a obecnou byrokracií, že se cítí být prakticky kolečkem ve stroji. Tento trend se od začátku války výrazně prohloubil. Stejně jako všichni ostatní, i podnikatel je nyní „na vojně".

Podnikatelům se zjevně nelíbí ani jejich současné postavení, ani ekonomický trend, který směřuje ke stále většímu stupni socializace. Cítí se však bezmocní a vyjadřují se k tomu zdrženlivě. Nikdo z těch, s nimiž jsem mluvil, nechtěl říci příliš mnoho. Zde je jakási souhrnná zpráva o těchto rozhovorech: „Německé podnikání, i když je přísně kontrolováno, stále dává prostor soukromé iniciativě a tvorbě zisku. Řízený kapitalismus nejlépe vyjadřuje to, co nyní existuje ve Třetí říši. Ten však pravděpodobně představuje pokročilé stadium trendu, který je celosvětový, neboť ortodoxní kapitalismus se zdá

být všude v rychlém úpadku. Jedním z dobrých rysů v Německu je, že třídní antagonismus byl značně omezen; zaměstnavatelé i pracovníci mají svá práva a jsou udržováni v souladu se svými povinnostmi a odpovědností. Válka je politováníhodná zejména z obchodního hlediska. Bude-li trvat dlouho, musí znamenat rychlý pokles životní úrovně, který bude mít nejtěžší hospodářské důsledky. Úplné zhroucení hospodářské struktury je však nepravděpodobné, protože v Německu je dnes vše úzce koordinováno. Vyhlídky soukromého podnikání tedy nejsou nijak růžové."

Je pozoruhodné, že v podnikatelských kruzích jsem cítil mnohem větší skrytou nespokojenost než mezi dělníky a rolníky. Útěk Fritze Thyssena z Říše a jeho otevřený rozchod s nacistickým režimem může být sympatický tomu, co vnitřně pociťují i další velcí podnikatelé. Považuji však za nepravděpodobné, že by následovali Thyssenův příklad. Většina podnikatelů pravděpodobně sdílí přesvědčení, které je dnes v Německu tak obecné, že porážka v této válce by znamenala podmanění a zkázu jejich země. Navíc věří, že po porážce by následoval buď komunismus, nebo chaos; a z obou možností mohou ztratit vše.

Bezvýchodná situace mezi vládou a církví je ve své podstatě nejzávažnější v současném německém životě. Zasahuje velmi hluboko, protože zahrnuje střet dvou ostře protikladných ideálů. Zdaleka přesahuje rámec běžné politiky. Mezi extremisty v obou táborech vzbuzuje silné emoce a vyvolává postoje, které zdánlivě nelze smířit.

Bohužel k tomuto důležitému tématu nemám mnoho co říci, protože jsem neměl čas ani příležitost ho řádně prozkoumat. Jistě, četl jsem základní literaturu, ale pokoušet se o diskusi o problému jen na jejím základě by nebylo v souladu s účelem této knihy.

Přesto bych rád zmínil několik nejdůležitějších informací o boji mezi vládou a církví. Začněme tím, že podobně jako jiné aspekty Třetí říše se i tento boj jen málo jeví na povrchu. Kostely jsou otevřené a dobře zaplněné, bez zjevných překážek v návštěvnosti nebo bohoslužbách. Oficiální postoj je takový, jaký stručně vyjádřil pan Himmler v rozhovoru, který mi poskytl: „Nikdy se nevměšujeme do záležitostí náboženských dogmat.“ Když se totiž pokusíte s nacisty diskutovat o náboženské otázce, mají tendenci nad ní mávnout rukou jako nad otravnou záležitostí, kterou sráží několik nechápavých fanatiků. Zdá se, že průměrný nacista není

ani protináboženský, ani antiklerikální; myslí si, že církev má v jeho schématu věcí své místo. Ale stejně jako všechno ostatní by měla zapadat do koordinovaného schématu Třetí říše. Kdo s tím nesouhlasí nebo se proti tomu staví, musí být zlomen!

To vysvětluje silný hněv většiny nacistů vůči pastoru Niemöllerovi. Přímo se pustil do celého nacistického režimu, včetně samotného Vůdce, a když se s ním zpočátku lehce zacházelo, místo aby se odmlčel, byl ještě prudší. Pohár jeho ofenzivy přetekl, když se mu dostalo široké podpory od zarytých odpůrců Třetí říše v mnoha zahraničních zemích.

Dál se s nacisty v církevní otázce nedostanete. A ne-nacisté o tomto tématu obvykle neradi diskutují. Pokud nejsou věřící, vadí jim to skoro stejně jako členům strany. Pokud mají silné náboženské přesvědčení, je to pro ně téma osobně bolestné a možná i riskantní, diskutovat o něm s někým cizím.

Zavřené dveře

Zahraniční zpravodaj ve válečném Německu si často připadá, jako by žil v rozlehlém kouzelnickém zámku, nepříliš dobře zařízeném a s mnoha vymoženostmi. Je však pohostinně přijímán a je s ním dobře zacházeno. Kromě toho mu správce domu, který ho má na starosti, jasně vysvětluje domácí pravidla. Po většině prostor se může volně pohybovat dle libosti.

Když však prochází nekonečnými chodbami, objeví některé zavřené dveře. Některé z nich jsou zamčené a jsou na nich nápisy, které přísně zakazují vstup. Zpravodaj ví, že jakýkoli pokus o vniknutí dovnitř bude znamenat přinejmenším okamžité vyhoštění ze zámku. Dopustil by se hrubého porušení pravidel, s nimiž souhlasil. Ostatní dveře jsou sice zavřené, ale nejsou zamčené. Pokud nahlédne dovnitř, bude jeho čin považován za nepříznivý a může se stát podezřelým. Ještě jiné dveře mu mohou být na zvláštní žádost otevřeny, ale místnosti uvnitř budou tak zavřené a jeho prohlídka bude tak pečlivě kontrolována, že pravděpodobně jen velmi nedokonale nahlédne, co se tam nachází. Nakonec mu hostinští řeknou o některých místnostech, do kterých nesmí vstoupit, ačkoli zpravodaj bude mít o přesnosti takových zpráv své pochybnosti.

Za těchto okolností si zpravodaj přirozeně neudělá úplný obrázek o tomto čarodějově zámku a jeho obsahu, ačkoli bude-li pozorný a pilný, může vidět a slyšet leccos, co není určeno jeho očím a uším. Své útržkovité poznatky si bude také skládat z rozhovorů se svými spoluhosty a z útržků zvěstí, které zachytil nebo zaslechl od služebnictva. Pokud zůstane dostatečně dlouho, získá poměrně jasnou představu o tom, o co jde, i když je tu několik záhad, které se mu pravděpodobně nikdy nepodaří rozluštit.

Podtext válečného Německa byl pochmurný. Nejvíce se to projevovalo v Berlíně a vrcholilo v jeho oficiálním centru, na Wilhelmstrasse a v okolí. Zejména v noci to působilo děsivě. Znám to dobře, protože jsem bydlel hned za rohem a často jsem v pozdních hodinách procházel touto slavnou třídou. Po setmění se západní strana nekonečně dlouhého bloku mezi Vossstrasse a Unter den Linden uzavírá pro pěší dopravu. Červená světla dávala výstrahu, podporovaná policejními a vojenskými strážemi před kancléřstvím, Vůdcovou rezidencí a dalšími oficiálními budovami včetně ministerstva zahraničí. Střežena byla i východní strana, kde byla povolena chůze. Když jsem v zatemnění ostražitě kráčel, často jsem zahlédl rýsující se postavu

obrovského příslušníka Schupo, který stál nehybně jako socha v nějakém výklenku dveří. Na druhé straně ulice strážní těžkým, rytmickým krokem přešlapovali. Zbytek byl ticho, jen když se nějaká dvojice potkala. Pak jsem mohl zachytit výměnu hlubokých hrdelních pozdravů. Dvě nebo tři malá modrá světla, rozmístěná v určitých intervalech, označovala vchod do ministerstva. Na půlkruhovém příjezdovém chodníku bylo vidět, jak do rezidence vjíždějí nebo z ní vyjíždějí zavřené automobily. Navzdory přísnému zatemnění občasný paprsek světla ze zatažených oken odhalil intenzivní činnost probíhající hluboko do noci.

Celá atmosféra tohoto místa byla podivně tajemná. Cítil jsem, že mě stejně jako každého kolemjdoucího pozorně sleduje mnoho párů skrytých očí. To jsem si ověřil, když jsem se poprvé na chvíli zastavil, abych se sehnul a zavázal si tkaničku. Okamžitě z protější strany cesty vystřelil paprsek světla silné elektrické svítilny, aby se podíval, co mám za lubem. Stejný trik jsem záměrně zkoušel i při dalších příležitostech a výsledek byl stejný. Tento pocit záměrného sledování nebyl nijak příjemný. Byl jsem rád, že jsem zahnul za roh na „Linden“ a vklouzl do hotelu.

Nejpřísněji zamřížované dveře pro nás zpravodaje byly ve vojenské a námořní zóně. Bylo to přirozené a nikdo si nemohl oprávněně stěžovat na to, co dělá každý národ v době války. Po celou dobu mého pobytu v Německu se žádný zpravodaj nesměl přiblížit k Westwallu, což není „zeď“, ale to, čemu vojáci říkají „postavení v hloubce“ - opevněná zóna táhnoucí se mnoho kilometrů podél hranic.

Dalšími neúprosně zavřenými dveřmi byly dveře do Němci okupované oblasti známé jako Generální gouvernement Polska. Ke konci zářijové kampaně Blitzkriegu se do Polska vydala početná skupina novinářů na pozorovací cestu, která vyvrcholila Hitlerovým triumfálním vjezdem do Varšavy. Poté byly portály zabouchnuty a trojnásobně zataraseny. Jeden americký zvláštní zpravodaj, Kenneth Collings, se sice vzepřel pravidlům a přinesl vzrušující reportáž, ale měl to velmi těžké a málem ho zastřelili jako špiona. Také on musel okamžitě poté z Německa odejít.

V Berlíně kolovaly zvěsti o poměrech v Polsku, ale nikdy jsem nemluvil s nikým, kdo by v Polsku skutečně byl, kromě již zmíněného doktora Junoda, úředníka Červeného kříže, a jednoho Němce, kterého jsem náhodně potkal ve vlaku z Berlína do Vídně o Vánocích.

Můj rozhovor s ním byl příliš krátký na to, abych z něj získal mnoho informací, ale ukázal mi celou řadu zvláštních povolení, která tam potřeboval jako ředitel továrny, kterou zabrali Němci. Prozrazovaly neuvěřitelně reglementovaný život. Potřeboval povolení (Ausweis), aby mohl být na ulici po osmé hodině večerní; aby vůbec mohl řídit auto, a další, aby mohl jezdit v noci; a také nejméně tucet dalších, z nichž některá se týkala získání surovin a přepravních práv. Žertem jsem se ho zeptal, zda nepotřebuje Ausweis, aby mohl políbit svou ženu. Zasmál se a řekl: „Zatím ne, ale možná k tomu dojde!“

Některé zvěsti, které se šířily v Berlíně, byly velmi podbízivé. Jedna z nejúpornějších, která procházela novináři, byla, že nacisté systematicky zabíjejí všechny nepohodlné Poláky; že gestapáci a esesmani chodí od vesnice k vesnici, sbírají udané tajnými agenty a hromadně je střílejí do společného hrobu, který oběti předtím museli vykopat. Nezmiňuji se o tom proto, abych tvrdil, že je to věrohodné, ale proto, abych podal obraz fám a pomluv, které se šíří, když není možné získat autentické zprávy. Mezi zahraničními novináři v Berlíně panoval všeobecný dojem, že se v Polsku hrubě přitvrzuje. Pokud to byl nespravedlivý závěr, je to vina samotných nacistů, kteří od sebe odháněli spolehlivé

neutrální pozorovatele, kteří mohli napsat objektivní a nezaujaté zprávy.

Tolik k zamčeným dveřím. Nyní k těm, které jsou běžně zavřené, ale za zvláštních okolností do nich můžete vstoupit. V této kategorii vyniká Protektorát Čechy a Morava. Abyste se tam dostali, potřebujete speciální kartu. Já jsem ji získal, ale nikdy jsem ji nepoužil, protože jsem si nemohl udělat čas, aby se mi taková cesta vyplatila. Každý novinář, který přijede do Prahy s doprovodem německých úřadů, toho moc neuvidí a nedozví se. Tím je podezřelý a žádný vlastenecký Čech se k němu neodváží přiblížit. I když máte řádné představení, musíte při navazování kontaktů postupovat opatrně, hlavně proto, abyste neprozradili ty, s nimiž se chcete setkat. A to znamená poměrně dlouhý pobyt.

Určité množství informací z první ruky jsem získal od cizinců, kteří tam byli a na které jsem se mohl spolehnout. Jejich totožnost samozřejmě nemohu prozradit. Řekli mi, že se německá armáda a běžní civilní funkcionáři chovali poměrně dobře a chtěli si taktním jednáním usmířit české obyvatelstvo. Většinu potíží, které se vyskytly, měla na svědomí strana, zejména mladí místní nacisté, z nichž mnozí hrubě zneužívali své pravomoci. Bylo mi řečeno, že studentské nepokoje

koncem října byly potlačeny s přílišnou přísností a velkou krutostí. Počet formálně popravených pravděpodobně výrazně nepřevýšil oficiálně oznámený počet, ale mnozí byli příslušníky S.S. tak zbiti, že následkem toho zemřeli, zatímco počet deportovaných do koncentračních táborů v Německu byl velmi vysoký.

Stejně tak jsem se dozvěděl, že potlačovaná nenávist Čechů, zejména vůči místním Němcům, je strašlivá a že dokonce i české ženy mají v ruce ostré nože, kterými by v případě vhodné příležitosti mohly zabodnout nože do břicha germánských sousedů. Moji informátoři se doslechli, že v různých částech protektorátu je bezpečně ukryto velké množství ručních zbraní a kulometů, které umožňují účinnou partyzánskou válku, pokud by německé armády byly poraženy na frontě a Říše jevila známky rozkladu. Češi jsou však disciplinovaní lidé, příliš chytří na to, aby předčasně povstali a vystavili se tak strašlivé pomstě, o níž vědí, že by je čekala. Proto, ačkoli může být Protektorát potenciálně eruptivní sopkou, požáry jsou dobře zažehnány a jen málo by se mohlo bezprostředně odehrát.

Nejzajímavější ze zavřených dveří, do kterých lze nahlédnout, jsou ty s nápisem Nepokoje a Židé. Již jsem poznamenal, že ačkoli v Německu nepochybně existuje

militantní nespokojenost s nacistickým režimem, není pravděpodobně tak rozšířená, jak často tvrdí exulanti. Organizované nepokoje se zakopaly tak hluboko do podzemí, že o nich cizinci nevědí téměř nic hmatatelného. Několik dlouhodobě žijících novinářů má zřejmě přímé kontakty, ale o tématu samozřejmě nemohou psát; neposkytují ani mnoho konkrétních informací. Je to moudré, jednak kvůli nim samotným, jednak proto, aby se vyhnuli jakékoli možnosti zapletení „vnitřních“ informátorů.

Nejspolehlivější informace o stavu Židů z první ruky jsem získal od dvou židovských rodin, kterým jsem nesl představení. Jedna z nich byla dříve zámožná, druhá byla dobře situovaná. Obě žily ve zhoršených poměrech. Jejich majetek byl konfiskován a spravován kvazi-veřejnými institucemi, ačkoli z příjmů dostávali dost na to, aby mohli slušně hospodařit. V jednom z těchto domů jsem s překvapením potkal „árijce“ s dobrým postavením, kteří nevyjadřovali žádné obavy v důsledku toho, že s mými hostiteli udržovali přátelské vztahy.

Bylo mi řečeno, že situace 20 000 Židů, kteří stále žijí v Berlíně, je sice těžká a tíživá, ale od velkých nepokojů při vypalování synagog v listopadu 1938 proti nim nedošlo k žádnému organizovanému násilí. Židé byli

občas zbiti nebo s nimi bylo jinak špatně zacházeno; k několika případům došlo po mnichovském atentátu na Hitlera. Moji informátoři se však domnívali, že takové činy byly spíše důsledkem iniciativy stranických podřízených než oficiální politiky.

Nejtěžší aspekt jejich existence vyplýval z neustálého omezování a diskriminace, kterou trpěli. Na většině obchodů, prodejen a restaurací byly u vchodu nápisy: Židé nejsou žádáni nebo Židům není vstup povolen. Tyto zákazy jsou široce uplatňovány; pro Židy je tedy obtížné nakupovat nebo se najíst mimo domov. Mohou se však zaregistrovat u místních obchodníků a v určitých hodinách legálně vstoupit. Židé dostávají běžné potravinové lístky, ale v době mého pobytu v Berlíně jim nebyly vydány žádné oděvní průkazy.

Všichni Židé u sebe musí nosit zvláštní průkaz totožnosti, který musí předložit, kdykoli je o to požádá kdokoli, kdo je oprávněn jej požadovat. Nesmí chodit do centrálních částí města a já jsem nikdy žádného neviděl na Wilhelmstrasse, Unter den Linden ani v přilehlých částech. Židé nesmějí legálně vycházet ze svých domů po osmé hodině večerní; v žádném případě nemohou navštěvovat běžná zábavní zařízení.

Židé takový život přirozeně považují za nesnesitelný a touží po emigraci. To je však nanejvýš obtížné, protože si s sebou nemohou vzít téměř žádné peníze ani majetek a jiné země je nepřijmou, aby se nestali veřejnými zátěžemi. Zdá se, že největší strach mají z toho, že by mohli být deportováni do židovské „rezervace“ v jižním Polsku, o které uvažuje německá vláda.

Zdá se, že průměrný Němec není ochoten se zahraničním návštěvníkem o této utlačované menšině příliš hovořit. Zjistil jsem však, že široká veřejnost neschvaluje násilí a krutost, kterou Židé trpí. Zároveň jsem ale měl dojem, že i když průměrný Němec tyto metody odsuzoval, nebyl proti tomu, aby Židé odešli – a nechtěl by, aby se vrátili. Osobně si pamatuji, jak byl antisemitismus rozšířený za císařství, a v mnohem nápadnější podobě jsem se s ním setkal, když jsem byl v Německu v období inflace v roce 1923. Zdá se tedy, že nacisté měli při hlásání svých extrémních antisemitských doktrín k dispozici všeobecné předsudky, na kterých mohli pracovat.

Převládající postoj k Židům v dnešním Německu mi silně připomíná postoj ke křesťanským Řekům a Arménům v Turecku, když jsem tam byl krátce po světové válce. Turci byli tehdy fanaticky nacionalisticky

naladěni a ať už právem, nebo neprávem, byli přesvědčeni, že místní Řekové a Arméni jsou nesympatické živly, které musí být vyhnány, pokud chtějí uskutečnit svůj cíl - stoprocentní turecký národní stát. Aby toho dosáhli, byli ochotni snášet dočasné hospodářské potíže vážného druhu. Při cestách po Malé Asii jsem zavítal do měst a vesnic, kde se obchod zastavil, domy stály polorozpadlé a ovoce leželo shnilé na zemi, protože řečtí nebo arménští obchodníci, dělníci a řemeslníci byli vyhnáni a nebyli zde žádní schopní Turci, kteří by je nahradili. Když jsem se dostal do Ankary, nového tureckého hlavního města v srdci Anatolské náhorní plošiny, přednesl jsem tuto záležitost Mustafa Kemalovi a dalším nacionalistickým vůdcům. Ve všech případech byla jejich odpověď v podstatě stejná.

Zde byla jejich argumentace: „Víme, co nás nyní čeká a jaké neblahé důsledky může mít naše politika na světové veřejné mínění. Ale cítíme, že je to životně důležitý národní úkol. Jsme přesvědčeni, že Řekové a Arméni jsou agresivní cizí živly, které si monopolizují mnoho aspektů našeho národního života. Čím více se jim daří, tím jsou škodlivější. Tím, že je náhle vyženeme, budeme možná deset, dvacet nebo dokonce třicet let hospodářsky trpět, dokud si z vlastních lidí

nevychováme schopné řemeslníky a obchodníky. Co to je v životě národa? Za daných okolností je to cena, kterou jsme ochotni zaplatit."

V nacionalistickém Turecku bylo odhodlání vyloučit Řeky a Armény motivováno především politickými a ekonomickými důvody. V nacistickém Německu bylo odhodlání vyloučit Židy ještě umocněno rasovými teoriemi. Výsledkem je v nacistických kruzích nanejvýš nekompromisní postoj. Pokud jej nevyjadřují častěji, je to proto, že mají pocit, že věc je již v zásadě rozhodnuta a že vyloučení Židů bude dokončeno v poměrně krátké době. Obvykle se tedy toto téma neobjevuje. Objevuje se však v nečekaných okamžicích. Například mě zarazilo, když na obědě nebo večeři s nacisty, kde o židovské otázce nebyla ani zmínka, někdo pozvedl sklenku a nenuceně pronesl přípitek: Sterben Juden! – „Ať Židé zemřou!"

Vydrží Německo? To je otázka, která se donekonečna probírá, kdykoli se zahraniční pozorovatelé baví o válečném Německu. Je to fascinující téma, protože pravděpodobně obsahuje klíč k zásadní hádance, kdo válku vyhraje. Německo prohrálo poslední válku především kvůli dusivým účinkům spojenecké blokády, která vyhladověla německý národ i německý průmysl až k všeobecnému kolapsu. Pokud bude nová blokáda

fungovat stejně dobře, je Německo odsouzeno k zániku. Pokud se však historie nebude opakovat, pak si Německo může přinejmenším udržet svou současnou nadvládu nad střední a východní Evropou. A to zase znamená kvalifikované německé vítězství.

To není žádná novinka. Je to prosté konstatování faktu, který zná každý dobře informovaný člověk. Rozhodně jsem si uvědomil jeho význam, když jsem jel do Německa studovat sitauci. A po celé měsíce, které jsem tam strávil, jsem se snažil získat odpověď. Mimo jiné jsem se stýkal s nejlépe informovanými neutrálními pozorovateli, které jsem mohl najít - s novináři z různých zemí, diplomaty, dlouholetými odborníky a obchodníky. Mnozí z těchto zahraničních rezidentů byli odborníci s bohatými technickými informacemi.

Z toho, co mi tito muži řekli, a z vlastního studia a pozorování jsem se toho hodně naučil. Ale přesvědčivou odpověď, kterou jsem hledal, jsem nedostal. Důkazy byly většinou kusé a často protichůdné, zatímco odborníci se mezi sebou prudce rozcházeli. Někteří tvrdili, že situace Německa začíná být zoufalá a jeho vyhlídky téměř beznadějné; jiní tvrdili, že Německo může vydržet donekonečna a že má prakticky vyhráno. Mezi těmito dvěma extrémy se nacházely přechodné názory.

Opouštěl jsem tedy Německo poněkud v náladě Omara Chajjáma, který vyšel stejnými dveřmi, kterými odešel.

Nicméně, i když nejsem schopen nabídnout zaručené ano či ne na hádanku německých válečných vyhlídek, myslím, že je možné uvést prvky problému a spravedlivě shrnout důkazy. Uvedeme-li, co je definitivně známo a co lze ze známých faktů logicky odvodit, budeme moci lépe vyvodit rozumné závěry a interpretovat význam současného dění, jak se odehrává.

Od nástupu Adolfa Hitlera k moci v roce 1933 Německo stále rychleji zbrojí. Výsledkem je nejmohutnější hromadění válečného materiálu, jaké kdy svět viděl. Ale i tento obrovský program zbrojení je jen částí příběhu. Celý německý národní život byl systematicky stavěn na válečné základy. Nacisté tomu upřímně říkají Wehrwirtschaft - vojenské hospodářství.

Výrazným rysem válečné ekonomiky je utajení. Je třeba, aby se pokud možno nikdo zvenčí nedozvěděl, co se děje. Proto je od počátku jakékoli vyzrazení informací, které se dotýkají národních zájmů, v Německu považováno za vlastizradu, která se trestá smrtí. Každá fáze německé připravenosti, ať už vojenská nebo jiná, tak byla zahalena tajemstvím.

Za těchto okolností vidíme, jak těžké je získat fakta. Statistiky, které byly zveřejněny, jsou notoricky neúplné a nespolehlivé. Vezměme si dostupné údaje o německém dovozu v posledních letech. Je otevřeným tajemstvím, že obrovská množství strategických surovin a základních potravin byla nakoupena v zahraničí přímo na účet armády a nikdy nebyla uvedena v oficiálních obchodních tabulkách. Stejně tak je známo, že velká část pravidelného dovozu šla do zvláštních rezerv, ale kolik, to nebylo nikdy zveřejněno.

Od začátku války samozřejmě nebyla zveřejněna žádná čísla, takže se záhada neustále prohlubuje. To je hlavní důvod, proč i ti nejlépe informovaní zahraniční obyvatelé Německa docházejí k tak rozdílným závěrům o německé schopnosti pokračovat ve válce proti dusivým účinkům britské blokády.

Ačkoli se tak setkáváme s mnoha neznámými nebo částečně známými faktory, zdá se, že je přesto možné dospět k závěrům, které se budou blížit pravdě. Za těchto omezení se pokusím analyzovat válečnou situaci Německa. Analýza přirozeně spadá do čtyř hlavních okruhů: (1) vojenství; (2) průmyslové suroviny; (3) potraviny; (4) národní psychologie, obvykle označovaná jako morálka.

Právě na vojenském faktoru se zahraniční pozorovatelé v Německu nejvíce shodují. Téměř všichni jsou přesvědčeni, že německá armáda je vysoce výkonná a skvěle vybavená. Stejně tak se během mé návštěvy shodli na tom, že dokud Německo povede obrannou válku na jedné frontě, zdá se být západní val nedobytný pro přímý útok. To však neznamená, že by Spojenci nemohli vjet do hlubokých blokád, pokud by obětovali dostatek mužů a kovu.

Mimochodem, když jsem byl v Německu, jeho plná lidská síla zřejmě ještě nebyla mobilizována. Všude, kam jsem přišel, jsem zaznamenal velké množství zdatných jedinců, kteří nebyli v uniformě. Také muniční závody běžely naplno po celé klidné zimní měsíce - to jsem se dozvěděl z neověřitelných informací. Toto nepřetržité hromadění munice bylo významným důkazem, že zásoby základních surovin zůstávají dostatečné. Vzhledem k rychlosti, s jakou válečný materiál zastarává, by muniční průmysl těžko pokračoval takovým tempem, kdyby hrozilo bezprostřední nebezpečí nedostatku životně důležitých surovin. Pokud by ovšem tato munice nebyla určena k rychlému použití ve velkém měřítku.

To nás přivádí k jednomu ostrému rozdílu v názorech na vojenskou situaci, se kterým jsem se setkal.

Někteří zahraniční obyvatelé se domnívali, že Německo je dostatečně silné na to, aby na jaře nebo v létě 1940 riskovalo velkou západní ofenzívu, a to buď přímo na francouzskou Maginotovu linii, nebo dolů přes Holandsko a Belgii. To jistě naznačovali vysocí nacisté, když se sebevědomě chlubili svou schopností vést krátkou válku, která by vyvrcholila úplným vítězstvím. Většina zahraničních pozorovatelů mi však řekla, že si myslí, že šance na úspěch takového počinu byly výrazně proti, zejména v prvním roce války. Taková ofenziva, nejrozsáhlejší vojenská operace, jaká kdy byla podniknuta, by znamenala nejen obrovské ztráty na životech, ale i stejně obrovskou spotřebu válečného materiálu. Tito odpůrci se domnívali, že Německo dosud nedisponuje takovými ekonomickými rezervami, zejména ropy a oceli, aby mohlo dotáhnout kompletní západní ofenzívu do úspěšného konce. V nejlepším případě by to znamenalo obrovský hazard s rychlým kolapsem jako trestem za neúspěch. Došli proto k závěru, že pokud na tom Německo nebude hospodářsky tak špatně, že se neudrží dlouho ani v defenzivě, nebude vrchní velení pravděpodobně riskovat vše na jediný úder blesku.

Z těchto protichůdných názorů bylo zřejmé, že pokud Německo zahájí v tomto roce západní ofenzívu, bude to znamenat buď velkou sílu, nebo velkou slabost.

To vše zdůrazňuje zásadní význam druhého faktoru - průmyslových surovin. Tragédie Finska dramaticky ukazuje, že nejlepší armáda je bezmocná bez hojných zásob všeho druhu. Stejně tak by byla německá armáda brzy poražena, kdyby jí byly přerušeny válečné šlachy.

Co se týče průmyslových závodů a zařízení, zdá se, že Německo je schopno dostatečně zásobovat své armády, udržovat své civilní obyvatelstvo nad hranicí bídy a provádět značný objem zahraničního obchodu. Důležitou součástí Hitlerova gigantického programu připravenosti byl systematický rozvoj těžkého průmyslu, který je daleko před tím, co bylo za poslední války. Započteme-li Rakousko a Československo, nemluvě o okupovaném Polsku, zjistíme, že výrobní kapacita Velkoněmecka je přibližně o 50 % větší než v roce 1913.

Továrny však nemohou fungovat bez surovin, stejně jako armády nemohou bojovat bez zásob. A moderní průmysl potřebuje širokou škálu materiálů, které se získávají doslova z nejrůznějších koutů světa. Na prvním místě jsou to uhlí, železo a ropa.

Německo má na svém území dostatek uhlí, zatímco zabráním bohatých polských uhelných ložisek získalo přebytek na vývoz. Vážným problémem je však železo, zatímco největší slabinou je bezpochyby ropa.

Německo přišlo o své jediné kvalitní železné doly, když na konci poslední války postoupilo Alsasko-Lotrinsko Francii. V poslední době Říše rozvíjí různá ložiska méně kvalitního železa v rámci svého slavného čtyřletého plánu průmyslové soběstačnosti. Tyto podniky, souhrnně známé jako Závody Hermanna Göringa, jsou ekonomicky nehospodárné; protože se však upřímně řečeno jedná o válečné opatření, jsou náklady vedlejší. Tyto nové závody se právě dostávají do plné výroby. Podrobnosti jsou státním tajemstvím, i když se předpokládá, že jejich produkce bude značná. Přesto však nemohou pokrýt více než část německé potřeby a jejich výrobky je třeba míchat s vysoce kvalitními rudami, aby se získala nejlepší ocel. Domácí zdroj vysoce kvalitní rudy existuje v Rakousku, ale toto ložisko je příliš malé na to, aby mělo větší význam.

Německá vláda hledá v zemi šrot. Během svého pobytu v Berlíně jsem často viděl dělníky, kteří odstraňovali železné zábradlí dokonce i z průčelí soukromých domů, zatímco veřejnosti bylo nařízeno, aby

každý kousek starého kovu odevzdala úředním sběračům šrotu. To však nedokazuje, že Německo dnes čelí zásadnímu nedostatku železa. Znamená to však, že vláda se dívá do budoucna a neriskuje.

Není pochyb o tom, že Říše vytvořila velké zásoby železa, stejně jako dalších životně důležitých surovin. Obchodní statistiky ukazují, že během tří let před válkou se výrazně zvýšil dovoz železné rudy, zatímco dovoz šrotu a surového železa vyskočil o 300 %. Kromě toho, jak již bylo zmíněno, existuje pravděpodobnost velkých nákupů v zahraničí na přímý úřední účet, které by se v obchodních záznamech neobjevily. Je tedy pravděpodobné, že Německo začalo válku s dostatečným množstvím železa, které by pokrylo jeho potřeby na delší dobu.

Přesto má Mars, bůh války, na železo nenasytný apetit, zatímco německý průmysl, který běží na plné obrátky, znovu potřebuje mnoho železa a oceli na náhradu. To platí zejména pro přetížené německé železnice. Krátce před vypuknutím války byl zahájen rozsáhlý stavební program, který měl odstranit akutní nedostatek lokomotiv a kolejových vozidel, a je nepravděpodobné, že by byl zcela odložen.

Kde má Německo na to všechno vzít potřebné zásoby železa? Podle nejoptimističtějších odhadů nemůže Říše pokrýt více než polovinu svých potřeb z domácích zdrojů. Zbytek musí pocházet ze zahraničí. Vzhledem k britské blokádě, která přehradila námořní cesty, je jediným dostupným velkým zahraničním zdrojem Švédsko. Již před válkou poskytovaly rozsáhlé švédské doly na vysoce kvalitní železo Německu téměř polovinu importované železné rudy. Je zřejmé, že tento životně důležitý zdroj zásobování musí být za každou cenu zachován. Když jsem byl v Německu, úředníci mi jasně naznačili, že Německo nepochybně udělá vše, pokud se ve Švédsku zastaví nebo výrazně sníží přísun železné rudy, na níž německý průmysl a německá válečná mašinérie tak závisí. To je hlavní faktor německé invaze do Skandinávie, která začala v době, kdy se píší tyto stránky.

Možná, že v dlouhodobém horizontu může Rusko pomoci pokrýt deficit železa v Říši, pokud se německým technikům podaří dostat Rusko na efektivní základnu, jak se o to údajně nyní snaží. To je však to, čemu Němci říkají „hudba budoucnosti“, pravděpodobně za nějaké dva roky. Mezitím je zajímavé, že Německo stále získává železo z Lucemburska. Ještě zajímavější jsou zprávy, že

část železa z francouzského Lotrinska se dostává do Říše výměnou za německý koks, který francouzské železné doly potřebují k efektivnímu provozu. Tento kontrabandní obchod zřejmě probíhá přes neutrální Belgii a obě strany na něj pomrkávají. Ačkoli francouzská vláda tyto zprávy popřela, nejsou nepravděpodobné. K takovým výměnám docházelo i za poslední války a jsou historicky běžné. I přes nejžhavější bojové linie obvykle dochází k výměnnému obchodu, pokud jsou vzájemné výhody dostatečně zřejmé.

Německý problém se železem a ocelí, ačkoli je vážný, se nezdá být neřešitelný. Každopádně je nepravděpodobné, že by se v nejbližší budoucnosti projevil akutní nedostatek.

Nyní se dostáváme k zásadnímu problému ropy, nejslabšímu místu německé průmyslové výzbroje. Pokud vím, běžná spotřeba motorových paliv v Říši v době míru se pohybuje v průměru mezi pěti a šesti miliony tun. V posledních několika letech Německo vyvinulo herkulovské úsilí, aby snížilo svou závislost na zahraničních dodávkách. Z propracovaných vrtů za vládní dotace byla objevena ropná pole, která zvýšila produkci domácí přírodní suroviny nejméně o 300 procent. Německo rovněž produkuje velké množství

benzolu, vedlejšího produktu koksu. Nejdůležitější ze všeho je, že nové chemické postupy umožnily rozsáhlou těžbu ropy z rozsáhlých německých ložisek hnědého uhlí. Odhaduje se, že z těchto kombinovaných zdrojů Německo na začátku války vyrábělo motorová paliva v celkovém ročním objemu asi tří milionů tun - tedy asi polovinu své mírové potřeby.

Německo je nyní ve válce, a kdyby jeho válečná mašinérie pracovala na plný výkon, spotřeba ropy by se zvýšila nejméně na dvanáct milionů tun ročně. Ale přinejmenším až do invaze do Skandinávie se ropu požírající Blitzkrieg vyskytoval pouze na začátku a ustal, když skončilo krátké polské tažení. Od té doby se válka stala Sitzkriegem, který si vyžádal jen velmi málo ropy. Mezitím se praktikovala ta nejtužší úsporná opatření. Soukromé automobily již nejezdí, autobusy a nákladní automobily jezdí na směs obsahující asi 30 % bramborového lihu, zatímco obrovská flotila odstavených obchodních lodí nespaluje žádné tekuté palivo. Spolehlivě se odhaduje, že za těchto okolností se spotřeba ropy v Německu pohybovala pod běžnou mírovou úrovní.

Tato podivná sedací válka však nemohla trvat neomezeně dlouho, takže Německo mohlo kdykoli čelit

spotřebě ropy v obrovském měřítku. Je Německo připraveno čelit této zátěži? Říše nepochybně nashromáždila velké zásoby ropy. Po léta její dovoz nápadně převyšoval aktuální potřeby, vezmeme-li v úvahu její domácí produkci. V roce 1936 činil dovoz 4 200 000 tun, v roce 1937 4 300 000 tun, v roce 1938 se zvýšil na téměř 5 000 000 tun a za první pololetí roku 1939 přesáhl 2 700 000 tun, což naznačuje, že by se dovezlo asi 5 500 000 tun, kdyby v září nevypukla válka.

Jedná se o oficiální údaje o obchodu, které nevylučují možnost dalšího dovozu na přímý oficiální účet. Je však nepravděpodobné, že by tyto dovozy byly velmi vysoké. Ropu je obtížnější utajit a skladovat než většinu ostatních surovin. Během pobytu v Německu jsem slyšel zvěsti o obrovských skrytých zásobách, ale mám tendenci jim nevěřit.

Ať už byla velikost říšských ropných zásob jakákoli, blokáda jim zasadila těžkou ránu, protože přerušila dovoz ze Severní a Jižní Ameriky, který představoval v průměru 80 % celkového objemu. Je zajímavé, že v roce 1938 dodalo Rumunsko Německu pouze 700 000 tun ropy, zatímco Rusko přispělo zanedbatelnou položkou 33 000 tun. Přitom právě na tyto dvě země se Německo musí

spoléhat, pokud se chce vyhnout ropnému hladomoru, který by byl pravděpodobně fatální.

Rumunsko samo o sobě může problém vyřešit jen stěží. Rumunská ropná pole jsou na ústupu. V roce 1938 činil vývoz rumunské ropy do všech zemí méně než 5 000 000 tun a tento vývoz byl rozdělen na základě definitivních dohod nejen s Německem, ale i s Británií, Francií, Itálií a balkánskými zeměmi. Navzdory mnoha diplomatickým krokům s použitím silné ruky se Německu dosud nepodařilo přimět Rumunsko, aby Říši poskytlo více než dohodnutý příděl 1 200 000 tun. Mimochodem, během krutých zimních měsíců, kdy zamrzl Dunaj a plavba bárek byla nemožná, se do Německa dostalo jen velmi málo rumunské ropy.

Pokud by Německo napadlo a dobylo Rumunsko, jeho ropná pole by byla Říši k dispozici. Taková invaze, i když by byla úspěšná, by však mohla Německu v souhrnu přinést více škody než užitku. Ropné vrty a rafinerie by byly pravděpodobně zničeny dlouho předtím, než by se jich německá vojska mohla zmocnit, a odhaduje se, že by trvalo rok, než by se vrty znovu zprovoznily, zatímco rafineriím by to mohlo trvat ještě déle. Kromě toho by celý Balkán mohl být uvržen do války, což je to poslední, co by si Německo v současné

době přálo, protože by tím přišlo o hlavní zdroj potravin a surovin, přinejmenším na delší dobu.

Zdá se, že klíč k německému ropnému dilematu leží v Rusku. Sovětská kaspická ropná pole v okolí Baku patří k nejbohatším na světě a jejich průměrná těžba dosahuje třiceti milionů tun. Většina této ropy se spotřebuje v samotném Rusku, ale existuje velký přebytek, jehož velká část by mohla být dodána do Německa. Hlavním problémem je doprava, a to buď přes Černé moře a po Dunaji, nebo po železnici na obrovskou vzdálenost a s velkými náklady. Existuje také možnost, že anglo-francouzské flotily a armády, které jsou spojenci Turků, mohou odříznout černomořskou cestu a dokonce zničit nebo obsadit samotná kaspická ropná pole. To by byla skutečně smrtelná rána německým nadějím. V takovém případě by jejich jediným reálným ruským zdrojem byla polská ropná pole v Ruskem okupované zóně, jejichž roční produkce činí pouhých 500 000 tun.

Německo se potýká i s dalšími surovinovými problémy, i když žádný z nich není tak vážný jako problém s ropou. Rusko může poskytnout manganovou rudu v hojném množství - pokud bude čas. Měď, olovo, chrom a bauxit (základ hliníku) lze získat ze střední Evropy a Balkánu. Dostatek zinku byl získán s dobytým

Polskem. Nikl, cín a některé vzácné slitiny byly spojeneckou blokádou nenávratně odříznuty, s výjimkou niklových dolů v severním Finsku; je však téměř jisté, že Německo tyto nepředvídané události předvídalo a naskladnilo dostatečné množství pro své pravděpodobné potřeby. Nedostatek kaučuku je do značné míry zažehnán německou syntetickou bunou.

Pokud se tedy německá válečná mašinérie nezastaví kvůli nedostatku ropy, zdá se, že Říše by mohla blokádu přečkat, pokud jde o průmyslové válečné materiály, dokud se nezdokonalí komunikace s Ruskem a její obrovský východní soused nezačne za rok či dva naplno vyrábět. To samozřejmě předpokládá, že rusko-německé vztahy budou pokračovat na současném základě. Pokud by Stalin opustil svou proněmeckou politiku, celá situace by se změnila a surovinové vyhlídky Německa by se staly skutečně temnými.

Nyní k potravinovému faktoru. Tuto fázi jsme již popsali na předchozích stránkách tak podrobně, že zde není třeba nic dodávat. Podle spolehlivých informací téměř bezprecedentní mrazy uplynulé zimy poškodily nebo zničily značnou část říšských zásob brambor, zelí a další zeleniny. To je vážná rána. Kromě toho, že to narušuje plán příkrmů pro lidi, bude mnohem obtížnější

udržet obrovskou populaci prasat v Říši, která je z velké části krmena bramborovou a řepnou stravou. Pokud bude muset být velké procento německých prasat poraženo, zhorší se tím situace s tuky, což je nejpalčivější problém německé výživy.

Nyní se dostáváme ke čtvrtému a poslednímu faktoru naší analýzy válečné situace a vyhlídek Německa. Tím je prvek morálky. Ten je ze všech nejobtížněji hodnotitelný, protože národní psychologie leží v oblasti „nepředvídatelných věcí“, které nelze ani statisticky zvážit, ani číselně zhodnotit. Při takovém množství neznámých nebo nejistých veličin se zdá, že to nejlepší, co můžeme udělat, je sestavit jakousi bilanci, v níž budou uvedena příslušná pozitiva a negativa.

Třetí říše je navenek připravena jak po stránce psychologické, tak po stránce zbrojní. Adolf Hitler a Paul Joseph Goebbels, uznávaní mistři propagandy, po dlouhých sedm let systematicky formovali přirozeně disciplinovaný národ v úžasně vnímavou psychickou jednotu. Výsledkem je, že za nejmocnější vojenskou mašinérií světa rozeznáváme ještě hrozivější psychický mechanismus - celý národ o síle 80 000 000 lidí, zavařený do živoucího Marsova kolosu, v němž má každý jedinec své určené místo a funguje jako regimentovaná jednotka

v komplexní syntéze, jakou dokážou vymyslet a řídit snad jen Němci. Lidské dějiny pravděpodobně nikdy neviděly něco podobného - a jeho účinnost již byla dramaticky prokázána. Nikdo nemohl studovat válečné Německo z první ruky, aniž by na něj neudělalo hluboký dojem. Přesto zralá úvaha naznačuje, že tak obrovské a intenzivní úsilí nemůže být bez ceny. Tou cenou je psychické vypětí. Německý národ byl zocelen a ztvrdl generací nepřízně osudu. V posledních sedmi letech byli psychicky trénováni, jako když se boxer připravuje na mistrovský zápas nebo fotbalové mužstvo na velký zápas sezóny. Otázka zní: Jsou naprosto ve skvělé formě, nebo už jsou trochu přetrénovaní? Když jsem pozoroval tupé reflexy průměrného Němce, nemohl jsem se ubránit myšlence, zda nespatřuji lidi fyzicky stále čilé, ale duševně unavené.

Jaká je odpověď, nevím. Pravděpodobně to ukáže až budoucnost. Osobně si myslím, že německá morálka je silná - ale křehká. Abych trochu pozměnil přirovnání, domnívám se, že je jako gumička, kterou lze dlouho natahovat, aniž by se projevily známky slabosti - a pak praskne!

Abych ukázal, co mám na mysli, podívejme se, co se stalo v poslední válce. Až do jejího konce byla německá

psychologie výjimečná. Abych předešel jakémukoli zdání zaujatosti, dovolím si citovat britského spisovatele, který se právě touto problematikou v oněch rozhodujících letech zabýval.

Harold Nicolson říká: „Vzpomínám si, jak nám v minulé válce skvělá morálka německého národa jako celku ztěžovala v daném okamžiku přesně odhadnout stav německého veřejného mínění. Na našem ministerstvu zahraničí bylo vytvořeno zvláštní oddělení, jehož jediným účelem bylo zjistit skutečné poměry v Německu. Toto oddělení vedlo rozhovory s neutrálními návštěvníky, prověřovalo všechny orgány německého tisku, analyzovalo dopisy z domova, které se nacházely u mrtvých nebo zajatých Němců. Nejenže tyto dopisy neobsahovaly žádné náznaky oslabení národní vůle, ale ženy, které psaly svým mužům na frontě, si jen velmi zřídka stěžovaly na krutá muka, jimž byly vystaveny. Teprve když došlo k závěrečnému krachu, dozvěděli jsme se, jak strašné podmínky to ve skutečnosti byly. Po celé ty čtyři strašlivé roky byla morálka německého národa vynikající. Jejich důvěra ve své vůdce zůstala až do poslední chvíle neotřesena, jejich poslušnost vůči vládě byla jednotná, neuniklo jim ani slovo o utrpení, které museli snášet.“ A pan Nicolson uzavírá: „Stejné to bude i

během této války. Nepatřím k těm, kdo věří v nějaké náhlé povstání německého národa. O šíři a hloubce německé morálky nemůžeme pochybovat. Co můžeme zpochybnit, je její trvání."

V podstatě souhlasím s tímto britským komentátorem, pokud jde o existenci určitého a náhlého bodu zlomu v německé morálce, i když si myslím, že je ještě daleko. Nesouhlasím s ním v jeho závěru. Pan Nicolson se domnívá, že se historie bude zcela jistě opakovat; že budou-li Němci postaveni před bezvýchodnou situaci, vzdají to a kapitulují bezpodmínečně, jako to udělali v roce 1918. K tomu samozřejmě může dojít. Ze svého pobytu v Německu si však dovedu představit ještě děsivější možnost.

Když jsem cestoval po Německu, často jsem viděl slogan namalovaný na prázdných stěnách továren. Stálo na něm: Wir Kapitulieren Nie! V češtině to znamená: „Nevzdávat se!".

Adolf Hitler v knize Mein Kampf tvrdí, že za krach Německa v poslední válce může „rána do zad", kterou mu zasadili komunisté, pacifisté a další „nehodní jména Němec". Tuto historickou verzi do sebe vtloukali tak dlouho, až jí oddaně věřili všichni nacisté, včetně

prakticky celé nastupující generace. Systematicky je učí, že Německo je neporazitelné. Zároveň je však učí, že pokud Německo nějakou téměř nepředstavitelnou náhodou padne, mělo by padnout i všechno ostatní, protože život potom by prostě neměl cenu.

Tuto katastrofickou doktrínu lze americkým čtenářům nejlépe vysvětlit jako „Samsonovu politiku“. Pro Němce by mohla být srozumitelnější jako „Duch Hagena Grimma“. Dovolte mi, abych vysvětlil, co mám na mysli, nejprve na základě epizody z vlastní zkušenosti a poté na základě exkurzu do germánského folklóru.

V onom depresivním německém létě roku 1923 jsem se setkal se skupinou mužů, kteří si dali zdánlivě paradoxní název „národní bolševici“. Vypadali jako velmi nepravděpodobní kandidáti na tuto roli, protože to byli typičtí důstojníci pruské armády, monokly a tak dále. Přesto to mysleli smrtelně vážně. Tady je podstata toho, co mi řekli, když mluvili o kampani „pasivní rezistence“, která se tehdy vedla proti francouzské invazi do Porúří: „Víme, co Francie chce - rozbít Říši. A Francii se to může podařit. Ale i když Říše zmizí, německý národ zůstane. A Němci by se pak kolektivně stali novodobým Samsonem; neschopným se osvobodit, ale dostatečně silným na to, aby rozvrátil a zničil. Pokud tento novodobý Samson

zboří chrám Evropy, pohřbí všechny evropské národy pod jeho troskami.“

Na ten rozhovor se zoufalci jsem nezapomněl. Nezapomínám ani na Niebelungenlied, pravděpodobně nejjasnější zjevení primitivní germánské duše. Richard Wagner ji zvěčnil ve svých operách Prsten, které Adolf Hitler prohlásil za vrcholný hudební projev germánského génia. Nyní je v Niebelungenlied hrdinou „na přední scéně“ Siegfried Slavný. Ale je tu ještě jedna význačná postava, stejně symbolická. Je to Hagen Ponurý. Je to právě Hagen, kdo z fanatické oddanosti zabije Siegfrieda a nakonec urychlí onu všeobecnou zkázu označovanou jako Götterdämmerung - „Soumrak bohů“.

Nevím, zda v poslední krajní situaci německý národ rozpoutá nebo může rozpoutat všeobecné orgie zkázy. Myslím si však, že je to možné. Určitě jsem během svého pobytu ve Třetí říši načerpal jisté děsivé podtóny. Dva z nejvyšších nacistů, s nimiž jsem vedl rozhovory, mi otevřeně naznačili, že kdyby se Německo ocitlo zahnáno do kouta, neváhali by urychlit všeobecný chaos.

Navzdory tomuto furoru Teutonicus se však zdá, že v tomto šílenství je nějaká metoda. Většina Němců není ochotna připustit ani možnost porážky. Ti, kteří to

připouštějí, to spojují s poznámkami, které se rovnají nějaké takové frázi, jako např: „Pokud nevyhrajeme, nebude žádný vítěz.“ Co to znamená, je asi následující: „Pokud se tato válka povede až do hořkého konce, celá Evropa se ponoří do chaotické zkázy. Pak, když budou všichni společně na dně, my Němci se svým vrozeným smyslem pro organizaci a disciplínu, ochotou tvrdě pracovat a schopností táhnout za jeden provaz se z toho příkopu zvedneme rychleji než kdokoli jiný.“ Z toho samozřejmě plyne ponaučení, že bez ohledu na to, co se stane bezprostředně, Němci nakonec určitě zvítězí.

Zdá se tedy, že naděje v Hagenově hrudi je věčná!

Ven ze stínu

Návrat z válečné Evropy do Ameriky je cesta z temnoty do světla. Teprve když se válkou zničený Starý svět potopí hluboko pod obzor oceánu, můžete se znovu svobodně nadechnout.

Z Evropy jsem se vrátil stejnou cestou, jakou jsem do ní přišel přes Brennerský průsmyk a Itálii. Byl to v podstatě opačný proces než před čtyřmi měsíci. Velký rozdíl byl v tom, že místo poloviny podzimu byla nyní nejchladnější zima za mnoho let. Z Berlína jsem odjížděl večer za arktického chladu. Rekordní vlna mrazů byla na svém vrcholu. Zamrzlé výhybky, zledovatělá návěstidla, ucpané parovody a porouchaný elektrický generátor natolik narušily jízdní řád obvykle hladce jedoucího expresu Berlín-Řím, že cesta byla poznamenána krajním nepohodlím a nekonečným zpožděním.

Po překročení Brenneru to šlo lépe. Velká zima zůstala za mohutnou bariérou Alp, stejně jako to nejhorší z ponuré atmosféry války, jejíž stlačující vliv si plně uvědomíte, až když vás přestane obklopovat. Když jsem konečně vystoupil z vlaku v Janově, mém přístavu nalodění, přivítal mě mírný mořský vánek. Jeho slaná příchuť byla předzvěstí mé zaoceánské cesty domů.

Janov je nyní přístavem nalodění téměř všech Američanů, kteří se vracejí domů. Náš zákon o neutralitě zakazuje americkým lodím přistávat ve francouzských nebo britských přístavech, takže severní Itálie je nejbližším neutrálním východiskem ze západní i střední Evropy. Společnost United States Lines proto zavedla pravidelnou linku mezi Janovem a New Yorkem, a když jsem se nalodil na loď Washington, ocitl jsem se mezi krajany, kteří absolvovali cestu z Británie až do Ruska a na Balkán.

To mi poskytlo skvělou příležitost porovnat si poznámky s americkými krajany z mnoha evropských zemí, zejména z Anglie a Francie, na které jsem byl nejvíce zvědavý. Obyvatel válečného Německa je hermeticky uzavřen před kontakty za bojovou linií. Cenzurní závoj je tak tuhý, že v Německu člověk získá jen mlhavou a zjevně zkreslenou představu o „druhé straně“. Nyní jsem poprvé mohl zjistit, jak mluví a cítí Angličané a Francouzi. A nedozvěděl jsem se to od cizích propagandistů, ale od vlastních lidí.

Na palubě Washingtonu byl každý aspekt materiálního života balzámem pro mé přísně přídělově omezené já, od nadbytku jídla až po ceněné maličkosti, jako bylo nalezení miniaturních koláčků mýdla v

koupelně a rozdávání papírových sponek se zápalkami při každém nákupu cigaret. Existuje tolik geniálních aspektů amerického života, které bezmyšlenkovitě považujeme za samozřejmost, dokud o ně náhle nepřijdeme a neocitneme se v cizím prostředí, kde se musíme ohánět, plánovat a téměř bojovat, abychom si obstarali to nejnutnější k životu. Ještě hlubší uspokojení přináší pocit, že jste mezi svými, kteří nejsou znepokojeni, obtěžováni a rozjitřeni nacionalistickou nenávistí. Ano, bylo skvělé znovu se ocitnout v americké atmosféře.